

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CUPRINS

CAP. I. Context zonal

1.1. Generalități	pag. 1/I
1.2. Istoric	pag. 1/I
1.3. Societate	pag. 5/I
1.4. Reprezentări cartografice	pag. 9/I
1.5. Monumente, situri și așezări istorice	pag. 14/I

CAP. II. Oraș Cehu Silvaniei (Szilágycseh)

2.1. Generalități	pag. 1/II
2.2. Evoluție istorică a orașului Cehu Silvaniei	pag. 1/II
2.3. Evoluție economică a orașului Cehu Silvaniei	pag. 6/II
2.4. Evoluție socială și culturală a orașului Cehu Silvaniei	pag. 10/II
2.4.1. Comunități religioase în Cehu Silvaniei	pag. 10/II
2.4.2. Personalități originare din Cehu Silvaniei	pag. 11/II
2.5. Evoluție demografică a orașului Cehu Silvaniei	pag. 12/II
2.6. Evoluție urbanistică a orașului Cehu Silvaniei	pag. 13/II
2.7. Monumente istorice în Cehu Silvaniei	pag. 22/II
2.7.1. Biserica Reformată	pag. 22/II
2.7.2. Fântâna de piatră	pag. 25/II
2.8. Ansambluri și clădiri valoroase în Cehu Silvaniei	pag. 27/II
2.8.1. Ansamblul Bornemissza ("cetatea Thököly")	pag. 27/II
2.8.2. Piața centrală: Piața Trandafirilor- str. Libertății	pag. 29/II
2.8.3. Centrul istoric: str. Nemeny Ambrus- Unirii- Ghe. Pop de Băsești- Păcii- Dózsa György	pag. 41/II
2.8.4. Alte clădiri valoroase	pag. 48/II
2.8.5. Propuneri de introducere în regim de protecție	pag. 52/II
2.8.6. Zone de protecție propuse. Zonă construită protejată	pag. 53/II

CAP. IIa. Elemente de arhitectură locală în Cehu Silvaniei

2a.1. Considerații asupra evoluției arhitecturii locale	pag. 1/IIa
2a.1.1. Arhitectura de la sf. sec. al XIX-lea până în 1945	pag. 1/IIa
2a.1.2. Arhitectura în perioada comunistă	pag. 10/IIa
2a.1.3. Arhitectura în perioada postcomunistă	pag. 17/IIa
2a.2. Concluzii. Reglementări propuse	pag. 21/IIa

CAP. III. Localitatea componentă Horoatu Cehului (Oláh-Horváth)

3.1. Generalități	pag. 1/III
3.2. Evoluție istorică, economică, socială și demografică a localității Horoatu Cehului	pag. 1/III
3.3. Evoluție urbanistică a localității Horoatu Cehului	pag. 5/III
3.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Horoatu Cehului	pag. 8/III
3.5. Zona de protecție a bisericii de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril"	pag. 10/III
3.6. Clădiri publice în Horoatu Cehului	pag. 11/III
3.7. Opere comemorative	pag. 12/III
3.8. Evoluția arhitecturii locale	pag. 12/III
3.9. Concluzii. Recomandări	pag. 15/III

CAP. IV. Localitatea componentă Motiș (Mutos)

4.1. Generalități	pag. 1/IV
4.2. Evoluție istorică, socială, economică, demografică a localității Motiș	pag. 1/IV
4.3. Evoluție urbanistică a localității Motiș	pag. 5/IV
4.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Motiș	pag. 9/IV
4.5. Opere comemorative în Motiș	pag. 9/IV
4.6. Clădiri propuse a fi incluse pe Lista Monumentelor Istorice	pag. 10/IV
4.7. Clădiri publice	pag. 12/IV
4.8. Evoluția arhitecturii locale	pag. 13/IV
4.9. Clădiri valoroase	pag. 24/IV
4.10. Concluzii și recomandări	pag. 24/IV

CAP. V. Localitatea componentă Nadiș (Nádasd)

5.1. Generalități	pag. 1/V
5.2. Evoluție istorică, economică, socială, demografică a localității Nadiș	pag. 1/V
5.3. Evoluție urbanistică a localității Nadiș	pag. 6/V
5.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Nadiș	pag. 9/V
5.5. Opere comemorative	pag. 14/V
5.6. Clădiri publice	pag. 14/V
5.7. Evoluția arhitecturii locale	pag. 16/V
5.8. Clădiri valoroase	pag. 23/V
5.9. Concluzii și recomandări	pag. 23/V

CAP. VI. Localitatea componentă Ulciug (Völcsök)

6.1. Generalități	pag. 1/VI
6.2. Evoluție istorică, socială, economică a localității Ulciug	pag. 1/VI
6.3. Comunități etnice în Ulciug	pag. 3/VI
6.4. Evoluție demografică a localității Ulciug	pag. 4/VI
6.5. Evoluție urbanistică a localității Ulciug	pag. 6/VI
6.6. Monumente, situri și ansambluri istorice	pag. 10/VI
6.7. Obiective propuse a fi introduse în regim de protecție	pag. 13/VI
6.8. Zone de protecție propuse	pag. 14/VI
6.9. Clădiri publice	pag. 15/VI
6.10. Evoluția arhitecturii locale	pag. 16/VI
6.11. Clădiri valoroase	pag. 30/VI
6.12. Concluzii. Recomandări	pag. 30/VI

CAP. VII. Concluzii și recomandări. Surse documentare

7.1. Concluzii și recomandări	pag. 1/VII
7.2. Surse documentare	pag. 2/VII

CAP. VIII. Rezumat

8.1. Cronologie	pag. 1/VIII
8.2. Metodologie de lucru	pag. 2/VIII

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. I. CONTEXT ZONAL

1.1. Generalități.

Împreună cu cele patru localități componente- Horoatu Cehului, Motiș, Nadiș și Ulciug- Cehu Silvaniei formează o unitate teritorial-administrativă situată în bazinul hidrografic al râului Sălaj, la contactul Depresiunii Sălaj și Culmii Sălajului cu Depresiunea Guruslău.

1.2. Istoric.

Prima atestare documentară a localităților Horoatu Cehului, Motiș, Nadiș și Ulciug datează din 1387, când aceste localități apar pe lista satelor aparținătoare cetății Aranyos (Cheud). Din acest motiv, istoria timpurie a acestor localități este legată de cea a cetății Cheud. Aceasta pare a fi atestată într-un document din 1264 (în care Paul Gutkeled, fiul lui Nicolae, Gutkeled, castelan de Bršljanica- Croația și Ploščica- Croația, este implicat în construirea unei cetăți noi) și în altul din 1276; comunitatea științifică nu a căzut de acord asupra identificării cetății din cele două documente cu Cheudul, astfel încât aceste două atestări rămân nesigure. Atestarea unui târg în 1256 la Arieșu de Câmpie pare a atesta și existența cetății Cheud, întrucât târgurile se înființau în imediata vecinătate a unei cetăți, spre a o deservi pe aceasta¹.

Cetatea Cheud este atestată cert după 1316-1317, când Carol Robert d'Anjou o preia în urma înăbușirii revoltelor ardelenice; o bătălie în cursul acestor revolte se dă chiar lângă această cetate, în 1315. În 1317, cetatea cu proprietățile sale este cucerită de către Doja de Debrețin, căpitan al lui Carol Robert d'Anjou, care îi înfrânge pe Kopasz Borsa și ginerele acestuia, Moiş. După 1344 devine reședință a Comiților de Maramureș, Sătmăr și Ugocea, moment în care familia comițială a Drăgoșeștilor îndepărtează câteva sate din domeniul cetății- între care și satul Motiș-, alipindu-le cetății Chioarului². Între 1349 și 1350, castelan de Cheud este castelanul de Nyalab (Ucraina) Dominic Mocsak, cel care urma să devină vicevoievod al Transilvaniei între 1356-1359³.

În 1387, regele reface domeniul cetății Aranyos/ Cheud, realipindu-i câteva sate- inclusiv Motiș- și îl donează fiilor lui Jakch de Coșeu⁴. În acest document de donație apare lista localităților aparținătoare- inclusiv Nadiș (v. *olachalis Nadasd*), Horoatu Cehului (*Horváthi*), Ulciug (*Völcsek*) și Motiș (*villa olachalis Mutos*); pe această listă, cetatea este descrisă ca "*protunc desertum, in muro abolitum et disruptum*", așadar fusese abandonată la puțin timp după construire și se afla în stare foarte proastă. Ulterior, ea va fi reamenajată⁵.

Din 1388 datează lista completă a satelor cetății Aranyos/ Cheud- 16 sate românești și 13 sate maghiare-, acesta fiind unul din cele mai mari domenii nobiliare în sec. XIV⁶.

Dintre satele aparținătoare azi orașului Cehu Silvaniei, satele Ulciug și Horoatu Cehului erau locuite la data atestării de populație maghiară, iar Nadiș și Motiș- de populație românească.

Orașul Cehu Silvaniei este atestat cert abia în 1462, cu numele de *Cseh*, alte atestări anterioare (de ex. 1319- *castrum Cheewar*) fiind discutabile din cauza confuziei cu cetatea Chioarului⁷. De altfel, în documentele acelor timpuri apăreau adesea denumiri de localități în expresia "terra castris X" cu sensul de

1 Adrian Andrei Rusu- "Castelarea Carpatică- fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)", Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005, pp. 337-338

2 ibidem, pp. 276, 316, 395, 510-511

3 ibidem., pp. 242, 246

4 ibidem., p. 247

5 ibidem., p. 174

6 ibidem., p. 323

7 ibidem., p. 289

"pământul cetății X", dându-li-se ulterior interpretarea greșită de "cetatea X", în loc de "posesiunea cetății X"; această interpretare a dus la atestarea unor "cetăți" inexistente la acea vreme, precum Cehu⁸. Întrucât cetatea aparține mării familii a Drăgoșștilor provenind din Maramureș, este probabil că Cehu era doar o posesiune din domeniul cetății Chioarului.

Inițial, regiunea a făcut parte din marele comitat Solnoc. Pe parcursul secolelor al XIV-lea și al XV-lea se petrece fragmentarea comitatului Solnoc în cele trei părți numite Solnocul Exterior, Solnocul de Mijloc și Solnocul Interior. Voievozii Transilvaniei, numiți de către rege și purtând și titlul de *comes de Zonuk* ("comite de Solnoc") numeau în fruntea celor trei părți de comitat câte un *vicecomes* ("vicecomite") din rândul nobililor *familiares*. După 1426, Solnocul Exterior și Solnocul de Mijloc ies de sub autoritatea voievodului Transilvaniei/ comite de Solnoc. După 1470, marea familie nobiliară a Drăgoșștilor de Beltiug- familie ce se va catoliciza cu numele Drágfi- primește titlul de *comes perpetuus* al comitatelor Crasna și Solnocul de Mijloc. Comiții Drag numesc din acest moment vicecomiții din rândul nobilimii locale⁹.

În 1526, familia Drag încă deține funcția supremă în comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna: în acest an este redactat testamentul lui Bélteki Drágfi János (Ioan Drag de Beltiug), *ispán* al comitatelor Solnocul de Mijloc și Crasna; în testament, acesta menționează că el a construit un *castellum* în Cehu înainte de 1521. Anterior acestui castel, existența unei cetăți a Cehului nu este certă; așa-numita cetate *Cheewar* implicată în revoltele din 1316-1317 fiind, cel mai probabil, cea a Chioarului¹⁰.

În timpul stăpânirii familiei Drag, centrul de greutate în regiune se mută dinspre cetatea Cheud spre Cehu.

În 1556, după ce Bélteki Drágfi György (Gheorghe Drag de Beltiug) moare fără urmași, regina Isabella donează castelul Cehu cu satele sale lui Gheorghe Báthory, comite de Satu Mare, Szabolcs, Solnocul de Mijloc și Crasna.

Pe 19 martie 1569, regele Ioan Sigismund donează familiei Gyulafi "*oppidum Cseh*" împreună cu cetatea și cu satele sale- printre care este enumerat și Horoatu.

Relațiile între locuitorii satelor din jurul orașului Cehu sunt strânse, după cum reiese din diverse documente. De exemplu, în 1609 are loc la Cehu Silvaniei procesul unui iobag fugit de doi ani de pe moșia lui Gyulafi László și ascuns în Cehu- proces în cadrul căruia depun mărturie iobagii din Ulciug ai lui Dengeleghi Miklós. În 1725, 1729, 1732, 1733 sunt înregistrate alte procese în care sunt implicați iobagi din satele aparținătoare Cehului, procese în care sunt menționate și nume de iobagi din Motiș sau din Horoatu Cehului.

Într-o hotărnicire a Cehului din 19 mai 1676 sunt numite ca repere: cetatea Cehu, localitățile Horoatu, Ulciug și Giurtelec¹¹.

În secolele XVII-XVIII, istoria Cehului Silvaniei și a localităților componente este aceeași cu a întregii Transilvanii, localitățile fiind afectate de războiul lui Sigismund Bathory cu armata imperială aliată cu Mihai Viteazul, în 1601 și apoi de ocupația turcească: o scrisoare din 1670 a locuitorilor Cehului adresată principelui Mihail Apafi I-ul și Dietei Transilvaniei descrie starea deplorabilă a localității după ocupația turcească și solicită privilegiile economice pentru a putea reface orașul.

Ulterior, regiunea este afectată masiv de răscoala curuților, în 1703- 1711; locuitorii se află de partea răsculaților, fiind nemulțumiți de obligațiile fiscale prea mari. Locuitorii din regiune- atât maghiari, cât și români- se înrolează în oastea a doua a regimentului lui Kaszás Pál, unul din cele 13 regimente ale lui Francisc Rákóczi.

⁸ ibidem, p. 34

⁹ Dr. András KOVÁCS et al.- "Structuri instituționale și elite din Țara Silvaniei în secolele XIV-XVII"- Programul CNCSIS, 2011

¹⁰ Adrian Andrei Rusu- "Castelarea Carpatică- fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)", Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005, p. 547

¹¹ Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zalău, 1901, vol. IV pp. 501-522

În încercarea de recuperare a proprietăților sale din Cehu, baronul Wesselényi István scrie în 1721 că Cehu "*tare s-a mai pustii*"¹².

În revoluția din 1848-1849, Cehu Silvaniei cu localitățile înconjurătoare se constituie într-un focar revoluționar puternic, ceea ce atrage reacții din partea autorităților imperiale: vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc, Bálint Elek, într-un raport către guvernatorul Teleki József, se plânge că Cehu Silvaniei este un centru al acțiunilor antiimperiale și că influențează și localitățile învecinate: "*acolo vin de pretutindenii foști iobagi ca la oracol, pentru a lua instrucțiuni referitoare la ceea ce au de făcut*". Tot la Cehu Silvaniei vin și iobagi din Transilvania, "*care se întorc acasă cu cele mai instigatoare instrucțiuni*". Bálint Elek cere luarea urgentă de măsuri pentru stoparea mișcărilor din Cehu Silvaniei, Ulciug, Uileac și Motiș, înainte de a izbucni revolte în tot comitatul. Vicecomitele ajunge la concluzia că "*focul care pâlpâie deja în jurul Cehului Silvaniei, iar în alte părți doar fumegă, ar putea fi încă înăbușit*" cu un număr mic de soldați. În scurt timp, revoltele se întind de la Cehu Silvaniei și Ulciug spre Jibou și Gârbou. La revolte participă deopotrivă țărani români și maghiari, fapt ce îl va face pe G. Barițiu să declare că "*Iobagul ca iobag nu ura pe maghiar pe care încă-l vedea robind lângă sine, ci ura pe nemeșii proprietari...*"¹³. Mișcările sociale scad în intensitate după înfrângerea oastei maghiare în august 1849, o dată cu emiterea ordonanței din 29 decembrie/10 ianuarie 1850 prin care guvernatorul Transilvaniei, Ludovic Wohlgemuth, acceptă validarea legilor agrare din 1848, recunoaște desființarea iobăgiei și dreptul de proprietate a foștilor iobagi asupra loturilor urbariale.

Un nou val de mișcări sociale va cuprinde regiunea 20 de ani mai târziu, o dată cu aniversarea Revoluției și cu Pronunciamentul de la Blaj din 3/15 mai 1868, prin care populația românească cerea punerea în practică a drepturilor sale ca națiune autohtonă, drepturi idecitate de Dieta de la Sibiu în 1863. Pe 30 noiembrie 1868, prefectul Poliției Chioar, Ujfalusi Miklós raportează ministrului de interne al Ungariei, Wenckheim Béla, că urmărește demult, prin informatori, mișcările naționaliste ale românilor, chiar dinainte de a primi ordin, întrucât consideră aceasta ca fiind "datoria sa patriotică". Astfel a cunoscut faptul că în comitatul Solnocul de Mijloc, în Cehul-Silvaniei s-a stabilit Cosma Andrei, un "instigator periculos", colaborator al "Federațiunii", semnatar al Pronunciamentului și mijlocitor al semnării Pronunciamentului de către mulți alți români. Mai arată că el cunoaște "din surse sigure" că instigarea vine din țara învecinată "Moldovalahia", care dorește distrugerea unității teritoriale a Ungariei. Inițiatorii și semnarii Pronunciamentului sunt arestați și trimiși în judecată¹⁴.

În 1876, comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc sunt unite, formând comitatul Sălaj.

În 1877, românii din Zalău, Șimleu Silvaniei și Cehu Silvaniei se implică în strângerea de ajutoare pentru răniții în Războiul de Independență; în zona Cehu, responsabilă pentru această colectă este Elena Pop, fiica lui Gheorghe Pop de Băsești. Astfel, Elena Pop reușește să colecteze din satele din zonă suma de 193,60 florini și 23 lei, sumă care ajunge la Crucea Roșie din București.

A doua jumătate a secolului XIX este marcată de lupta politică a românilor ardeleni pentru recunoașterea drepturilor națiunii române; în zona Cehu Silvaniei, românii sunt reprezentați de Gheorghe Pop de Băsești, ales deputat de Cehu în 1872, 1875 și 1878. În 1871 se înființează Partidul Național Român sub conducerea lui Ghe. Pop de Băsești, partid ce va iniția Memorandumul de la Viena din 1892. În urma Memorandumului, Ghe. Pop de Băsești va fi arestat și încarcerat pentru un an la Budapesta.

12 ibidem., pp. 29-45

13 Gelu Neamțu- "Maghiari alături de Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania"- Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu"- Cluj- Napoca, 2002; disp. online la <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Neamtu%20-%20Maghiari%20alaturi%20de%20rev%20romana.htm>

14 Istoria României. Transilvania, Vol. II, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Gelu Neamțu et. al.- Cap. III, pp. 7-13

În 1918, dr. Alexandru Pop și Alexandru Vaida din Cehu Silvaniei, precum și Vasile Fălăuș din Nadișul Român sunt delegați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Președinte al Adunării este desemnat președintele Partidului Național Român, Ghe. Pop de Băsești¹⁵.

În decembrie 1918- ianuarie 1919, zona este prinsă în focul luptelor pentru menținerea liniei demarcaționale negociate pentru retragerea trupelor maghiare; în toată regiunea au loc lupte grele, iar situația populației civile este atât de dificilă, încât se înregistrează valuri de refugiați în spatele liniei de demarcație menținute de Divizia 7 Infanterie (foto 1¹⁶).

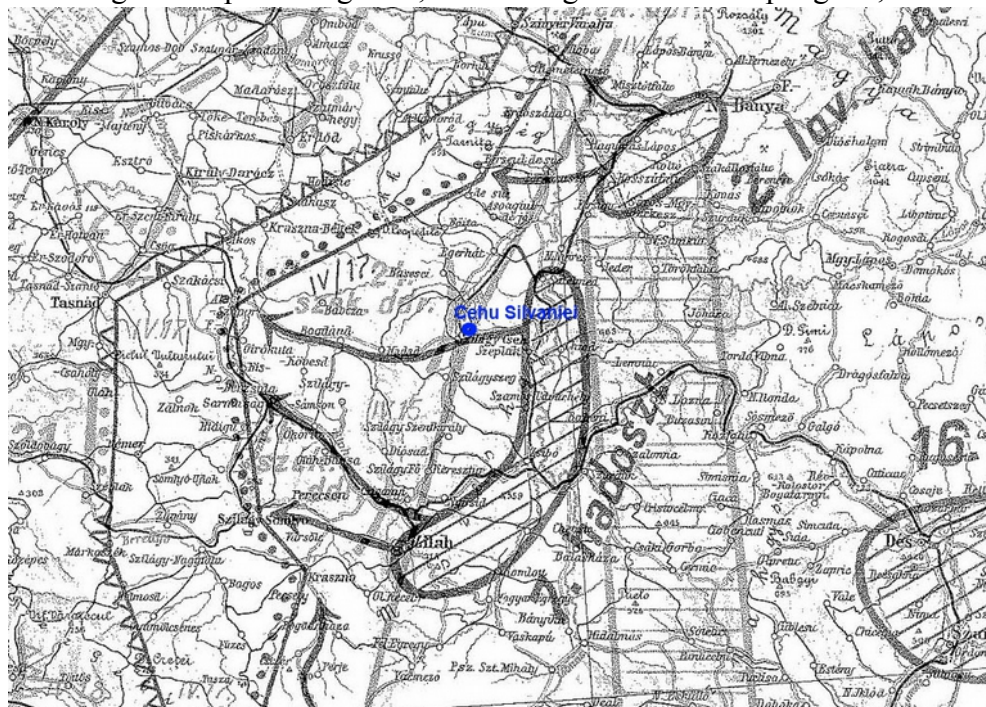

foto 1- Cehu Silvaniei în zona frontului- ianuarie 1919

De asemenea, armata română se preocupă de pacificarea localităților prin dezarmarea populației civile, în cadrul căreia activează foști militari întorși de pe front cu muniție și armament; astfel, Reg. 15 Infanterie pacifică Nadișul Român, iar Reg. 16 Infanterie pacifică orașul Cehu Silvaniei.

În 1940, o dată cu Dictatul de la Viena, situația populației românești se înrăutățește, reprezentanții politici ai acesteia suferind șicane. Astfel, în 1946, despre fruntașii români (printre care deputatul de Cehu, Ioan V. Pop) și despre activitatea lor în timpul Dictatului, ziarul "Dreptatea" va scrie: *"oameni cari în timpul ocupației horthyste au rămas acolo, au luptat contra urgiei hitleristo-maghiare, înfruntând riscurile cu propria lor persoană. Ei făceau în Ardealul cedat operă de rezistență, de care istoria va trebui să țină seama"*¹⁷.

În 1944 are loc deportarea populației evreiești din zona Cehu în lagărul înființat în cărămidăria Klein de la Cehei; în momentul de maximă ocupare a lagărului, aici se află 8500 de evrei din districtele Crasna, Cehu Silvaniei, Jibou, Șimleu Silvaniei, Supuru de Jos, Tășnad și Zalău¹⁸.

În 1947 sunt desființate partidele istorice, o dată cu instaurarea regimului comunist.

15 Marin Pop- "Aspecte privind viața politică din plasa Cehu în perioada 1918-1948", oct. 2008- www.caietesilvane.ro

16 sursa hărții: <http://keptar.oszk.hu>

17 Marin Pop- "Aspecte privind viața politică din plasa Cehu în perioada 1918-1948", oct. 2008- www.caietesilvane.ro

18 www.yadvashem.com- "Holocaustul în Transilvania de Nord", p. 19

1.3. Societate.

Între 1733 și 1741, episcopul Klein reușește atragerea spre Unire a bisericilor ortodoxe; rezultatul este că, în 1746, episcopul rutean de Muncaci îi raportează Mariei Tereza în urma unei vizite canonice în comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc că românii din aceste comitate sunt toți de religie greco-catolică¹⁹.

În 1733, la cererea episcopului Inochentie Micu-Klein are loc conscripția bisericilor românești din Ardeal, conscripție din care aflăm date statistice importante referitoare la toate localitățile studiate. Astfel, aflăm că toate cele cinci localități făceau parte din arhidiaconatul Odorhei; situația fiecărei localități era următoarea:

Nadiș- avea populație valahă și preot valah- popa Georgie; comunitatea era greco-catolică, avea casă parohială și biserică; biserica deținea 4 câble de teren arabil;

Motiș- avea populație valahă și preot valah- popa Iuon; comunitatea era greco-catolică, fără casă parohială și biserică;

Horoat- avea populație valahă și preot valah- popa Illyie; comunitatea era greco-catolică, având casă parohială și biserică; biserica avea dreptul la 2 căruțe de fân și 3 câble de teren arabil din partea comunității;

Cehu- avea populație mixtă maghiară și română, majoritar maghiară; comunitatea românească era formată din 10 familii și avea preot român; apartenența confesională a populației românești-unită/neunită/ mixtă- nu a fost înregistrată; comunitatea românească nu avea casă parohială, biserică și venit al bisericii;

Ulciug- populație mixtă maghiară și română, majoritar maghiară; comunitatea românească nu avea preot român; apartenența confesională a populației românești- unită/neunită/ mixtă- nu a fost înregistrată; comunitatea românească nu avea casă parohială, biserică și venit al bisericii²⁰.

În 1760, vicarul Petru Aron ordonă o nouă conscripție; localitățile Cehului sunt cuprinse în Arhidiaconatul Someș-Odorhei; situația comunităților românești se prezintă astfel:

Horoatu Cehului: 276 români greco-catolici având o biserică, un preot, un cantor; venitul bisericii constă în 9 câble teren;

Ulciug: 119 greco-catolici; fără biserică, fără preot; 1 cantor;

Nadiș: 365 greco-catolici având o biserică, un preot, un cantor; venitul bisericii este de 9 câble de teren;

Motiș: 182 greco-catolici având o biserică, un preot, un cantor; venitul bisericii este de 8 câble de teren;

Cehu Silvaniei: 42 greco-catolici fără biserică și fără preot²¹.

În ceea ce privește învățământul,

pe 3 iulie 1776 are loc la Sărăuți sinodul protopopesesc ținut de Gheorghe Maior, cu ocazia unei vizite canonice în zona Sălajului. La acest sinod s-a discutat problema învățământului confesional în limba română, hotărându-se că: "*în ceea ce privește școala, preoții sunt obligați duminica și în sărbători să învețe pe tineri cele de lipsă, iar în ceea ce privește pe mireni acestora le revine datoria să-și dea pruncii la școală ca să nu crească dobitoace*".

În 1777, Maria Tereza emite codul de legi destinate învățământului, numit Ratio Educationis; acesta este urmat de Norma Regia a lui Iosif al II-lea, din 1781, care reglementează învățământul din întreg imperiul, din nevoia de a uniformiza curricula tuturor școlilor, de stat sau confesionale și de a asigura cadre didactice calificate în toate școlile.

19 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălajului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908, p. 50

20 ibidem., p. 47

21 ibidem., pp. 53-54

În urma acestor reglementări se întocmesc rapoarte cu situația clădirilor școlare și a cadrelor didactice; în plasa Cehul Silvaniei se identifică 17 sate care au organizat școli, iar dintre acestea doar opt au angajați dascăli calificați. Între acestea opt se numără și satul Ulciug. Raportul identifică două mari probleme de care se lovesc școlile sătești: lipsa personalului didactic calificat și lipsa manualelor școlare gratuite.

Până la jumătatea secolului al XIX-lea, satele mai mari înființează școli, caută soluții pentru asigurarea lor cu învățători calificați și cu manuale școlare. Un raport din 1811 nominalizează din nou satul Ulciug ca având școală cu învățător calificat. Același raport arată că în anul școlar 1810, în întreg comitatul Solnocul de Mijloc au frecventat școala 4043 de copii, dintre care 69,1% români, 29,7% maghiari și 1,2% germani²².

În 1859, învățământul devine obligatoriu, astfel încât fiecare comună este obligată să înființeze școală. În baza acestei legi se generalizează în satele comitatului Solnocul de Mijloc școlile confesionale, acestea reprezentând o șansă pentru învățământul de alte limbi decât cele oficiale.

O dată cu adoptarea Legii Naționalităților în 1868, învățământul în alte limbi decât cea oficială este masiv restricționat. În acest context, la 10 septembrie 1871 este înființată Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni, ai cărei președinți de onoare sunt aleși Gheorghe Pop de Băsești și Andrei Cosma. Această asociație profesională își propune să lupte pentru dreptul românilor la învățământ în limba proprie.

Legea Trefort din 1879 prevede învățământ obligatoriu în limba maghiară în toate școlile, fie ele de stat sau confesionale. Gheorghe Pop de Băsești și Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni protestează împotriva acestei legi.

În 1881 ia ființă "Reuniunea Femeilor Române Sălăjene" la inițiativa Emiliei Pop (n. Mărcuș), a Elenei Pop de Băsești (fiica lui Ghe. Pop de Băsești), a Clarei Maniu (mama lui Iuliu Maniu) și a Mariei Cosma (soția lui Andrei Cosma). Reuniunea e foarte activă în susținerea înființării școlilor de fete în comitatul Sălaj; de asemenea, Reuniunea susține elevii și ucenicii săraci cu îmbrăcăminte și rechizite²³.

Finalul secolului XIX aduce frământări politice ale națiunilor ne-maghiare, ce se împotrivesc maghiarizării: Legea XV din 1891 reglementează înființarea "azilelor de copii" pentru ocrotirea copiilor cărora familiile nu le pot oferi îngrijirea necesară și a orfanilor între 3 și 6 ani și prevede obligativitatea învățării limbii maghiare și cu scopul declarat de a dezvolta copiii asistați "*sentimente de alipire la patria maghiară și conștiința că aparțin națiunii maghiare*", indiferent de apartenența lor etnică. Această lege este întâmpinată cu proteste, dintre care cel mai răsunător îi aparține lui Gheorghe Pop de Băsești, într-un discurs rostit înaintea alegătorilor din cercul Cehu Silvaniei în 14 februarie 1891²⁴.

Din punct de vedere economic,

avem informații referitoare la începutul de secol XX, din "Schița monografică a Sălăgiului" a lui Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr²⁵. Aceștia arată că: "*starea economică a țăranilor este mulțumitoare. Majoritatea familiilor posedă câte 8-10 iugăre de pământ. Chiar și muncitorii cu ziua care nu au pământ în proprietate dețin măcar o gospodărie necesară asigurării existenței: curte, casă și grădină*".

Cultura principală e porumbul; în afară de acesta se cultivă grâu de primăvară, secară, cartofi, orz, ovăz, fasole, linte, mazăre, bob. Se cresc vite, oi și capre; se practică pomăritul, cu precădere de pruni, meri și nuci.

Viticultura este a doua ocupație ca importanță după agricultură. Viile încă ocupau în 1908 suprafețe întinse, deși Sălajul fusese afectat masiv de filoxeră în 1890, după cum se poate vedea în harta din foto²⁶.

22 Iulia-Maria Pop- "Cultura învățătorilor români salajeni în secolul al XIX-lea" în "Caiete Silvane- revistă a Centrului de Cultură și Artă a județului Sălaj", nr. 33, 34- noiembrie- decembrie 2007

23 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălăgiului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908, pp. 77-78

24 Istoria României. Transilvania, Vol. II, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Ioan Bolovan et. al.- Cap. I, p. 92

25 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălăgiului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908, p. 94

26 sursa hărții: <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=000514>

foto 2- valurile de filoxeră în Comitatul Sălaj- cu roșu- valul din 1881; cu albastru- valul din 1885; cu galben- valul din 1890

Despre modul de viață rural, autorii "Schitei monografice" scriu: "În multe părți se folosesc și acuma primitivele pluguri de lemn. În schimb însă trieratul se face în foarte multe locuri cu mașini mânate de abor. Săcara se îmblățește de regulă cu îmblăcii, pentru a se putea folosi paie la acoperitul caselor și a celorlalte edificate.

Femeile lucrează în câmp alături de bărbații și astfel nu au timp să stea de treburile lor casnice. Nici la pregătirea bucatelor nu se prea pricep, astfel că felul de nutriție al sălăjanului e destul de primitiv. Alimentul lui principal este mălaiul. Sunt comune întregi unde se mănâncă foarte rar pâine de grâu.'

Chiar și bogătani sunt mulți cari mănâncă numai pâine de cucuruz[...] În general, exigențele economice-materiale ale sălăjanului sunt foarte modeste, el se îndestulește cu foarte puțin. Alcoolul în genere n-are prea multe victime. Țăranii, fiind vii multe, beau cu deosebire vin, care nici pe departe nu e atât de periculos ca vinarsul"²⁷.

Despre arhitectura satelor,

Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr scriu:

"Satele românești au o înfățișare săracă. Casele sunt acoperite cu paie, sunt scunde și cu pereți de lemn. Străzile sunt neregulate, cu case împrăștiate, din cauză că satele sunt așezate pe coaste, la poalele dealurilor și munților. Bisericele sunt de lemn și foarte neîncăpătoare. [...] Afară de casa de bârne (arareori de cărămidă nearsă- vaioage), acoperită cu paie, se mai găsește în curtea lui și o șură, de cele mai multe ori fără pereți, un grajd simplu de bârne, acoperit tot cu paie și un coșar de nuiete pentru mălaiu. Toate sunt construite relativ pe un loc destul de îngust. Pivnița, unde este, mai totdeauna e săpată separat și acoperită cu pământ și cu paie. Curtea e înconjurată cu gard de nuiete"²⁸.

"În Șematismul din 1867 se numără în tot Sălajul 36 biserici de piatră, celelalte toate sunt de lemn, cu ferești mici, întunecate, încât nici ziua la ameazi nu se poate ceti în ele. Cele mai multe biserici de lemn aveau numai în dreptul stranei și al altarului niște ferestruțe cât ar încăpea capul omului. De regulă în tinda muerilor nu era nici o fereastă. Dacă se strîngea poporul în biserică o întunecime misterioasă cuprindea interiorul încât vrând nevrând îți readucea în memorie timpurile pe când strămoșii românilor de azi, creștinii cei dintâi, țineau serviciul divin în vechia Romă în catacombe. Azi se răresc din ce în ce bisericile acestea întunecoase și scunde, sau se străfoarmă și li se taie ferești mai mari și luminoase"²⁹.

27 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schita monografică a Sălajului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908, pp. 96-97

28 ibidem., pp. 94-96

29 ibidem., pp.65-66

Remarcăm că la sfârșit de secol XIX- început de secol XX, românii își desconsiderau vechile biserici de lemn, considerându-le inferioare celor din piatră. Această atitudine față de bisericile de lemn a dus la demolarea celor mai multe dintre ele, inclusiv în perioada interbelică.

În 1899, regiunea este legată la sistemul de căi ferate prin construirea tronsonului Cehu Silvaniei-Jibou și a legăturii cu linia Satu Mare- Baia Mare (foto 3³⁰).

foto 3- hartă din 1913, cu datarea tronsoanelor de cale ferată

În 1906 se înființează "Codreana", institut de credit și economii destinat românilor. Deși sediul instituției a fost inițial la Cehu Silvaniei, el a fost mutat la Băsești, în grija președintelui său Gheorghe Pop de Băsești.

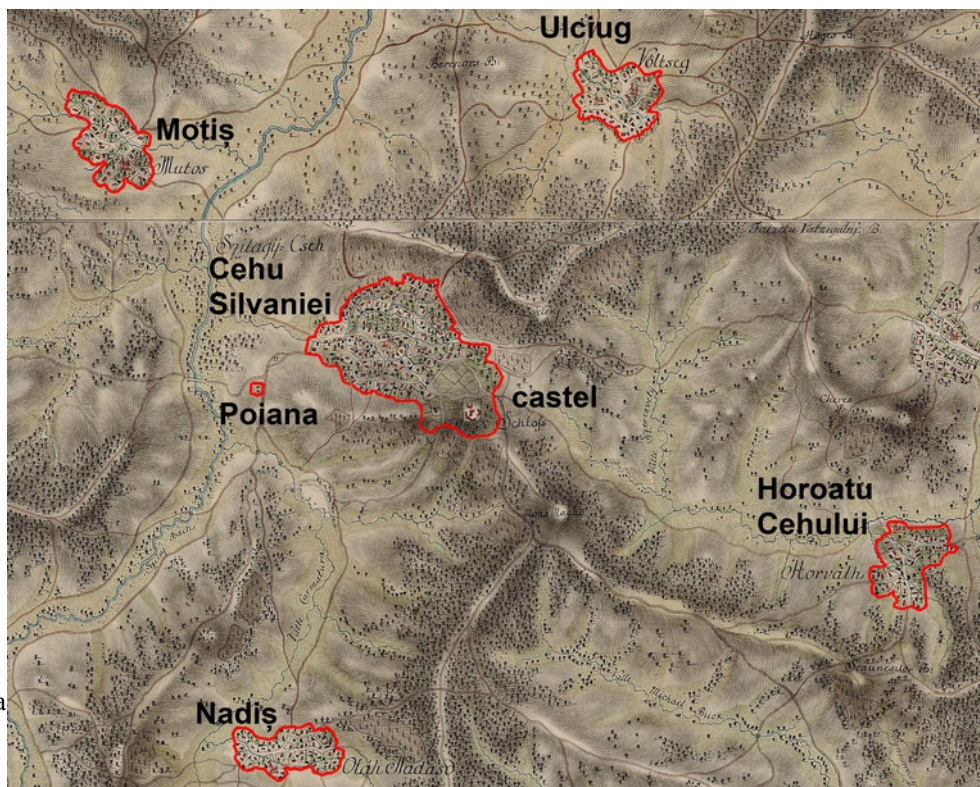
1.4. Reprezentări cartografice.

Din a doua jumătate a sec. XVIII datează prima hartă detaliată a localităților Cehului- prima ridicare topografică austriacă (ridicarea iosefină), realizată între 1769-1773 (foto 4³¹).

Observăm că, până la această dată, vetrele localităților se stabiliseră pe pozițiile de azi, iar legătura între localități se făcea pe o rețea bine definită de drumuri, dintre care cea mai mare parte există și azi.

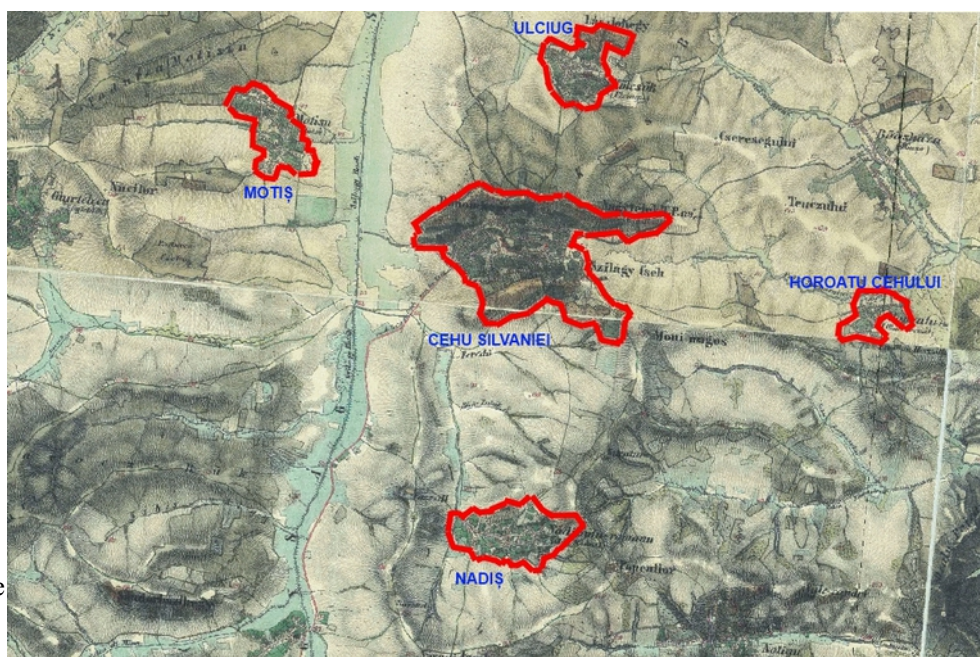
Localitățile sunt înscrise pe hartă cu numele maghiare; Nadișul apare ca "Oláh Nádass" (Nadișu Român).

foto 4- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe ridicarea iosefină (1769-1773)

Evoluția localităților și a relațiilor dintre ele în prima jumătate a sec. XIX poate fi urmărită pe cea de-a doua ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană-iosefină- 1806-1869)- v. foto 5³². Observăm că reprezentarea acestei hărți este mai detaliată decât cea a hărții precedente, cartografiile folosind și coduri de culoare, nu doar hașuri pentru detalierea reliefului. Astfel, se observă că este reprezentată și lunca Sălajului, nu doar albia.

foto 5- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe ridicarea franciscană-iosefină (1806-1869)

31 sursa hărții: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

32 sursa hărții: http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

Față de harta precedentă se observă extinderea vetrelor localităților și definirea unor drumuri mai importante în cadrul rețelei de legături între localități. O modificare importantă în modul de reprezentare a hărții este apariția numelor românești ale localităților: Motiș și Nadiș sunt înregistrate doar cu toponime românești (Motișu, Nadișu Român), Horoatu este înscris ca Horoatu Român și are denumirea maghiară în paranteză; Ulciug este înscris cu numele maghiar, iar denumirea românească este înscrisă în paranteză; Cehu Silvaniei este înregistrat cu numele maghiar. Acest mod de notare reprezintă, evident, componența etnică a localităților (românească în Motiș și Nadiș, majoritar română cu puternică prezență maghiară în Horoatu Român, majoritar maghiară cu puternică prezență română în Ulciug și maghiară în Cehu Silvaniei).

Harta nu detaliază intravilanul la nivel de clădiri și străzi. Observăm că între momentele elaborării celor două hărți austriece, Cehu se dezvoltase puternic spre est, Nadiș și Horoatu se extinseseră moderat spre est, Ulciug se extinsese moderat spre nord, iar Motiș stagnase.

Între 1869 și 1887 se execută cea de-a treia ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană)- v. foto 6³³.

Comparativ cu precedenta ridicare austriacă, observăm aici detalieră intravilanului prin reprezentarea străzilor și a clădirilor. Relieful este reprezentat în continuare prin hașuri și culori; în plus, apar informații referitoare la altitudinea unor puncte și limite administrative. Observăm că drumurile importante fuseseră regularizate (actualele DJ108D și DJ196).

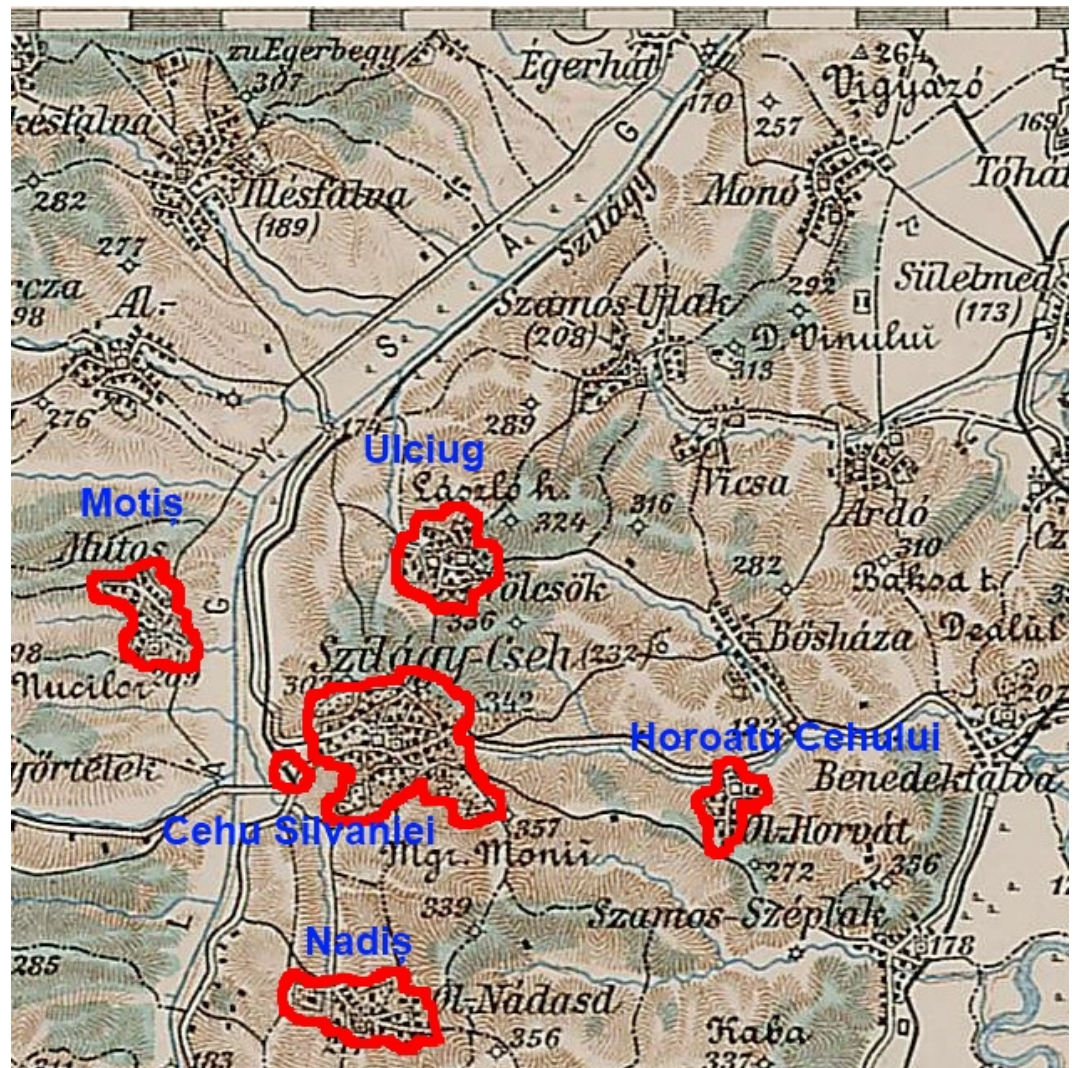

foto 6- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe ridicarea franciscană (1869-1887)

După reforma administrativă din 1876, prin care comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc se unesc în comitatul Sălaj, cartograful Hatsek Ignác începe realizarea unor hărți administrative ale comitatelor. În foto 7 se poate vedea un fragment din harta comitatului Sălaj- plasa Cehu-, pe care am evidențiat localitățile aparținătoare orașului Cehu Silvaniei³⁴.

Harta lui Hatsek Ignác cuprinde informații de ordin strict administrativ- drumuri, localități, câteva puncte mai importante (cetăți), informații legate de statutul localităților (de exemplu, localitățile cu oficiu poștal, printre care și Cehu), informații generale despre relief, limite administrative.

foto 7-

Cehu Silvaniei și localitățile componente pe harta lui Hatsek Ignác (1880)

O hartă maghiară din 1910 conține informații asemănătoare hărților turistice de azi (foto 8³⁵).

Localitățile sunt reprezentate prin conturul intravilanului, cu străzile mai importante și bisericile. Apar vîrfurile formelor de relief cu altitudinea; de asemenea, apar limitele administrative. Relieful este sugerat vag, prin culoare; sunt arătate cursurile de apă și, față de hărțile precedente, aici apare calea ferată. În dreptul localității Cehu este figurată gara.

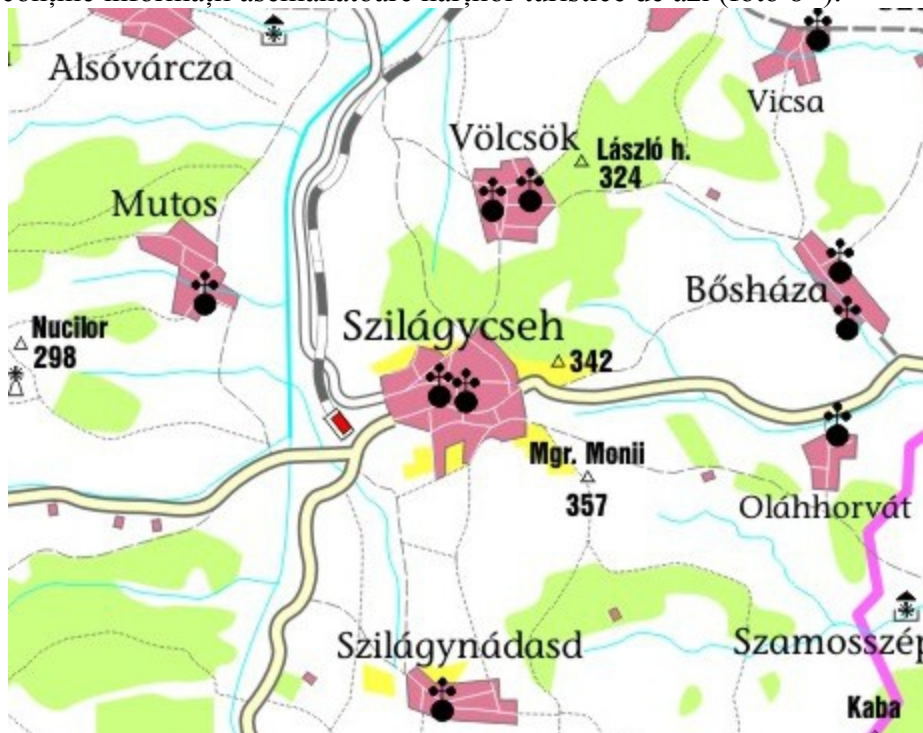

foto 8- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe harta maghiară din 1910

34 sursa hărții: <http://www.maproom.org/00/32/present.php?m=0039>

35 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2003/palyazat/>

O nouă serie de hărți administrative este începută de cartograful Gönczy Pál după 1910. Harta comitatului Sălaj este executată în 1913; redăm din această hartă fragmentul care cuprinde plasa Cehu (foto 9³⁶).

Pe hărțile lui Gönczy Pál, unitățile administrativ-teritoriale-plasele (iarașurile) sunt reprezentate prin culori diferite. Apar informații despre relief și cursurile de apă, drumurile importante, limitele administrative și localitățile. Și pe această hartă este reprezentată calea ferată.

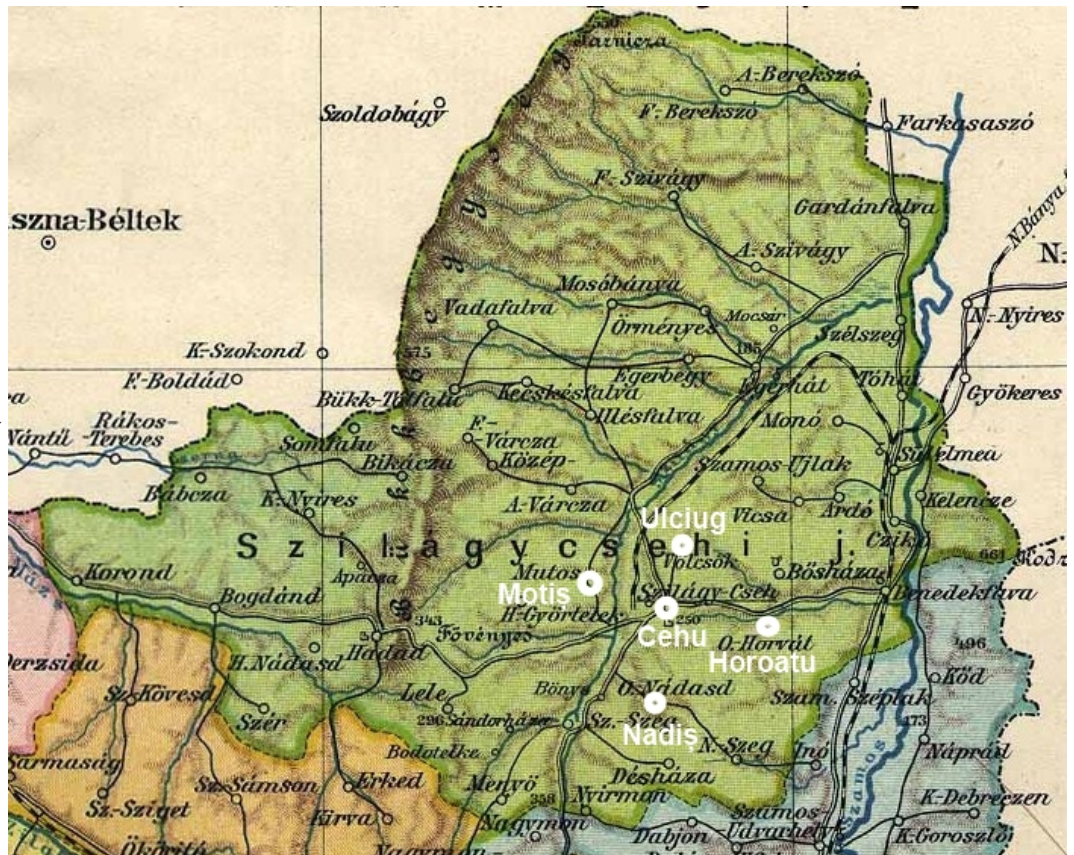

foto 9- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe harta administrativă a lui Gönczy Pál din 1913

Între 1916 și 1924 sunt elaborate hărțile românești ce formează așa-numitul "Plan Director de Tragere", hărți necesare armatei române în Primul Război Mondial. Acestea au fost realizate prin compilarea unor hărți mai vechi de diverse origini- românești, maghiare, austriece, rusești.

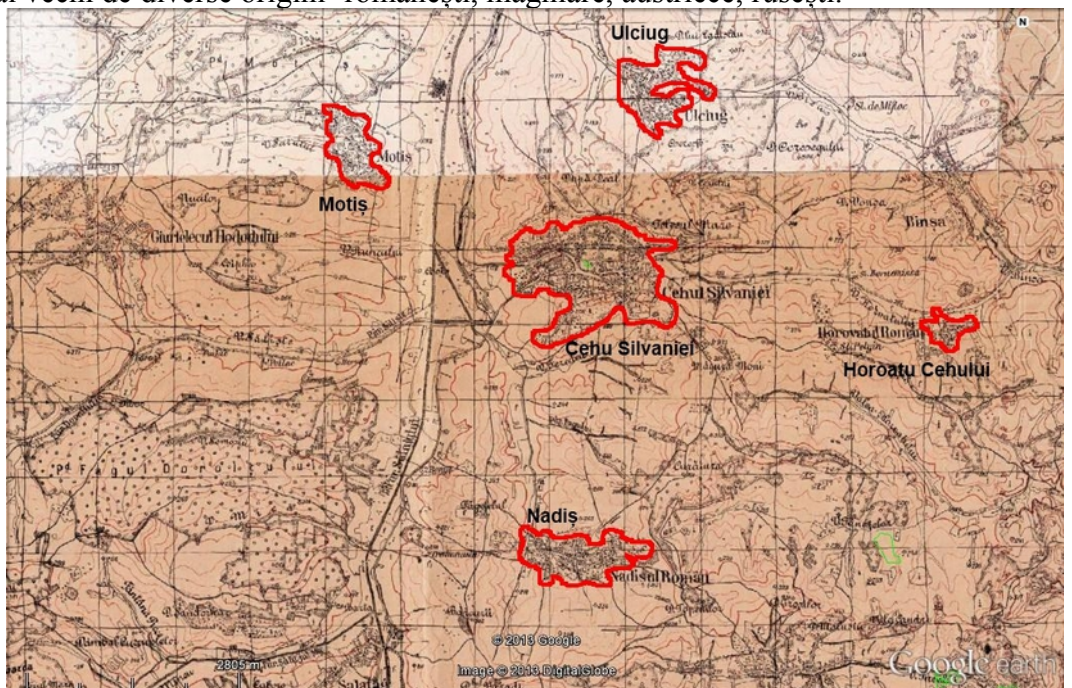

foto 10- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe Planul Director de Tragere (1916-1924)

Planul Director de Tragere este un ansamblu eterogen, întrucât grupează atât hărți actualizate la data preluării, cât și hărți de final de secol XX, preluate fără actualizare; principala modificare adusă hărților originale este înlocuirea toponimelor străine cu cele românești. Planul Director de Tragere aduce ca noutate reprezentarea reliefului prin curbe de nivel și nu prin hașuri (foto 10³⁷). Observăm reprezentarea detaliată a localităților- inclusiv a străzilor și clădirilor-, a reliefului și cursurilor de apă, a unor obiective economice (mori, grădini). În cazul orașului Cehu și a localităților învecinate, este posibil ca Planul Director de Tragere să reprezinte o situație de la final de secol XX.

Următoarea hartă ce ne stă la dispoziție este harta americană din 1954 (foto 11³⁸). Observăm aici o eroare importantă: Horoatul Cehului este denumit "Horoatul Crasnei", iar pe poziția localității Horoatul Crasnei nu apare nici o denumire. Această hartă reprezintă localitățile sub forma unor grupuri de clădiri de-a lungul străzilor principale și detaliază relieful și căile de comunicație. Sunt reprezentate comandamentele sovietice de la Cehu Silvaniei și Benesat; din punct de vedere economic, sunt reprezentate căile ferate, drumurile și carierele de piatră de la Benesat și Țicău.

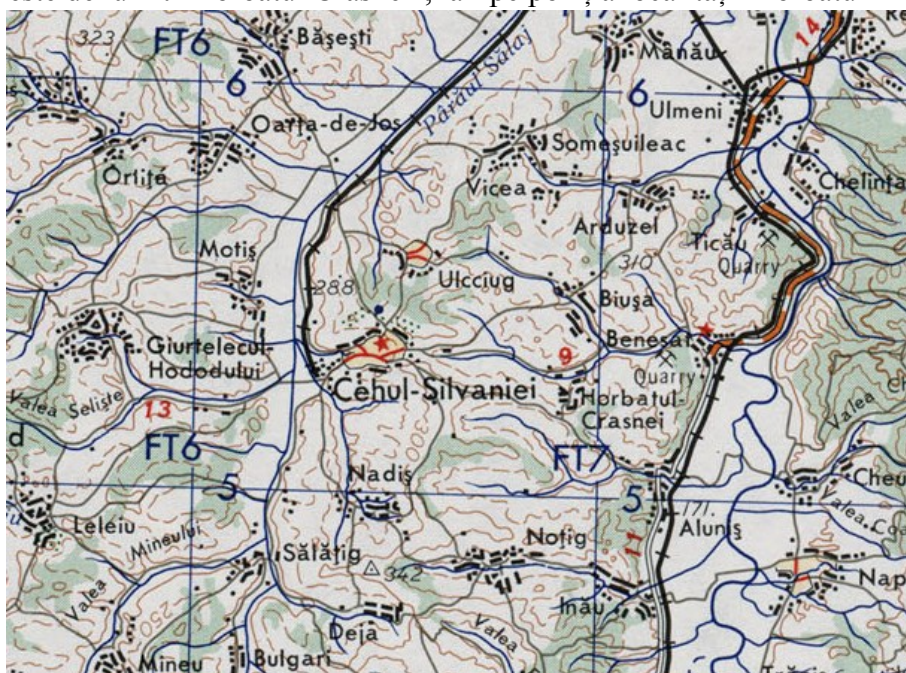

foto 11- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe harta americană din 1954

După 1956 începe ambițiosul plan sovietic de cartografiere a globului; în cadrul acestui proiect sunt elaborate și hărțile detaliate ale României (v. foto 12³⁹). Acestea reprezintă aceleași tipuri de obiective ca și hărțile americane și utilizează același limbaj grafic. Remarcăm că, față de harta americană, pe cea sovietică numele localităților apare corect. O diferență esențială între cele două hărți este aceea că între momentele elaborării lor, construcția căii ferate a fost reluată; pe harta sovietică apar și tronsoanele de la sudul orașului Cehu Silvaniei.

foto 12- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe harta sovietică

37 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

38 sursa hărții: <http://loadmap.net/en/m41313>

39 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

În fine, vedem localitățile pe harta recentă- imagine din satelit datând din 2012 (foto 13⁴⁰). Se observă aici tendința de dezvoltare a spre extremități a localităților Cehu Silvaniei, Ulciug și Nadiș și decăderea localităților Motiș și Horoatu Cehului. Localitățile din dreapta cursului Sălajului sunt deja legate între ele prin suprafețele cultivate. Zonele împădurite s-au restrâns, lăsând loc suprafețelor de teren agricol.

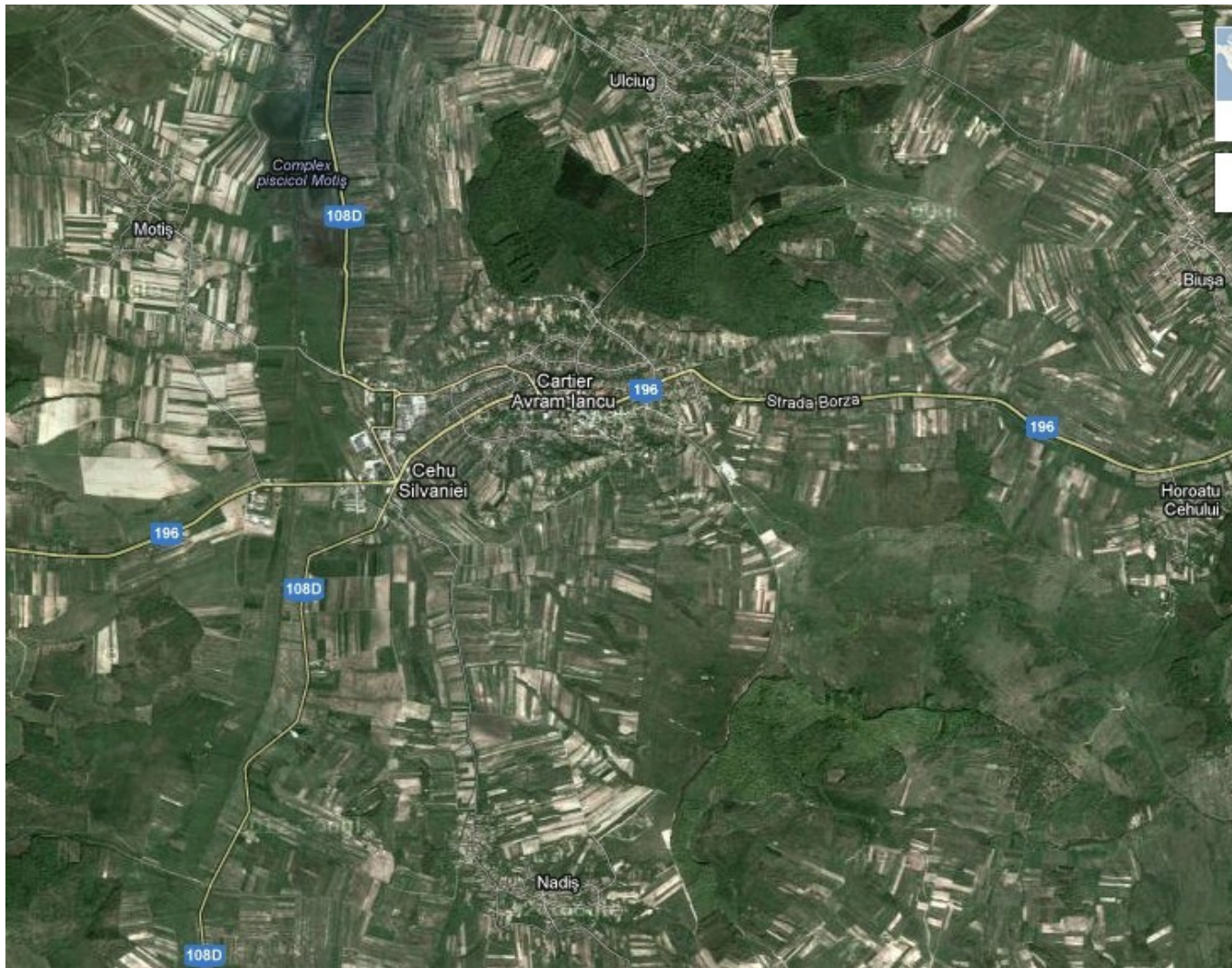

foto 13- Cehu Silvaniei și localitățile componente pe imaginea din satelit- 2012

Prezența pe hărți a fiecărei localități în parte va fi analizată separat, în capitolele următoare.

1.5. Monumente, situri și așezări istorice.

Siturile arheologice situate pe teritoriul orașului Cehu Silvaniei și al localităților componente, precum și zonele de protecție ale siturilor arheologice sunt descrise în Studiul Arheologic anexat documentației de față. În zonele de protecție astfel descrise sunt interzise orice intervenții fără avizul DJCPN Sălaj.

Monumentele istorice situate pe teritoriul orașului Cehu Silvaniei și al localităților componente sunt cele cuprinse în lista de mai jos, cf. LMI 2010⁴¹. Monumentele istorice și zonele lor de protecție vor fi descrise în capitolele aferente fiecărei localități în parte.

40 sursa hărții: Google Earth

41 sursa: <http://www.patrimoni.ro/ro/monumente-istorice/lista-monumentelor-istorice>

Nr. crt.	Cod LMI 2010	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
302	SJ-I-s-B-04973	Așezare	sat aparținător ULCIUG; oraș CEHU SILVANIEI	"Prâsnel"	Epoca bronzului, Cultura Wietenberg
378	SJ-II-m-A-05034	Biserica reformată	oraș CEHU SILVANIEI	Piața Trandafirilor 21	1519 - 1614, adăugiri în 1801, 1845
420	SJ-II-m-A-05063	Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"	sat aparținător HOROATU CEHULUI; oraș CEHU SILVANIEI	70	1749
458	SJ-II-m-A-05085	Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"	sat aparținător NADIȘ; oraș CEHU SILVANIEI	88	1738
520	SJ-II-m-A-05138	Biserica de lemn "Nașterea Maicii Domnului"	sat aparținător ULCIUG; oraș CEHU SILVANIEI	210	sec. XVIII
539	SJ-III-m-B- 05153	Fântână de piatră	oraș CEHU SILVANIEI	Str. Cetății 35	sec. XVI

Semnalăm aici prezența misterioaselor "cruci celtice" în toate cele patru sate aparținătoare, alături de bisericile ortodoxe: în Horoatu, Motiș și Ulciug câte una, iar în Nadiș- trei. Asemenea cruci se mai găsesc în câteva cimitire din Maramureș (Ariniș, Cetățele, Șurdești, Poiana Botizii eși altele) și Sălaj (Năpradea și altele), fiind studiate de etnologul Pamfil Bilțiu. Câteva dintre acestea au fost datate cert, din care cele mai vechi sunt cele din Ariniș- sec. XIV-XV. Altele sunt datate 1701, 1720, 1744.

Originea lor nu este certă, întrucât crucea zisă "a Sf. Patrick" a fost caracteristică multor culturi europene paleocreștine, nu doar celei celtice⁴².

Credem că este de interes inventarierea lor, în folosul cercetătorilor interesați a le studia. De aceea, în cadrul capitolelor dedicate fiecărui sat inserăm hărți cu poziționarea acestor cruci.

42 Eugen Stoica- "Crucile Apocalipsei în cimitirele maramureșene"- interviu cu Pamfil Bilțiu în "Estrada maramureșeană"

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. II. Oraș Cehu Silvaniei (magh. Szilágycseh).

2.1. Generalități.

Cehu Silvaniei este situat la 34 km față de municipiul Zalău. S-a format ca o localitate compactă, adunată în lunca Sălajului, între dealurile Felecul Mare și Măgura Monii.

2.2. Evoluție istorică a orașului Cehu Silvaniei.

În lucrarea sa "Szilágy vármegye monographiája" publicată la Zalău în 1901¹, dr. Petri Mór arată că numele localității Cehu Silvaniei (magh. Szilagy-Cseh= Cehu Sălajului) provine de la o colonizare cehă în regiune. Nu sunt cunoscute documente referitoare la o asemenea colonizare, dar denumirea localității învecinate- Horoatu Cehului (magh. Oláh-Horváth= Horoatu Român) provine, la rândul său, din magh. Horváth= Croat. Așadar, este posibil ca întreaga regiune să fi fost scena unei colonizări timpurii cu grupuri de populație cehă și croată, în împrejurări necunoscute azi. Întrucât prima atestare documentară certă a localității Horoatu Cehului datează din 1387, este probabil că acea colonizare cu populație cehă și croată în regiune va fi avut loc din a doua jumătate a sec. XIV până spre sfârșitul sec. XV.

Prima atestare documentară certă a localității Cehu Silvaniei datează din 1462.

Din 1526 este atestată și cetatea Cehu, care apare în documente cu acest nume, menționată separat sau alături de orașul Cehu, până spre sfârșitul sec. al XVII-lea, când este deja descrisă ca o ruină.

Atestări anterioare ale cetății Cehu (de ex. 1319- *castrum Cheever*, 1351) sunt incerte, dată fiind confuzia cu cetatea Chioarului. Această cetate *Cheever* (asimilată de istorici fie cu cetatea Chioarului, fie cu cetatea Cehu, fie chiar cu Șimleu Silvaniei) este donată de Carol Robert d'Anjou lui Elefanti Dezső în 1319, iar în 1351 îi aparține lui Pók Simon. Ulterior, ea se află în proprietatea familiei Jakcs de Coșeu, după care trece în domeniul mării familii românești a Drăgoșștilor de Maramureș, maghiarizați și catolicizați în sec. XV cu numele Drágfi².

Testamentul lui Ioan Drag de Beltiug din 1526 arată că acesta era în acel moment "ispán" (span, jupân) al comitatelor Solnocul de Mijloc și Crasna și că el a construit recent la Cehu un "*castellum*". Testamentul din Cehu al lui Ioan Drag este foarte valoros prin faptul că a fost datat pe câmpul de bătălie de la Mohács, "*în ziua de luni înainte de Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul, în tabăra regelui Ludovic al II-lea*". De altfel, Ioan Drag moare în bătălia de la Mohács, în fruntea steagului de oaste pe care-l conducea.

Alte atestări documentare ale localității Cehu Silvaniei au fost, cf. lui Petri Mór: Chehy în 1405, Cseh în 1462, Sz.-Cseh în 1525, Zilagy Cheh în 1540, Cheh în 1543, Chye în 1549, Cizeh în 1553, Zilagicheh în 1579, Che în 1604, Szillagh Cseh în 1642, Chieh în sec. XVII, Szilágycse în 1750, Szilági Cseh în sec. XVIII.

Tot din Monografia lui Petri Mór extragem următoarele informații despre istoria orașului, informații ce reies din diverse documente și înscrisuri. Acestea oferă o imagine asupra vieții sociale și economice a orașului de-a lungul timpului:

Un document din 1462 arată o parte din moșia lui Kusalyi Jakcsi György (din familia Jakch de Coșeu) de la Cehu Silvaniei este înapoiată către Bélteki Drágfi Miklós (Nicolae Drag de Beltiug), contra unei sume de bani.

1 dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zalău, 1901; vol. IV, pp. 501-522

2 ibidem, p. 34

Un grup de privilegii economice obținute în sec. XV-XVI marchează evoluția economică și socială a localității: primul este primirea dreptului de târg de la Matia Corvinul, în 1468. La cererea lui Drágfi János (Ioan Drag de Beltiug), în 1523 regele Ludovic al II-lea oferă orașului un al doilea privilegiu important: scutirea de impozit către Camera Regală. În 1525, același Drágfi János obține dreptul de liberă circulație fără taxe vamale pentru locuitorii orașului Cehu Silvaniei, iar în 1526 îi scutește pe locuitori de amenzi și de "fertum" (taxă pentru susținerea armatei).

În 1540, Bélteki Drágfi Gáspár, prefectul comitatelor Solnocul de Mijloc și Crasna, donează casă și trei iugăre de pământ cu drept de nobil în orașul liber Cehu Silvaniei (*in oppido nostro libero*) către Chuthy Kis Lukács, cu condiția ca acesta să îl slujească la nevoie.

Până în 1555, diverse documente certifică existența unui conflict permanent între familiile Drágfi și Jakcsi pentru posesia asupra proprietăților de la Cehu. În 1556, după ce Bélteki Drágfi György moare fără urmași, regina Isabella donează cetatea Ceh lui Gheorghe Báthory, comite de Satu Mare, Szabolcs, Solnocul de Mijloc și Crasna. În 1557, familia Jakcsi contestă această donație, dar Capitlul din Oradea o confirmă în 1560.

În 1564, cetatea Cehu aparține familiei Serédi.

Domeniul Cehu a fost adeseori supus atacurilor, fiind poziționat pe drumul de-a lungul văii Sălajului. De regulă, momentele în care Curtea de la Viena refuza să recunoască un principe transilvănean erau însoțite de atacuri asupra Cehului. Asemenea momente au fost în 1538 și în 1564. În 1565, o asemenea luptă între armata austriacă și cea a principelui transilvănean a dus la incendierea cetății Cehului.

Pe 19 martie 1569, regele Ioan Sigismund donează familiei Gyulafi "*oppidum Cseh*" împreună cu cetatea și cu satele sale- printre care este enumerat și Horoatu.

În 1569, Báthory György confiscă orașul de la János Zsigmond și îl donează lui Gyulafi László-tatăl. Oamenii lui Gyulafi László ocupă orașul și provoacă distrugerii, motiv pentru care principele solicită judecarea vinovaților; în 11 decembrie 1572 are loc procesul.

În 1595, Sigismund Báthory îi dă voie lui Rátóti Gyulafi László să dispună liber de proprietățile din orașul Cehu și de cetatea sa.

În 1601, trupele austriece conduse de generalul Basta devastează orașul, în deplasarea către câmpul de bătălie de la Guruslău. În atac este incendiată și distrusă biserica reformată.

Pe 7 mai 1606 se înregistrează ca proprietar pe cetatea Cehu și pe bunurile ce-i aparțin văduva lui Gyulafi László, Széchi Katá. Aceasta și urmașii ei vor apărea ca proprietari aici și în documente din 1607, 1627, 1637.

În 1608, principele Gabriel Báthory ia sub protecția sa orașul Cehu Silvaniei, deținut în acel moment de Praepostvári Zsigmond: "*orașul Cehu Silvaniei care aparține lui Praepostvári Zsigmond, nimeni nu are voie să-l ocupe, iar pe locuitorii săi să nu îndrăznească nimeni să-i păgubească nici în persoană, nici prin vitele lor; cei ce nu se supun vor fi aspru pedepsiți*".

Cu toate acestea, Cehu este din nou atacat o dată cu urcarea pe tron a lui Gabriel Bethlen, care recucerește localitatea pe 2 decembrie 1616 de la austriecii trimiși să o ocupe.

În decembrie 1630, Gheorghe Rákóczy I-ul o întărește în proprietate pe Gyulafi Zsuzsánná, soția baronului Wesselényi Pál. Ulterior rămâne fiicei lui Gyulafi Sámuel, Maria; aceasta lasă cetatea fiului ei, Thököly Imré. În 1637, cetatea Cehu apare între bunurile din testamentul lui Gyulafi Sámuel; în 1639, cetatea este ocupată de principe, dar moștenitoarele familiei Gyulafi contestă ocupația. În aprilie 1639, moștenitoarele Gyulafi Zsuzsánná și Borbála și Bethlen Anna sunt repuse în posesie, dar apar conflicte între ele.

Pe 31 octombrie 1639, principele Gheorghe Rákóczy recunoaște toate drepturile de moștenitor ale urmașilor lui Gyulafi Sámuel, impunându-le acestora următoarele condiții: să îi plătească 10000 de taleri și iobagi de 100 de case într-un loc propice agriculturii din comitatul Solnoc; de asemenea, să-i fie fideli și să nu poarte corespondență cu dușmanii principelui.

Pe 10 iunie 1638, principele Gheorghe Rákóczy al II-lea cere administrației comitatului Solnocul de Mijloc "*să o protejeze pe d-na Gyulafi Borbála, soția lui Barcsai Zsigmond, în casa ei din cetatea Cehu*". Anume, d-na Gyulafi a reclamat că funcționarii comitatului conduși de prefectul Thököly o împiedică să intre în posesia casei sale din Cehu.

Până la jumătatea sec. XVII sunt înregistrate procese pentru posesia asupra unor părți din Cehu Silvaniei, procese în care sunt implicate moștenitoarele familiei Gyulafi (Zsuzsánna și Borbála) cu soții lor (Thököly István, respectiv Kapi György).

Un incident din 1659 demonstrează cât de importantă era în acel moment autonomia pe care o avea orașul datorită privilegiilor sale: Acațiu Barcsay ordonă judecătorului din Cehu Silvaniei să prindă urgent hoții care au spart prăvălia d-nei Gyulafi Zsuzsánna din Cehu Silvaniei, motivând ordinul său astfel: "**întrucât orașul Cehu Silvaniei este oraș privilegiat, ofițerii comitatului nu pot interveni pentru a prinde hoții**".

Pe 20 decembrie 1667 s-a ținut la Cehu o adunare generală a comitatului Solnocul de Mijloc.

După ocuparea Oradei de către turci (în 1660), pe 20 aprilie 1667 se fixează gardă permanentă în cetatea Cehu Silvaniei pentru a rezista atacurilor turcești. Această gardă, condusă de căpitanul Bánffy Dénes, este plătită din banii statului, deși domeniul e proprietate privată. (straja va exista chiar și în 1674)³.

Stăpânirea turcească sărăcește orașul, aducând locuitorii în situații disperate, motiv pentru care Dieta Transilvaniei aprobă în 1670 scutirea orașului Cehu de impozit pe trei ani, pentru a-i permite reconstruirea.

După cum s-a putut vedea mai sus, localitatea apare adeseori în documente ca oraș. Pe scrisori din 14-15 octombrie 1671 se citește clar sigiliul orașului: inscripția "Anno 1595" între coarnele unui cap de bour, iar circumscris desenului inscripția: "*Szilagy-Czeh városa peczetje*" ("pecetea orașului Cehu-Silvaniei").

În 1671, judecătorul orașului Pál Gergely și jurații Moni János și Bereczki János împart hotarele orașului între Kapi György, Barcsai Judit și Osztrocsics Borbála.

În 1672, Thököly Imre devine proprietar pe toate bunurile din Transilvania ale familiei, inclusiv pe cele din Cehu Silvaniei. În însemnările sale, Thököly Imre face adeseori referiri la Cehu.

Într-un document din 19 mai 1676 este detaliată o hotărnicire între posesiunile familiilor Bethlen și Kapi din Cehu. În această hotărnicire sunt numite ca repere: cetatea Cehu, localitățile Horoatu, Ulciug și Giurtelec și se menționează existența unor suprafețe mari de vie sub cetate.

Pe 2 februarie 1677, Mihail Apafi I-ul interzice încartiruirea soldaților la civilii din Cehu Silvaniei, alții decât cei obligați la servicii militare: "*La cine nu va fi salvconduct sau blazonul meu, să nu îndrăznească singur, în doi, în trei sau în grup, chiar batalion să năvălească peste ei și să stea pe spinarea lor, să-i oblige fără voia lor să le dea sălaș, mâncare, băutură, fân, cal, căruță și vite*". Se pare că tot din vremea lui Mihail Apafi I-ul, orașul este scutit de dijmă regală și de decimă papală.

3 Kőváry László - "Erdély építészeti emlékei" - Cluj, 1866

În 1685, Thököly Imre cade în dizgrație, astfel că Cehu revine tânărului principe Mihail Apafi al II-lea. Surorile lui Thököly Imre cer de la "tânărul și neexperimentatul principe" (Mihail Apafi al II-lea avea în acel moment doar 9 ani) dreptul de a răscumpăra proprietățile fratelui lor căzut în dizgrație, cerere care se respinge.

Pe 4 octombrie 1699, Gyulai Ferencz și Toroczka István solicită autorităților Comitatului Solnocul de Mijloc să nu mai năpăstuiască orașul Cehu Silvaniei cu atâta încartiruire și porți⁴, pentru că locuitorii amenință că vor lăsa orașul gol.

După 1700, castelul Cehu revine familiei Bornemissza (familia mamei lui Mihail Apafi al II-lea).

După 1701, Răscoala curuților cuprinde și zona Cehu: localnicii se înrolează în oastea a doua a regimentului lui Kaszás Pál, împreună cu localnici maghiari și români de pe Valea Sălajului și Valea Almașului. Dintr-o conșcripție din 1704 rezultă că bărbații din peste 100 de localități sălăjene s-au înrolat în armata lui Francisc Rákóczi, indiferent de etnia locuitorilor⁵.

În 1721, Wesselényi István răscumpără de la Horvát Ádám cu 2500 de forinți partea sa de moștenire din Cehu Silvaniei, care "tare s-a mai pustiit" (evident, în urma războiului curuților).

Alte documente privitoare la părți de moștenire din Cehu, aparținând familiilor Bornemissza, Wesselényi, Thököly mai apar în 1741, 1757, 1766, 1778.

În sala cetății Cehu s-a ținut pe 14 ianuarie 1794 o altă adunare generală a comitatului Solnocul de Mijloc, în cursul căreia baronul Wesselényi Miklós a cerut refuzarea expedierii de recruți către armata imperială în lipsa unui ordin direct; până la primirea unui astfel de ordin, adunarea generală a hotărât lăsarea la vatră a recruților care fuseseră deja încorporați.

În 1848, Cehu Silvaniei se constituie într-un focar revoluționar ce antrenează întreaga regiune. Acest fapt reiese din rapoarte oficiale asupra mișcărilor revoluționare: vicecomitele comitatului Solnocul de Mijloc, Bálint Elek, într-un raport către guvernatorul Teleki József, se plânge că centrul coordonator al tulburărilor populației este Cehu Silvaniei, care influențează la o atitudine similară și localitățile învecinate. Mai mult, "acolo vin de pretutindeni foști iobagi ca la oracol, pentru a lua instrucțiuni referitoare la ceea ce au de făcut" și iobagi din toată Transilvania, "care se întorc acasă cu cele mai instigatoare instrucțiuni". Bálint Elek cere reprimarea de urgență a mișcărilor din Cehu Silvaniei, Ulciug, Uileac și Motiș, pentru a preveni extinderea revoltelor în tot comitatul. Vicecomitele arată că "focul care pâlpâie deja în jurul Cehului Silvaniei, iar în alte părți doar fumegă, ar putea fi încă înăbușit" cu un număr redus de soldați. În raportul său este menționat și numele unuia dintre "instigatorii" din Cehu Silvaniei: Lőrincz László. În scurt timp, mișcările revoluționare se extind de la Cehu Silvaniei și Ulciug până la Jibou și Gârbou.

La 17 aprilie 1848, administratorul domenal Nagy Lázár îl informează pe baronul Wesselényi Miklós că localnicii din satul Șoimuș de pe domeniul său au urmat exemplul locuitorilor Cehului Silvaniei, refuzând obligațiile iobăgești. Acest raport arată încă o dată rolul de centru revoluționar al orașului Cehu Silvaniei⁶. În iunie 1948 au loc alegeri pentru Dieta maghiară; la Cehu își depune candidatura românul Mihai Pop. Baronul Wesselényi Miklós pornește o campanie de denigrare a acestuia, numindu-l "răzvrător" și "valah urâcios"⁷.

4 este vorba despre obligația nobilimii de a participa la formarea armatei, proporțional cu numărul de porți fiscale.

5 Elena Muscă- Cetate medievală cu rol multiplu în nord-vestul Transilvaniei. Cetatea Cheud (jud. Sălaj), p. 16- sursa: www.monumentul.ro

6 Gelu Neamțu- "Maghiari alături de Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania"- Anuarul Institutului de Istorie "George Bariț"- Cluj- Napoca, 2002; disp. online la <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Neamtu%20-%20Maghiari%20alaturi%20de%20rev%20romana.htm>

7 Istoria României. Transilvania, Vol. I, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Gelu Neamțu et al.- Cap. VIII, p. 33

Pe 3/15 mai 1868 se publică Pronunciamentul de la Blaj în "Federațiunea" și se citește de către corespondentul "Federațiunii" în adunarea de la Blaj prilejuită de aniversarea a 20 de ani de la Revoluție. Prin Pronunciament se cer autonomia Transilvaniei, reinstaurarea drepturilor națiunii române ca națiune autohtonă, cu recunoașterea limbii și confesiunilor (drepturi instaurate de Dieta de la Sibiu în 1863, dar nepuse în practică) și redeschiderea Dietei transilvănene cu alegeri locale. "Federațiunea" și "Gazeta Transilvaniei" publică și adevăsurile românilor la Pronunciament. Inițiatorii Pronunciamentului sunt arestați și trimiși în judecată. Între aceștia se află și Andrei Cosma din Cehu Silvaniei. Pe 30 noiembrie 1868, prefectul Poliției Chioar, Ujfalusi Miklós raportează ministrului de interne al Ungariei, Wenckheim Béla, că urmărește demult, prin informatori, mișcările naționaliste ale românilor, chiar dinainte de a primi ordin, întrucât consideră aceasta ca fiind "datoria sa patriotică". Astfel a cunoscut faptul că în comitatul Solnocul de Mijloc, în Cehul-Silvaniei s-a stabilit Cosma Andrei, un "instigator periculos", colaborator al "Federațiunii", semnatar al Pronunciamentului și mijlocitor al semnării Pronunciamentului de către mulți alți români. Mai arată că el cunoaște "din surse sigure" că instigarea vine din țara învecinată "Moldovalahia", care dorește distrugerea unității teritoriale a Ungariei⁸.

Gheorghe Pop de Băsești candidează în Cercul electoral Cehu Silvaniei și obține trei mandate consecutive de deputat în Dieta maghiară: 1872, 1875 și 1878.

În 1877, românii sălăjeni decid colectarea de ajutoare pentru militarii români răniți în Războiul de Independență. În Cehu Silvaniei a fost responsabilă pentru această acțiune Elena Pop, fiica de doar 15 ani a lui Gheorghe Pop de Băsești; ea a colectat din Cehu și satele învecinate suma de 193,60 florini și 23 lei, sumă care a fost trimisă Crucii Roșii din București. De asemenea, Elena Pop a organizat un atelier de preparat scame pentru feșe, necesare îngrijirii răniților. Pentru activitatea sa în sprijinul armatei române, Elena Pop a fost decorată cu Ordinul "Crucea Elisabeta" al Reginei Elisabeta a României.

În iunie 1881, Gheorghe Pop de Băsești candidează pentru un nou mandat la Cehu Silvaniei, fără a mai fi ales.

Pe 28 mai 1892, delegația românilor din Transilvania se deplasează la Viena pentru a înainta împăratului Franz Josef Memorandumul; din delegație face parte și Gheorghe Pop de Băsești, care va fi arestat și încarcerat la Budapesta pentru că a semnat Memorandumul.

În 1905, Gheorghe Pop de Băsești candidează pentru un nou mandat la Cehu Silvaniei. Adunarea electorală se încheie violent, întrucât Gheorghe Pop de Băsești și susținătorii săi sunt atacați de grupuri de bătăuși maghiari. Candidatul și alegătorii români sunt bătuți sălbatic, astfel încât alegerea lui Gheorghe Pop de Băsești este împiedicată⁹.

În toamna lui 1918 au loc revolte pe fondul situației economice dezastruoase a populației, sărăcită de război. În plasa Cehu Silvaniei sunt jefuite 16 depozite comunale; de asemenea, sunt jefuiți câțiva mari proprietari și multe prăvălii; sunt atacați notarii, care fug din calea mulțimii.

Pe data de 27 noiembrie 1918 are loc la Cehu Silvaniei alegerea delegaților care să reprezinte, alături de George Pop de Băsești, cercul electoral al Silvaniei la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Delegația aleasă va fi formată din fruntașii: preot Alexandru Coste din Someș Uileac, preot George Maior din Băița de sub Codru, avocat dr. Alexandru Pop de Băsești din Cehu Silvaniei, preot Vasiliu Gavriș din Odești, notar Alexandru Vaida din Cehu Silvaniei și supleanții: Simion Mărieș din Sălățiș, Vasile Fălăuș din Nadișul Român.

Pe 1 Decembrie 1918, Gheorghe Pop de Băsești este ales președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, deschizând lucrările Marii Adunări¹⁰.

8 Istoria României. Transilvania, Vol. II, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Gelu Neamțu et. al.- Cap. III, pp. 7-13

9 Traian Oros- "Gheorghe Pop de Băsești – erou al neamului și sfânt în altar"-

<http://ebibliothecaseptentrionalis.wordpress.com/2012/02/22/gheorghe-pop-de-basesti-erou-al-neamului-si-sfant-in-altar/>

10 Marin Pop, "Viața politică în nord-vestul României- 1869-1948. Partidul Național Român și Național Țărănesc din Sălaj", ed. Argonaut și ed. Porolissum, 2007, p.36

În noiembrie-decembrie 1918, în zona Cehu Silvaniei se dau lupte pentru menținerea liniei demarcaționale între armata maghiară și cea română; pentru a nu fi înrolați în armata maghiară, localnicii se refugiază în spatele frontului, punându-se sub protecția Diviziei 7 Infanterie a Armatei Române, al cărei comandament se afla în Cehu Silvaniei.

În decembrie 1918 se înființează Consiliile Naționale și Gărzile Naționale Române, cu scopul de a facilita transferul administrației de la partea maghiară la cea română. În teritoriu se formează Corpul Voluntarilor Români, format din funcționari, învățători și preoți locali; în Cehu Silvaniei sunt numiți avocații M. Pop și Al. Pop ca membri ai Corpului Voluntarilor Români, însărcinați cu sprijinirea activității Gărzii Naționale. În ianuarie 1919, armata română trece la pacificarea zonei, dezarmând foștii combatanți întorși de pe front. Din Cehu Silvaniei, Bat. 3 din Reg. 16 Infanterie ridică 10 mitraliere, 200 de arme cu un cartuș și 15 revolve¹¹.

În noiembrie 1919 au loc primele alegeri parlamentare ale României Mari. În circumscripția Cehu Silvaniei sunt aleși Alexandru Pop ca deputat și Mihai Pop ca senator, ambii din partea Partidului Național Român.

În 1947, partidele istorice sunt desființate.

Opoziția împotriva instaurării comunismului s-a manifestat prin organizarea de grupuri armate clandestine; în zona Cehu Silvaniei a activat între 1949 și 1958 grupul Blidaru, care a fost risipit o dată cu uciderea de către trupele de Securitate a liderului său, Vasile Blidaru din Odești.

După reforma administrativă din 1950, orașul devine Centru de Raion. La reforma administrativă din 1968, Cehu Silvaniei este declarat oraș, depășind pragul de 10000 de locuitori.

2.3. Evoluție economică a orașului Cehu Silvaniei.

În 1475, impozitul aferent proprietății lui Bélteki Drágfi Miklós este de 75 de forinți. În 1543, iobagii lui Drágfi Gáspár din *Cheh* reprezintă 80 de porți fiscale (chiar și la o medie de 2 sesii/ poartă fiscală, tot rezultă un număr de 160 de familii de iobagi- un număr considerabil la acea vreme). În 1549, iobagii văduvei Drágfi din *Chye* reprezintă 45 de porți fiscale; în 1550 și 1553 se înregistrează 45 de porți fiscale și orașenii liberi scutiți de impozit; în 1570- 20 de porți fiscale; în 1604, Cehu Silvaniei nu apare ca plătitor de impozit către Trezoreria Regală.

Așa cum am mai arătat, primirea de către oraș a dreptului de târg de la Matia Corvinul, în 1468 reprezintă un moment crucial în evoluția economică a orașului. La 11 aprilie 1468, la insistențele lui Drágfi Bertalan (proprietar pe atunci al localității), Matia Corvinul decretează drept de târg bianual, de ziua Sf. Luca (18 octombrie) și Sf. Barnaba (11 iunie). Acest privilegiu este de importanță covârșitoare pentru evoluția ulterioară a localității, punând bazele dezvoltării sale economice (după cum se știe, dreptul de târg aducea venituri importante localității, privilegiul constând în aceea că respectivele venituri nu erau impozitate).

La cererea lui Drágfi János, în 1523 regele Ludovic al II-lea oferă orașului un alt privilegiu important: scutirea de impozit către Camera Regală. În 1525, același Drágfi János obține dreptul de liberă circulație fără taxe vamale pentru locuitorii orașului Cehu Silvaniei, iar în 1526 îi scutește pe locuitori de amenzi și de "fertum" (taxă pentru susținerea armatei).

În sec. XVI și XVII avem informații despre impozitarea cetății Cehu. În 17 februarie 1574, executorul Somlyai István ridică restanțele la impozite datorate de proprietarul din acel moment al domeniului cetății, Gyulafi László.

11 Cornel Grad- "Contribuția Armatei Române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918 – aprilie 1919)"- în Revista de Administrație Publică și Politici Sociale, An II, Nr. 4(5)/Decembrie 2010, pp. 55-56

Raportul executorului arată că Gyulafi László datorează impozit după 124 de porți fiscale și că impozitul a fost în 1572 și în 1573 de câte un forint/ poartă, bani pe care Gyulafi László i-a colectat de la iobagi. În Vicea și Călătea se aflau doar patru iobagi grupați în două porți fiscale, dar atât de săraci încât Gyulafi László nu a colectat impozite de la ei; impozitul aferent acestora se scade din datorie.

În 1604, Cehu nu se afla pe lista bunurilor impozabile; la Horoatu era trecută o casă impozabilă cu 2 forinți.

Stăpânirea turcească sărăcește orașul, aducând locuitorii în situații disperate. Pe 18 decembrie 1670, principele Mihail Apafi I-ul citește Dietei o scrisoare a locuitorilor din Cehu Silvaniei: "[...] în anii deplorabili abia trecuți, neputând suporta birurile stăpânitorului turc, am fost nevoiți a ne lăsa căminele și care pe unde să ne-ascundem, iar acum umblăm zilnic de aici-acolo, revenind înjumătățiți, ca sub aripa ocrotitoare a Înălțimilor Voastre să ne câștigăm pâinea de toate zilele. Având noi de la regii maghiari de fericită amintire și de la fericit întru Domnul, trecut în neființă, lăudabilul nostru principe, privilegium-ul vechi cu pecete atârnată ca noi să nu fim obligați la plata nici unui impozit, implorăm cu umilință Înălțimile Voastre să priviți spre noi cu bunăvoință și să luați în considerare rugămintea noastră ca privilegium-ul și locurile primite de la lăudabilii regi maghiari și lăudabilul nostru principe, așa cum și azi are Șimleu Silvaniei, să ne întăriți nouă și să ne luați sub protecția binevoitoare a Domniilor Voastre [...]" . În urma acestei scrisori, principele aprobă orașului Cehu Silvaniei scutirea de impozit pe trei ani, pentru a permite reconstruirea orașului.

Tot Mihail Apafi I-ul scutește orașul de dijmă regală și de decimă papală. Aceasta rezultă dintr-un document al Trezoreriei Regale scris după moartea principelui Apafi, în care se arată: "[...] deși în însemnările neoficiale ale unui funcționar de la curte se arată că defunctul Apafi ar fi luat dijmă de la cei din Cehu Silvaniei, din tot Cehu Silvaniei principele nu a luat niciodată, dar dacă chiar ar fi luat (ceea ce noi nu credem), aceasta s-ar fi întâmplat în primul rând cu forța sau din neștiință, din cauza unui funcționar prea zelos și în al doilea rând poate că acest funcționar a urmărit a-și spori averea în mod necuvenit [...]" .

Într-o hotărnicire din 1676 se menționează existența unor suprafețe mari de vie sub cetatea Cehului, atestând viticultura ca ocupație importantă a locuitorilor încă din sec. XVII.

Dintr-un Urbarium păstrat din sec. al XVII-lea, cu titlul "Urbarium-ul bunurilor din Cseh", în oraș se aflau 165 de iobagi.

Un Urbarium din 22 mai 1676 notează 15 iobagi în Cehu și 3 *fugitivus* (iobagi fugari), în afară de aceștia, se află aici 19 *deserta sessio* (sesii abandonate); se mai află neocupate cu forță de muncă jumătate din conacele cu grădini și livezi de sub cetate. De asemenea, Urbarium-ul notează 465 de iobagi în satele aparținătoare cetății Cehu (din care 13 în Horoat).

Un Urbarium din sec. XVIII arată că impozitul de Sf. Gheorghe și impozitul de Sf. Mihail sunt în sumă de câte 40 de forinți fiecare, anual; orașul mai e obligat să plătească sacagiu care să ducă apă la castel, sacagiul având salariu de 26 de forinți. Orașul mai plătește decimă din vin, grâu, ovăz, orz, seacă; din miei, albine, porci. Impozitul pe crășmărit revine domnilor de la Crăciun până la Sf. Mihail, iar în restul anului revine orașului.

La conscripția fiscală din 1715, terenurile impozabile ale localității erau: teren arabil în suprafață de 154 câble, livadă de 50 câble, vie de 63 câble; la conscripția din 1720- 490½ câble arabil, 4 câble defrișate, livadă de 196 de coase de fân, vie de 201 sape, o moară cu beneficiu de 8 forinți. Tot la conscripția din 1715, în Cehu Silvaniei se află 12 iobagi și 4 jeleri; în 1720- 28 iobagi, 3 jeleri, 2 plătitori de taxe.

Pe o listă din 1729 a proprietăților grofului Marosnémeti Gyulai István figurează 6 iobagi și o familie de jeleri pe un total de 14 sesii.

Un Urbarium din sec. XVIII indică un număr de 164 de iobagi și 64 sesii pustii.

În 1753, Bél Mátyás scrie despre locuitorii orașului Cehu că practică agricultura și viticultura.

La conscripția din 1778, "*contribuens communitas*" din Cehu Silvaniei declară că orașul lor, de când lumea nu a plătit nimic nici Trezoreriei Regale, nici proprietarilor din grânele produse în hotarele sale sau dijmă în vite.

În 1810, consilierii și locuitorii orașului se plâng că, deși au primit de la Drágfi János, încă din 1526, scutirea de la plata anuală a 32 de denari către moșier, "*mai nou familiile Gyulai, Bethlen, Bornemissza, Toroczka și Korda pretind plata acestei taxe și a restanțelor pe 28 de ani în urmă; în afara acestei taxe, fiecare gospodar trebuie să lucreze trei zile pe săptămână- iar acum au ridicat la șase zile- pentru moșier, iar cine nu se prezintă la muncă înainte de ivirea zorilor, la sfârșitul săptămânii de muncă este bătut cumplit*".

În 1836, baronii Wesselényi Farkas- tatăl și fiul, proprietari în Hodod, se plâng că locuitorii din Cehu Silvaniei țin târguri săptămânale fără aprobare, stricând astfel târgurile săptămânale ale Hododului.

În 1890, numărul caselor este 450. Localitatea este considerată o comună mică; e reședință de iaraș cu Oficiu de Impozite și cu notar public, casă de economii, cazino, fabrică de spirt, moară cu aburi, farmacie, oficiu telegrafic, din 1899 linie de cale ferată ce se ramifică din calea ferată Jibou- Baia Mare. Locuitorii se ocupă cu agricultura, viticultura și industria; spre finalul sec. XIX s-a înființat o fermă viticolă de stat.

În 1895, numărul gospodăriilor e de 454. Suprafața localității este de 5004 iugăre cadastrale, din care arabil 2467 iugăre, pășune 696 iugăre, pădure 626 iugăre, livadă 586 iugăre, vie 190 iugăre, semănătură 6 iugăre, grădină 115 iugăre, pământ neroditor 318 iugăre. 4267 de iugăre se află în folosul proprietarilor, 62 de iugăre se află în uzufruct, 675 de iugăre sunt închiriate. Numărul gospodăriilor cu asigurare pe clădiri contra incendiilor este de 67; cu asigurare pe cereale și nutreț contra incendiilor- 15; cu asigurare generală contra incendiilor: 9. Atelaje cu jug sunt: cu un cal- 7; cu 2 cai- 33; cu 3 cai- 12; cu patru cai- 3; cu doi boi- 43; cu patru boi- 20; cu bivol- 15, cu catâr și măgar- 42; cu vaci- 18. Arbori/ arbuști fructiferi sunt: 5844 meri, 10081 peri, 229 cireși, 605 vișini, 917 piersici de toamnă, 203 caise, 10790 pruni, 2193 nuci, 25 migdali, 21 castani, 123 fragi și muri- în total, 22032. Vite cornute sunt 845, cai- 289, măgari- 142, catâri-6, capre- 30, porci- 2537, oi- 918, găini- 4119, familii de albine- 97.

În 1900, comuna are active în valoare de 324177 coroane și 92 forinți, impozitul anual direct fiind de 18723 coroane și 4 forinți.

În 1920, Cehu Silvaniei este comună rurală, reședință de plasă și are o economie în dezvoltare- așa cum rezultă din prezentarea localității în Anuarul SOCEC¹²:

În perioada comunistă, Cehu Silvaniei trece prin procesul de industrializare masivă prin care trece întreaga țară. Totodată, se dezvoltă domeniile agricole consacrate: viticultura și zootehnia. După căderea comunismului, economia cunoaște o perioadă de recesiune, urmată de emigrarea masivă a forței de muncă- fenomen național, în care s-a înscris și Cehu. Ulterior, economia locală se stabilizează, apărând agenți economici privați care oferă locuri de muncă în diverse ramuri de activitate.

12 "Anuarul SOCEC al României Mari"- Edit. SOCEC, București, 1925; pp. 556-557- disp. la <http://lcweb2.loc.gov>

Zidari: Sabou Carol.

Proprietari de moșii: Délczeg Sigismund (50 ha.); Hajdu Martin (60 ha.); Lakatos Carol (150 ha.).

Proprietari de păduri: Havasi Alex. (25 ha.).

CEHUL-SILVANIEI

Comună rurală Reșed. plăzei Cehul-Slovaniei.
 Reșed. seer. cerc. Șimleul-Silvaniei. 1 școală civilă.
 medie de Stat de băieți. Judecătorie de ocol.

Locuitori 3440.

Primar, Váncaza Ioan. — Notar, Boros Ignat. —
 Învățători: Bojtos Francisc, Döri Ernest, Miclea
 Paul, Popp Vasile. — Învățătoare: Dioszegi Eliza,
 Mureșan Elena, Nicoară Maria, Szász Margareta.
 — Preoți: Klein Salamon, Venczo Ioan, Varga
 Benő.

Bănci: „Cehul-Silvaniei și împrejurimi“ Casă de
 păstrare S. A., capital 150.000 lei, director, Poj-
 lac Ioan; „Coroana“, capital 200.000 lei, direc-
 tor, Gros Leopold; „Banca de comerț și valo-
 rizare“, director, Hoffman Iosif.

Articole de modă (galanterii magazine): Davidov-
 vitz Adalbert, Davidovitz Mauriciu, Faner An-
 ton, Klein Ghizela, Klein Solomon, Lebi Sa-
 lamon, Lebovits Eugen, Spitzer Marton.

Bărbieri: Illyes Mihai, Kemény Iosif, Papp Alex.

Băcani: Bergfeld Ghidale, David David, Davi-
 dovits Adalbert, Frisch Iacob, Glück Samuil,
 Goldfarb Samuil, Harausz Alexandru, Herșco-
 vits Somuil, Iacob Francisc, Klein Ghizela,
 Klein Solomon, Lebi Solomon, Lebovits Her-
 man, Lichtman Bernard, Papp. Frații, Roth &
 Pojlak, „Soc. coop. de consum“, Stark Iosif,
 Stern Lazăr, Terge Iosif.

Birturi: Budai Iosif, Gyalai Mihai vād., Farkas
 Luiza, Kupferschmidt Samuil, Nussbacher Her-
 man.

Bodegi: Harausz Alexandru, Terge Iosif.

Buturi: Moni Alex., Mostis Ioan, Roth Marton,
 Weil Elias.

Cărciumari: Blau Ignat, Farkas Luiza, Frisch
 Iacob, Hoffman Ludovic, Kupferschmidt Samuil,
 Nussbacher Hermar, Pap Mihai, Saie David.

Ceasornicari: Fried Adolf, Katz Emil.

Cereale (comercianți): Blau Iosif & Fiul, Silber-
 ger Nicolaus.

Cereale (depozite): Levi Mauriciu.

Cismari: Kadar Francisc, Pușcaș Ștefan, Szigeti
 Francisc, Szigeti Mihail, Székely Ioan, Varga
 Iosif.

Cojocari: Gross Iuliu, Milek Carol.

Cofetării: Grünwald Mauriciu, Weiss Adolf.

Croitori: Apfelbaum Alexandru, Bakk Ștefan,
 Bercovits Geza, Davidovits Aron, Deutsch Alex.,
 Klepner Isak, Racsz Iosif, Silberger Deszö, Tar-
 cza Gheorghe.

Curelari: Catona Septiminius, Papp Albert.

Dogari: Kaszta Ludovic, Kerekes Iosif, Kerekes
 Emerich, Szilágyi Vasile.

Fână (depozite): Levi Mauriciu.

Farmacii: Träger Carol.

Fierarie (magazine): Herșcovitz Samuil, Iacob
 Francisc, Lebovits Herman, Papp. Frații, „Soc.
 coop. de consum“.

Fierari: Fehér Andrei, Gyalai & Fehér, Harausz
 Victor, Harausz Ioan, Papp Iuliu.

Haine gata (magazine): Polatsek Herman.

Lemne de construcție (depozite) Glück Samuil,
 Salamon Iosif.

Lemne de foc (depozite): Lazăr Ludovic.

Măcelari: Balint George, Fabian Alex., Herșco-
 vici Adolf, Lakatos Ioan jun., Lakatos Ioan,
 Lakatos Ștefan, Papp Iosif vād.

Mori: Schwartz Aron, Stern Herman.

Ouă (comercianți): Reich Alexandru, Porjesz Anton.

Opinci (comercianți): Grünwald Samuil, Herșco-
 vits Farkas, Pap Arpad, Szilágyi Ștefan.

Pictori: Grünwald Mauriciu, Szilágyi Gheorghe.
 Pielărie (magazine): Balint Gheorghe, Roth &
 Pojlak.

Pompe funebre (interpretari): Hari Marton, La-
 katos Francisc.

Sare en gros (depozite): Szarka Emerich vād.

Spirit (depozite): Blau Ignat, Kovaci Carol.

Sticlărie și porțelanuri (magazine): Bergfeld Ghi-
 dale, Leibovits Bernard vād., Stark Iosif.

Tăbăcari: Herșcovits Adolf, Iuhász Nicolae, Simo
 Dezideriu, Szopri Francisc, Szilágyi Iuliu.

Tâmplari: Beksy Andor, Denes Carol, Lakatos
 Francisc, Papp Ioan, Rob Francisc, Sete Albert,
 Vig Ștefan.

Tupitieri: Nagi Francisc.

Tinichigii: Berkovits Benjamin, Fülöp Iosif,
 Klauss Martin, Lespar Alex., Szilágyi Victor.

Țesători: Scarlat Francisc.

Zidari (maestrii-antreprenori): Moni Iosif, Palfi
 Ștefan, Talas Ioan.

Proprietari de moșii: Contele Bánffy Nicolae (180
 jug.); Baronul Bőrnemisza Elemér (380 jug.);
 Pojlak Iosif (330 jug.).

Arendași de moșii: Reich Alex. (240 jug.).

CEHEIU

Comună rurală. Plasa Șimleul-Silvaniei. Secr. cerc.
 Uilacul-Șimleului. Locuitori 1028. — 5 km.

g. Șimleul-Silvaniei.

Primar, Mocan Mărian. — Notar, Antal Nicolae. —
 Învățător, Oregariu Ioan. — Învățătoare, Balog
 Rozalia. — Preot Paroh, Olimpiu Coste.

Cărciumari: Goldberger Isac, Mocan Trăian.

Căriere de piatră (exploatațiuni): Goldberger
 Alexandru.

Cărămida și țigle (fabrici): Binder Ferdinand &
 Adalbert Lazăr.

Mori (pe apă): Balog Iosif vād., Baczo Andrei
 (arendaș).

CERIȘA

Comună rurală. Plasa Șimleul-Silvaniei. Secr. cerc.
 Marca. Locuitori 479. — 6 km. g. Ipp.

Primar, Siladi Vasile. — Notar, Mirgeșiu Dumitru.
 — Preot Paroh, Pop Grigore.

Cărciumari: Silberștein Iosif.

CHECHIȘ

Comună rurală. Plasa Jibou. Reșed. secret. cerc.
 Chechiș. Locuitori 1275. — 9 km. g. Surduc.

Primar, Buda Grigore. — Notar, Keményi Nicolae.
 — Învățător, Serbu Emiliu. — Preot, Mureșan
 Dumitru.

2.4. Evoluție socială și culturală a orașului Cehu Silvaniei.

În 1549 este menționat un om de cultură la Cehu: într-un proces de succesiune apare un anume Kisserjéni Literatus Ferencz. Prezența acestui învățat ("Literatus") sugerează existența unei vieți culturale active în localitate, în acea perioadă.

În 1632 este menționată existența unui magistru școlar.

Pe 21 februarie 1880, un comitet de organizare condus de Elena Pop înființează Reuniunea Femeilor Române Sălăjene. Reuniunea își propune "înființarea învățământului popular și a industriei de casă, cu deosebită privire la sexul femeiesc din comitatul Sălajului".

În urma Legii Industriale din 1884, în 1890 se înființează la Cehu o școală comunală de ucenici, desființată după 1920. În 1940, în Cehu Silvaniei sunt înregistrați 56 de ucenici, din care 16 români și 40 maghiari¹³.

În localitate funcționează la începutul sec. XX o școală de stat cu opt clase și un învățător și școala confesională romano-catolică. Școala de stat s-a construit în 1892, iar în 1900 a fost extinsă (actuala școală "Gyulaffi László"). Grădinița de stat a fost organizată în 1895, iar localul ei a fost construit în 1898 (în prezent, Grădinița nr. 1). În 1901 s-a înființat Școala Civilă de Stat pentru Băieți (azi, Liceul Tehnologic "Ghe. Pop de Băsești"- corp vechi).

Până în 1918 a funcționat în Cehu și o editură- tipografia "Berger Bernat".

În 1956 se înființează Școala Medie Mixtă, iar în 1962 se construiește noul local al școlii (actualul Liceu Tehnologic "Ghe. Pop de Băsești"- corp nou).

2.4.1. Comunități religioase în Cehu Silvaniei

Comunitatea reformată

Pe 3 iunie 1599, la Cehu Silvaniei s-a ținut Sinodul General al bisericii Reformate.

Registrul de stare civilă începe din 1765.

Cf. "Magyar Katolikus Lexikon", parohia reformată Cehu a fost înființată în 1845, când s-a declarat capelanie independentă. Biserica a ajuns în forma de azi în 1869 și ține registrul de stare civilă din 1846.

Comunitatea catolică

La începutul sec. XVI era confesiunea majoritară în localitate. O biserică catolică a fost construită în 1519, cu sprijinul financiar al lui Drágfi János, pe poziția actualei biserici reformate. Spre 1530, localnicii adoptă Reforma, preluând și biserica în folosul noului cult; din acest moment, religia catolică dispăre din localitate pentru următorii 300 de ani.

După eliberarea Transilvaniei de sub suzeranitatea turcească, Curtea de la Viena a început politica de repopulare a acelor regiuni în care locuitorii se împușinaseră; astfel au apărut noile valuri de coloniști în Transilvania: șvabi, armeni, greci, aromâni, bulgari, sârbi și de alte naționalități. În acest context, în Cehu se stabilește un grup de coloniști armeni catolici, cărora baronul Bornemissza Pál le oferă un teren pentru ridicarea unei capele. Pe acest teren, episcopul catolic Bémer László construiește o capelă în 1844; 20 de ani mai târziu, episcopul Szaniszló Ferenc începe construirea unei biserici catolice pe poziția acestei capele. Între 1864 și 1865 este construită biserica barocă ce se vede și azi¹⁴.

13 Grațian Mărcuș- "Ucenicia românească"- revista Țara Silvaniei, anul I vol. I, 1940- p. 81

14 www.welcometoromania.ro

Comunitatea greco-catolică

În 1733 are loc Conscripția bisericilor românești, sub Inochentie Micu Klein. În cadrul acestei conscripții, Cehu este descris ca având populație mixtă, având preot român, fără casă parohială, biserică și venit al bisericii; apartenența confesională a populației românești (unită/ neunită/ mixtă) nu este înregistrată. În Cehu locuiesc 10 familii românești.

În 1750 sunt 42 de greco-catolici în Cehu, fără biserică, preot, cantor.

În 1760 are loc Conscripția bisericii greco-catolice, ordonată de vicarul Petru Aron; în cadrul acestei conscripții, Cehu este înregistrat ca făcând parte din Arhidiaconatul Someș-Odorhei, având 42 de greco-catolici, fără biserică, fără preot¹⁵.

Spre sfârșitul sec. al XIX-lea, Cehu Silvaniei făcea parte din Protopopiatul Oarței, fiind o filie a Parohiei Motiș, cu doar 16 credincioși.

În 1908, Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr descriu astfel Cehu Silvaniei în "Schița monografică a Sălajului": "*Cehu- Sălajului (ung. Szilágycseh) este comună mare ungurească, unde sunt vreo 50 suflete românești de religieuna gr. cat., cari aparțin parohiei Motiș*"¹⁶.

Comunitatea ortodoxă

În 1921 se înființează Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului, la care se arondează și parohiile din Sălaj care renunță la uniație. Filia Cehu Silvaniei se arondează în 1937, cu 82 de credincioși.

În 1964 se înființează Protopopiatul Cehu Silvaniei, cu 30 de parohii. În 1968, Protopopiatul Cehu Silvaniei se separă în Protopopiatele Zalău și Șimleu Silvaniei. Parohia Cehu Silvaniei trece în jurisdicția Protopopiatului Zalău¹⁷.

Comunitatea mozaică

Spre sfârșitul sec. XIX s-a construit sinagoga (pe amplasamentul actualei Primăriei).

În 1923, populația evreiască din Cehu Silvaniei înființează Hevra Kadișa (asociație umanitară constituită în scop de întraajutorare în interiorul comunității; principalele activități ale acestui tip de asociații constau în îngrijirea muribunzilor, pregătirea funeraliilor și gestionarea cimitirului).

După 1940, în cărămidăria Klein din Cehei se organizează ghetoul pentru toți evreii din Sălaj.

În 1944, în ghetou se aflau cca. 8.500 de evrei, provenind din iarașurile Crasna, Cehu Silvaniei, Jibou, Șimleu Silvaniei, Supuru de Jos, Tășnad și Zalău. Ghetoul era condus de Krasznai, unul dintre cei mai cruzi comandanți de ghetou din Ungaria¹⁸.

După al Doilea Război Mondial, supraviețuitorii Holocaustului au emigrat în Israel, în Cehu rămânând o comunitate israelită nesemnificativă numeric. În jurul anului 1970, Sinagoga a fost demolată, pe poziția sa fiind construită actuala Primărie.

2.4.2. Personalități originare din Cehu Silvaniei

Gheorghe Pop de Băsești (1835-1919), om politic român din Transilvania.

Béla Kun (1886-1938), politician comunist de origine maghiară.

Dumitru Suciuc - avocat în Cehu Silvaniei între 1870-1872; avocat al băncii "Szilagy Cseh és Vidéke", bancă întemeiată în majoritate de români; participant în delegația Memorandumului la Viena.

Alexandru Pop de Băsești (1838-1907), judecător în Cehu Silvaniei timp de 32 de ani.

Alexandru Pop de Băsești (1877-1918), avocat în Cehu Silvaniei, director al băncii "Codreana", delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

George Maior (1862-1936), născut la Cehu Silvaniei; preot în Nadișul Român, Băița de sub Codru și Tămășești; s-a aflat printre apropiații lui Gheorghe Pop de Băsești, fiind chiar de față la decesul acestuia. A făcut parte din delegația Sălajului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

15 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălajului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908; pp. 44-50

16 ibidem., p. 290

17 Pr. lect. dr. Gabriel-Viorel Gârdan- "Viața bisericească ortodoxă pe meleagurile sălajene", p. 21

18 www.yadvashem.com- "HOLOCAUSTUL ÎN TRANSILVANIA DE NORD", p. 19

2.5. Evoluție demografică a orașului Cehu Silvaniei.

La conscripția din 1720, populația declarată este de 297 suflete, toți maghiari.

Bél Mátyás scrie în 1753 că locuitorii orașului Cehu sunt maghiari.

O listă din 1847 indică o populație a orașului de 97 romano-catolici, 20 greco-catolici, 3451 reformați, 35 israeliți- adică un total de 3603 persoane. Numărul este prea mare pentru a fi real, astfel încât îl vom privi cu rezerve.

În 1869, orașul are 2462 locuitori; în 1880- 2451¹⁹.

Epidemia de holeră din 1873 afectează populația orașului: în registrele de stare civilă ale parohiilor se înregistrează: 138 decese de holeră în parohia reformată (din totalul de 244), 2 în parohia romano-catolică, 3 în comunitatea israelită. Nu există date despre victimele epidemiei în comunitatea greco-catolică²⁰.

În 1890 sunt 2736 locuitori, din care, după limbă: maghiari 2511, germani 13, români 211, de alte limbi- 1; după religie: romano-catolici 206, greco-catolici 227, ortodocși- 1, reformați 1978, israeliți 324 (evident, cei 324 de evrei evidențiați prin religie s-au declarat etnici maghiari).

Cf. "Magyar Katolikus Lexikon", limba maternă a locuitorilor din Cehu era: în 1880- maghiară; în 1940- maghiară, română. În 1940 erau 3480 locuitori, din care 259 romano-catolici, 289 greco-catolici, 2 ortodocși, 16 evanghelici, 2377 reformați, 531 israeliți, 3 unitarieni, 3 baptiști; în 2000- 144 familii de romano-catolici.

Tabelele următoare prezintă evoluția populației după etnie, respectiv religie între anii 1850-2002, sintetizată astfel de Varga E. Árpád²¹.

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	1845	33	1680	-	132	63	-	-	-	-
1880	2451	197	2217	10	27	-	-	1	-	1
1890	2736	211	2511	13	1	-	-	-	-	-
1900	3141	270	2863	3	5	-	-	-	-	1
1910	3446	202	3221	6	17	-	-	-	3	2
1920	3440	347	2436	18	639	599	-	-	-	-
1930	3528	406	2515	5	602	551	34	-	1	5
1941	3480	105	3324	8	43	40	-	-	-	2
1956	4121 (a)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	4871	1551	3265	8	47	7	8	2	1	4
1977	5238	1754	3443	9	32	3	24	2	-	1
1992	6160	2245	3774	9	132	1	126	-	-	5
2002	5404	2102	3260	6	36	-	32	2	-	-

(a)- Se exclude populația coloniei Poiana, care în 1956 a fost recenzată separat, ca localitate de sine-stătătoare.

19 Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901; vol. IV, p. 514

20 Florin-Ioan Chiș - "Aspecte cantitative privind epidemia de holeră din 1873, în ținuturile sălăjene", pp. 89-90- publ. în Acta Musei Porolissensis- XXXI-XXXII, Zaláu, 2009-2010

21 Varga E. Árpád- Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002- disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	roman o- catolici	reform ați	evangh elici	unitari eni	israeli ți	alții	baptiș i	pentec ostali	advențiști
1850	1845	-	33	103	1646	-	-	63	-	-	-	-
1857	1945	-	44	128	1690	12	-	66	5	-	-	-
1869	2462	-	104	172	2016	5	-	165	-	-	-	-
1880	2451	-	205	162	1868	-	3	206	7	-	-	-
1890	2736	1	227	206	1978	-	-	324	-	-	-	-
1900	3141	2	324	291	2151	1	3	369	-	-	-	-
1910	3446	9	290	314	2309	1	3	517	3	-	-	-
1930	3528	62	335	200	2365	6	-	553	7	1	-	-
1941	3480	2	289	259	2377	16	3	531	3	3	-	-
1992	6160	2296	32	344	3360	4	3	1	120	28	10	16
2002	5404	1996	43	275	2900	2	1	-	187	59	17	3

În continuare, prezentăm tabelul referitor la colonia Poiana (magh. Moretanya; nume vechi: Cioara Mică); aceasta a fost recenstată ca localitate de sine-stătătoare în 1956; în 1966, a fost recenstată ca și cătun aparținător comunei Cehu Silvaniei, pentru ca din 1968 să devină cartier al orașului Cehu Silvaniei.

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1956	66	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	85	77	8	-	-	-	-	-	-	-

2.6. Evoluție urbanistică a orașului Cehu Silvaniei.

Prima hartă detaliată a localității este prima ridicare topografică austriacă (ridicarea iosefină) elaborată între 1769 și 1773 (foto¹²²).

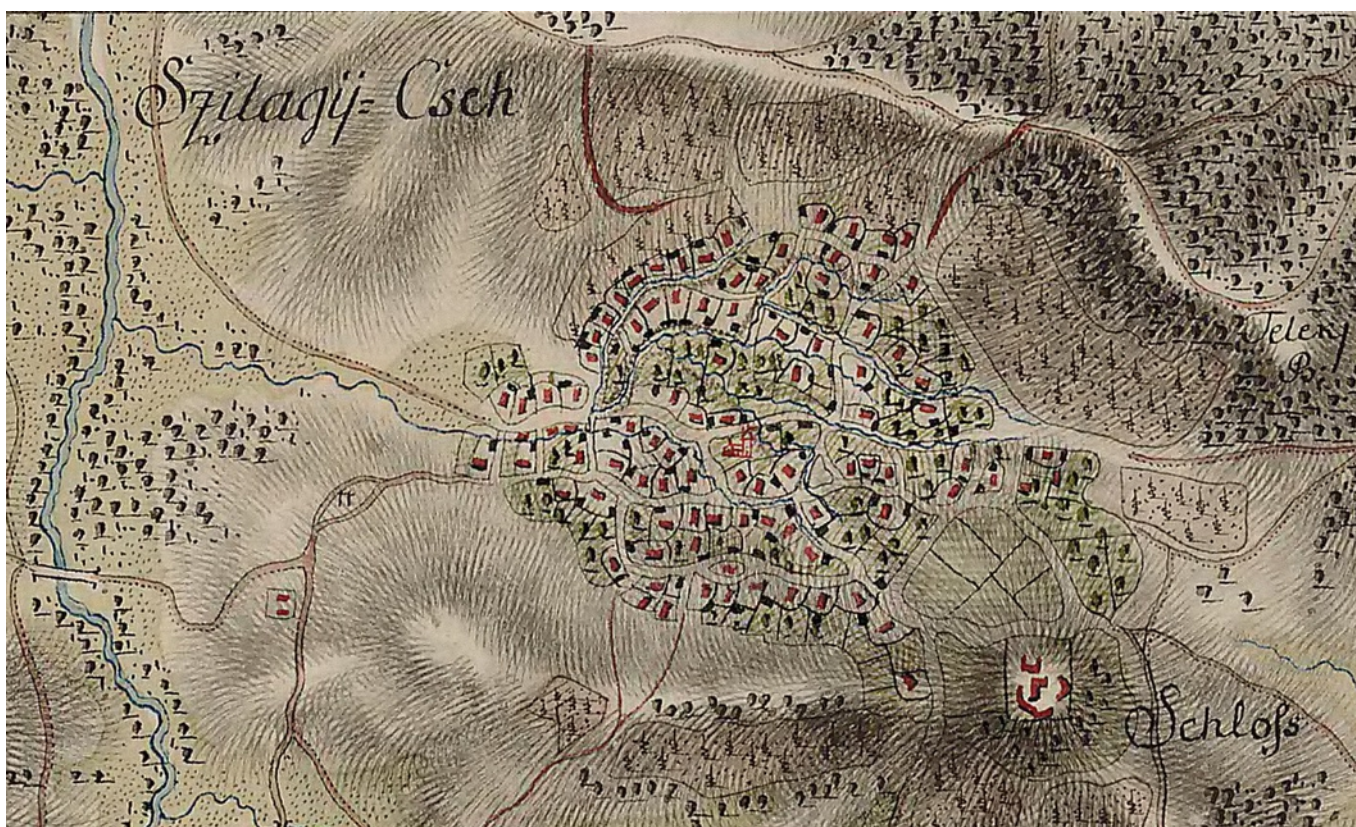

foto 1- Cehu Silvaniei pe ridicarea iosefină (1769-1773)

Observăm că până în a doua jumătate a sec. XVIII se formase deja cea mai mare parte a tramei stradale existente și azi: la nord exista și str. Bartók Béla; la sud- str. Horea; la vest începuseră a se forma străzile Dózsa György și Libertății, iar la est exista deja conturul străzii Ciocârliei de azi.

În centru, Piața Trandafirilor încă nu se formase, fiind doar o intersecție de străzi. Se vede biserica Reformată.

În estul localității este reprezentat foarte detaliat castelul. Acesta este, de fapt, un ansamblu de clădiri; e posibil ca o parte din construcțiile reprezentate să fie resturi din fortificație. Este singura reprezentare a imaginii castelului renesanțist ce a ajuns până la noi- din păcate, insuficientă pentru a ști cum arăta cu adevărat ansamblul.

Trama stradală este neregulată, aproape circulară, trasată după relief. Dispunerea caselor pe parcele este foarte eterogenă, observându-se case așezate la fața parcelei, central sau în fund de parcelă. Nici dispunerea anexelor gospodărești nu pare a urma vreo regulă. Parcelele au dimensiuni echivalente, cu excepția celor din extremitatea nord-vestică (str. Bartók Béla de azi) unde parcelele sunt vizibil mai mici decât majoritatea celorlalte din oraș- probabil din cauză că sunt dispuse pe baza versantului. Câteva case de dimensiuni mai reduse se observă în zona de nord-est, la poalele castelului. Este vorba, probabil, de case ale personalului castelului.

În vestul localității, pe poziția actuală străzi Poiana, remarcăm locul de execuție, reprezentat prin simbolul utilizat de topografii austrieci pentru spânzurători. De altfel, ridicarea iosefină a reprezentat cu acuratețe aceste locuri de execuție, acolo unde ele au existat. Acestea erau situate la marginea localităților care dețineau judecătorie, în zone intens circulate (pe lângă drumuri principale) sau cu vizibilitate bună (pe dealuri). După cum se știe, în Evul Mediu și ulterior, meseria de călău era practică de țigani; călăii erau bine remunerați, dar considerați "impuri" și, din acest motiv, excluși din societate. De asemenea, menționarea locurilor de execuție a fost adesea însoțită de menționarea locuinței călăului, care era situată în imediata apropiere a locului de execuție²³.

23 George Damian- "Meserii și ocupații ale țiganilor transilvăneni. Călăii, temnicerii și hingherii orașului Brașov între secolele XVI-XVIII" publ. în "Spectrum. Cercetări sociale despre romi", Edit. Inst. pentru Studiarea Problemelor Minorităților

Astfel, putem presupune că cele două clădiri desenate pe hartă în apropierea locului execuției reprezintă chiar mica așezare țigănească în care locuia călăul orașului. Numele vechi al coloniei Poiana - "Cioara Mică"- întărește această supoziție: probabil colonia Poiana s-a format ca și cartier țigănesc în apropierea locului de execuție.

Următoarea hartă a orașului ce ne stă la dispoziție este cea de-a doua ridicare topografică austriacă- ridicarea franciscană-iosefină, executată în 1806-1869 (foto 2²⁴).

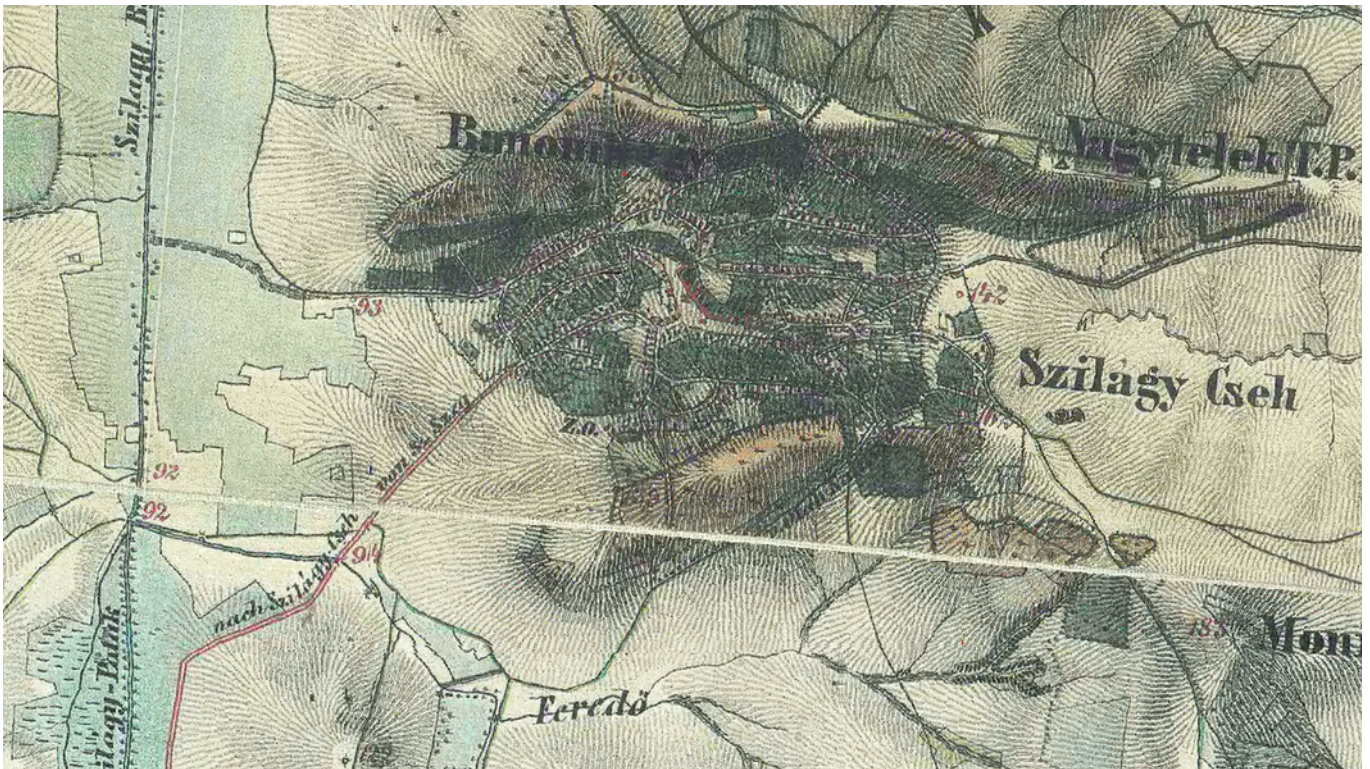

foto 2- Cehu Silvaniei pe ridicarea franciscană-iosefină (1806-1869)

Din păcate, imaginea este destul de neclară, dar tot se poate observa faptul că parcelele sunt reprezentate prin pete de culoare după funcțiunea terenului, iar casele sunt reprezentate individual. Față de harta precedentă, se poate observa aici că str. Dózsa György și Libertății au luat amploare și că s-a conturat Piața Trandafirilor prin lărgirea intersecției între cele două străzi principale. În zona centrală au apărut construcții mai impozante; pe toate străzile, casele sunt dreptunghiulare și sunt deja dispuse regulat, cu latura scurtă în aliniament.

Castelul a dispărut, fiind vizibilă doar grădina- cu aceeași formă și cu aceleași dimensiuni ca în harta precedentă. Este, probabil, momentul în care din castel mai existau doar ruine.

Drumul principal- DJ 196- a fost sistematizat, iar fostul loc de execuție este marcat printr-o mică incintă.

O a treia ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană) a fost executată în 1869-1887 (foto 3²⁵). Harta nu este atât de detaliată ca precedentele, dar se poate observa trama stradală. Se vede că localitatea se menținea în limitele deja atinse până la jumătatea sec. XIX. Pe poziția castelului sunt încă ruine; noua reședință a baronului Bornemissza nefiind încă edificată. În zona coloniei Poiana se observă un grup de nouă case, ceea ce arată că mica așezare țigănească a continuat să se dezvolte și după dispariția locului de execuție, până la a deveni cătun.

Naționale și Edit. Kriterion, Cluj- Napoca, 2010; pp. 41-60

24 http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

25 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

Se mai poate vedea că este figurat traseul viitoarei căi ferate și chiar poziția viitoarei gări, deși calea ferată va fi dată în folosință abia în 1899. Întrucât harta a fost executată cel târziu în 1887, putem presupune că la acea vreme, calea ferată și gara erau în curs de execuție.

Sunt reprezentate bisericile Reformată și Catolică.

foto 4- Cehu Silvaniei pe ridicarea franciscană (1806-1887)

Următoarea hartă analizată este Planul Director de Tragere, realizat în 1916-1924 prin compilarea unor hărți străine mai vechi și înlocuirea toponimelor cu cele românești. Comparând hărțile Planului Director de Tragere cu hărți de la sfârșitul sec. al XIX-lea- acolo unde ele sunt disponibile- se poate observa că Planul Director de Tragere în nord-vestul Transilvaniei preia hărți de sfârșit de secol XIX; așadar, vom lua în considerare acest detaliu în analiza hărții (foto 5²⁶).

Observăm că în partea de est, localitatea s-a întins puțin față de harta precedentă. Pe poziția cetății a apărut un complex de clădiri- reședința Bornemissza. Piața Trandafirilor are configurația de azi și este bordată de fronturi aproape continue de clădiri. În partea de sud este figurat cimitirul. Nu s-au format străzi noi, trama stradală fiind aceeași încă din sec. XVIII.

Este reprezentată calea ferată, care trebuie să fi fost deja funcțională la data elaborării hărții de bază, cea care a fost preluată în Planul Director de Tragere.

Și pe această hartă sunt reprezentate bisericile Reformată și Catolică.

Străzile situate la baza versantului nordic, la nord față de centru deserveșc în continuare parcele mai mărunte, cu țesut construit mai rarefiat decât în zona centrală. De altfel, o panoramă de la începutul secolului este lămuritoare, întrucât arată pe acel versant un mod de locuire rural, cu case țărănești mărunte și anexe gospodărești, acoperite cu paie, în contrast cu arhitectura urbană, impozantă a zonei centrale (foto 6²⁷).

26 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

27 sursa imaginii: www.delmagyar.hu/forum-kepek/

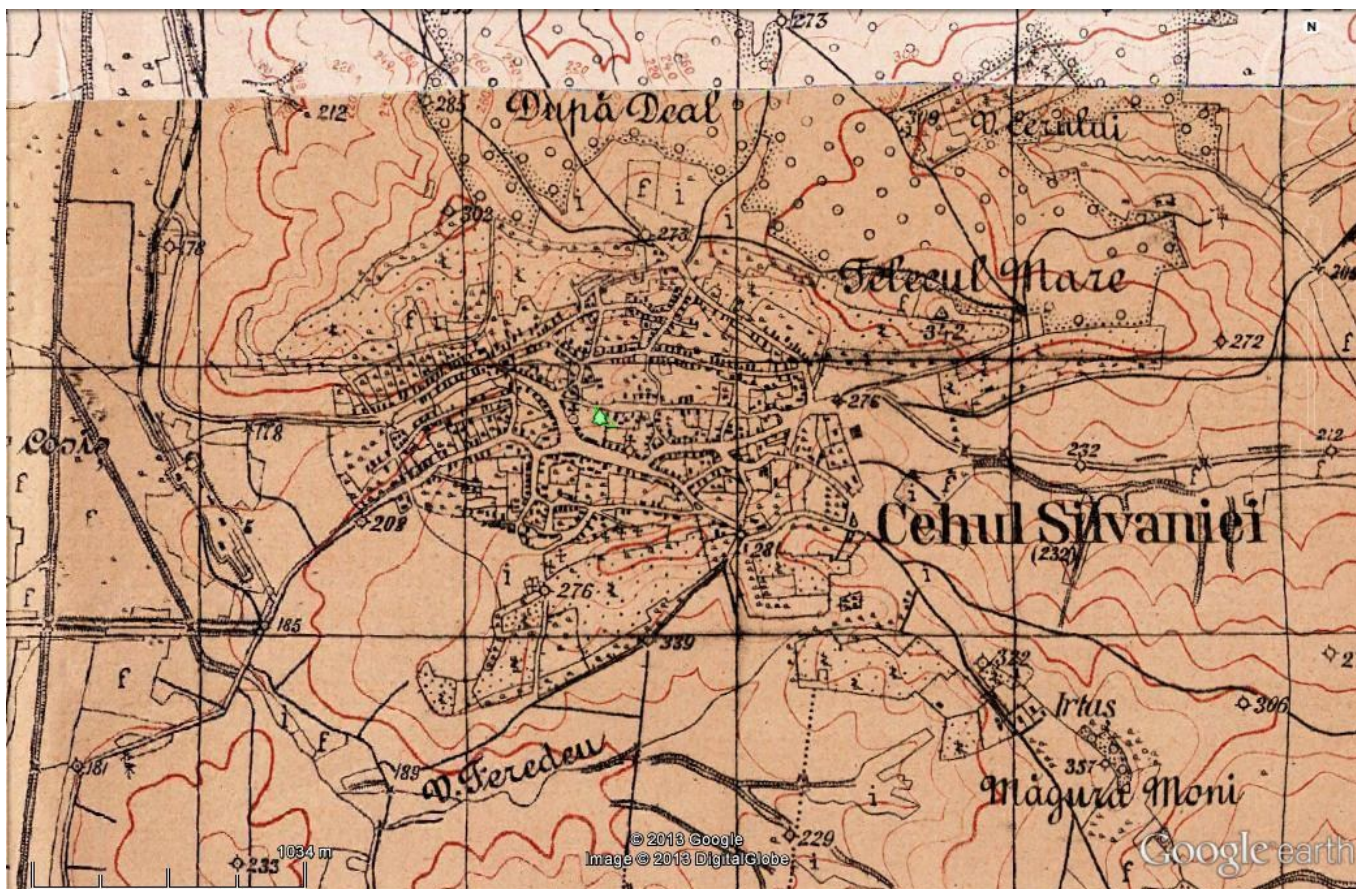

foto 5- Cehu Silvaniei pe Planul Director de Tragere (1916-1924)

foto 6- panoramă asupra orașului din nord-vest; înc. sec. XX

Următoarea hartă relevantă pentru dezvoltarea localității este harta sovietică executată după 1956 (foto 7²⁸). Deși harta nu e detaliată la nivel de clădiri, observăm aici dezvoltarea coloniei Borza în estul localității, denumită ca atare. Despre acest cartier, localnicii cunosc faptul că a fost înființat de coloniști aduși de groful local din Borza Jiboului în perioada interbelică, pentru a suplimenta forța de muncă în agricultură. Numele localității lor de origine a dat numele străzii.

Este reprezentată și biserica Ortodoxă.

Se remarcă aici și creșterea densității construcțiilor în zona centrală, creștere intervenită de la începutul sec. XX până în perioada interbelică.

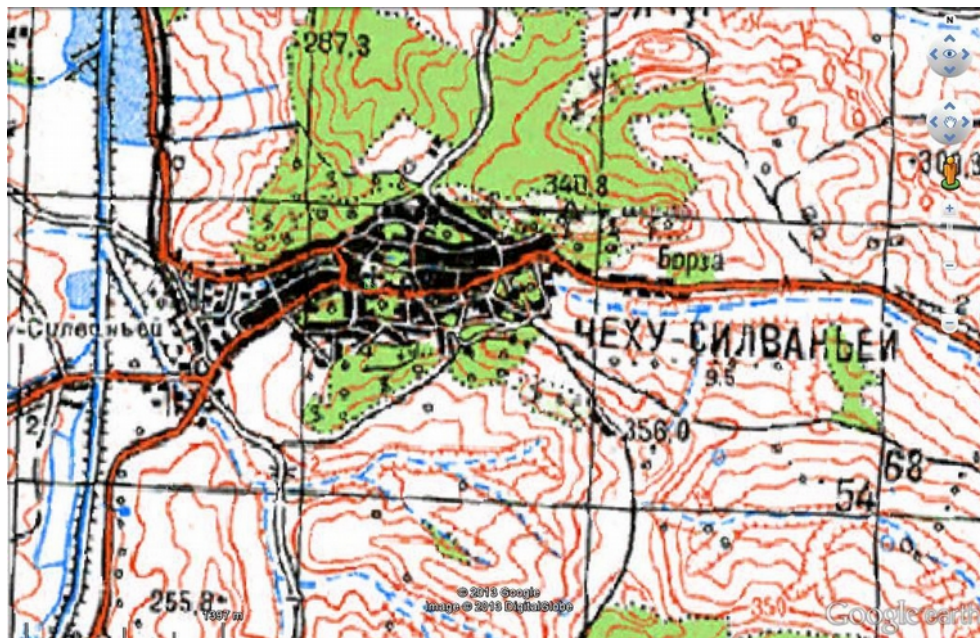

foto 7- Cehu Silvaniei pe harta sovietică executată după 1956

În continuare se poate vedea harta recentă- imagine din satelit din 2012 (foto 8²⁹). Harta prezintă orașul după încheierea perioadei comuniste și perioada postcomunistă- așadar anii de industrializare și apoi de fărâmițare a industriei.

În vest, în apropierea gării, se poate vedea zona industrială încă bine dezvoltată. Colonia Poiana din vest a fost integrată în oraș, iar colonia Borza s-a extins spre est. Țesutul construit a devenit extrem de dens și pe străzile secundare. Orașul s-a extins spre nord, până la stadion. De altfel, cu excepția acestei extinderi din nord (str. 1 Mai), a extinderii coloniilor Poiana și Borza, orașul nu și-a depășit limitele inițiale, dezvoltându-se prin reducerea parcellarului și creșterea densității construite.

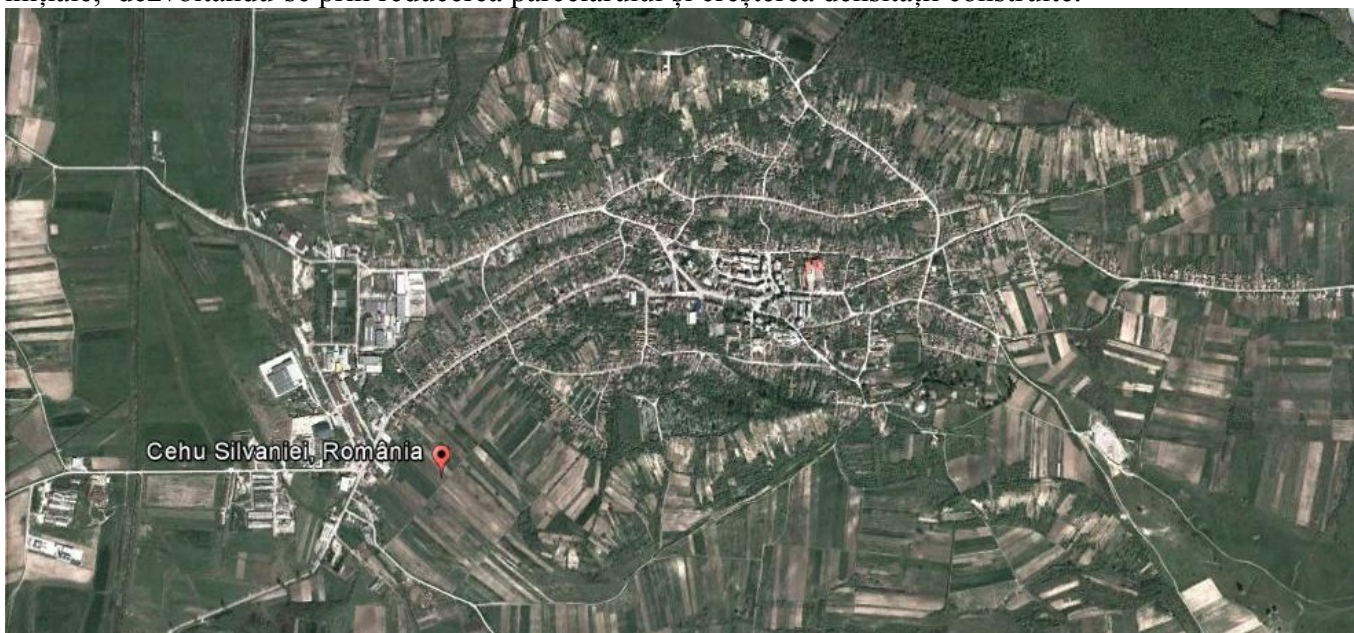

foto 8- Cehu Silvaniei pe imaginea din satelit- 2012

28 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

29 sursa: Google Earth

Perioada comunistă a afectat o mare parte din centrul istoric, întrucât cartierele de blocuri din zona centrală au fost construite prin demolarea caselor vechi. Cartierele de locuințe au fost amplasate în zona de sud (str. 1 Decembrie 1918, tronsonul de la baza versantului) și în zona centrală (str. Ghe. Pop de Băsești, str. Tudor Vladimirescu, str. Eroilor- tronsoane centrale).

Străzile din jurul centrului și-au păstrat configurația inițială, fiind înguste și ocupate cu locuințe individuale în regim de înălțime mic, cu arhitectură eterogenă provenind- în cea mai mare parte- din perioada comunistă (str. 1 Decembrie 1918- tronsonul din partea de sus a versantului; str. Ghe. Pop de Băsești, Eroilor și str. Tudor Vladimirescu- tronsoane periferice; str. Petőfi Sándor, Cetății, Crișan, Ady Endre, Someșului, Horea).

Străzile situate la periferie sunt înguste, au aspect rural, cu țesut construit rarefiat și suprafețe mari de grădini (str. Cimitirului, str. Kossuth Lajos, str. Bartók Béla, str. Viilor) și chiar cu mod de viață rural (str. Poiana).

Câteva străzi din zona centrală sunt ocupate cu arhitectură eterogenă- case din perioada comunistă și postcomunistă- dar mențin un număr mare de case dinaintea perioadei comuniste, ba chiar păstrează fronturi continue: str. Dózsa György, str. Nameny Ambrus, str. Păcii.

Străzile 1 Mai și Arany János sunt ocupate cu case din perioada comunistă și post comunistă; str. Borza mai păstrează câteva case dinaintea perioadei comuniste, dar cea mai mare parte a construcțiilor de aici sunt noi.

Strada Unirii este foarte îngustă și menține urme de fronturi de la începutul sec. XX; în contrast, aici se află și clădirea impunătoare, în stil Secession, a Școlii "Gyulaffi László".

str. 1 Decembrie 1918- tronson periferic

str. 1 Decembrie 1918- tronson central

str. Ghe. Pop de Băsești- tronson central

str. Ghe. Pop de Băsești- tronson periferic

str. Dózsa György

str. Ady Endre

str. Păcii

str. Petőfi Sándor

str. Horea

str. Nameny Ambrus

str. Arany János

str. Kossuth Lajos

str. Crișan

str. Unirii

str. 1 Mai

str. Tudor Vladimirescu

str. Bartók Béla

str. Cimitirului

str. Borza

str. Poiana

2.7. Monumente istorice în Cehu Silvaniei.

Conform Listei Monumentelor Istorice din 2010, monumentele istorice din Cehu Silvaniei sunt următoarele³⁰:

Nr. crt.	Cod LMI 2010	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
378	SJ-II-m-A-05034	Biserica reformată	oraș CEHU SILVANIEI	Piața Trandafirilor 21	1519 - 1614, adăugiri în 1801, 1845
539	SJ-III-m-B-05153	Fântână de piatră	oraș CEHU SILVANIEI	Str. Cetății 35	sec. XVI

2.7.1. Biserica Reformată- Piața Trandafirilor nr. 21 (cod LMI: SJ-II-m-A-05034)

O biserică catolică pe poziția bisericii Reformate de azi a fost construită în 1519, cu sprijinul financiar al lui Drágfi János. Până în 1530, localnicii adoptaseră în unanimitate Reforma, astfel încât au preluat biserica pentru nevoile noului cult.

Din această veche biserică catolică s-au mai păstrat: portalul gotic de sub turn, ancadramentul ușii sacristiei, altarul cu una dintre ferestrele originale și blazoanele familiilor Drágfi și Jakcs sculptate pe chei de boltă.

Blazonul familiei Drágfi are ancora în centru și două stele cu șase vârfuri în lateral, iar blazonul familiei Jakcs reprezintă o labă de urs care iese din coroană.

Biserica a fost descrisă în detaliu de Bunyitai Vincze în 1887³¹, după cum urmează:
 "Biserica reformată are altar octogonal de 7,7m lungime, 5,70m lățime și 8,45m înălțime. Nava principală are 12,40m lungime, 7,80m lățime și 9m înălțime.

Portalul vestic e ogival, cioplit în gresie dură; e prevăzut cu patru ancore și trei registre cilindrice. Pe lateralele portalului se află trei scuturi de piatră, fără inscripții sau blazon. Ferestrele sunt în stil gotic târziu. Bolta navei e de dată recentă, dar altarul și-a păstrat bolta stelată originală. Altarul este, de altfel, partea cea mai interesantă a bisericii, el păstrând cele mai multe urme din istoria zbuciumată a bisericii.

30 sursa: <http://www.patrimoni.ro/ro/monumente-istorice/lista-monumentelor-istorice>

31 Bunyitai Vincze- "Szilágymegye középkori műemlékei"; Budapest, kiadja a Magyar tud. akadémiá, 1887

Pe șase din cele opt chei de boltă se află scuturi inscripționate cu inscripții semnificând: Extractum 1519, Combustum 1601, Restauratum 1604, Renovatum Vice Prima 1702, Renovatum Vice Secunda 1751, Renovatum Vice Tertium 1801. Pe cea de-a șaptea cheie de boltă se află un blazon reprezentând două labe cu gheare, de urs sau de lup, ridicându-se dintr-o coroană de crini. Pe cea de-a opta cheie de boltă se află un alt blazon reprezentând o ancoră pe al cărei mâner este înfășurată o frânghie și două stele încadrând capătul mânerului.

Istoria scrisă pe cheile de boltă poate fi următoarea: biserica a fost construită în 1519 (bolta ogivală ar putea confirma această datare) de către un membru al familiei Drágfi, probabil János (blazonul cu ancora aparținea familiei Drágfi). Despre Drágfi János se știe că a căzut în bătălia de la Mohács, în fruntea steagului de oaste pe care îl conducea.

În 1601, biserica a fost devastată și incendiată în timpul atacurilor armatei austriece pricinuite de bătălia de la Guruslău, rămânând distrusă până în 1604, când a fost reparată.

Pe parcursul sec. XVIII au avut loc două alte reparații capitale, în 1702 și 1751, o a treia având loc în 1801.

Blazonul cu gheare nu a fost descifrat, fiind necunoscut în heraldica maghiară.

Nașterile bolților sunt susținute de siluete omenești cu scuturi, așezate tot la a doua ogivă. Scuturile acestora sunt goale; dintre aceste statui, două au fizionomiile detectabile- un bărbat și un copil. Este posibil să fie vorba despre reprezentări ale ctitorilor bisericii.

În fața bisericii se află o piatră funerară pe care în 1887 se mai putea descifra inscripția: <<*Hoc opus fecit fieri Egregius Dominus Stephanul Wayda de Chechy Anno...1500*>>. Pe această piatră se putea vedea un blazon cu un pui de urs încadrat într-o coroană de crini; nici acest blazon nu este cunoscut. În partea de est a altarului se afla o altă piatră funerară pe care sunt cioplite o cruce și un potir; nu se poate spune dacă este vorba despre un mormânt preoțesc.

În peretele sudic al altarului se află o nișă lucrată în stil renascentist. Turnul este inscripționat cu anul 1614, care poate reprezenta data construirii sale. În turn se află un clopot cu diametru de 73 cm și înălțime de 64 cm, cu inscripția: <<*Christus Rex venit in pace deus homo factus est*>>".

Așadar, Biserica este incendiată de armata austriacă a generalului Basta în 1601 și este reconstruită până în 1604. În 1614 îi este adosat turnul de 40 m înălțime cu patru turnulețe, prin grija lui Prépostvári Zsigmond și a soției acestuia, Széchi Katá. Au urmat trei reabilitări importante în 1702, 1751 și 1801. Turnul a fost demolat în 1869 și înlocuit cu turnul baroc ce se vede și azi.

În turn sunt două clopote, cel mai vechi fiind turnat în 1493. Amvonul a fost construit în 1806, iar în 1905 a fost adosată nava laterală nordică și a fost închisă cripta de sub altar. Cele două plăci funerare pe care sunt inscripționați anii 1500 și 1778- au fost mutate de o parte și alta a intrării de sub turn. Orga a fost instalată în 1806 și reabilitată în 1906.

Redăm mai jos trei colaje fotografice cu imagini de epocă și imagini recente, elocvente pentru modul în care a evoluat relația bisericii cu situl construit (foto 9³², 10³³, 11³⁴).

În imaginea datând aprox. din 1895-1900, extrasă din cartea lui Petri Mór, observăm că exista deja casa parohială reformată în forma în care există și azi. Aceasta a fost, probabil, construită în 1895, o dată cu modificarea turnului în forma barocă pe care o are azi.

Alături se vede casa din P-ța Trandafirilor nr. 23, care la finalul sec. XIX era doar o casă pe parter. În 1912, această casă de la nr. 23 fusese deja supraînălțată cu un etaj, ajungând așa cum o vedem azi. În acest an încă exista fântâna publică din centrul pieței, pe poziția pe care acum se află arteziana din parc.

În 1940, imaginea este luată din pridvorul bisericii Ortodoxe, ce fusese construită recent- în 1937.

32 sursa imaginii istorice: www.delcampe.net

33 sursa imaginii istorice: www.post-card.hu

34 sursa imaginilor istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901; vol. IV, p. 509 și www.post-card.hu

Se poate vedea că, de la începutul sec. XX și până azi, imaginea zonei înconjurătoare a bisericii Reformate nu s-a modificat substanțial, exceptând amenajarea parcului în perioada comunistă.

În prezent, se află în stare bună, fiind reabilitată și bine întreținută.

foto 9- biserica Reformată- imagine comparativă

foto 10- biserica Reformată- imagine comparativă

foto 11- biserica Reformată- imagine comparativă

2.7.1.1. Zona de protecție a bisericii Reformate

Protecția bisericii Reformate va fi analizată în contextul protejării întregului sit istoric- v. pct. 2.8.6. în prezentul capitol.

2.7.2. Fântâna de piatră- str. Cetății nr. 35 (cod LMI: SJ-III-m-B-05153)

Se presupune că este ultima rămășiță din ansamblul de construcții renașcentist, anterior conacului Bornemissza construit în sec. XIX.

În 1887, Bunytay Vincze arată că aici exista o clădire de locuit cu un nivel și fântâna ornamentală în stil renașcentist, despre ale cărei ornamente susține că s-ar fi regăsit și pe zidurile vechiului castel. Așadar, Bunytay Vincze presupune că fântâna aparținea castelului construit în sec. al XVI-lea, dispărut deja în sec. XIX.

Inelul de piatră al fântânii a fost spart și împins în fântână cu un tractor în perioada comunistă, când rămășițele conacului au adăpostit sediul C.A.P.

Kőváry László arată în cartea sa "Erdély építészeti emlékei", publicată în anul 1866 la Cluj: "Despre fântâna decorată cu piatră cioplită se spune că folosea la depozitarea prafului de pușcă".

În prezent, se află în stare foarte proastă; ornamentația sculptată este din ce în ce mai puțin vizibilă (foto 12³⁵, 13). În foto 12 se vede fântâna într-o imagine nedată, probabil din perioada comunistă (inelul era încă întreg, iar ornamentația era încă bine reliefată). Foto 13 arată starea actuală a fântânii (toamna 2013).

foto 12- fântâna în perioada comunistă

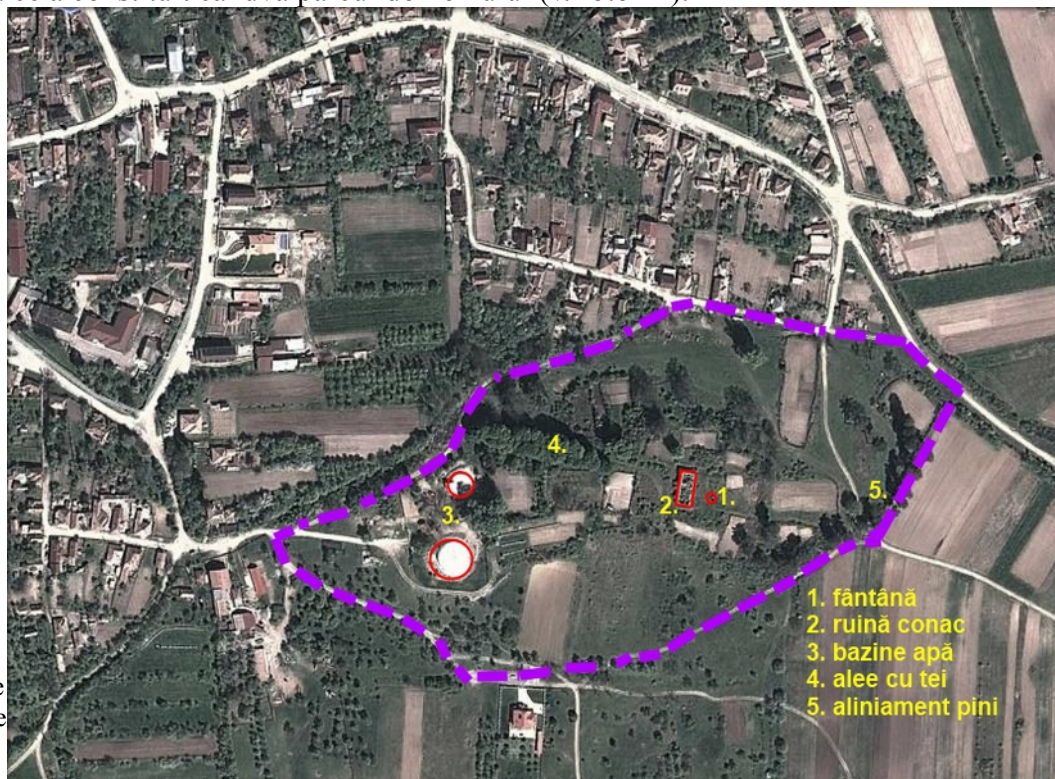

foto 13- fântâna în toamna 2013

2.7.2.1. Zona de protecție a fântânii de piatră

Se descrie incluzând tot ansamblul: fântâna, ruinele conacului Bornemissza, rezervoarele de apă și amenajarea peisajeră ce a constituit cândva parcul domeniului (v. foto 12).

Se trasează pe drumuri pe tot conturul, exceptând partea din est, unde zona de protecție se trasează pe limită de lot pentru a include aliniamentul de pini. În interiorul zonei de protecție astfel descrise se impune interdicție totală de construire. Este interzisă orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

1. fântână
2. ruină conac
3. bazine apă
4. alee cu tei
5. aliniament pini

foto 12- zona de protecție propusă pentru fântâna de piatră

2.8. Ansambluri și clădiri valoroase în Cehu Silvaniei

2.8.1. Ansamblul Bornemissza ("cetatea Thököly")- conac, fântână și parc- str. Cetății nr. 35

Pe poziția de azi a ruinelor conacului Bornemissza s-a aflat inițial cetatea Cehu, atestată documentar în 1526. După cum am mai arătat, atestări anterioare ale acestei cetăți (*castrum Cheever* în 1319, apoi în 1351) sunt nesigure, comunitatea științifică nepunându-se de acord asupra identificării cetății *Cheever* cu cetatea Chioarului sau cu cetatea Cehu.

Această cetate *Cheever* (Cehu? Chioarului?) este donată de Carol Robert d' Anjou lui Elefánti Dezső în 1319, fiind o cetate din lemn; iar 1351 îi aparține lui Pók Simon cu mențiunea că e în stare proastă. Ulterior, ea intră în proprietatea familiei Jakcs de Coșeu, după care trece în domeniul familiei Drágfi (vechea familie românească Drag, catolicizată cu numele Drágfi). Această primă cetate- dacă ea a existat- nu a lăsat urme, fiind construit aici la începutul sec. XVI castelul lui Ioan Drag de Beltiug.

Cronologia ce urmează este extrasă din "Szilágy vármegye monographiája" a dr. Petri Mór (publicată în 1901):

Testamentul lui Ioan Drag de Beltiug din 1526 arată că acesta a construit la Cehu un "*castellum*". Referirea la cetatea Cehu este următoarea: "*castelul pe care mi-am făcut acum, al cărui nume este Cehu, îl las împreună cu ținuturile sale lui Ferencz, fiul meu bastard pe care l-am recunoscut ca urmaș legitim al meu, ca pe oricare dintre fiii mei*". **Abia această însemnare din 1526 este prima atestare certă a existenței unui castel la Cehu Silvaniei.** Precizarea "*castelul pe care mi-am făcut acum*" indică o construcție de dată recentă la 1526, iar denumirea sa- "*castellum*"- indică o reședință nobiliară fortificată.

În 1556, după ce Béltéki Drágfi György (Gheorghe Drag de Beltiug) moare fără urmași, regina Isabella donează cetatea Cehu lui Gheorghe Báthory, comite de Satu Mare, Szabolcs, Solnocul de Mijloc și Crasna.

În 1564, cetatea Cehu aparține familiei Serédi, iar din 1569- familiei Gyulafi, care o deține până în 1654, când este moștenită de familiile Thököly și Kapi.

În 1616, cetatea este deținută de Prépostvári Zsigmond; voievodul Bethlen Gábor îl acuză pe acesta de infidelitate și asediază cetatea.

În 1642, bastionul cetății este jefuit; pe 16 februarie 1642 are loc interogarea martorilor în cazul acestui jaf.

În 1660, după căderea cetății Oradiei, Cehu devine cetate de graniță, fiind întărită. După 1671 se află în proprietatea familiilor Thököly, Apafi și Wesselényi.

Într-o ciornă nedată a unui document întocmit spre sfârșitul sec. al XVII-lea, d-na Kapi Mária, soția lui Gyulai Ferencz notează că partea de lângă poartă până la bastion a castelului Cseh stă să cadă și că, dacă se intervine urgent, încă se poate repara. Așadar, spre sfârșitul sec. al XVII-lea, castelul era deja în stare foarte proastă.

Același lucru îl aflăm de la Bél Mátyás, citat de Petri Mór, care scrie despre cetatea Cehului în 1753. El descrie o cetate așezată pe vârful unui deal, înconjurată de păduri din toate părțile. Ca fortăreață de graniță-spune Bél Mátyás-, cetatea a fost asediată frecvent de turci, de valahi și de bandiți (*Cehu nu a fost cetate de graniță. Lupte cu turcii au avut loc aici, fără îndoială; în ceea ce privește luptele cu valahii, autorul se referă, probabil, la momentul 1601, când generalul Basta îl avea ca aliat pe Mihai Viteazul. Este posibil ca în steagurile de oaste austriece să se fi aflat și români- n.n.*). În 1753, ea zace în ruină, cu excepția câtorva camere care sunt folosite ca locuință a căpitanului cetății.

În 1783, 15 localnici din Cehu depun mărturie că locuința de serviciu a ofițerului din cetatea Cehu a fost construită de groful Gyulai István, care a defrișat o bucată de pădure pe locul "*Csokás*". Conform declarațiilor martorilor, în popor se știe că cetatea de pe dâmbul din estul orașului a fost cândva loc de refugiu al principilor Apafi și Thököly și chiar acum, în 1783, localnicii încă o numesc "cetatea lui Thököly".

Kőváry László scrie în cartea sa "Erdély építészeti emlékei", publicată în anul 1866 la Cluj: "*în 1866, nimic nu se mai vede din vechea cetate, locul ei fiind luat de clădiri noi. O parte din camere au fost folosite în noua clădire a baronului Bornemissza Károly*".

Petri Mór scrie că "*fortificațiile cetății au fost demolate prin anii '50*" (ai sec. XIX, la finalul căruia Petri Mór și-a scris Monografia- n.n.). În 1887, Bunyitay Vincze a descris pe locul cetății o clădire de locuit cu un nivel și fântâna decorativă cu ornamente în stil renașcentist, care trebuie să se fi regăsit și pe zidurile vechii cetăți, pietrele din zidurile cetății și sculpturile care o decorau fiind duse în diverse locuri de către localnici. Tot în sec. XIX, ansamblul mai cuprindea un "parc cu sălbăticiuni" (grădină zoologică), un heleșteu cu o moară și o cherhana.

În Monografia lui Petri Mór apare o imagine a conacului Bornemissza la final de secol XIX- început de sec. XX.

Vedem un conac obișnuit, pe parter, cu o volumetrie simplă și fațade tratate în stil baroc (foto 13³⁶). Explicația imaginii este: "*casa baronului Bornemissza, fostă cetate*".

foto 13- imagine comparativă- conacul Bornemissza la sf. sec. XIX și în 2013

În 1943 se mai identificau rămășițe din rame de fereastră în stil renașcentist. În foto 18- imagine datând din 1944- se vede cum conacul Bornemissza era întreg în acea perioadă. Totodată, se poate observa o ruină masivă pe dealul alăturat, în dreptul Școlii Regale Maghiare- ruină care nu mai există și despre care nu cunoaștem nimic.

În perioada comunistă, resturile conacului au adăpostit sediul C.A.P.; în această perioadă, inelul fântânii a fost spart și împins în fântână cu un tractor.

Spre finalul perioadei comuniste încă se mai putea vedea un blazon din piatră pe perete (foto 14³⁷).

foto 14- medalion cu blazon pe un perete al conacului- azi dispărut

După 1990 s-a continuat distrugerea prin furtul materialelor de construcție, clădirea fiind ruinată.

În prezent, încă sunt vizibile urmele frumoasei amenajări peisagere care înconjura conacul baroc. Este evident că întreg domeniul a fost amenajat ca parc; s-au menținut până azi aliniamentul de pini din zona accesului principal și alea bordată de aliniamente de tei din zona accesului secundar.

Din clădire se mai păstrează peretele din nord-vest și- în stare surprinzător de bună- beciul boltit din cărămidă.

Așadar, urme ale unei cetăți medievale a Cehului nu există și nu avem certitudinea existenței acestei cetăți medievale, dar avem atestarea documentară a unei reședințe fortificate din Renaștere, construită aici la începutul sec. al XVI-lea. Aceasta era deja ruinată în sec. XVIII; în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, resturile sale au fost parțial demolate/ parțial înglobate într-un conac baroc din care se mai păstrează ruinele vizibile azi, împreună cu rămășițele amenajării peisagere care îl înconjura și fântâna renescentistă.

2.8.2. Piața centrală: Piața Trandafirilor- str. Libertății

Piața Trandafirilor și str. Libertății formează vechea piață centrală, în jurul căreia se găsește și azi o mare concentrare de clădiri valoroase d.p.d.v. istoric/ arhitectural/ ambiental. Dacă în a doua jumătate a sec. XVIII, piața era încă o intersecție de două străzi largi, în sec. XIX ea s-a stabilit în conturul său de azi prin retragerea treptată a parcelelor pe extremități și construirea noilor clădiri de pe contur cu fațade lungi în aliniament.

Cele mai vechi imagini ale pieței centrale datează de la sfârșitul sec. al XIX-lea- începutul sec. XX. Imaginea alăturată prezintă o comparație între imaginea pieței în 1906 și cea recentă (foto 15³⁸).

Observăm că pe poziția actualei Primării se afla Sinagoga și că apăruse clădirea Băncii de Păstrare. Clădirile din același front erau mici prăvălii pe parter, construite în a doua jumătate a sec. XIX; alăturat Băncii se pot vedea două case mai vechi, cu fațade înguste la stradă, probabil datând din sec. XVIII- prima jumătate a sec. XIX. În stânga imaginii se observă casa cu etaj ce există și azi la nr. 23.

foto 15- Piața Trandafirilor în imagini din 1906 și 2012

37 sursa imaginii: varwebaruhaz.blogter.hu

38 sursa imaginii istorice: www.okazii.ro

În foto 16³⁹ se poate vedea o comparație între starea pieței la sfârșitul sec. al XIX-lea și cea de azi: sinagoga a fost înlocuită de clădirea în care azi se află Primăria; frontul sudic al pieței s-a menținut ca spațiu verde, chiar dacă el s-a restrâns o dată cu construirea Școlii Civile de Băieți; în frontul nordic încă nu se construise Banca de Păstrare (azi Clubul Copiilor), iar cea mai mare parte a caselor au fost înlocuite în perioada comunistă cu blocuri.

În foto 17⁴⁰, o imagine din 1944 arată starea pieții neschimbată față de începutul sec. XIX. Există încă sinagoga, se construise Tribunalul (azi- școala "Andrei Mureșianu"). Casa din stânga imaginii există și azi- casa de la nr. 23. Din vechiul front de mici prăvălii mai exista în 1979 casa de la nr. 24 în forma inițială; ulterior a fost supraetajată, cornișa ei fiind aliniată la cea a casei de la nr. 23.

foto 16, 17- Piața Trandafirilor- evoluție în timp

39 sursa imaginii istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"

40 sursa imaginii istorice: www.delmagyar.hu/forum-kepek/

În foto 18⁴¹ comparăm două panorame asupra pieței- una datând de la sfârșitul sec. al XIX-lea, alta din 1944. Principala modificare între cele două momente este apariția Judecătoriei (azi- școala Andrei Mureșianu), pe poziția unei clădiri pe parter. Putem vedea în această fotografie că reședința Bornemissza ("castelul") era încă întreagă. Interesant este că în dreapta acesteia, pe culmea de deal din dreptul Școlii Regale de Băieți se observă bine o ruină de zid, despre care nu există nici un fel de mențiuni.

foto 18- Piața Trandafirilor- panorame

În foto 19 se vede frontul nordic al pieței, la nord de biserica Reformată, într-o comparație între anii 1912 și 2012. În imagine se recunosc casele care mai există din vechile fronturi: casa de la nr. 15 (căreia i s-a adosat biserica Adventistă) și în fundal, grădinița- actuala Grădiniță nr. 1. Celelalte case din imagine au dispărut, fiind înlocuite în perioada comunistă. Observăm că pe frontul nordic se aflau case din sec. XIX cu fațada lungă spre stradă, iar pe cel vestic se mai găseau case mai vechi, din sec. XVIII, cu fațada scurtă spre stradă și acoperiș înalt în patru ape.

foto 19- Piața Trandafirilor în 1912 și 2012

41 sursa imaginilor: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája", respectiv www.delmagyar.hu/forum-kepek/

Deși o parte din vechiul fond construit a fost înlocuit în perioada comunistă, Piața Trandafirilor păstrează încă un patrimoniu bogat de clădiri cu valoare istorică/ arhitecturală/ ambientală. Intervențiile din perioada comunistă s-au făcut cu respectarea vechilor fronturi construite și a înălțimii la cornișă a clădirilor istorice, astfel încât conturul pieței și profilul fronturilor nu au fost afectate.

În continuare vom analiza clădirile valoroase existente în perimetrul Pieței Trandafirilor.

2.8.2.1. Biserica Ortodoxă "Sf. Arhangheli"- Piața Trandafirilor nr. 4-5

Parohia ortodoxă din Cehu Silvaniei s-a înființat în 1922, o dată cu numirea preotului Ilie Călăuz. Acesta este numit protopop al Districtului Silvaniei în 1932.

Împreună cu protopopul Ilie Călăuz, Elena Hossu-Longin, fiica lui Gheorghe Pop de Băsești, a cumpărat terenul din centrul orașului pentru ridicarea bisericii Ortodoxe. În 1937 este edificată biserica, în stil neobizantin, prin efortul financiar al Elenei Hossu- Longin (foto 20).

Biserica a primit hramul „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” în memoria lui Gheorghe Pop de Băsești. La solicitarea Elenei Hossu Longin, pe ușa diaconilor din partea dreaptă a iconostasului, icoana de hram care-l reprezintă pe Sf. Mare Mucenic Gheorghe a primit chipul din tinerețe al lui Gheorghe Pop de Băsești (foto 21). Tot Elena Hossu-Longin donează clopotul mic, iconostasul, amvonul și alte obiecte de cult⁴².

foto 20- Biserica Ortodoxă

foto 21- icoana de hram cu portretul lui Gheorghe Pop de Băsești

42 Marin Pop- "Elena Pop Hossu-Longin (1862- 1940), reprezentanta de marca a miscarii feministe din Transilvania"- publ. pe www.caietesilvane.ro

2.8.2.2. Case- Piața Trandafirilor nr. 8, 9, 10

Reprezintă un grup de trei case fără valoare arhitecturală, dar cu valoare ambientală, întrucât ele existau și la sfârșitul sec. al XIX-lea, având aproximativ aceeași imagine ca azi. Pot fi văzute într-o imagine de epocă (foto 22⁴³). Se observă cum casele de la nr. 9 și 10 de azi formau, de fapt, o singură clădire; casa de la nr. 8 a suferit modificări ale acoperișului și fațadelor, păstrând amprenta la sol. Casa de la nr. 10 păstrează încă o frumoasă poartă masivă de lemn.

cca. 1895

2012

foto 22- Piața Trandafirilor nr. 8, 9, 10

2.8.2.3. Casa parohială Reformată- Piața Trandafirilor nr. 22

A fost construită în forma actuală în 1895, o dată cu refacerea turnului bisericii Reformate. În foto 23⁴⁴ se vede casa într-o imagine din 1912, iar în foto 24- o imagine recentă.

Üdöözlet Szilágyocsehről.

Ref. templom

foto 23- casa parohială Reformată în 1912

foto 24- casa parohială Reformată în 2012

43 sursa imaginii istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"

44 sursa imaginii: www.delcampe.net

2.8.2.4. Casă- Piața Trandafirilor nr. 23

După cum s-a putut vedea în foto 15 și 17, casa exista la începutul sec. XX, fără a avea însă decorațiunile Art Deco pe fațadă. Se află în stare bună, dar tâmplăriile originale au fost înlocuite la parter cu tâmplării de proastă calitate vizuală (foto 25).

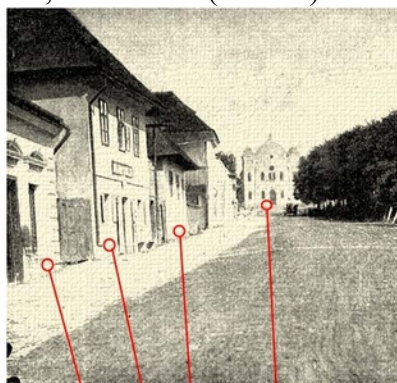

foto 25- Piața Trandafirilor nr. 23

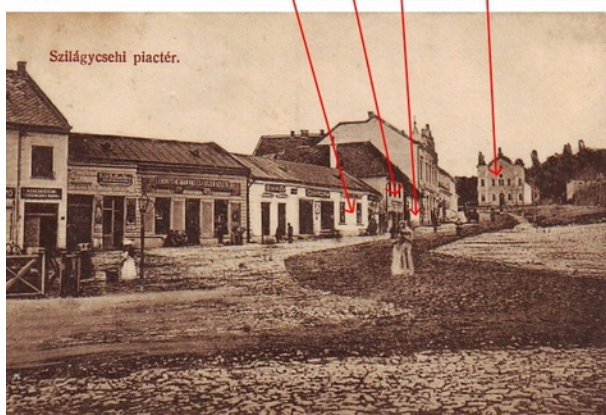
2.8.2.5. Fosta Bancă Albina- Piața Trandafirilor nr. 29

Clădirea a fost construită ca sediu al Băncii de Păstrare în 1896. După construire a fost cumpărată de Banca Albina, care a refăcut fațada adăugând decorațiunile cu stupi. În imaginea comparativă din foto 26 se vede cum clădirea Băncii nu exista în 1895, pe poziția ei fiind o casă negustorească cu etaj. În 1906 deja clădirea există, iar în 1916 (foto 27) se văd și decorațiunile cu stupi pe fronton.

cca. 1895

1906

Szilágycséh — Takarékpénztár
 1916

2013

foto 26- Piața Trandafirilor în zona Băncii

foto 27- clădirea Băncii- azi Clubul Copiilor

Aici a funcționat sediul Partidului Comunist până în 1964, când a devenit sediul Casei Pionierilor. În prezent, aici funcționează Clubul Copiilor. Clădirea se află în stare bună, fiind reabilitată și bine întreținută. Totuși, reabilitarea s-a făcut cu pierderea unor elemente valoroase: a dispărut inscripția cu datarea de pe fronton, au fost înlocuite tâmplăriile istorice cu tâmplării impersonale din PVC.

2.8.2.6. Casa Debreczy- Piața Trandafirilor nr. 31

Este o casă pe parter, datând de la sfârșitul sec. al XIX-lea; este desfășurată în adâncimea parcelei și are fațada spre stradă bogat decorată. Se află în stare medie; păstrează încă tâmplăriile originale din lemn.

foto 27- Casa Debreczy

2.8.2.7. Biserica Catolică- Piața Trandafirilor nr. 33 și Casa parohială catolică- Piața Trandafirilor nr. 34

Biserica a fost construită în 1864-1865 de către episcopul catolic Szaniszló Ferenc, pe poziția unei capele construite de către episcopul Bémer László în 1844. Aceasta fusese construită pe un teren pus

la dispoziția unui grup de coloniști armeni catolici de către baronul Bornemissza Pál⁴⁵- v. în foto 15⁴⁶ o imagine comparativă între începutul sec. XX și perioada recentă.

Se observă în fotografie că exista și casa parohială în forma de azi, cu mici intervenții asupra fațadelor: tâmplăriile au fost înlocuite în perioada interbelică, păstrându-se forma golurilor; finisajele de tip baroc (coloane din tencuială adosate fațadei) au fost îndepărtate. Chiar și împrejmuirea s-a menținut în forma inițială.

foto 15- biserica Catolică și casa parohială- imagine comparativă

45 www.welcometoromania.ro

46 sursa imaginii istorice: www.vatera.hu

2.8.2.8. Școala Civilă de Băieți- Piața Trandafirilor nr. 35A

A fost dată în folosință în 1901; între 1924 și 1945, aici a funcționat Școala de Arte și Meserii. Ulterior, clădirea a adăpostit școala de toate gradele, până la darea în folosință în 1962 a noii clădiri a liceului, când aici a rămas școala generală. Din 1968, clădirea a fost transformată în internat al liceului. În prezent este sediul Liceului Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești" (foto 16⁴⁷).

Clădirea este construită în stil Art Nouveau; a fost recent reabilitată și se află în stare bună.

Din păcate, și în cazul acestei clădiri, reabilitarea s-a făcut cu distrugerea tâmplărilor istorice.

foto 16- Școala Civilă de Băieți

2.8.2.9. Casa Königstein- Piața Trandafirilor nr. 37

A fost construită la începutul sec. XX, în stil Art Nouveau, de către familia de bancheri evrei Königstein. Inițial, a fost utilizată ca locuință și sediu de bancă. După naționalizare, casa a devenit sediu al Cooperăției Meșteșugărești, iar din 1970 a devenit sediu al Administrației Financiare. În prezent, aici funcționează Trezoreria. Se află în stare bună (foto 17).

foto 17- casa Königstein

47 sursele imaginilor istorice: www.delcampe.net, www.okazii.ro

2.8.2.10. Judecătoria și închisoarea- Piața Trandafirilor nr. 39

Judecătoria fost construită în 1898, în stil Art Nouveau. Între 1948 și 1968 aici a fost sediul Consiliului Popular Raional, iar din 1968 a fost transformată în școală generală. În prezent funcționează aici Școala Generală "Andrei Mureșianu". Clădirea este în stare foarte bună, fiind recent reabilitată și bine întreținute. Și în cazul acestei clădiri, reabilitarea s-a făcut cu distrugerea tâmplărilor istorice și înlocuirea lor cu tâmplării impersonale din PVC.

În spatele fostei Judecătoria se află clădirea fostei închisori, care azi funcționează ca sediu al administrației școlii (foto 18, 19⁴⁸).

foto 18- sediul fostei Judecătoria, azi școală

foto 19- sediul fostei închisori, azi pavilion administrativ al școlii

2.8.2.11. Casă- Piața Trandafirilor nr. 43

Este o casă pe parter, cu fațada lungă în aliniament și acoperiș în două ape, cu coama paralelă cu strada. A fost construită în a doua jumătate a sec. XIX (foto 20).

Are valoare ambientală, întrucât participă la menținerea vechiului front construit în aliniament, împreună cu casele de la nr. 44, 45, 46 și cu clădirea fostei Primărie de la nr. 48.

foto 20- Piața Trandafirilor nr. 43

2.8.2.12. Casă- Piața Trandafirilor nr. 44

Este o casă cu fațada bogat ornamentată cu elemente baroce și Art Nouveau. O imagine de sf. de secol XIX (v. foto 23 la pct. 2.8.2.13) arată o mică parte din această casă, cu ornamentație mai puțin exuberantă. Așadar, casa exista la sfârșitul secolului al XIX-lea și a fost refațadată sub influența Art Nouveau la începutul sec. XX.

Casa participă la menținerea vechiului front în aliniament, având valoare ambientală.

Fațada a fost reabilitată în 2012, din păcate cu erori: contrast de culoare puternic, afectarea gravă a proporțiilor golurilor, distrugerea rulourilor de pe cele două goluri modificate, înlocuirea tâmplărilor originale din lemn cu tâmplării de PVC alb, compartimentate nepotrivit. În foto 21 se vede casa într-o imagine din vara lui 2012 (sursa imaginii: Google Street View), iar în foto 22- o imagine din toamna lui 2013.

foto 21- casa de la nr. 44- vara 2012

foto 22- casa de la nr. 44- toamna 2013

2.8.2.13. Casele gemene- Piața Trandafirilor nr. 45-46-47

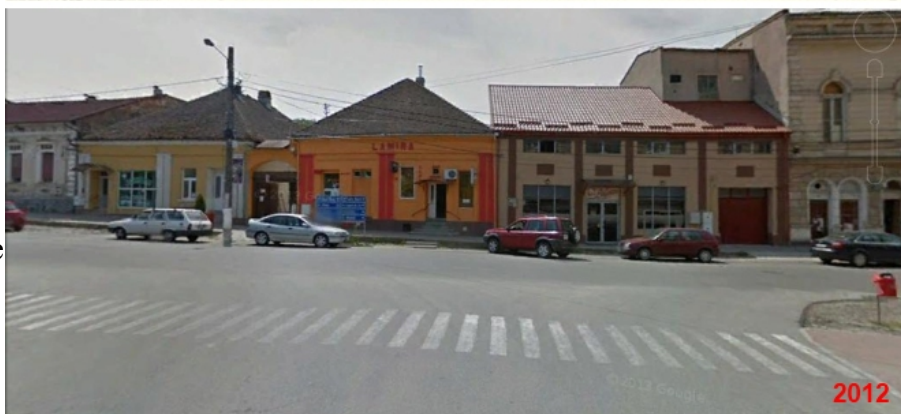
Casele de la nr. 45-46 formează un ansamblu de două case gemene cu prăvălii, construite inițial ca un întreg- azi adăpostind două proprietăți diferite. Ansamblul se vede foarte bine într-o imagine istorică

de la sfârșitul sec. al XIX-lea (foto 23⁴⁹). Volumetria caselor- cu fațade scurte la stradă și învelitori în patru ape- și tratamentul fațadelor așa cum se văd ele în imaginea istorică- indică o edificare a acestor case anterioară celor înconjurătoare. Este vorba, cel mai probabil, de construcții datând de la jumătatea a sec. al XIX-lea- ceea ce recomandă aceste case ca fiind cele mai vechi locuințe menținute în forma originală în perimetrul centrului istoric. Vechimea lor este aproximativ aceeași cu cea a Casei Parohiale Catolice.

În aceeași imagine se vede și casa de la nr. 44, într-un moment în care încă nu fusese reafatădată.

1900

2012

foto 23- casele gemene de la nr. 45-46 și casa de la nr. 47

49 sursa imaginii: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"

De asemenea, se vede casa de la nr. 47, care era în acel moment o construcție pe parter, cuprinzând locuință și prăvălie. Din această casă de la nr. 47 nu s-a mai menținut decât poarta, ea fiind supraetajată și suferind modificări de fațadă care i-au afectat masiv substanța originală. În foto 24, 25, 26 de la pct. 2.8.2.14 se vede această casă alături de clădirea Primăriei în trei momente istorice: aprox. 1902 (după construirea în 1901 a Primăriei), cu fațada la fel ca în foto 23 de mai sus; aprox. în 1905 în timpul lucrărilor de refațadare (se vede schela fixată în dreptul porții) și în 1907, după refațadarea cu elemente de baroc și Art Nouveau- azi dispărute. În prezent, această casă de la nr. 47 mai prezintă strict valoare ambientală, prin menținerea frontului continuu în aliniament.

2.8.2.14. Primăria veche- Piața Trandafirilor nr. 48- str. Libertății nr. 1

Cf. dr. Petri Mór, a fost dată în folosință în 1901 cu funcțiunea de sediu al Primăriei (Casa Comunei). La parter funcționa și Banca Korona. După darea în folosință a noului sediu al Sfatului Popular în 1962, clădirea a primit destinația de cămin cultural, cu amenajarea cinematografului în sala mare de la etaj. În 1990, acesta a fost desființat, în clădire rămânând biblioteca municipală și câțiva proprietari privați. În prezent, clădirea a fost preluată de administrația locală, care a demarat lucrări de reabilitare. Din păcate, în timpul diverselor intervenții de refuncționalizare a fost demontată frumoasa cupolă semicilindrică, ce nu a mai fost ulterior refăcută. De asemenea, au dispărut registrele profilate de pe cornișă, frumoasele proporții ale fațadei având de suferit (foto 24, 25, 26⁵⁰).

foto 25- clădirea Primăriei și o mică parte din nr. 47- înc. sec. XX vs. 2010

foto24- clădirea Primăriei și casa de la nr. 47- sf. sec. XIX- înc. sec. XX vs. 2013

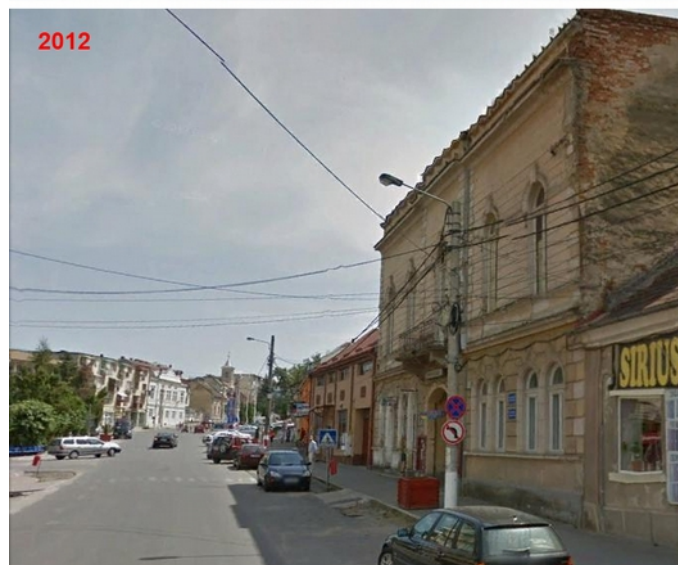

foto 26- clădirea Primăriei și casa de la nr. 47- 1907-2012

2.8.2.15. Case- str. Libertății nr. 3, 5

Sunt două case de factură diferită, având valoare ambientală, întrucât reprezintă vechiul front în aliniament. Ambele au fost afectate de intervenții greșite asupra golurilor și finisajelor, în prezent nemaipăstrând nimic din valoarea arhitecturală inițială. Casa de la nr. 5 (Casa Agoston) a păstrat până în 2012 fațada cu delicată decorațiune Art Nouveau, datând de la începutul sec. XX. În cursul lucrărilor de reabilitare din 2012-2013, frumoasele decorațiuni au fost acoperite cu polistiren, rezultând o fațadă anostă, fără elemente de individualitate.

foto 27- casele de la nr. 3 și nr. 5 în 2012

foto 28- casele de la nr. 3 și nr. 5 în 2013

2.8.2.16. Casă- str. Libertății nr. 7

Are valoare ambientală, fiind ultima casă din frontul continuu care începe din Piața Trandafirilor și se încheie la intersecția cu str. Nameny Ambrus. Este o casă simplă, pe parter; ca și celelalte case din front, datează, probabil, din a doua jumătate a sec. al XIX-lea (foto 29).

foto 29- str. Libertății nr. 7

2.8.2.17. Casă- str. Libertății nr. 9

Este casa care încheie frontul nordic al străzii Libertății, la intersecția cu str. Nameny Ambrus. Este o casă negustorească masivă, cu prăvălii la parter și spații de locuit la etaj. În 2010 încă mai avea decorațiuni de la începutul sec. XX, care au fost acoperite cu polistiren în cursul unor lucrări de reabilitare. Învelitoarea din plăci de azbociment "Eternit" originale, datând cel târziu din perioada interbelică, este puternic deteriorată. De-a lungul timpului, casa a suferit intervenții greșite asupra golurilor, proporțiile plin-gol ale fațadei fiind afectate. O dată cu placarea cu polistiren, casa și-a pierdut și valoarea ambientală pe care fațada istorică i-o conferea (foto 30).

foto 30- str. Libertății nr. 9

2.8.3. centrul istoric: str. Nameny Ambrus- Unirii- Ghe. Pop de Băsești- Păcii- Dózsa György

Aceste străzi ce converg în piața centrală păstrează încă într-o măsură mai mică sau mai mare clădiri ce participă la ambianța istorică a pieței centrale. Le enumerăm în continuare:

2.8.3.1. Casă- str. Nameny Ambrus nr. 1

Este o casă cu planimetrie dezvoltată în formă de "L", cu fațada dispusă în aliniament. Datează, probabil, de la începutul sec. XX. Se constituie într-un frumos capăt de perspectivă din intersecția străzii Nameny Ambrus cu str. Libertății. Se află în stare proastă (foto 31, 32).

foto 31- str. Nameny Ambrus nr. 1

foto 32- str. Nameny Ambrus nr. 1

2.8.3.2. Școala Gyulaffy László- str. Unirii nr. 4

Clădirea a fost construită în 1892 ca Școală Regală Maghiară. Inițial, clădirea avea doar aripa stângă. În 1900 a fost construit un corp pe parter în aripa dreaptă. În 1961, acest corp a fost etajat, clădirea ajungând în forma în care o vedem azi. În 2007, clădirea a devenit sediul școlii generale cu limba de predare maghiară și a primit numele "Gyulaffy László".

În câteva imagini istorice se poate vedea evoluția clădirii până azi (foto 33⁵¹).

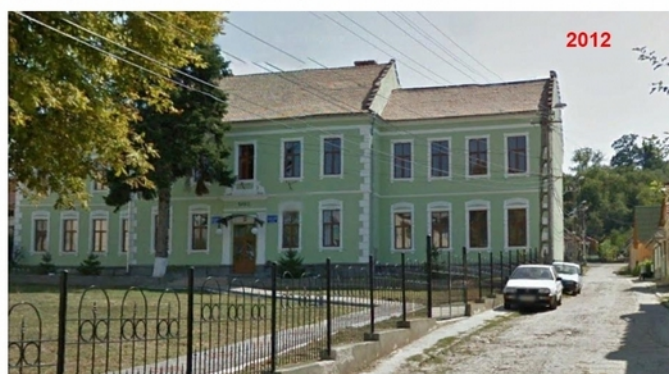

foto 33- Școala "Gyulaffy László" de-a lungul timpului

2.8.3.3. Centru servicii comunitare- str. Gheorghe Pop de Băsești nr. 4

Clădirea a fost construită ca locuință în sec. al XIX-lea și refațadată cu decorațiuni bogate la începutul sec. XX. În 2011, o dată cu amenajarea centrului de servicii comunitare, s-au executat câteva reparații și asupra acestei clădiri; în cadrul acestora au fost înlocuite tâmplăriile istorice din lemn cu tâmplării PVC.

Se află în stare medie, necesitând reparații la învelitoare și la fațadă (foto 34).

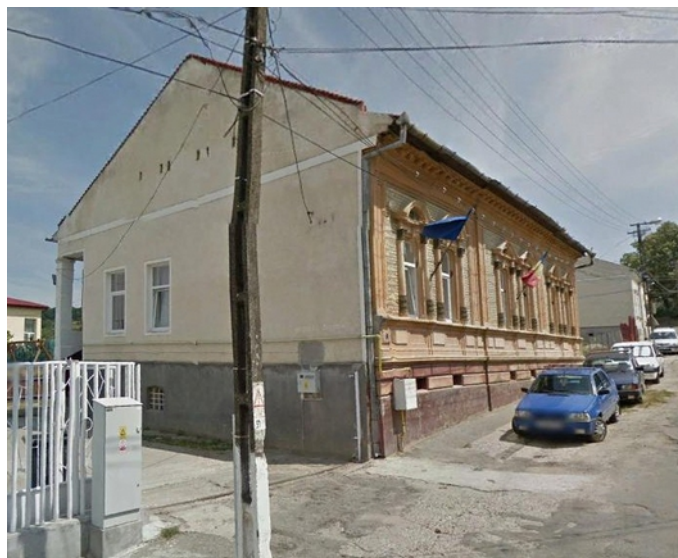

foto 34- str. Gheorghe Pop de Băsești nr. 4

2.8.3.4. Grădiniță- str. Gheorghe Pop de Băsești nr. 24

A fost construită în jurul anului 1925 ca sediu al Preturii.

În prezent, aici funcționează Grădinița nr. 2.

Clădirea se află în stare bună ; în foto 35 se poate vedea o comparație între starea clădirii în 1926 și în 2012.

Se observă că în stânga imaginii apare și casa de la nr. 4, iar în fundal apar case care există și azi.

foto 35- Grădinița nr. 2 (fosta Pretură)

2.8.3.5. Casă- str. Păcii nr. 2

Este o casă pe parter, datând de la sfârșitul sec. XIX, la fel ca majoritatea caselor de pe stradă. Participă la ambianța istorică a centrului. A fost reabilitată și se află în stare bună (foto 36).

foto 36- str. Păcii nr. 2

2.8.3.6. Case- str. Păcii nr. 4, 6

Sunt două case de secol XIX, cu planimetrii dezvoltate în "L"; formează împreună o ulicioară de acces spre grădinile din spatele caselor. Și aceste case participă la ambianța istorică a centrului; din păcate, ambele se află în stare foarte proastă (foto 37, 38).

foto 37- str. Păcii nr. 4-6

foto 38- str. Păcii nr. 4

2.8.3.7. Casă cu anexă- str. Păcii nr. 7

Este o gospodărie alcătuită din casă și șură, construite în perioada interbelică după un tipar de origine rurală, adeseori întâlnit în zona Sălajului- casa cu târnaț și foișor central. Ambele clădiri se află în stare bună, fiind bine întreținute (foto 39).

foto 39- gospodărie- str. Păcii nr. 7

2.8.3.8. Grădiniță- str. Dózsa György nr.2

Clădirea a fost construită în 1895 pentru a adăposti grădinița de copii. A funcționat ca grădiniță în continuu, de la darea în folosință până în prezent. A menținut volumetria inițială, cu extrem de puține modificări (dispariția traforului decorativ de pe timpan, obturarea unei ferestre mari și a două răsuflători de pod pe fațada spre stradă). Menține chiar și tâmplăriile originale. Se află în stare bună. În foto 40⁵² se vede Grădinița într-o imagine comparativă între starea ei de la începutul sec. XX și cea de azi.

foto 40- Grădinița nr. 2

2.8.3.9. Casă- str. Dózsa György nr.3

Este o casă pe parter, datând din perioada interbelică. Are valoare ambientală, păstrând frontul continuu în aliniament generat de fondul construit inițial al străzii. Împreună cu Grădinița de la nr. 2, și casele de la nr. 7-9, 8, această casă marchează relația între str. Dózsa György și Piața Trandafirilor. Se află în stare proastă (foto 41).

foto 41- str. Dózsa György nr.3

52 sursa imaginii istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"

2.8.3.10. Casă- str. Dózsa György nr.7-9

Este o casă construită în sec. XIX și reabilitată în perioada interbelică. Este desfășurată pe lungime, cu fațada lungă în aliniament; păstrează o poartă din lemn impunătoare.

Casa nu are valoare arhitecturală, dar participă la formarea frontului istoric, alături de casele de la nr. 3 și 8- prin aceasta, la formarea ambianței istorice a pieței centrale (foto 42).

foto 42- str. Dózsa György nr.7-9

2.8.3.11. Casă- str. Dózsa György nr. 8

Este o casă pe parter, cu fațada lungă în aliniament, construită la sfârșitul sec. al XIX-lea. Se înscrie în frontul continuu original al străzii, împreună cu casele de la nr. 3 și 7-9. A fost reabilitată și se află în stare bună (foto 43).

foto 43- str. Dózsa György nr. 8

2.8.3.12. Casă- str. Dózsa György nr. 42

Este o casă impunătoare, construită în perioada interbelică. Are fațada scurtă în aliniament, iar fațada lungă este decorată cu un foișor din lemn. Este în stare bună, fiind bine întreținută (foto 44).

foto 44- str. Dózsa György nr. 42

2.8.3.13. Casă- str. Dózsa György nr. 47

Este o casă masivă, pe parter, cu fațada lungă în aliniament. Datează din sec. al XIX-lea. Este în stare bună (foto 45)

foto 45- str. Dózsa György nr. 47

2.8.3.14. Uzina Electrică- str. Dózsa György nr. 57

A fost dată în folosință în 1908 și a funcționat până în perioada comunistă, când a fost cedată altor diverse activități industriale (tăbăcărie etc.) În perioada postcomunistă a fost abandonată, starea sa fiind în prezent proastă (foto 46, 47, 48, 49).

foto 46-49- Uzina Electrică

2.8.3.15. Casă- str. Dózsa György nr. 64

A fost construită în perioada interbelică în stil Art Deco, de către un comerciant evreu. Este o casă masivă, impunătoare, cu o planimetrie și o volumetrie bine dezvoltate. Se află în stare bună, fiind bine întreținută (foto 50).

foto 50- str. Dózsa György nr. 64

2.8.4. Alte clădiri valoroase

2.8.4.1. Gara- str. Gării nr. 2

A fost construită în 1899, o dată cu darea în folosință a căii ferate. Se află în stare bună; recent a suferit intervenții greșite asupra fațadelor, prin distrugerea unor ancadramente și înlocuirea tâmplărilor originale cu tâmplării PVC (foto 51).

foto 51- Gara

2.8.4.2. Vechea moară- str. Libertății nr. 128

A fost construită spre sfârșitul sec. XIX și a funcționat ca moară și în perioada comunistă. Mai este utilizată parțial cu aceeași funcțiune. Se află în stare proastă, o parte din spațiile interioare fiind abandonate (foto 52).

foto 52- vechea moară

Adăugăm la lista de clădiri valoroase două blocuri de locuințe construite în zona centrală în perioada comunistă, blocuri care au devenit elemente iconice pentru orașul Cehu Silvaniei: Blocul cu Mozaic de pe str. Ghe. Pop de Băsești și blocul de pe str. Libertății nr. 2- colț cu Piața Trandafirilor; de asemenea, sediul Poliției, fântâna arteziană și Obeliscul Eroilor din Piața Trandafirilor.

2.8.4.3. Blocul cu mozaic- str. Ghe. Pop de Băsești

A fost construit între 1965-1970. Mozaicul decorativ executat pe calcanul estic îl individualizează, transformându-l într-una din mărcile orașului; finisajele și coloritul s-au menținut în stare foarte bună. În foto 53 se vede un colaj cu starea blocului imediat după construire și cea de azi.

2.8.4.4. Bloc- str. Libertății nr. 2, colț cu Piața Trandafirilor

Blocul apare într-o carte poștală circulantă în 1979⁵³, fiind construit în jur de 1970. Prezintă o arhitectură bună, adecvată rezolvării intersecției; este bine integrat în sit datorită regimului mic de înălțime, jocului de volume și coloritului discret, bazat pe alăturarea de tonuri crem-bej. În foto 54 se vede o comparație între starea blocului în 1979 și cea de azi.

foto 53- blocul cu mozaic

foto 54- bloc- Libertății 2

53 sursa cărților poștale din foto 53, 54: vederiro.blogspot.ro

2.8.4.5. sediul Poliției- Piața Trandafirilor nr. 20

Clădirea este reprezentativă pentru arhitectura clădirilor publice din anii '60 ai sec. XX: o arhitectură simplă, echilibrată, cu elemente decorative aparținând curentului constructivist: profile pentru ritmarea fațadelor, acoperișuri în consolă pe spațiile tehnice, pentru accente volumetrice.

S-a păstrat în stare bună, exceptând modificarea coloritului original.

Este o prezență neagresivă în situl istoric, date fiind regimul de înălțime mic, volumetria simplă și coloritul discret.

În foto 55 se vede starea clădirii în 1975, comparativ cu starea actuală.

foto 55- sediul Poliției- 1975-2013

2.8.4.6. fântâna arteziană- Piața Trandafirilor

Analizând diverse fotografii de epocă⁵⁴, observăm că fântâna arteziană din Piața Trandafirilor exista pe poziția ei actuală și la sfârșitul sec. al XIX-lea (foto 56). O regăsim într-o imagine din 1908 (foto 57), apoi în 1944 (foto 58), în 1975 (foto 59, 60) și în prezent (foto 61).

foto 56- fântâna în sec. XIX

54 sursele imaginilor istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája", respectiv: www.delcampe.net, www.delmagyar.hu, vederoiro.blogspot.ro

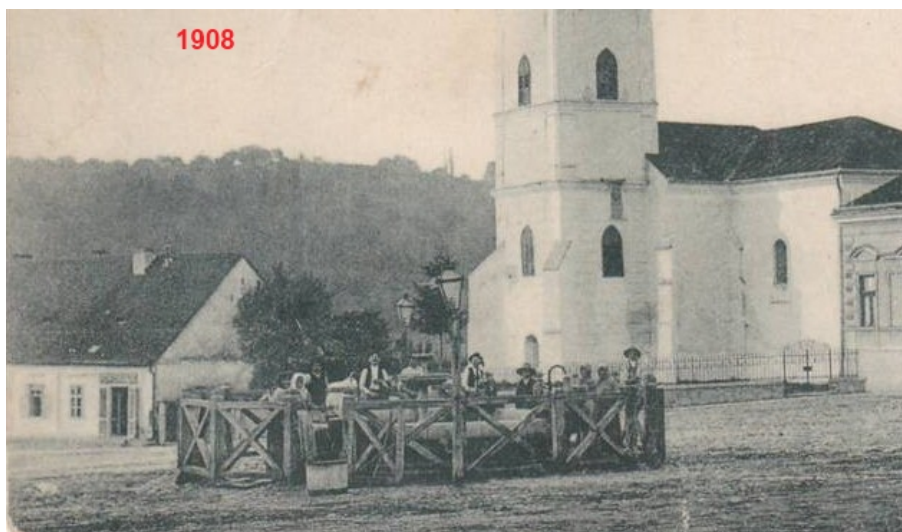
Un detaliu interesant ce rezultă din analiza acestor imagini este că inelul de piatră pe care sunt dispuse patru console la fiecare sfert de cerc este același, din configurația inițială a fântânii până azi.

Se pare că în imaginea de la sf. sec. al XIX-lea, fântâna era de curând amenajată: ea nu este încă înconjurată cu gardul ce va apărea ulterior, în imaginea din 1908. De o parte și de alta a fântânii sunt instalate două felinare.

Este posibil ca fântâna să fi reprezentat sursa de apă potabilă a zonei centrale de mult mai mult timp, aceasta fiind o situație curentă în orașe încă din Evul Mediu: piața centrală echipată cu fântână publică. Așadar, o altă fântână pe această poziție ar fi putut exista dinainte de a se amenaja fântâna de piatră în sec. al XIX-lea.

La începutul sec. XX trebuie să se fi montat gardul de lemn, probabil pentru a îndepărta animalele de sursa de apă potabilă. De altfel, în afara gardului sunt instalate și adăpători. Separarea se menține și în 1944, chiar dacă gardul este refăcut în altă formă și dispar adăpătorile.

foto 57-61- evoluția în timp a fântânii

În 1975, fântâna apare deja modificată: s-a menținut baza ei- inelul de piatră cu cele patru console la sfert de cerc-, dar s-au construit deasupra inelului patru elemente decorative de o valoare estetică discutabilă. În centrul fântânii a apărut o construcție cu trei turnuri din piatră cu platane, de asemenea extrem de discutabilă din punct de vedere estetic.

În prezent, fântâna nu mai este funcțională. D.p.d.v. volumetric, ea menține atât baza din sec. al XIX-lea, cât și adaosurile din perioada comunistă.

Întrucât este un element de continuitate în configurația centrului istoric și are o mare valoare simbolică pentru oraș, recomandăm reabilitarea ei cu îndepărtarea adaosurilor nereușite din perioada comunistă și repunerea în funcțiune.

2.8.4.7. obeliscul- Piața Trandafirilor

A fost construit până în 1970, din beton placat cu marmură. Pe placa sa memorială este inscripționat textul: "*Glorie veșnică eroilor căzuți pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist. 1944-1945*". Este montat pe o platformă de beton finisată cu ciment mozaic, deteriorată, care necesită reparații (foto 62).

Obiectivul nu este înscris pe lista operelor comemorative din România.

Se va proteja prin interzicerea oricărei construcții în perimetrul parcului, considerat zonă de protecție.

foto 62- obeliscul eroilor din al 2-lea Război Mondial

2.8.5. Propuneri de introducere în regim de protecție

Cehu Silvaniei deține un patrimoniu valoros, din care o parte foarte mică este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice. În acest sens, considerăm oportună începerea demersurilor de înscriere pe Lista Monumentelor Istorice a următoarelor obiective:

1. **Biserica Catolică**- Piața Trandafirilor nr. 33; edificată în 1864-1864 pe poziția unei capele din 1844
2. **Școala Andrei Mureșianu** (fosta Judecătorie)- Piața Trandafirilor nr. 39- edificată în 1898
3. **Clubul Copiilor** (fosta Bancă Albina)- Piața Trandafirilor nr. 29- clădire construită în 1896
4. **Cinematograful** (fosta Primărie)- Piața Trandafirilor 48-str. Libertății 1- clădire dată în folosință în 1901
5. **Liceul Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești"**- corp vechi (fosta Școală Civilă de Băieți)- Piața Trandafirilor nr. 35a- clădire dată în folosință în 1901
6. **Școala Generală "Gyulaffy László"** (fosta Școală Regală Maghiară)- str. Unirii nr. 4- datând din 1892, cu aripa stângă datând din 1900, etajată în 1962
7. **Grădinița nr. 1**- str. Dózsa György nr. 2- construită în 1895 ca grădiniță, și-a menținut funcțiunea neîntrerupt până în prezent

8. Gara- str. Gării nr. 2; dată în folosință în 1899, o dată cu calea ferată
9. Moara veche- str. Libertății nr. 128- datând de la sf. sec. XIX
10. Uzina Electrică- str. Dózsa György nr. 57- dată în folosință în 1908

2.8.6. Zone de protecție propuse. Zonă construită protejată

Pe harta următoare am marcat cu contur albastru clădirile valoroase identificate, așa cum au fost descrise mai sus. Cu contur violet sunt reprezentate zonele de protecție propuse pentru clădirile propuse a fi înscrise pe Lista Monumentelor Istorice și pentru centrul istoric. Concentrația mare de clădiri de patrimoniu din centrul istoric fac inutilă trasarea de zone de protecție izolate pentru fiecare obiectiv în parte, recomandând protejarea întregii zone ca Zonă Construită Protejată (foto 63).

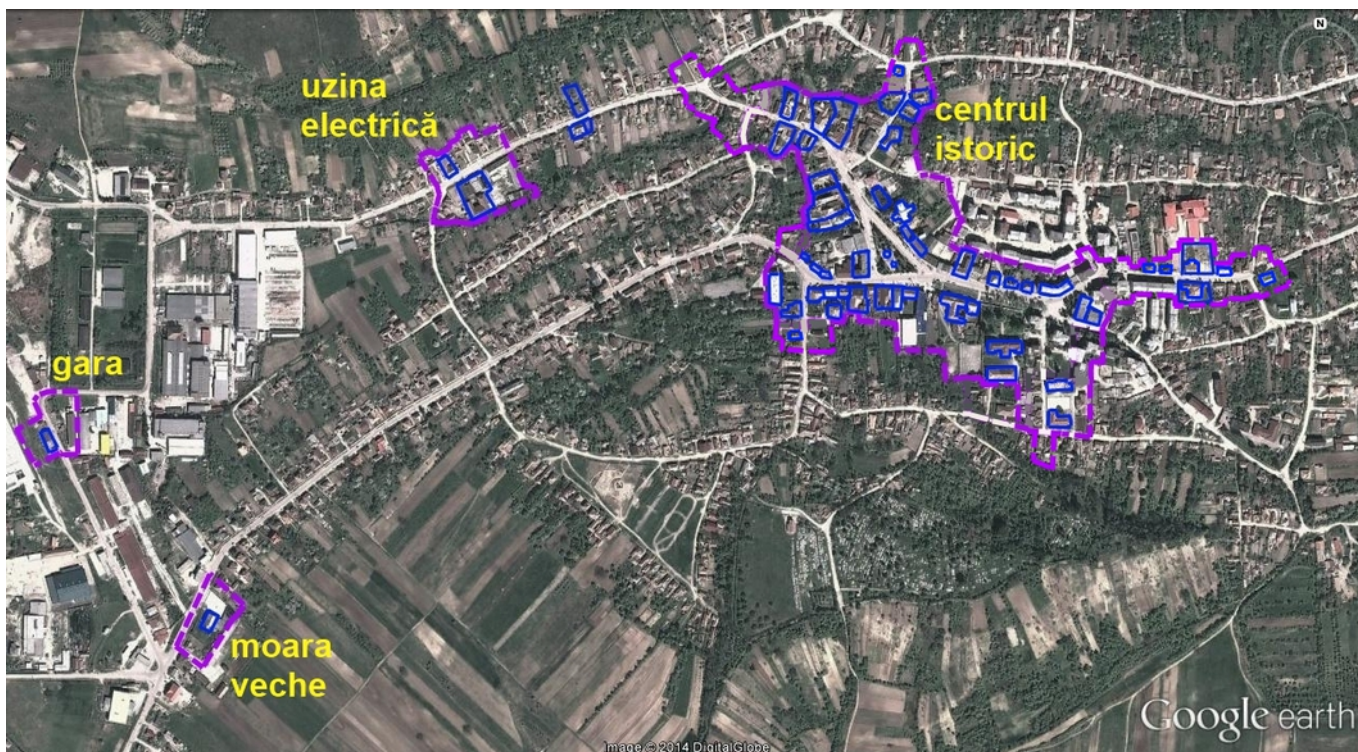

foto 63- obiective de patrimoniu și zone de protecție propuse

Zonele de protecție se vor detalia pe planșa de Reglementări; ele se trasează astfel:

- pentru Gară: până la traseul căii ferate și pe limite de parcelă, incluzând clădirile de vis-a-vis ca în schiță;
  - pentru Moara veche: în axul drumului și pe limite de parcelă, incluzând parcelele învecinate de o parte și de alta;
  - pentru Uzina Electrică: pe limite de parcele, incluzând și parcelele alăturate, și pe cele de vis-a-vis.
  - pentru Centrul Istoric: pe limite de parcele, incluzând: Piața Trandafirilor integral; str. Libertății incl. intersecția cu str. Nameny Ambrus și Liceul Tehnologic; tronson din str. Nameny Ambrus incluzând clădirile valoroase, pe cele publice și zona înconjurătoare (casa de la nr. 1 și clădirea Poștei); str. Unirii integral până la intersecția cu str. Horea; tronsonul de capăt al str. Ghe. Pop de Băsești, până la intersecția cu str. Fântâni; str. Păcii și tronson din str. Dózsa György, până la intersecția cu str. Someșului.
- Zonele de protecție s-au trasat astfel încât să se asigure perspective optime asupra obiectivelor și să se prezeve ambianța istorică a centrului. Prelungirea ZCP până la extremitățile străzilor incluse are rolul de a proteja capetele de perspectivă, esențiale în perceperea ambianței istorice.

Pentru ZCP propusă, descrisă mai sus, se va elabora P.U.Z. în conformitate cu Ord. MTCT 563/2003; acesta va prelua prevederile din PUG referitoare la regulamentul pentru zonele de protecție.

În zona de protecție a Gării, în zona de protecție a Morii și în zona de protecție a Uzinei Electrice se va interzice orice construcție având regim de înălțime mai mare decât înălțimea la cornișa fațadei spre stradă a fiecărui obiectiv în parte. Moara și Uzina Electrică fiind obiective de patrimoniu industrial, se va prezerva orice instalație tehnică de interes istoric, în cazul în care asemenea instalații mai există.

Pentru orice intervenții în ZCP și în zonele de protecție, se vor folosi finisaje fără strălucire și cu culori ne-stridente; se vor menține tâmplăriile istorice încă existente și decorațiunile fațadelor. Pentru eventuale lucrări de termoizolare se vor căuta soluții care să permită salvarea elementelor de individualitate ale caselor- finisaje, decorațiuni, tâmplării (de exemplu montarea materialelor și ferestrelor termoizolante la interior).

În interiorul zonelor de protecție descrise mai sus se interzice orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. IIa. Elemente de arhitectură locală în Cehu Silvaniei

Schițăm în acest capitol o scurtă analiză a evoluției arhitecturii locale, observând fondul construit existent. O asemenea analiză se impune ca necesară în scopul reglementării acelor reguli de construire care să ducă la prezervarea identității orașului, fără a-i frâna dezvoltarea.

2a.1. Considerații asupra evoluției arhitecturii locale

2a.1.1. Arhitectura de la sf. sec. al XIX-lea până în 1945

Cele mai vechi imagini ale arhitecturii locale ce ne stau la dispoziție sunt cele din fotografiile păstrate de la sf. sec. al XIX-lea- începutul sec. XX (foto 1, 2, 3, 4¹).

foto 3- detaliu panoramă- începutul sec. XX

Observăm că la sfârșitul sec. al XIX-lea (foto 1), casele din Cehu erau mărunte, cu șarpante înalte acoperite cu paie. Fără îndoială, imaginea prezintă o periferie, întrucât știm că, în acel moment, în centru apărușeră deja multe clădiri noi, moderne, masive.

În foto 2 vedem exact acest contrast- între periferiile cu case mici, acoperite cu paie și centrul cu clădiri noi, impunătoare. În foto 3 observăm că la începutul sec. XX casele erau, în general, extrem de mici, cu caracter rural și predominau cele dispuse cu latura scurtă spre drum.

1 surse imagini: sursele imaginilor istorice: dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája", respectiv: www.delcampe.net, www.post-card.hu, www.delmagyar.hu

Imaginea din 1940 (foto 4) arată că pe versant se menținuseră încă acele căsuțe sărăcăcioase, în timp ce pe străzile principale se generalizaseră casele mari din zidărie, dispuse cu fațada lungă în aliniament și cu coama paralelă cu strada.

foto 3- detaliu panoramă- 1940

În prezent s-au păstrat puține case din fondul construit vechi, de secol XIX- cel târziu perioada interbelică; acestea se găsesc pe străzile din jurul centrului și le putem grupa în patru categorii largi:

- Case de tip rural simple
- Case de tip rural cu plan dezvoltat
- Case de tip rural, dar cu elemente urbane
- Case cu caracter urban

Aceste categorii ar putea suporta multe nuanțe, dar le menținem la acest nivel general pentru a nu încărcă excesiv expunerea. Excludem din exemplificare casele deja evidențiate deja în capitolul precedent ca și clădiri valoroase.

a) Case de tip rural simple

Sunt case mici, cu plan simplu, fără elemente decorative, construite din lemn sau chirpici. În general, au târnaț cu stâlpi din lemn fără parapet, dar se întâlnesc și exemple fără târnaț. Acoperișul este în două sau în patru ape. Au tâmplării simple, executate dulgherește. Toate cele identificate sunt în stare proastă și impropii locuirii (foto 1-12). Observăm că cea mai mare parte a acestor case prezintă o caracteristică comună- târnațul cu stâlpi din lemn fără parapet. Acesta este dispus pe două laturi ale casei (foto 1, 3, 6, 11, 12), pe o latură (foto 2, 4) sau este parțial înglobat în planul casei (foto 7, 10).

foto1- str. Bartók Béla nr. 31

foto 2- str. Borza nr. 31

foto 3-str. Borza nr. 95

foto 4- str. Dózsa György nr. 55

În trei exemple, târnațul lipsește (foto 5, 8, 9). Cea mai mare parte a acoperișurilor sunt în patru ape, doar trei exemple (foto 4, 5, 10) având acoperiș în două ape. Majoritatea covârșitoare a acestor case sunt dispuse cu fațada scurtă spre stradă, una singură (foto 10) având latura lungă spre stradă și coama paralelă cu strada. Cea mai mare parte a acestor case au fost construite, probabil, la început de secol XX; așadar, putem concluziona că în acea perioadă, acest mod de ocupare a parcelei- casa dispusă cu latura scurtă spre stradă- era generalizat. Un caz interesant este cel al casei de pe str. Horea nr. 38 (foto 5) care prezintă trei tălpi în afara peretelui spre stradă. Nu putem ști ce rol vor fi avut cele trei tălpi vreodată; e posibil să fi susținut un târnaț care va fi fost demontat.

foto 5- str. Horea nr. 38

foto 6-str. Namény Ambrus nr. 13

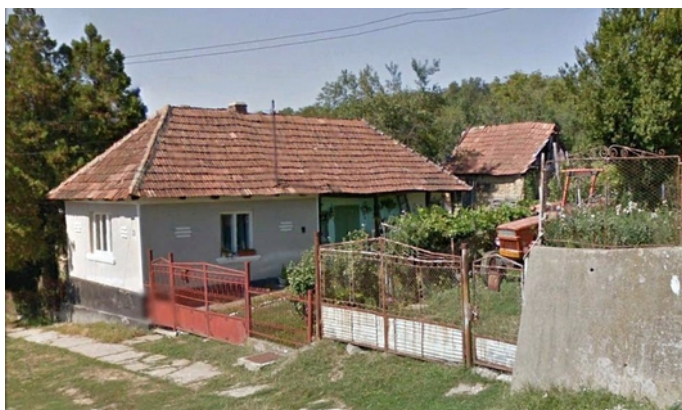

foto 7- str. Petőfi Sándor nr. 13

foto 8- str. Petőfi Sándor nr. 46

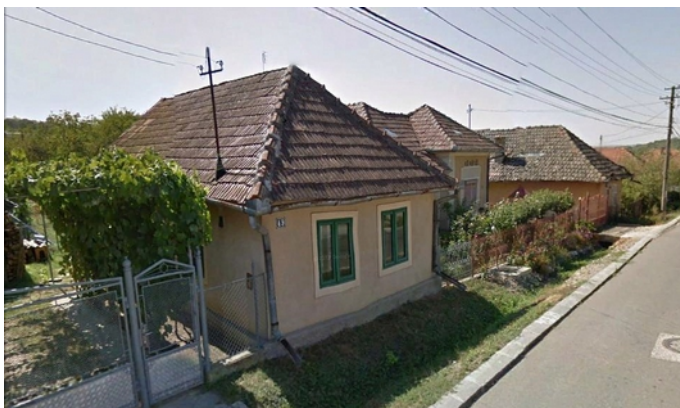

foto 9- str. Petőfi Sándor nr. 49

foto 10- str. Petőfi Sándor nr. 65

foto 11- str. Poiana nr. 16

foto 12- str. Poiana nr. 23

b) Case de tip rural cu plan dezvoltat

Ca și precedentul tip, sunt case cu imagine simplă, de tip rural, fără decorațiuni; acestea, însă, sunt mai dezvoltate în plan și chiar primesc elemente volumetrice suplimentare (foișor de acces, un corp suplimentar adosat celui principal)- v. foto 13-17. De exemplu, casa din foto 13 are același plan simplu dreptunghiular, cu pridvor pe contur și învelitoare în patru ape, dar este o casă mare, încăpătoare. Casele din foto 14, 16, 17 au foișor pe fațada lungă- tipologie de origine rurală, des întâlnită în Sălaj. Și aceste case sunt construite din lemn sau chirpici. Au tâmplării simple, dulgherești.

foto 13- str. Borza nr. 24

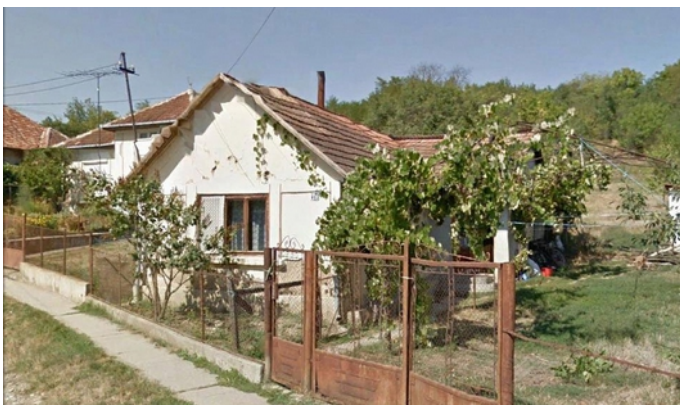

foto 14- str. Bartók Béla nr. 29

foto 15- str. Dózsa György nr. 25

foto 16- str. Dózsa György nr. 77

Exceptând casa din foto 15, toate celelalte sunt dispuse cu latura scurtă spre drum. Observăm că și aceste case au târnaț (foto 13, 15), foișor (foto 14) sau și târnaț, și foișor (foto 16, 17). Estimăm aceste case a fi fost construite în perioada interbelică.

foto 17- str. Poiana nr. 14

c) Case de tip rural, dar cu elemente urbane

Sunt case mărunte cu planimetrie simplă, rurală, construite din lemn sau chirpici, purtând decorațiuni de inspirație urbană. Cea mai mare parte a lor sunt decorate cu profile simple din tencuiei, sub influența barocului sau Art Nouveau. Au tâmplării decorative, sculptate sau tâmplării simple, dulgherești. Datează de la sf. sec. XIX- înc. sec. XX, chiar perioada interbelică (foto 18-26). Cea mai mare parte a lor continuă a fi acoperite cu paie/ șindrilă (înlocuită ulterior cu țiglă sau plăci ondulate de azbociment), dar proprietarii mai bine situați financiar acoperă casele cu tablă plană fălțuită (foto 20).

foto 18- str. Borza nr. 36

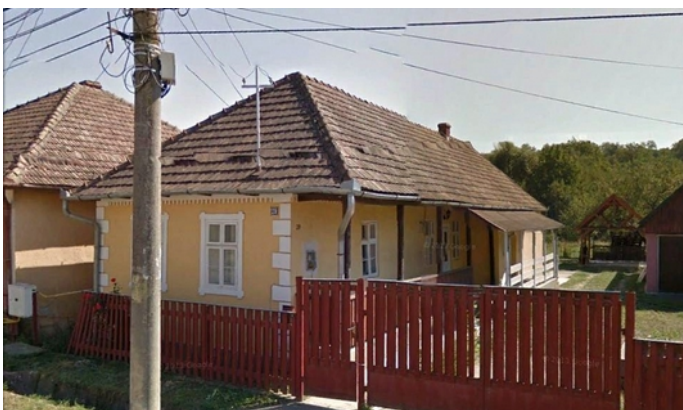

foto 19- str. Dózsa György nr. 29

foto 20- str. Dózsa György nr. 39

foto 21- str. Dózsa György nr. 45

foto 22- str. Dózsa György nr. 60

foto 23- str. Horea nr. 14

Regăsim aici aceleași tipuri de mai sus: cu/ fără târnaț, cu stâlpi din lemn sau din zidărie, cu acoperiș în patru sau în două ape, cu/ fără foișor, așezate cu latura scurtă spre stradă. Diferența o fac decorațiunile fațadelor, care pornesc de la ancadramele sobre (foto 19, 20, 22) și ajung la decorațiuni pretentioase de inspirație Art Nouveau, cu profilaturi, capiteli și medalioane (foto 18, 21, 23, 24). Apare beciul de piatră ca element volumetric (foto 25, 26).

foto 24- str. Petőfi Sándor nr. 69

foto 25- str. Naményi Ambrus nr. 4

foto 26- str. Petőfi Sándor nr. 79

d) Case cu caracter urban

Acestea sunt case care reprezintă o etapă superioară în modul de construire și care modifică total tradiția locală a construirii (foto 27-32). Unele sunt construite din cărămidă (foto 30-32); doar cele mai vechi dintre ele sunt construite din blocuri de chirpici (foto 27-29). Fațadele sunt executate după reguli de compoziție, fiind simple (foto 27-30) sau decorate (foto 31, 32), după posibilitățile materiale ale proprietarilor. Au tâmplării decorative, sculptate, executate în ateliere specializate. Deși majoritatea sunt acoperite cu șindrilă/ paie (înlocuite ulterior cu țiglă), unele sunt acoperite cu tablă plană fâlfuită (foto 27). Sunt mai mari și mai încăpătoare; de asemenea, sunt mai bine iluminate, având ferestre înalte. Sunt așezate cu fațada lungă spre stradă, cu coama paralelă cu strada (foto 27-32). Acest tip se generalizează în centru la începutul sec. XX, după cum se vede pe exemplele enumerate în capitolul precedent. Pe străzile din jurul centrului, exemplele de acest fel datând dinaintea perioadei interbelice sunt rare, iar pe străzile periferice lipsesc și azi.

foto 27- str. Ghe. Pop de Băsești nr. 3

foto 28- str. Ghe. Pop de Băsești nr. 6-8

foto 29- str. Ghe. Pop de Băsești nr. 9

foto 30- str. Kossuth Lajos nr. 16

foto 31- str. Ady Endre nr. 5

foto 32- str. Ady Endre nr. 25

În imaginile de mai sus am arătat exemple din sec. al XIX-lea (foto 27-29), începutul sec. XX (foto 30, 31) și perioada interbelică (foto 32).

e) Anexe gospodărești

Din fondul vechi construit mai găsim în Cehu câteva exemple de anexe gospodărești; prezența lor e o dovadă a faptului că locuitorii periferiilor aveau până nu demult un mod de viață rural (și unii încă au locuitorii cartierului Poiana și o parte dintre cei ai cartierului Borza). Cele mai multe asemenea anexe păstrate sunt șuri; diversitatea de tipologii și numărul mic de exemplare menținute face să nu putem trage nici un fel de concluzii asupra evoluției acestui tip de construcții sau asupra unor modele locale (foto 33-42).

foto 33- str. Ady Endre nr. 10

foto 34- str. Ady Endre nr. 16

foto 35- str. Borza nr. 22

foto 36- str. Borza nr. 31

foto 37- str. Naményi Ambrus nr. 4

foto 38- str. Petőfi Sándor nr. 24

foto 39- str. Petőfi Sándor nr. 35

foto 40- str. Petőfi Sándor nr. 69

foto 41- str. Poiana nr. 5

foto 42- str. Poiana nr. 9

Așadar, vedem șuri în foto 34-37 și 40-42, o magazie în foto 33, o bucătărie de vară în foto 38 și un fost fânar transformat în magazie în foto 39. Toate sunt construcții cu structură din lemn și pereți de lemn/chirpici/ lemn cu chirpici. Se pot vedea construcții cu acoperișuri în patru ape, în două ape, în două ape cu timpâne teșite sau chiar într-o apă. Unele sunt asemănătoare șurilor mici de pe Valea Almașului (foto 35, 40), altele șurilor mai dezvoltate din aceeași regiune (foto 41); cea din foto 42 este asemănătoare celor din zona Chioarului. Este posibil ca aceste șuri să indice zona de proveniență a primilor proprietari, ținând seama că au fost identificate pe străzi care erau încă în plină evoluție în perioada interbelică.

f) Alte construcții

Am mai identificat câteva mici construcții făcând parte din vechiul fond construit al orașului; ele provin din periferiile rurale, întrucât în zona centrală au dispărut.

Este vorba despre: o poartă asemănătoare cu cele din satele de pe Valea Almașului, identificată pe str. Dózsa György la nr. 43; despre două troițe, găsite în cele două colonii periurbane: Poiana și Borza; de asemenea, despre o mică clopotniță alăturată școlii din Poiana, amenajată, probabil, pentru a semnala începerea și terminarea orelor de curs (foto 43-47).

Toate sunt construcții simple din lemn, fără valențe decorative.

Clopotnița este încă funcțională, întrucât clopotul există încă- totuși, se află în stare proastă, necesitând reparații. Poarta este simplă, din scânduri pe stâlpi de lemn, având poartă de persoane tăiată la partea superioară în unghi și poartă de vehicule tăiată orizontal la partea superioară. Troițele sunt structuri din lemn pe care sunt montate simbolurile religioase executate din tablă pictată.

foto 43- clopotul din clopotnița școlii- str. Poiana nr. 6

foto 44- clopotnița și troița din Poiana

foto 45- troiță- str. Borza nr. 24

foto 46- poartă- str. Dózsa György nr. 43

2a.1.2. Arhitectura în perioada comunistă

În perioada comunistă, fondul construit istoric a fost înlocuit într-o proporție covârșitoare cu clădiri noi. În prezent, cea mai mare parte a fondului construit datează din perioada comunistă. S-au construit locuințe individuale, blocuri de locuințe, clădiri publice, clădiri industriale.

Locuințele individuale au fost construite după proiecte-tip utilizate pe tot teritoriul țării, fapt care a dus la uniformizarea imaginii localităților și la pierderea elementelor de identitate locală. Cu toate acestea, locuințele individuale construite în această perioadă au fost locuințe bune, care au ridicat mult standardul de locuire și confortul cetățenilor: case solide, din cărămidă pe fundații de beton, călduroase și luminoase, cu camere mari și dependințe încăpătoare.

Din punct de vedere al arhitecturii, sunt clădiri cu volume simple, armonioase, bine proporționate, colorate fără stridență. Având regim de înălțime mic (parter, parter cu etaj) și învelitori de tip șarpantă, aceste case s-au încadrat corect în arhitectura urbană, fără a genera conflicte vizuale. În Cehu Silvaniei, ele sunt prezente pe toate străzile din afara centrului istoric (foto 47-50).

foto 47- case din perioada comunistă pe str. 1 Mai

foto 48- case din perioada comunistă pe str. Borza

foto 49- casă din perioada comunistă- str. Poiana nr. 9

foto 50- case din perioada comunistă pe str. Arany János

Blocurile de locuințe s-au concentrat mai ales în cartierul Avram Iancu, situat la nord de Piața Trandafirilor (foto 51); de asemenea, s-a ocupat cu blocuri partea de est a Pieței Trandafirilor (str. 1 Decembrie 1918 și capătul dinspre centru al străzii Ghe. Pop de Băsești- foto 52, 53).

foto 51- blocuri pe str. Eroilor din cartierul Avram Iancu

foto 52- blocuri pe str. 1 Decembrie 1918

foto 53- blocuri pe str. Gheorghe Pop de Băsești

Blocuri de locuințe au fost inserate și în centrul istoric, în perimetrul Pieței Trandafirilor (foto 54-58). Aceste inserții au afectat ambianța istorică a pieței, chiar dacă s-au făcut eforturi pentru integrarea lor prin respectarea alinierii în frontul continuu și prin alinierea la cornișele clădirilor istorice. Cele două blocuri pe care le-am inclus în lista clădirilor valoroase- Blocul cu Mozaic și blocul de colț din str. Libertății nr. 2- sunt exemple de arhitectură reușită în cadrul programului de locuințe colective; totuși, ele au o arhitectură nepotrivită sitului istoric.

Un exemplu de integrare defectuoasă în sit este cel al clădirilor din Piața Trandafirilor nr. 25-27. Este vorba despre un bloc de locuințe adosat clădirii istorice a Băncii Albina (azi Clubul Copiilor) și o clădire de birouri cu funcțiuni publice din perioada comunistă (foto 54). Blocul de locuințe prezintă un regim de înălțime potrivit vecinătății istorice, fără însă a se racorda la cornișa clădirii istorice; arhitectura sa- tratare a fațadei, raport plin-gol- este nepotrivită în context. Clădirea publică de alături are un alt tip de tratare a fațadei, de asemenea nepotrivit sitului; și în cazul acestei clădiri s-a încercat racordarea la cornișele învecinate și integrarea în frontul construit.

foto 54- Piața Trandafirilor nr. 25-27

Efortul de aliniere la cornișe și la frontul continuu face ca acest exemplu să nu fie atât de rău ca următorul: Piața Trandafirilor nr. 30 (foto 55, 56). În cazul acestui bloc, doar regimul de înălțime atestă încercarea de a-l integra în sit. Blocul prezintă retrageri succesive- parterul este retras din aliniament, apoi etajele superioare sunt retrase față de parter. Mai mult decât atât- blocul este retras de o parte și de alta de lângă cele două vecinătăți, lăsând ganguri libere între clădiri și expunând calcanele vecinătăților istorice- Banca Albina și Casa Debreczy.

foto 55- Piața Trandafirilor nr. 30- vedere spre vest

foto 56- Piața Trandafirilor nr. 30- vedere spre est

Un alt exemplu de inserție în relație negativă cu situl istoric este blocul din Piața Trandafirilor nr. 32 (foto 57). Acest bloc, situat între Casa Debreczy și Biserica Catolică, relaționează prost cu ambele clădiri istorice, dat fiind faptul că este retras din aliniament și are o arhitectură de cu totul altă factură decât cele două vecinătăți.

foto 57- Piața Trandafirilor nr. 32

În fine, blocul din Piața Trandafirilor nr. 36- alăturat Casei Parohiale Catolice- nu mai respectă nici alinierea vecinătăților, nici regimul de înălțime, fiind complet ieșit din scara pieței (foto 58). Deși are o arhitectură bună, cu finisaje și colorit de calitate, el este nepotrivit în contextul vecinătății istorice.

foto 58- Piața Trandafirilor nr. 36

Clădirile publice din Cehu Silvaniei- în cea mai mare parte a lor- au fost edificate în perioada comunistă.

- Actualul sediu al Primăriei - Piața Trandafirilor nr. 35

A fost construit ca Policlinică în jurul anului 1975. În foto 59 se vede o comparație între starea clădirii la puțin timp după construire (imagine din 1979²) și starea sa de azi.

foto 59- sediul Primăriei

- Căminul Cultural- str. 1 Decembrie 1918 nr. 1

A fost construit în jurul anului 1970 (foto 60)- clădire reprezentativă pentru arhitectura betonului din perioada respectivă, aplicată micilor clădiri publice urbane.

foto 60- Căminul Cultural

- Spitalul orașenesc- str. 1 Decembrie 1918 nr. 21

A fost construit între 1975-1980. Arhitectura sa este simplă, nepretențioasă, fără valențe estetice, orientată strict pe funcțiune (foto 61).

foto 61- Spitalul orașenesc

2 sursa imaginii vechi: <http://vederiro.blogspot.ro/>

- Complexul Meșteșugăresc al Cooperăției- str. Păcii nr. 1

A fost construit în jurul anului 1975 (foto 62). Este în stare proastă.

foto 62- Complexul Meșteșugăresc

- Complex de prestări servicii- Piața Trandafirilor

A fost construit între 1970-1980; în prezent este ocupat de diverse societăți comerciale. Este în stare medie (foto 63).

foto 63- Complexul de prestării servicii

- Sediul "Electrica"- str. Eroilor nr. 2

A fost construit între 1980-1985 (foto 64).

foto 64- Sediul "Electrica"

- Sediul Poștei Române- str. Namenyi Ambrus nr. 2

A fost construit aprox. în 1992-1997.
În prezent este abandonat și se află în stare proastă.

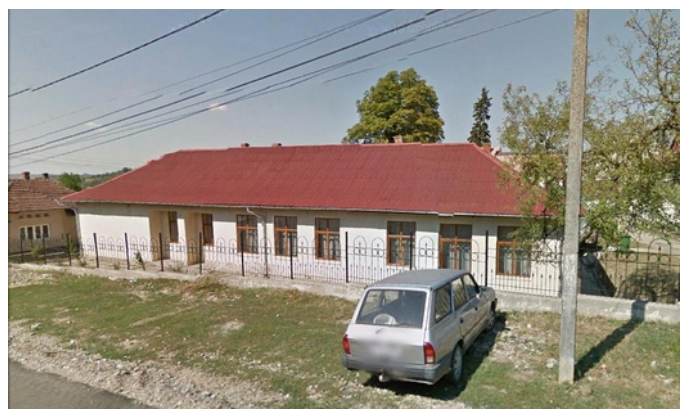
foto 65- Sediul Poștei Române

- Școală primară- str. Unirii nr. 4

A fost construită în anii '60 ai sec. XX. Azi
funcționează aici atelierele Școlii Gyulaffy László
(foto 66).

foto 66- școală primară

- Școală primară- str. Poiana nr. 6

A fost construită în anii '60 ai sec. XX. În prezent
funcționează aici școala cartierului Poiana. A fost
recent reabilitată, fiind în stare bună (foto 67).

foto 67- școala Poiana

- Grupul Școlar Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești"- corp nou; str. Libertății nr. 8

A fost dat în folosință în 1962. A fost recent reabilitat, fiind în stare foarte bună (foto 68).

foto 68- Liceul "Ghe. Pop de Băsești"

Clădirile industriale au fost grupate pe platforma industrială din vestul orașului (foto 69, 70).

foto 69- clădiri industriale din perioada comunistă

foto 70- clădiri industriale din perioada comunistă

2a.1.3. Arhitectura în perioada postcomunistă

Arhitectura apărută după căderea comunismului a fost în principal arhitectură a locuinței, cea mai mare parte a construcțiilor din perioada postcomunistă fiind **locuințe individuale noi**. Arhitectura acestor locuințe s-a adaptat la importuri de mijloace de expresie străine locului, abandonând toate regulile cunoscute. Rezultatul a constat în apariția unor clădiri ieșite din scară, cu forme și finisaje nepotrivite, cu colorit strident (foto 71- 81).

În foto 71-74 se pot vedea case masive, cu volume prost compuse, cu elemente decorative și finisaje amestecate fără reguli și fără pricepere.

În foto 75- 76 se văd două exemple de case cu volume restrânse, dar cu finisaje utilizate greșit.

foto 71- str. Ady Endre nr. 17

foto 72- str. Ady Endre nr. 26

foto 73- casă pe str. Borza

foto 74- str. Ghe. Pop de Băsești nr. 44

foto 75- str. Gheorghe Pop de Băsești nr. 55

foto 76- str. Petőfi Sándor nr. 70

În afară de construcția de locuințe noi, după căderea comunismului s-a investit mult în **reabilitarea clădirilor existente**. Intervenția asupra clădirilor existente, realizată după aceleași principii aplicate pentru clădirile noi, a dus la erori în ceea ce privește clădirile obișnuite și la afectarea gravă a unor clădiri de patrimoniu. Erorile cele mai frecvente sunt: utilizarea unor finisaje sau culori nepotrivite, intervenții asupra structurii sau substanței originale a clădirilor istorice, distrugerea decorațiunilor prin îndepărtarea lor sau acoperirea cu polistiren. În cazul casei din foto 77, situația este cu atât mai proastă, cu cât această casă se constituie în capăt de perspectivă dinspre centrul istoric pe str. Păcii; de asemenea, casa vopsită strident din foto 78 se află chiar în centrul istoric, pe str. Libertății nr. 6.

În spatele ei se poate observa o altă eroare a arhitecturii postcomuniste- casa de pe str. Libertății nr. 12, care prezintă o imagine contorsionată, nepotrivită poziției sale de capăt de perspectivă dinspre centrul istoric pe str. Libertății.

În ceea ce privește placarea cu polistiren, am arătat deja în capitolul precedent cum au fost afectate două clădiri valoroase de acest procedeu- casele de pe str. Libertății nr. 5 și 9.

foto 77- casă reabilitată la intersecția str. Păcii cu str. Someșului

foto 78- case- str. Libertății nr. 6 și 12

Pe strada Kossuth Lajos nr. 13 se poate vedea o mansardare executată corect a unei case din perioada comunistă: forma acoperișului și înălțimea sa nu ridică foarte mult înălțimea casei, aceasta rămânând bine înscrisă în cadrul construit (foto 79).

foto 79- casă- str. Kossuth Lajos nr. 13

Revenind la **insertiile în sit istoric** și la relația noilor construcții cu cele vechi, semnalăm aici o clădire comercială ce contrastează flagrant cu cadrul său construit: supermarketul "Unicarm"- Piața Trandafirilor nr. 42 (foto 80). Niciuna dintre insertiile în sit istoric din perioada comunistă nu are o prezență atât de distructivă vizual ca această clădire.

foto 80- supermarketul "Unicarm"

În perioada postcomunistă s-au mai executat câteva **blocuri noi de locuințe** pe str. 1 Decembrie 1918 (foto 81) și sunt în curs de execuție blocuri ANL în cartierul Avram Iancu.

foto 81- blocuri noi pe str. 1 Decembrie 1918

În ceea ce privește cartierele de blocuri, în perioada postcomunistă ele au fost afectate de un tip de **anexe funcționale** care a acaparat agresiv spațiul public: garajele (foto 82). Astfel, spațiile dintre blocuri au fost ocupate cu aceste anexe neîngrijite din tablă, care afectează grav estetica urbană.

foto 82- garaje în cartierul Avram Iancu

La categoria **clădiri publice**, în perioada postcomunistă s-au construit: sala de sport în 2005 (foto 83), biserica "Sf. Treime" din Poiana în 2006 (foto 84) și Centrul pentru Servicii Comunitare în 2011 (str. Gheorghe Pop de Băsești nr. 4- foto 85). Arhitectura nici una dintre aceste obiective nu afectează zona istorică și cadrul construit. Sala de sport este situată la intersecția străzii Libertății cu str. Gării, într-o zonă deja definită ca industrială și de prestări servicii; biserica din Poiana nu are vecinătăți construite; Centrul Comunitar este un adăos la un corp de clădire deja existent, adiacent zonei istorice dar fără să interfereze cu aceasta.

foto 83- sala de sport

foto 85- Centrul pentru Servicii Comunitare

foto 84- biserica "Sf. Treime" din Poiana

Arhitectura industrială a evoluat, de asemenea, noile obiective industriale fiind construite modular, din panouri metalice, pe structuri demontabile (foto 86, 87). Noile clădiri industriale sunt construite pe amplasamente din zona industrială deja conturată în perioada comunistă, astfel încât prezența lor nu afectează clădiri sau situri istorice.

foto 86, 87- clădiri industriale noi

2a.2. Concluzii. Reglementări propuse

După cum am arătat, centrul orașului este bine echipat cu clădiri istorice, cu valoare de patrimoniu. Această concentrare mare de clădiri valoroase impune luarea de măsuri pentru protecția centrului și a tentaculelor sale ca un întreg cu valoare sit urban istoric. De aceea, pentru ZCP propusă în Cap. I, se va elabora P.U.Z. în conformitate cu Ord. MTCT 563/2003; acesta va prelua prevederile din PUG referitoare la regulamentul pentru zonele de protecție.

În zona de protecție a Gării, în zona de protecție a Morii și în zona de protecție a Uzinei Electrice se va interzice orice construcție având regim de înălțime mai mare decât înălțimea la cornișa fațadei spre stradă a fiecărui obiectiv în parte. Moara și Uzina Electrică fiind obiective de patrimoniu industrial, se va prezerva orice instalație tehnică de interes istoric, în cazul în care asemenea instalații mai există.

Pentru orice intervenții în ZCP și în zonele de protecție, se vor folosi finisaje fără strălucire și cu culori ne-stridente; se vor menține tâmplăriile istorice încă existente și decorațiunile fațadelor. Pentru eventuale lucrări de termoizolare se vor căuta soluții care să permită salvarea elementelor de individualitate ale caselor- finisaje, decorațiuni, tâmplării (de exemplu montarea materialelor și ferestrelor termoizolante la interior).

Pentru toată zona veche a orașului se vor lua măsuri pentru ca arhitectura excesivă să nu mai poată fi implementată: se va impune regim de înălțime mic, reguli de aliniere la clădirile învecinate, procent mic de ocupare a terenului.

Pentru orice intervenții în cadrul ZCP sau al zonelor de protecție, intervenții la monumente sau la clădiri valoroase se va solicita avizul DJCPN Sălaj.

Se propune începerea demersurilor pentru înscrierea pe Lista Monumentelor Istorice a următoarelor obiective:

1. **Biserica Catolică**- Piața Trandafirilor nr. 33
2. **Școala Andrei Mureșianu** (fosta Judecătorie)- Piața Trandafirilor nr. 39
3. **Clubul Copiilor** (fosta Bancă Albina)- Piața Trandafirilor nr. 29
4. **Cinematograful** (fosta Primărie)- Piața Trandafirilor 48-str. Libertății 1
5. **Liceul Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești"**- corp vechi (fosta Școală Civilă de Băieți)- Piața Trandafirilor nr. 35a
6. **Școala Generală "Gyulaffy László"** (fosta Școală Regală Maghiară)- str. Unirii nr. 4
7. **Casele gemene**- Piața Trandafirilor nr. 45-46
8. **Grădinița nr. 1**- str. Dózsa György nr. 2
9. **Gara**- str. Gării nr. 2; dată în folosință în 1899
10. **Moara veche**- str. Libertății nr. 128
11. **Uzina Electrică**- str. Dózsa György nr. 57

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. III. Localitatea componentă Horoatu Cehului (magh. Oláh-Horváth).

3.1. Generalități.

Horoatu Cehului se află la cca. 4 km est față de Cehu Silvaniei, la poalele dealului Scăuneșilor, fiind accesibil din Cehu Silvaniei pe DJ 196. Localitatea prezintă un parcellar mixt- parțial tentacular, parțial compact, dezvoltat în întregime între DJ 196 și versant.

3.2. Evoluție istorică, economică, socială și demografică a localității Horoatu Cehului

Localitatea este atestată în 1387, pe lista de sate ce formau domeniul cetății Aranyos (Cheud). Pe această listă, Horoatu apare ca *Horváthi* și este sat maghiar.

Există și varianta unei atestări mult mai timpurii, din 1220, când un anume "*Zauida*" din satul "*Chroath*" l-a acuzat de furtul unor boi pe "*Gecha*" de la "*Demeter*"; aceasta aduce martor pe "*Saden*" din satul *Bocka* (*Baksa*) care arată că *Gecha* a cumpărat boii de la el. Apoi, un sat cu numele de *Horvathi* ar apărea într-un document din 1287 și *Horuaty* în 1390.¹

Numele ar putea proveni de la o colonizare timpurie cu populație croată sau de la de numele unuia dintre primii săi posesori; nu avem suficiente informații care să ateste nici una dintre variante.

Informații despre istoria timpurie a localității avem din *Szilágy vármegye monographiája*" a lui Petri Mór² și din "*Tekintő Erdélyi helynévkönyv*" a lui Vistai András János; din acestea extragem cronologia ce urmează.

Satul aparținea domeniilor familiilor *Jakcs* de Coșeu și *Drag* (*Drágfi*) de Beltiug, fiind numit și *Cseh-Horváth* (Horoatu Cehului) datorită apropierii de Cehu.

Din 1423, satul e în proprietatea lui *Jakcsi Dénes*, iar istoria sa este asemănătoare cu a celorlalte sate din zonă.

În 1449 apare ca *Horwath* într-o plângere împotriva familiei *Kusalyi Jakcsi*, care ar fi ocupat abuziv terenuri în *Récse*.

În 1450 se află în proprietatea lui *Kusalyi Jakcsi György* și a urmașilor fratelui său decedat, *Laszlo*.

În 1460, 1461, cei din familia *Kusalyi Jakcsi* apar ca proprietari în parte la *Horwath*.

În 1494, "*moșia Horoat din comitatul Solnocul de Mijloc*" este donată de către *Kusalyi Jakcsi Ferencz* lui *Drágfi Bertalan*.

În 1547, *Kusalyi Jakcsi Mihály* intentează proces văduvei lui *Jakcsi István* pentru posesiunea asupra unor sate, printre care și *Horoatu*.

De altfel, între 1505 și 1555 satul apare în numeroase documente referitoare la transferuri de proprietate (moșteniri, zălogiri), în general între membri ai familiilor *Jakcsi* și *Drágfi*: 1505, 1508, 1516, 1526, 1538, 1547, 1548, 1555.

În 1521, este numit *Horwath ld Aranyosalja*.

În 1557, satul este în proprietatea lui *Báthori György*, de la care este confiscat pentru infidelitate în 1569 de către *Ioan Sigismund Zápolya*, care îl donează lui *Gyulafi László*.

În 1572-1573 se desfășoară un proces în mai multe etape, între familiile *Csire- Valkai* pe de o parte și *Gyulafi- Horváth* pe de cealaltă, pentru posesiunea asupra unor sate printre care se află și *Horoatu*. Conflictul capătă accente dramatice, întrucât intenția de a se pune sechestru pe proprietăți în favoarea familiei *Valkai* este zădărnicită de oameni înarmați ai familiei *Horváth*.

1 Vistai András János- "*Tekintő Erdélyi helynévkönyv*", Cap. I A-H, pp. 428-429

2 Petri Mór - "*Szilágy vármegye monographiája*"- Zalău, 1901, vol. III, pp. 525-530; disp. online la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/>

Pe 21 august 1573, conflictul este încheiat prin cedarea proprietății de către Gyulafi István către Mikeháza Horváth Boldizsár, cedare întărită de principele Báthori Kristóf.

În 1596 apare cu numele de *Cehhorwath*.

Satul mai apare în acte judecătorești în 1584, 1586 și 1640; în 1640, văduva lui Gyulafi Sámuel acuză faptul că iobagii lui Wesselényi István au ocupat terenuri de pe proprietatea ei.

În 25 februarie 1733, jelierii din Horoatu Românesc care aparține grofului Bethlen László garantează pentru un iobag din Giurtelec, al grofului Gyulai István. Locuitori din Horoatu mai apar într-un proces de posesie asupra unei livezi, în 1754.

În 1733 apare ca *Horvát*; în 1750- *Cseh Horvát*, iar în 1754- *Oláh Horvát*. Așadar, din sec. al XVIII-lea începe a fi atestat ca localitate românească (încă din 1733 este atestat ca având populație românească greco-catolică). Din acest moment, localitatea va apărea în documente ca Horoatu Român: în 1808- "*Horváth (Oláh-) din Solnocul de Mijloc*"; în 1888- *Oláh-Horvát (Horvátulu romanu)* din plasa Cehu Silvaniei; în 1913- *Oláhhorvát* din comitatul Sălaj.

Din punct de vedere economic, evoluția localității reiese din conscripțiile fiscale efectuate de-a lungul timpului (cf. dr. Petri Mór):

În 1543, iobagii din Horoat ai lui Drágfi Gáspár formează 6 porți fiscale (așadar, cca. 18 familii de iobagi), iar ai lui Csire (Csire) Ferencz- o poartă (2-3-4 familii iobăgești). Neimpozabili erau: un funcționar (biró), 4 "săraci", 2 "case noi" (probabil familii abia întemeiate, care nu primiseră încă sesie) și o sesie goală. Rezultă o populație totală de aprox. 110 persoane.

În 1549, Horoatu aparținea de Chioar; iobagii văduvei Drágfi formau patru porți fiscale; în afară de aceștia s-au mai înregistrat aici 7 "săraci" și 4 "case noi". Rezultă o populație comparabilă ca număr cu cea din 1543, dar având o stare materială mai precară.

În 1553, în Horoatu se înregistrează 3 "case noi". În 1570, în Horoatu se înregistrează o poartă și jumătate (cca. 5 familii de iobagi); în 1604 se înregistrează plata unui impozit de 2 forinți de către proprietarul Gyulafi pentru o casă impozabilă.

Într-un Urbarium din sec. XVII ("Urbarium-ul bunurilor din Ceh") în Horoatu sunt înregistrați 13 iobagi ai Cehului.

Într-un Urbarium din 22 mai 1676, numărul iobagilor din Horoatu care aparțin Cehului este de 2. În 1715, în Horoatu se află 5 iobagi și 4 jeleri- în total, 9 gospodării plătesc impozit. Terenuri agricole impozabile sunt 36 câble de teren arabil, 45 câble livadă.

În 1720 sunt 10 iobagi și 10 jeleri; teren impozabil: 203 câble arabil, livadă de 103 sape.

Groful Marosnémeti Gyulai István notează în 1729 că iobagii de pe proprietatea sa sunt toți plătitori de impozit.

În 1797, conscripția pentru armată a comunei Horoatu Român a arătat următoarea stare economică a locuitorilor: mari proprietari- baron Bornemissza József, grof Bethlen Sámuel de Iktár, baron Bánfi László, grof Gyulai József și baron Naláczi József; nemeși cu terenuri proprii, plătitori de impozit- Arany György, Dancs Péter (probabil Danci Petru) și Irimi; preot- Popa Zaharia *oláh*; cantor- Pap Simon *oláh*.

Conform Urbarium-ului din sec. XVIII al orașului Cehu, Horoatu nu are ferme agricole, dar are pădure care-l înconjoară. Numărul iobagilor este de 33. Tot satul plătește impozitul anual de Sf. Gheorghe 3 forinți și 62 denari; impozitul de Sf. Mihail tot atât, sau 7 forinți dintr-o bucată.

De asemenea, se plătea decimă din turmele de oi, din porci și din stupii de albine și cincime din grâu, vin, orz, ovăz. Amenda pentru diverse fapte se stabilea de către moșier; era, în general, de 7 forinți.

În 1805, la Horoatu nu sunt nemeși scutiți de impozit și nici locuitori liberi care nu beneficiază de scutiri de impozit.

În 1895, suprafața localității este de 1369 iugăre cadastrale din care islaz 679 iugăre, arabil 453 iugăre, livadă 101 iugăre, pădure 84 iugăre, vie 3 iugăre, grădină 2 iugăre, teren nefertil 47 iugăre.

În 1900, activele comunei sunt în valoare de 2142 coroane și 22 forinți; impozitul datorat este de 1279 coroane și 88 forinți.

În 1920, activitatea economică de bază este agricultura, așa cum rezultă din prezentarea localității în Anuarul SOCEC³.

HORVATUL-ROMÂN

*Comună rurală. Plasa Șimleul-Silvaniei. Secr. cerc.
Cehul-Silvaniei. Locuitori 280. — 2 km.
g. Cehul-Silvaniei.*

*Primar, Forró Iuliu. — Notar, Boros Ignățiu. —
Învățător, Romoesan Alexa. — Preot, Ghițiu
Vasile.*

Cărciumari: Grosz Mihai.

*Proprietari de moșii: Contele Banffy Nicolae (240
jug.); Baronul Bornemisza Elemér (280 jug.);
Danciu Ambrozie (127 jug.); Ernst & Kiss
(495 jug.).*

În ceea ce privește societatea locală **din punct de vedere etnic, confesional și cultural**, avem informații atât din Monografia lui Petri Mór, cât și din "Schița monografică a Sălagiului" a lui Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr⁴.

În cadrul Conscripției bisericilor românești din 1733, ordonată de Inochentie Micu-Klein, Horoatu apare ca făcând parte din Arhidiaconatul Odorhei și are populație valahă greco-catolică formată din 21 de familii; are preot ("popa Illyie"), casă parohială și biserică. Avera bisericii constă în fâneață de 2 căruțe și 3 câble de teren arabil.

În cadrul Conscripției bisericii greco-catolice din 1760, ordonate de vicarul Petru Aron, Horoatu Cehului apare ca aparținând Arhidiaconatului Someș-Odorhei și are 276 de locuitori greco-catolici, o biserică, un preot și un cantor; averea bisericii constă în 9 câble de teren.

O sentință din 13 martie 1799 face referire la un proces din 1762 între biserica românească și grof, pentru proprietatea asupra unor terenuri.

În 1847, numărul populației este de 238- toți greco-catolici.

În 1890 sunt: greco-catolici 171, romano-catolici 2, reformați 1, israeliți 9.

În 1898 se organizează școala confesională greco-catolică; în același an se construiește localul școlii, cu o singură clasă.

O descriere succintă a localității în 1908 (cuprinsă în "Schița monografică a Sălagiului") arată că "*Horoatul Românesc (ung. Oláhhorváth, pretura Cehului) este filiala parohiei Biușa și acolo avem 243 suflete de religiunea gr. cat. Biserica este edificată la 1749. Copii de școală sunt 34*".

În recensământul din 1909-19, localitatea este descrisă astfel: "*Horoatul-român, valahi, 231 locuitori din care 220 vorbesc româna*" (cf. Vistai András János, op. cit.).

Din punct de vedere demografic, aflăm din Monografia lui Petri Mór că "*în 1715, în Horoatu sunt două familii maghiare și șapte românești. Sunt 81 de persoane în total*", iar în 1720 sunt 20 de gospodării din care 14 valahe și 6 maghiare. Sunt 180 de persoane, din care 126 valahi și 54 maghiari. **Locuitorii, deși au nume maghiar, după limbă sunt în cea mai mare parte valahi**"⁵. Această din urmă precizare a lui Petri Mór explică de ce statisticile etnice alcătuite în urma celor două conscripții fiscale 1715-1720 trebuie privite cu mari rezerve: Petri Mór certifică astfel o practică obișnuită în acea perioadă, aceea că funcționarii însărcinați cu conscripțiile, neînțelegând limbile națiunilor ne-maghiare, transcriau numele tuturor locuitorilor în maghiară. Astfel, statisticile referitoare la etnie, întocmite pentru această perioadă, au fost puternic denaturate.

3 "Anuarul SOCEC al României Mari"- Edit. Socec, București, 1920, p. 563; sursa: <http://www.radixhub.com>

4 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălagiului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908

5 "*A lakosok vezetékeve magyar ugyan, de nyelvre nagyobb részük oláh*"- Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901, vol. III, p. 529; <http://mek.oszk.hu/04700/04750/html/308.html>

De asemenea, se poate observa că estimarea populației se face în cele două conscripții prin înregistrarea numărului de familii și estimarea unei medii de 9 persoane/ familie- ceea ce implică posibile erori majore care au putut vicia rezultatul final. Un alt semn de întrebare îl ridică creșterea explozivă a populației între cele două conscripții: în doar cinci ani, o creștere de la nouă la douăzeci de familii- creștere mai mare de 100%, din care o dublare a numărului de români și o triplare a numărului de maghiari- nu ar fi fost posibilă prin sporul natural al populației.

În 1733, în Horoat sunt 21 de familii românești, greco-catolice.

În 1750 sunt 276 de locuitori, toți valahi greco-catolici.

În 1890 sunt 183 locuitori, din care 171 valahi și 12 maghiari. Sunt 41 de case.

În 1895, numărul gospodăriilor este de 53.

Referitor la anul 1901, Petri Mór scrie că: "*nu doar numele, ci și locuitorii sunt valahi*", observând încă o dată că numele înscrise de recenzori nu corespund întotdeauna cu etnia reală a locuitorilor.

Evoluția populației între 1850 și 2002, după etnie și religie, este sintetizată în tabelele următoare⁶:

-după etnie

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	281	272	9	-	9	9	-	-	-	-
1880	173	167	6	-	-	-	-	-	-	-
1890	183	171	12	-	-	-	-	-	-	-
1900	231	220	11	-	-	-	-	-	-	-
1910	297	282	15	-	-	-	-	-	-	-
1920	259	250	-	-	9	9	-	-	-	-
1930	276	270	-	-	6	6	-	-	-	-
1941	288	270	18	-	-	-	-	-	-	-
1956	340	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	326	326	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	307	305	2	-	-	-	-	-	-	-
1992	241	240	1	-	-	-	-	-	-	-
2002	222	218	3	-	1	-	1	-	-	-

6 Varga E. Árpád- Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002 disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

- după religie

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	roman o- catolici	reform ați	evangh elici	unitari eni	israeli ți	alții	bapțiști	pentec ostali	advențiș ti
1850	281	-	272	-	9	-	-	-	-	-	-	-
1857	193	-	190	-	3	-	-	-	-	-	-	-
1869	267	-	257	-	3	-	-	7	-	-	-	-
1880	173	-	167	-	-	-	2	-	4	-	-	-
1890	183	-	171	2	1	-	-	9	-	-	-	-
1900	231	-	219	1	1	-	-	10	-	-	-	-
1910	297	-	284	3	1	-	-	9	-	-	-	-
1930	276	-	270	-	-	-	-	6	-	-	-	-
1941	288	-	270	6	8	-	-	4	-	-	-	-
1992	241	236	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-
2002	222	215	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-

3.3. Evoluție urbanistică a localității Horoatu Cehului

Observăm evoluția localității din punct de vedere urbanistic pe o succesiune de hărți, începând cu prima ridicare topografică austriacă (ridicarea iosefină) din 1769-1773 (foto 1⁷).

Vedem pe această hartă că era formată deja cea mai mare parte a localității. Sunt prezente zona centrală și toate tentaculele-mai scurte ca în prezent. Lipsește doar tentaculul din nord, cel care azi face legătura cu DN 196. De altfel, vedem că drumul de legătură cu Cehu avea pe atunci traseul pe la sudul pârâului Horoatu, și nu la nord, ca azi.

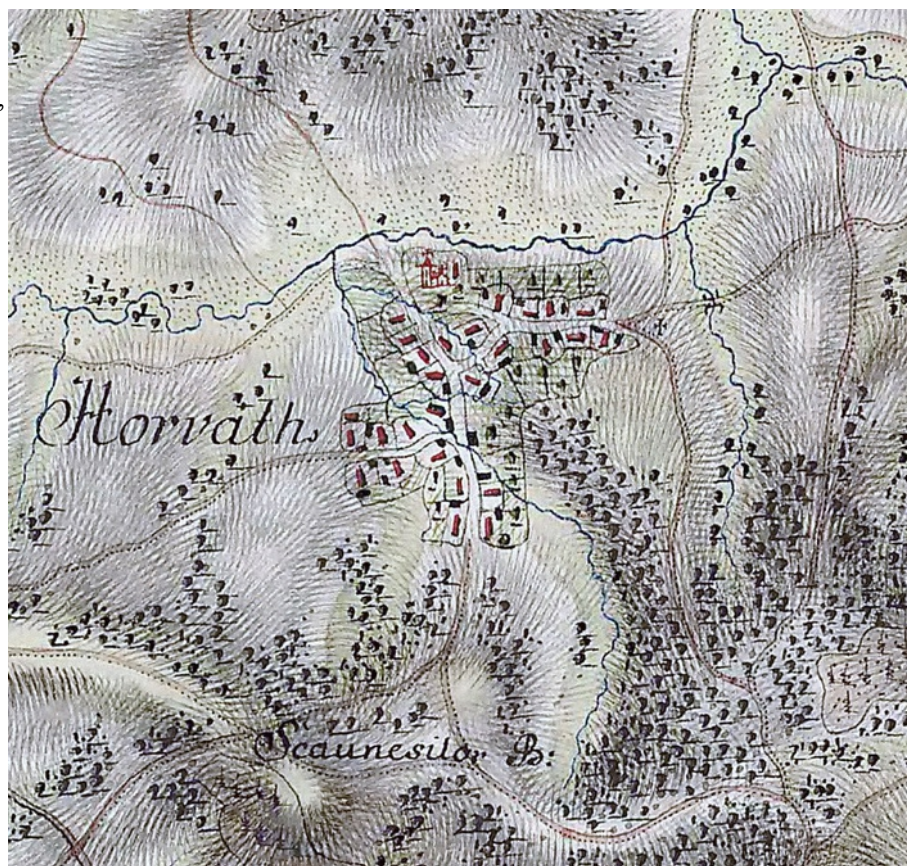

foto 1- Horoatu Cehului pe ridicarea iosefină (1769-1773)

7 sursa hărții: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

Mai remarcăm că parcelele erau mari, iar clădirile dispuse pe parcele fără a se putea evidenția un tipar: casele sunt dispuse și spre drum, și spre spatele parcelei; anexele gospodărești- la fel. Parcelele ocupate cu case sunt dispuse spre drum. Unele case sunt așezate cu latura scurtă spre drum, altele cu latura lungă paralelă cu drumul. Construcțiile sunt relativ rare, procentul de ocupare a terenului este, în general, mic.

Următoarea hartă analizată este cea de-a doua ridicare topografică austriacă- ridicarea franciscană- iosefină (1806-1869)- v. foto 2⁸. Observăm aici că localitatea se extinsese pe tentaculul dinspre sud și că apăruseră câteva grupuri de case între drumul principal și Valea Horoatului.

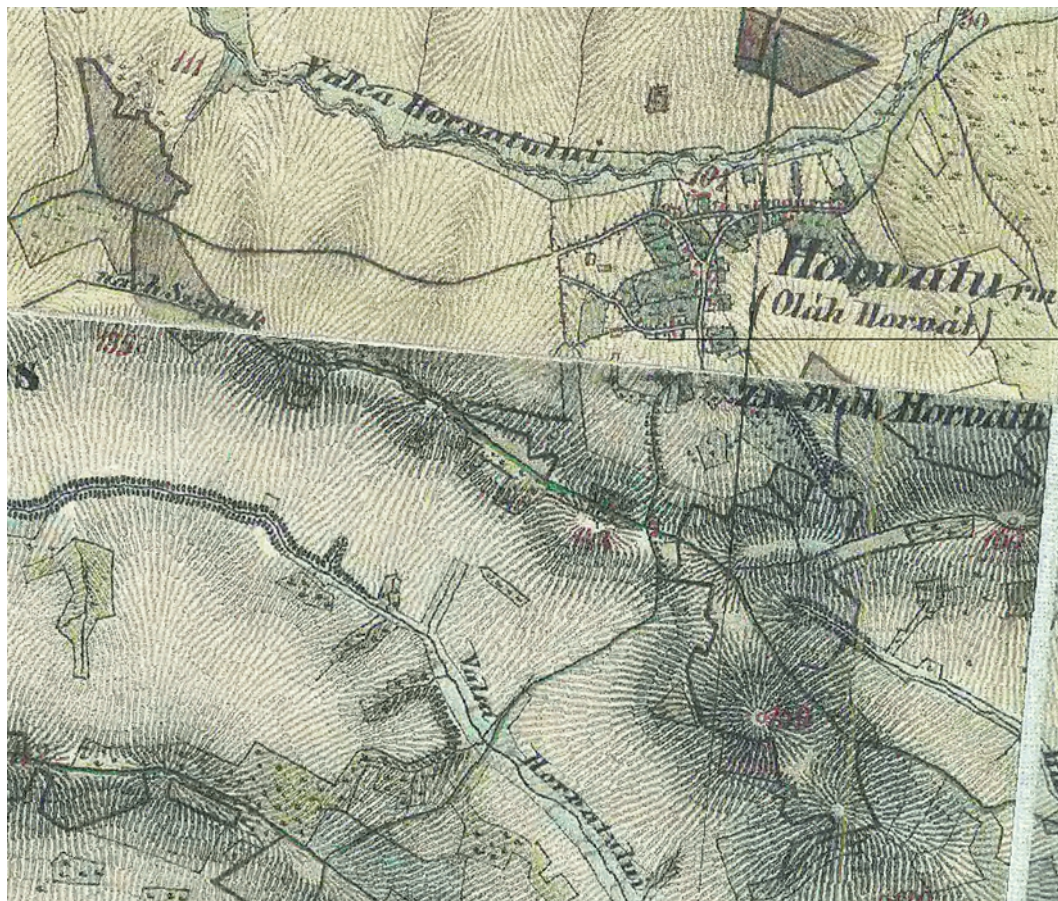

foto 2- Horoatu Cehului pe ridicarea franciscană- iosefină (1806-1869)

Cea de-a treia hartă pe care o avem la dispoziție este ridicarea franciscană- iosefină (1869-1887)- v. foto 3⁹.

Vedem aici o modificare importantă față de hărțile precedente: drumul spre Cehu fusese deja mutat la nord față de albia Văii Horoatului. Drumul satului este prelungit până la noul drum principal, care acum nu mai străbate localitatea. Zona locuită dintre vechiul drum și pârâu a dispărut, s-a restrâns și extremitatea estică.

foto 3- Horoatu Cehului pe ridicarea franciscană (1869-1887)

8 sursa hărții: http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

9 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

Continuăm cu Planul Director de Tragere (1916-1924), analizându-l cu rezerva că ar putea fi o copie a unei hărți mai vechi, posibil chiar de la sfârșitul sec. al XIX-lea (foto 4¹⁰). În acest caz, harta este o detaliere a situației din ridicarea franciscană.

Vedem aici situația neschimbată față de harta precedentă: tentaculul sudic s-a restrâns masiv, rămânând de-a lungul său doar câteva gospodării rare. Casele au rămas concentrate în centru, rărite și ele. Situația satului pe această hartă este mai rea decât în precedentele, indicând o tendință de depopulare.

Se mai observă pe această hartă că Valea Horoatului a fost regularizată în dreptul satului.

foto 4- Horoatu Cehului pe Planul Director de Tragere (1916-1924)

Următoarea hartă studiată este harta sovietică executată după 1956 (foto 5¹¹). Pe această hartă vedem satul aproape în limitele de azi; a apărut și șirul de case de-a lungul actualului DJ196.

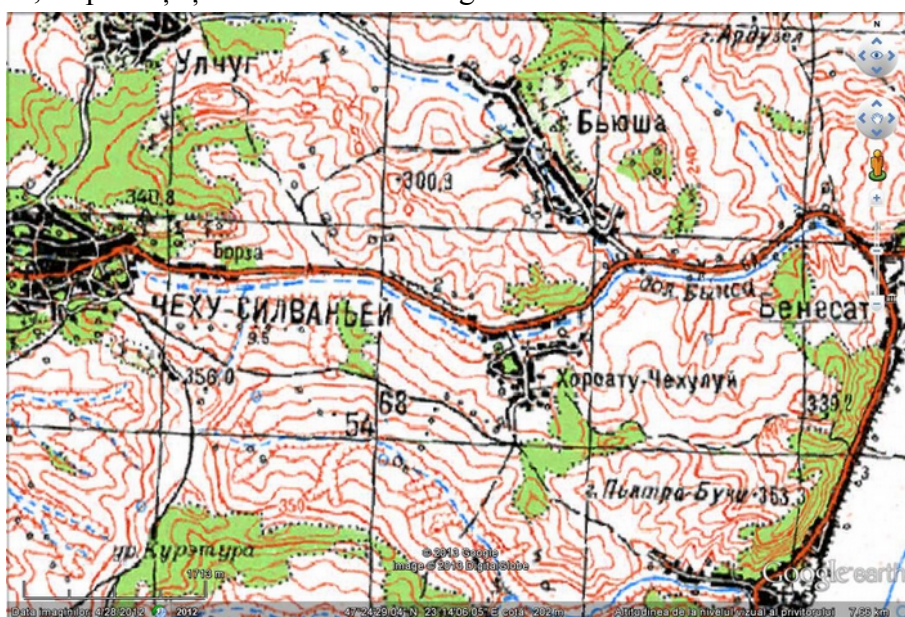

foto 5- Horoatu Cehului pe harta sovietică executată după 1956

10 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

11 ibidem.

Ultima hartă analizată este imaginea din satelit, realizată în 2012 (foto 6¹²). Satul se află în configurația din harta sovietică- chiar și grupurile de case din zona drumului județean sunt aceleași. Casele au rămas concentrate pe inelul central, rădindu-se spre extremitățile tentaculelor. Este evident regresul localității de după căderea comunismului, o dată cu emigrarea forței de muncă tinere și îmbătrânirea populației.

foto 6- Horoatu Cehului pe imaginea din satelit- 2012

3.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Horoatu Cehului

În Horoatu Cehului se află un singur monument înscris pe Lista Monumentelor Istorice:

Nr. crt.	Cod LMI 2010	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
420	SJ-II-m-A-05063	Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"	sat aparținător HOROATU CEHULUI; oraș CEHU SILVANIEI	Horoatu Cehului nr. 70	1749

Biserica de lemn a fost construită în 1747- 1749, pe plan dreptunghiular cu absidă poligonală cu cinci laturi. Latura sudică este protejată cu prispă pe toată lungimea. Decorațiunea pereților exteriori este interesantă: pe corpul bisericii, ea constă doar într-o frânghie ce "leagă" biserica pe tot conturul; pe stâlpii și pe arcatura prispei se găsesc cioplituri bogate și diverse, de la frânghii până la rozete diferite și chiar profilaturi în zona mediană a stâlpilor (foto 7).

Acoperișul e sprijinit pe console largi, care coboară până la jumătatea peretelui. A fost recent reabilitat, după ani în care a fost grav deteriorat; din păcate, pictura afectată de infiltrațiile de apă nu a mai putut fi salvată.

Construirea bisericii îi este atribuită meșterului Frenț (Fleanțu) Nicoară din Agrij, iar pictura a fost executată de Ioan Prodan¹³.

12 sursa hărții: Google Earth

13 Alexandru Baboș- "Tracing a sacred building tradition"- Lund University, 2004- p. 219 și

Ioana Cristache-Panaite- „Bisericile de lemn din Sălaj” în " Buletinul Monumentelor Istorice" 1971, pp 31-40.

foto 7- biserica de lemn din Horoatu Cehului

Biserica reprezintă și singurul sit arheologic de pe teritoriul localității, cf. Studiului Arheologic anexat documentației. Studiul de specialitate descrie și limitele zonei de protecție a sitului arheologic, care coincid cu limitele parcelei pe care se află biserica; în cadrul zonei de protecție astfel descrise, este interzisă orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

Alăturat bisericii, în zona vechiului cimitir se află o "**cruce celtică**" din piatră, asemănătoare celor din Maramureș cercetate de etnologul Pamfil Bilțiu (foto 8). Nu cunoaștem datarea acesteia, dar știm că cele din Maramureș sunt datate sec. XIV-XV (Ariniș) sau începutul sec. XVIII- prima jumătate a sec. XVIII (Cetățele, Șurdești, Poiana Botizii).

Originea acestor simboluri paleocreștine nu a fost încă stabilită.

foto 8- "crucea celtică" din curtea bisericii de lemn

Poziționarea crucii față de biserică este figurată pe harta din foto 9.

foto 9- "crucea celtică" din curtea bisericii de lemn- poziționare

3.5. Zona de protecție a monumentului istoric- Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril"

Zona de protecție s-a trasat pe albia pârâului Horoatu și pe limite de parcele, astfel încât să fie protejată vizibilitatea asupra bisericii în toate perspectivele importante (foto 10). S-a trasat zona de protecție cu linie violet și incinta bisericii cu linie galbenă. Contururile albastre reprezintă clădirile publice din centrul localității (se vor descrie în continuare).

În zona de protecție astfel trasată se va impune regim de înălțime mic (max. D+P+M și max. 9m la coamă de la cota terenului natural, măsurată la baza fațadei dinspre drum). Se vor interzice finisajele cu strălucire și culorile stridente.

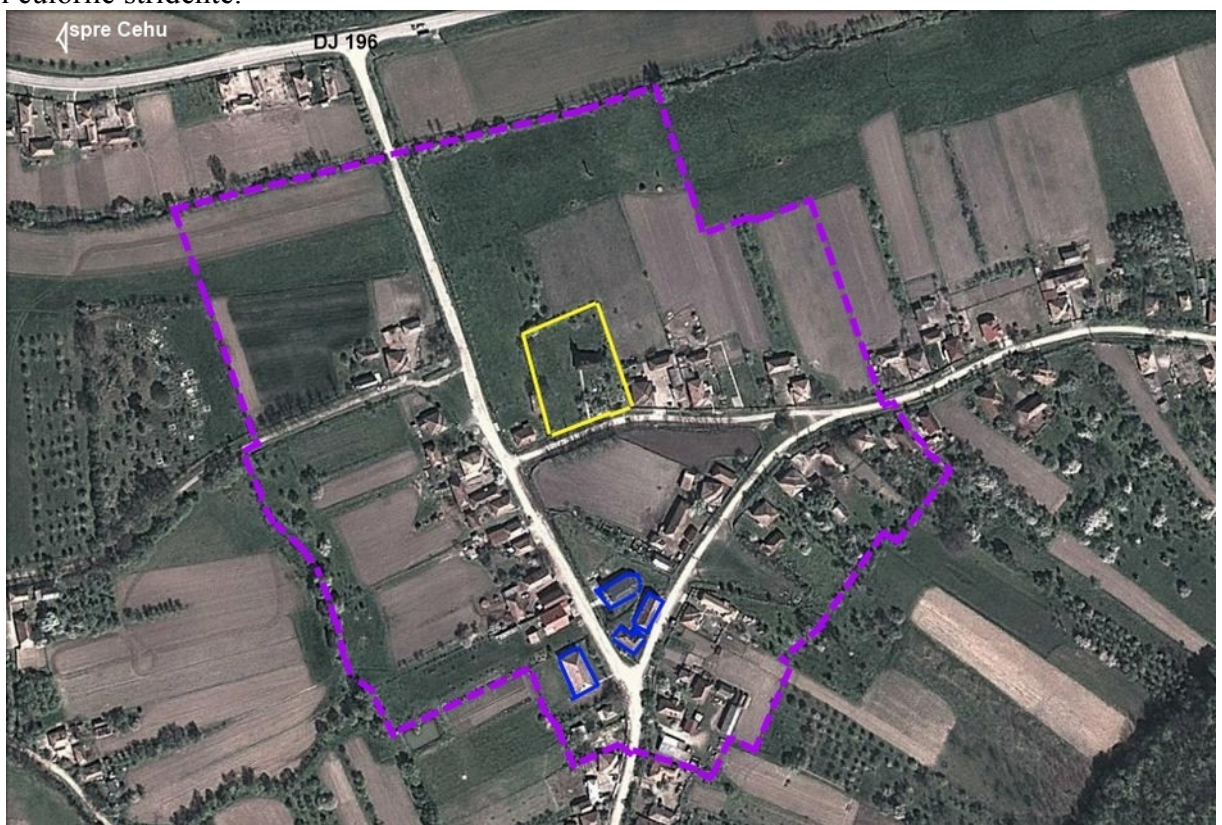

foto 10- zona de protecție a bisericii de lemn

3.6. Clădiri publice în Horoatu Cehului

3.6.1. Școala- Horoatu Cehului nr. 23

A fost construită în perioada interbelică. Este o construcție simplă, pe parter, din cărămidă. Se află în stare proastă, necesitând reabilitare (foto 11). Se interzice schimbarea funcțiunii sau demolarea.

foto 11- școala din Horoatu Cehului

3.6.3. Magazinul sătesc

Este construit în perioada comunistă, între 1960-1970. Este o clădire simplă din cărămidă, acoperită cu țiglă. Are o arhitectură specifică micilor magazine sătești deschise până în 1970. Este în stare medie (foto 12).

foto 12- magazinul sătesc din Horoatu Cehului

3.6.4. Biserica ortodoxă nouă

Este în curs de execuție; este din cărămidă, acoperită cu tablă fâltuită.

foto 13- biserica ortodoxă nouă

3.7. Opere comemorative

Nu există în localitate edificii înscrise pe lista națională a operelor comemorative. Totuși, amintim aici mica troiță situată la DJ196 în dreptul drumului de acces în Horoatu, troiță dedicată eroilor satului din al Doilea Război Mondial. Pe placa memorială a troiței stă scris: "Această sf. cruce s-a ridicat în cinstea eroilor căzuți pe câmpul de luptă" (foto 14).

Pentru acest mic monument se instituie o zonă de protecție până la parapetul drumului județean și pe o rază de 20 m în celelalte direcții, zonă în care se interzic orice construcții și amenajări.

foto 14- troița eroilor din Horoatu Cehului

3.8. Evoluția arhitecturii locale

În sat au rămas prea puține clădiri relevante pentru tradiția locală a construirii, cea mai mare parte a construcțiilor datând din perioada comunistă.

3.8.1. Arhitectura locuinței

Am identificat două case țărănești vechi la numerele 19 și 20 (foto 15, 16); sunt două case mici, cu planimetrie simplă, înconjurate pe două laturi cu târnaț. Cea de la nr. 19 nu are parapet, iar stâlpii târnațului sunt ciopliți pentru un efect decorativ simplu; este din chirpici pe structură de lemn. Cea de la 20 are parapet din scânduri, stâlpii sunt simpli, fără cioplituri, iar pereții sunt din zidărie de blocuri din chirpici. Estimăm că cea de la nr. 19 a fost construită la începutul sec. XX, iar cea de la nr. 20- în perioada interbelică.

foto 15- Horoatu Cehului nr. 19

foto 16- Horoatu Cehului nr. 20

În afară de aceste două case, am mai identificat două case din zidărie de cărămidă, având planimetria de inspirație rurală, dar mai dezvoltată, cu târnaț parțial înglobat în corpul casei (foto 17) sau cu foișor central adosat fațadei principale (foto 18). Fațadele prezintă elemente de influență urbană: stâlpi de zidărie, ancadramente, mici elemente decorative. Ambele case ar putea data din perioada interbelică; totodată, ambele case prezintă valoare arhitecturală și sunt reprezentative pentru evoluția arhitecturii locale, motiv pentru care se vor înscrie pe planșa de valori. Se interzice demolarea lor sau modificarea fațadelor/ volumetriei; se pot permite extinderi în partea din spate, cu regim de înălțime maxim P+1, extinderi care să nu afecteze fațadele principale. Orice intervenție asupra acestor case se va face doar cu avizul DJCPN Sălaj.

foto 17- casă în Horoatu Cehului

foto 18- casă în Horoatu Cehului nr. 61

Exceptând cele patru case de mai sus, locuințele din sat datează din perioada comunistă- cele mai multe dintre ele- sau postcomunistă- un număr mic. Casele din perioada comunistă sunt case-tip, cu regim de înălțime mic- parter, în cea mai mare parte a lor. Exemplificăm cu locuința de la nr. 72 (foto 19). Casele din perioada postcomunistă sunt puține și mici. Dacă cele din perioada comunistă au o arhitectură de bună calitate, având volumetrie și proporții corecte, casele din perioada postcomunistă sunt construite fără nici o regulă de compoziție și folosesc elemente de expresie nepotrivite locului. Rezultă case prost integrate în țesutul construit (foto 20).

foto 19- casă din perioada comunistă- Horoatu Cehului nr. 72

foto 20- casă din perioada postcomunistă- Horoatu Cehului nr. 21

3.8.2. Anexele gospodărești

Și din această categorie se mai întâlnesc puține construcții vechi, astfel încât nu se pot trage concluzii asupra unei tradiții constructive. Exemplificăm cu un fânar (foto 21), un găbănaș (foto 22) și o șură (foto 23). În sat mai există anexe gospodărești datând din perioada comunistă (cu precădere șuri) și chiar postcomunistă (de exemplu, fânarul din foto 24).

Fânarul din foto 21 este construit pe structură de lemn nefasonat, fără pereți. Găbănașul din foto 22 (nr. 71) este de dimensiuni mari, având o formă alungită în plan; este construit din scânduri pe structură de lemn. Șura din foto 23 (nr. 55) este din cărămizi nearse pe fundații și elevație din blocuri de piatră; are porți din lemn simple, fără decorațiuni. Fânarul din foto 24 este din șipci pe structură de lemn.

foto 21- fânar

foto 22- găbănaș

foto 23- șură

foto 24- fânar

3.8.3. Alte tipuri de construcții tradiționale

La nr. 82 am identificat o poartă de lemn, compusă din poartă de car și poartă de persoane; partea superioară a porților are contur oblic. Întrucât am întâlnit o poartă asemănătoare în Cehu Silvaniei (str. Dózsa György nr. 45), putem crede că acest tip de poartă se înscrie într-o tradiție constructivă locală (foto 25).

Am mai întâlnit în Horoatu Cehului o mică fântână cu cumpănă, având o structură foarte simplă (foto 26).

foto 25- poartă de lemn- Horoatu Cehului nr. 82

foto 26- fântână cu cumpănă

3.9. Concluzii. Recomandări

Horoatu Cehului era deja format în vatra actuală încă din sec. al XVIII-lea; cu puține perioade de înflorire în sec. al XIX-lea și după al Doilea Război Mondial, satul a stagnat și chiar a regresat după căderea comunismului. Această evoluție este vizibilă și pe starea fondului construit, în general sărac și nesemnificativ.

De aceea, nu considerăm necesară impunerea unor elemente de regulament în vederea prezervării unor valori istorice, exceptând regulile deja enunțate în ceea ce privește biserica- monument, crucea celtică și troița comemorativă; se mai iau în considerare ca și clădiri valoroase școala și cele două case reprezentative pentru evoluția arhitecturii locale (foto 17, 18).

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. IV. Localitatea componentă Motiș (magh. Mutos).

4.1. Generalități.

Satul Motiș se află la aprox. 3 km vest față de Cehu Silvaniei, fiind accesibil din Cehu Silvaniei pe DJ 108D și apoi pe DC10. Prezintă un parcelar compact, adunat de-o parte și de alta a Văii Satului, la poalele dealului Nucilor.

4.2. Evoluție istorică, socială, economică, demografică a localității Motiș

Cele mai consistente informații despre istoria sa provin din "Szilágy vármegye monographiája" a dr. Petri Mór¹. Le sintetizăm în continuare.

Satul a fost atestat ca sat românesc- "*villa olachalis Mutos*"- în 1387, pe lista de sate ce formau domeniul cetății Aranyos (Cheud). Alte atestări documentare de-a lungul timpului au fost sub diverse forme și transcrieri ale numelui, după cum le enumeră chiar Petri Mór: "*Mutos* 1387, *Mutus* 1401, *Mathos* 1405, *Muto* 1423, *Mytus* 1475, *Mwthos* 1489, *Muthws* 1543, *Mwtos* 1545, *Mwtoss* 1570; la valahi are același nume: *Moteșul* 1733, *Moteșiu*".

În 1418 apare ca aparținând comitatului Solnocul de Mijloc.

În 1423, la porunca regelui Sigismund, episcopatul de Oradea înregistrează "*villa olachalis Mutos*" ("satul valah Mutos"), parohie a preotului romano-catolic Dénes, ca proprietate a celor doi fii ai lui Kusalyi Jakcsi György. Vedem, așadar, că Motiș era în proprietatea familiei Jakcs de Coșeu, la fel ca Cehu și ca celelalte sate din regiune.

În 1441 este menționat ca aparținând comitatului Solnoc.

În 1489 se înregistrează la Conventul din Cluj-Mănăstur un proces între Bélteki Drágfi Bertalan și Kusalyi Jacski Ferencz, pentru proprietatea asupra satului- iată, deci, că Motiș face parte din domeniul Cehului, disputat în Evul Mediu între familiile Jakcs de Coșeu și Drag de Beltiug, iar mai apoi de urmașii acestor două mari familii nobiliare.

În 1491, Bőnyei Tamás restituie lui Kusalyi Jakcsi Ferencz satul *Mutos* pe care îl deținea ca zălog, după care Kusalyi Jakcsi Ferencz îi oferă adăpost aici lui Bőnyei Tamás.

Hotarele satului se fixează printr-o înțelegere între familiile Valk și Jakcsi, în 1548.

În 1545, 1570, 1575, satul este menționat ca aparținând cetății Hododului.

În 1604 apare deja ca proprietate a familiei Wesselényi.

În 1808 este înregistrat ca Mutos, Mutișu; în 1888 aparține comitatului Sălaj, iarașul Cehu Silvaniei.

Cele două războaie mondiale fac victime și la Motiș: 10 localnici mor pe front în Primul Război Mondial și 4 în cel de-al doilea; numele lor sunt înscrise pe placa memorială a obeliscului din curtea școlii.

În Monografia lui Petri Mór găsim câteva referiri la acțiuni judecătorești care ne oferă o imagine asupra unor scene interesante de **viață socială**:

1 Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901; vol. IV, pp. 111-114 disp. la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/>

În 1553, regele poruncește cercetarea următorului incident petrecut la Motiș: Báthori György, soția sa Báthori Anná și fiul vitreg al acesteia, Drágfi György l-au însărcinat pe căpitanul cetății Cehu să înarmeze 40 de iobagi din Giurtelec ai lui Drágfi György, să intre cu ei pe proprietatea din Motiș a lui Kusalyi Jacski Ferencz și să gonească toate animalele de acolo; deși o parte din vite au fost ulterior recuperate, multe dintre ele au fost ucise sau gonite, după cum urmează: iobagul Ravaz János (*Răvaș Ioan*) a pierdut 6 vite și doi porci, iobagul Myhes Paska (*Miheș Pașca*) a pierdut 4 vite și un porc, văduva lui Thekenews János (*Țigănuș Ioan*) a pierdut o vacă și Kys János (*Micu Ioan*) a pierdut un berbec. De asemenea, căpitanul cetății cu trei iobagi din Giurtelec ai lui Drágfi György au dat foc grajdului lui Zabo Demeter (*Sabău Dumitru*), iobag al lui Jacski. Incidentul este relevant pentru modul în care societatea din acel moment își rezolva disputele: un conflict între două familii nobiliare- Drag și Jakcs- este purtat prin intermediul iobagilor, pierderile fiind suportate de aceștia din urmă.

Pe 28 decembrie 1635, Rátóti Gyulafi Zsuzsánna, văduva lui Wesselényi Pál împreună cu tutorele fiului ei minor Wesselényi István, donează servitorului ei fidel Ákosi Pap István (*Popa Ștefan din Acâș*) un iobag fugit de pe moșia Motiș, pe nume Horpasz Péter (*Horpaș Petru*).

Pe 4 februarie 1729, iobagii din Motiș ai lui Wesselényi István, subprefect al comitatului Solnocul de Mijloc se pun chezași pentru un iobag din Giurtelec al lui Gyulai István. Tot pentru un iobag din Giurtelec, pe nume Roib Simon, se pun chezași iobagii din Motiș și în 25 februarie 1733. Chezașia pentru Roib Simon este de 300 de forinți.

Aceste înregistrări ne oferă o imagine asupra statutului social al iobagului în acele timpuri.

Din punct de vedere etnic și confesional, satul a fost mereu locuit de români ortodocși, trecuți la Uniație până în 1733. Găsim informații în Monografia lui Petri Mór, dar și în "Schița monografică a Sălăgiului" publicată de dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr în 1908².

Aceștia arată că, la Conscriptia bisericilor românești ordonată de Inochentie Micu-Klein în 1733, Motiș a fost înregistrat ca având populație valahă greco-catolică (22 familii), cu preot- "popa Iuon" și fără casă parohială; avea biserică, dar aceasta nu avea pământ sau alte bunuri. Făcea parte din Arhidiaconatul Odorhei.

Cf. lui Petri Mór, în 1750, numărul greco-catolicilor din Motiș este de 182 de persoane, având biserică, preot, cantor și curator. Preotului i se cuvenea ca plată din partea satului un lot de casă, opt câble de teren arabil, fâneață de șase care și două măji de sare anual (o măjă= cca. 56 kg).

Cf. lui Stoica și Lazăr, la Conscriptia bisericii greco-catolice din 1760, ordonată de vicarul Petru Aron, Motiș făcea parte din Arhidiaconatul Someș-Odorhei și avea: 182 greco-catolici, o biserică, un preot, un cantor, 8 câble de teren aferent bisericii.

Cf. lui Petri Mór, registrul de stare civilă al bisericii greco-catolice începe în 1824.

Biserica de piatră greco-catolică s-a construit în 1840 (evident, în locul unei biserici de lemn, pentru că în 1733 exista deja o biserică la Motiș).

Școala confesională greco-catolică s-a organizat din 1844.

În 1847, numărul locuitorilor este de 596, aproape toți greco-catolici.

În 1890 sunt 528 greco-catolici, 16 reformați, 22 israeliți.

În 1908, dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr descriu astfel satul Motiș: "*Motiș (ung. Mutos, pretura Cehului) este comună veche românească. Din conscriptiile de la 1715 și 1720 s-ar vedea că locuitorii erau unguri, dar la 1847 aflăm 596 suflete, toate de religiunea gr. cat.*

Astăzi are 103 fumuri, cu 908 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de cărămidă s-a edificat la anul 1840.

Școala confesională are învățător cvalificat cu salariu de 1000 cor., dintre cari 716 le dă statul. Copii de școală sunt 57, dintre cari 35 știu ceti și scrie. Școala de repetițiune are 17 elevi.

Dintre adulți abia 11 știu ceti și scrie.

Hotarul are 1200 jugăre, dintre cari 800 sunt pe mâna românilor. Prețul unui jugăr este 200-400 cor."

2 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălăgiului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908

Din punct de vedere economic, evoluția localității poate fi urmărită prin prisma sumelor colectate în urma conșcripțiilor fiscale, înregistrate în Monografia lui Petri Mór.

În 1475, în *Mytus*, iobagii lui Drágfi plăteau 3 forinți impozit.

Conform conșcripției din 1543, în *Muthws* din Solnocul de Mijloc s-au impozitat iobagii lui Jakcsi Mihály după 3 porți fiscale; tot atunci s-au înregistrat ca scutiți de impozit un funcționar și trei "săraci" (iobagi fără sesie).

În 1549, iobagii lui Jakcsi Mihály din *Mwthos* plăteau impozit după patru porți fiscale; în afară de acestea s-au înregistrat un funcționar, șase "săraci" și 3 "case noi" (gospodării abia întemeiate)- ca neplătitori de impozit.

În 1564, în "*Mwtos aparținând cetății Hodod*" plătesc impozit iobagii familiei Jakcsi după patru porți fiscale; în afară de aceștia, în localitate mai sunt: 3 jeleri și 2 "case pustii" (sesii abandonate).

În 1570, iobagii lui Jakcsi Boldizsár au fost impozitați după o poartă fiscală (așadar, 2-3-4 familii de iobagi, reprezentând în medie 15 persoane).

În 1604, Mutos aparținea de averea lui Weselényi din Solnocul de Mijloc, acesta având aici o casă impozabilă cu 2 forinți.

În 1703, în Motiș au fost recenzate 24 de familii de iobagi și 13 sesii pustii.

În 1715 sunt 6 iobagi și un jeler- în total șapte gospodării plătesc impozit; terenuri impozabile sunt: 27 câble teren arabil, 21 câble livadă.

În 1720 sunt 10 iobagi și 7 jeleri; terenuri impozabile sunt: 224 ½ câble arabil, 87 câble fânațe. Vedem în referirile la acești trei ani- 1703, 1715, 1720- că satul a avut mult de suferit în urma războiului curuților: în 1703, la scurt timp după declanșarea războiului, o bună parte din populație dispăruse- fapt atestat de numărul mare de sesii abandonate. În 1715- la scurtă vreme după încheierea războiului- populația scăzuse dramatic, rămânând în sat doar 7 familii din cele 24 câte fuseseră cu 12 ani în urmă. În 1720, satul începe să se revigoreze, întorcându-se încă 10 familii; dintre cele 17 familii existente în acest moment aici, 7 sunt familii de jeleri- așadar, familii cu stare materială suficient de bună încât să-și răscumpere sesiile și să se elibereze de obligațiile iobăgești.

În 1797, la conșcripția militară au fost înregistrați ca proprietari baronul Wesselényi Farkas, preotul Kis János (*Micu Ioan*) și cantorul Lengyel Alexa.

În 1895 sunt 120 de gospodării, 1577 iugăre cadastrale din care arabil- 852 iugăre, pădure- 448 iugăre, grădină- 144 iugăre, pășune- 55 iugăre, teren neroditor- 78 iugăre.

În 1900, activele satului sunt în valoare de 4057 coroane și 24 forinți; impozitul datorat este de 1672 coroane și 83 forinți.

În 1920, Motiș are o economie bazată strict pe agricultură; aflăm aceasta din Anuarul SOCEC³, unde Motiș este înregistrat astfel:

MOTIȘ
Comună rurală. Plasa Cehul-Silvaniei. Secr.⁵ cere. Oarța-de-Jos. Locuitori 597.—4 km. g. Cehul-Silvaniei

Primar, Covaci Traian. — Notar, Schwartz Solomon. — Invățător, Murg Petre.— Preot Paroh, Călăuz Ilie.

Cărciumari: Bance George.

Proprietari de moșii: Contele Banffy Béla (683 jug.).

Arendași de moșii: Meisner Iosif (683 jug.).

În 1938, Fundația Culturală Regală "Principele Carol" organizează cămin cultural în Motiș⁴.

3 "Anuarul SOCEC al României Mari"- București, Edit. Socec, 1920, p. 566; disp. pe www.radixhub.com

4 Dimitrie Gusti et. al.- Enciclopedia Românească, Edit. Imprimeriei Naționale, 1938; Vol. II

Din punct de vedere demografic, primele date statistice le avem în urma celor două conscripții fiscale din 1715 și 1720. Datele din aceste conscripții sunt eronate, așa cum am mai arătat în cazul localității Horoatu: funcționarii însărcinați cu conscripțiile nu cunoșteau limbile locuitorilor ne-maghiari, astfel încât transcriau numele acestora în maghiară. Astfel, a rezultat un număr de locuitori maghiari mult mai mare decât cel real, așa cum explică chiar Petri Mór în Monografia sa.

Așadar, în 1715 sunt înregistrați la Motiș 63 de locuitori, din care 54 maghiari și 9 valahi, iar în 1720 sunt 153 de locuitori, din care 126 maghiari, 18 ucrainieni și 9 valahi- cu precizarea lui Petri Mór: "*deși numele este maghiar, după limbă în mare parte sunt valahi*"⁵. Precizarea atestă faptul că eroarea provine din înregistrarea maghiarizată a numelor ne-maghiare, fapt ce afectează raportul etnic real între locuitori. De altfel, Motiș fiind atestat ca "sat valah" încă din 1387, iar înregistrările ulterioare (recensămintele din sec. XIX) arătând din nou o majoritate românească aici, este practic imposibil ca exact la momentul 1715-1720 majoritatea locuitorilor să fie maghiari.

În 1808 are 112 locuitori.

În 1847, numărul locuitorilor este de 596, aproape toți greco-catolici. În 1890 numărul locuitorilor este de 566, din care 21 maghiari, 528 valahi, 17 de alte limbi. Locuiesc în 110 case.

În tabelele următoare prezentăm evoluția populației după etnie, respectiv religie, între anii 1850-2002- așa cum a fost ea sistematizată de Varga E. Árpád pe baza recensămintelor din toată această perioadă⁶.

- evoluția populației după etnie

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	505	502	-	-	3	-	3	-	-	-
1880	542	508	26	-	8	-	-	-	-	-
1890	566	528	21	-	17	-	-	-	-	-
1900	532	507	25	-	-	-	-	-	-	-
1910	627	571	31	-	25	-	-	-	-	-
1920	597	544	11	-	42	15	-	-	-	-
1930	624	574	5	-	45	15	30	-	-	-
1941	631	572	2	-	57	9	48	-	-	-
1956	738	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	740	740	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	777	748	-	-	29	-	28	-	-	-
1992	797	642	-	1	154	-	154	-	-	-
2002	756	545	3	3	205	-	205	-	-	-

5 "A lakosok vezetékeve magyar ugyan, de nyelvre nagyobb részük oláh"- Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901; vol. IV, p. 114 disp. la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/html/386.html>

6 Varga E. Árpád- Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002, disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

- evoluția populației după religie

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	roman o- catolici	reform ați	evangh elici	unitari eni	israeli ți	alții	baptișt i	pentec ostali	adventi ști
1850	505	-	505	-	9	-	-	5	-	-	-	-
1857	491	-	484	-	2	-	-	-	-	-	-	-
1869	533	-	512	8	4	-	-	9	-	-	-	-
1880	542	-	512	-	12	-	-	18	-	-	-	-
1890	566	-	528	-	16	-	-	22	-	-	-	-
1900	532	-	507	-	10	-	-	15	-	-	-	-
1910	627	-	597	2	9	-	-	19	-	-	-	-
1930	624	4	601	-	4	-	-	15	-	-	-	-
1941	631	1	621	-	-	-	-	9	-	-	-	-
1992	797	773	2	2	8	-	-	-	12	-	12	-
2002	756	738	9	-	-	-	-	-	-	-	6	-

4.3. Evoluție urbanistică a localității Motiș

Analizăm evoluția localității pe succesiunea de hărți ce urmează.

Prima hartă detaliată a localității este ridicarea iosefină- prima ridicare topografică austriacă- din 1769-1773 (foto 1⁷). La o primă privire, satul de azi este foarte greu de recunoscut în harta iosefină, pentru că reperele geografice s-au modificat. Valea Satului și micul său afluent din sud se constituiau în axe evidente ale planului localității.

foto 1- Motiș pe ridicarea iosefină (1769-1773)

7 sursa hărții: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

La confluența celor două cursuri de apă se formase centrul localității, liber de construcții, conturat de patru drumuri (acest centru va dispărea, fapt ce va face localitatea greu de recunoscut în hărțile de mai târziu). Se vede vechea biserică de lemn care exista pe poziția actuală (aceasta nefiind construită la data executării hărții, urmând a fi construită abia între 1830-1840). Parcelele sunt mari, cu casele așezate în centrul lor. Este foarte interesantă și neobișnuită alternarea parcelelor construite cu parcele libere de construcții, ocupate cu grădini. Acest mod de ocupare a vetrei satului face ca densitatea construcțiilor să fie foarte mică.

Următoarea hartă analizată este cea de-a doua ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană-iosefină) executată între 1806- 1869 (foto 2⁸). Deja satul are aproape aceeași configurație cu cea de azi; zona centrală și-a modificat imaginea, unul din drumurile de contur- cel care forma latura estică a pătratului-centru- a dispărut. Se observă cum drumul care contura centrul la nord s-a menținut ca fundătură, pe lângă Valea Satului. Trebuie făcută aici observația că această hartă reprezintă doar acele drumuri care deserveau construcții, nu și drumurile dintre grădini; așadar, drumurile care conturau centrul cu un secol în urmă ar putea fi încă pe poziții, dar au dispărut construcțiile pe care le deserveau.

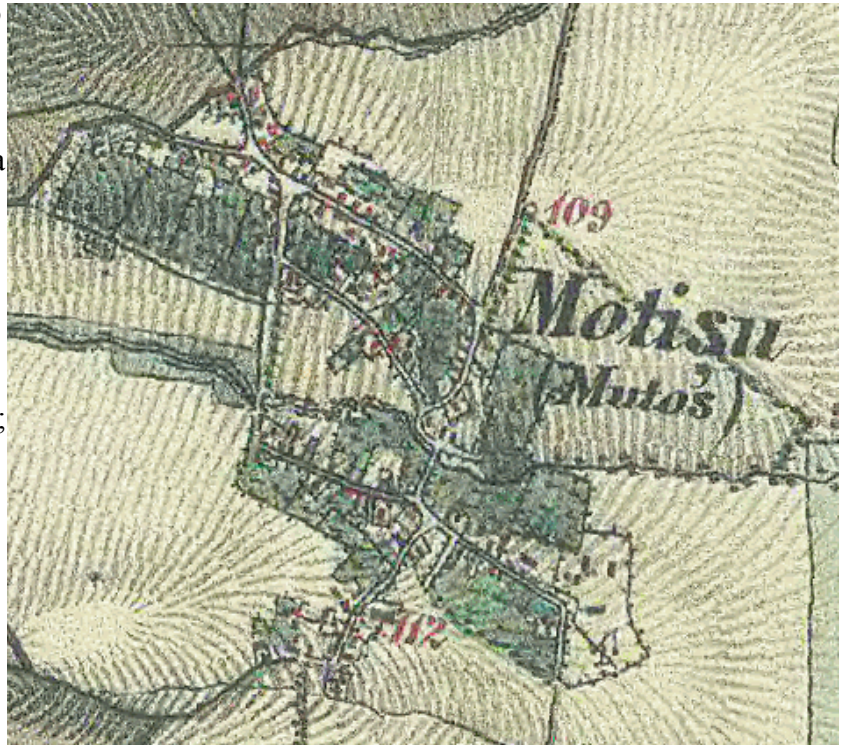

foto 2- Motiș pe ridicarea franciscană-iosefină (1806-1869)

Cea de-a treia ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană)- executată între 1869-1887- este la o scară ce face ca detaliile planului să nu fie clare (foto 3⁹). Se observă, totuși, biserica și câteva drumuri.

Se mai vede că a apărut calea ferată și a fost sistematizat cursul Sălajului.

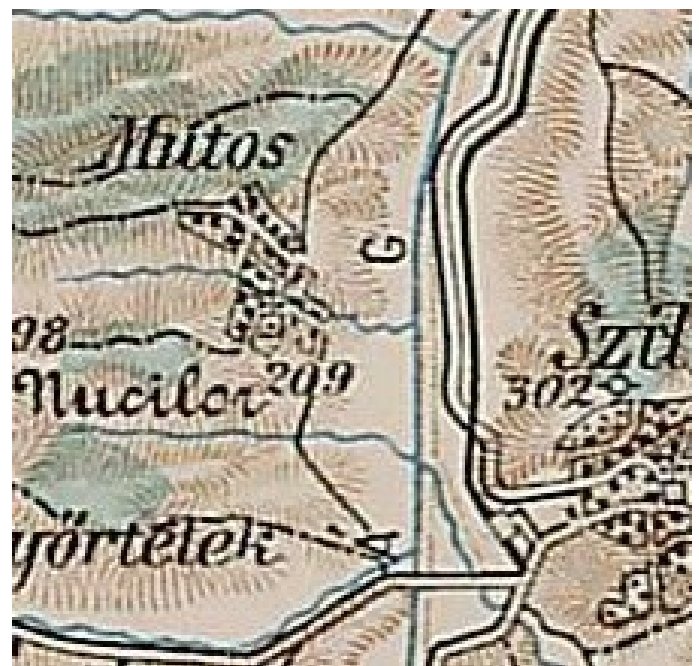

foto 3- Motiș pe ridicarea franciscană (1869-1887)

8 sursa hărții: http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

9 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

Următoarea hartă ce ne stă la dispoziție este una detaliată- Planul Director de Tragere (1916-1924); analizăm această hartă știind că face parte dintr-un set de hărți executat de topograful Armatei Române în Primul Război Mondial, prin compilarea unor hărți străine anterioare; așadar, harta ar putea reprezenta o situație anterioară elaborării ei- cel mai probabil, de la sfârșitul sec. al XIX-lea (foto 4¹⁰).

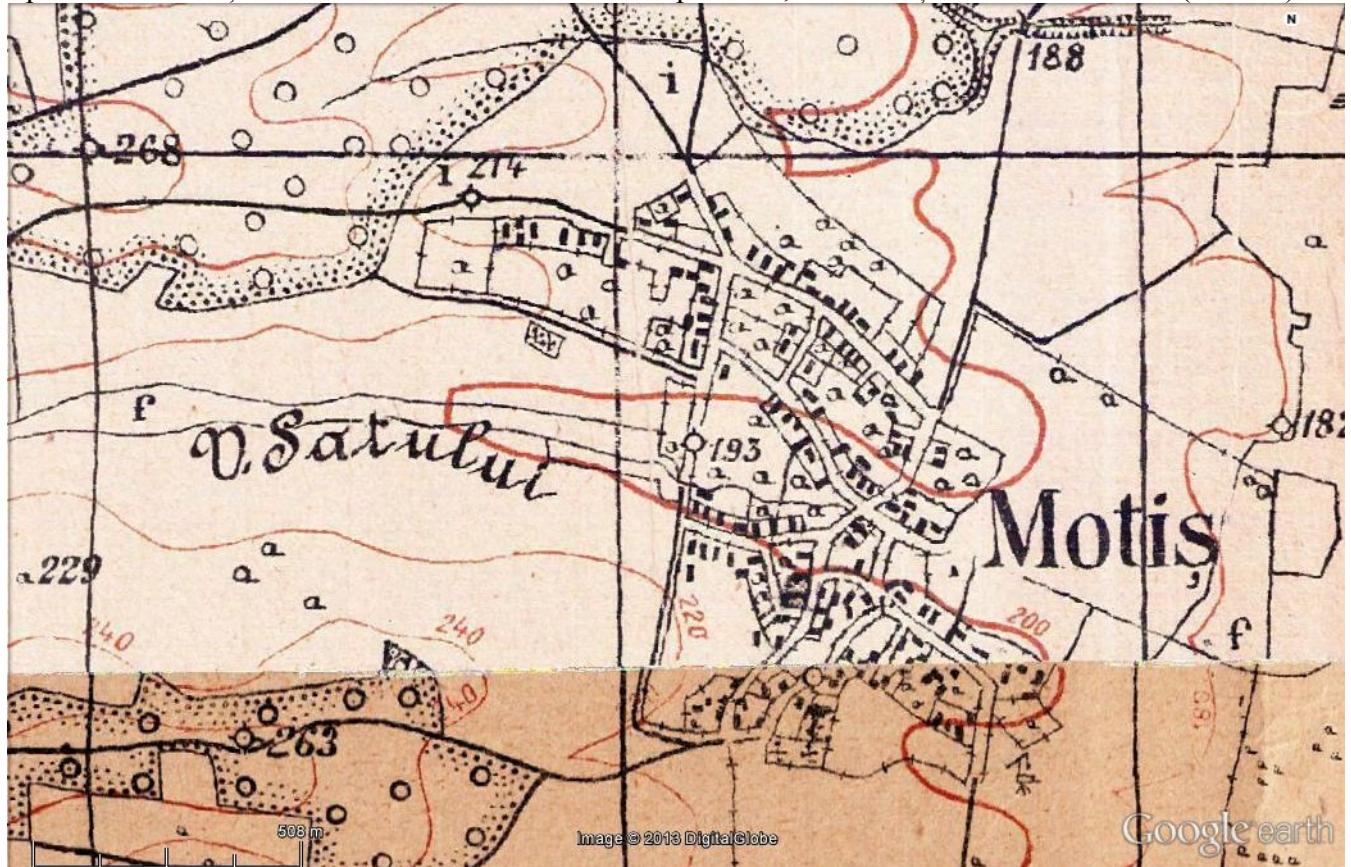

foto 4- Motiș pe Planul Director de Tragere (1916-1924)

Vedem că aici e reprezentat din nou drumul care formează latura estică a fostului centru- cel care în ridicarea franciscană- iosefină și în cea franciscană nu a mai fost reprezentat. Pe această hartă se vede în mod clar de ce nu a mai fost luat în considerare de topograful austriec: el nu mai deservește construcții. Exceptând acest drum, trama stradală reprezentată pe această hartă este aceeași cu cea de azi. Căreul central- cel care în harta iosefină era liber de construcții- este acum ocupat cu construcții. Țesutul construit nu este foarte dens, dar s-au ocupat cu construcții multe dintre grădinile intercalate între case, ce se vedeau în harta iosefină.

O hartă a situației localității după cel de-al Doilea Război Mondial este harta sovietică executată după 1950 (foto 5¹¹).

Vedem o extindere fără precedent a satului pe actualul DC10, spre Cehu. Este reprezentat și drumul din estul fostului centru. În celelalte extremități, satul nu s-a extins în afara vetrei deja conturate pe hărțile anterioare. Lunca Sălajului a fost amenajată și a apărut Complexul Piscicol din nord-estul localității.

10 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

11 ibidem.

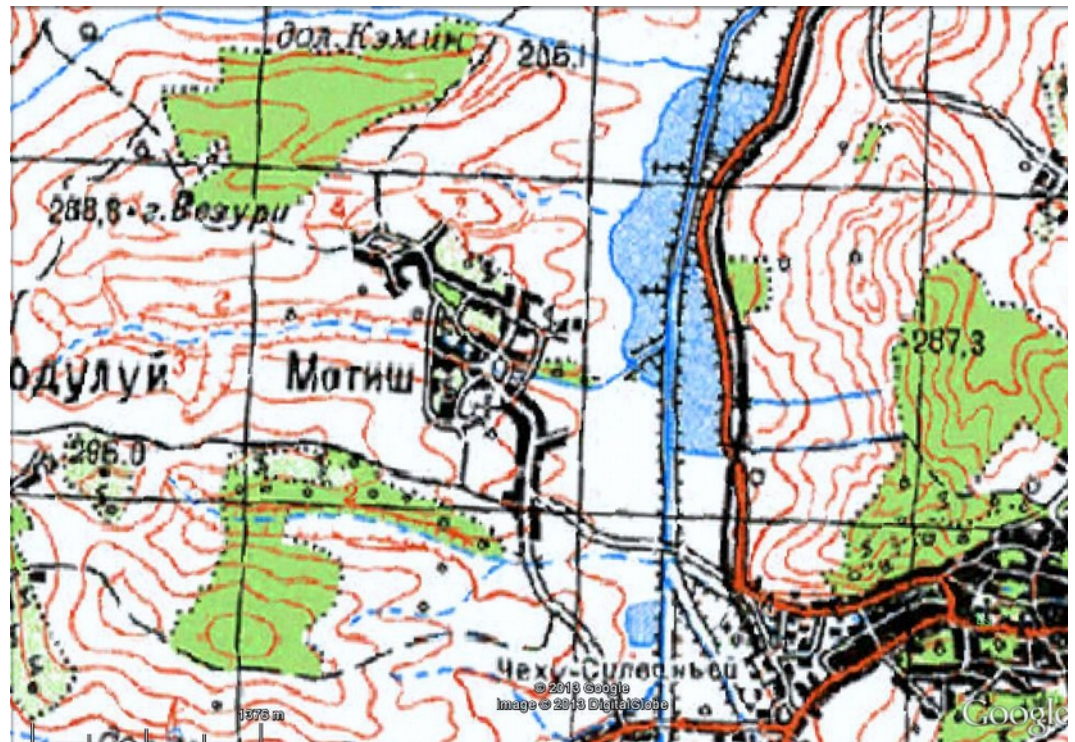

foto 5- Motiș pe harta sovietică executată după 1950

În fine, analizăm harta recentă- imagine din satelit, din 2012 (foto 6¹²). Careul central conturat de drumuri nu mai există: latura estică, nemaideservind construcții, s-a transformat într-o cărare greu vizibilă din satelit. Grupul de case din nord-vest s-a restrâns, dar localitatea s-a extins puternic spre nord și spre sud, pe drumurile principale, paralele cu cursul Sălajului. Pe străzile din zona vechiului centru, densitatea construită a scăzut și a mai dispărut un drum din interiorul inelului nordic.

foto 6- Motiș- imagine din satelit; 2012

Satul păstrează și azi străzile largi, cu construcții relativ rare, având regim de înălțime mic (foto 7).

foto 7- stradă în Motiș

4.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Motiș

Nu există pe teritoriul localității monumente istorice sau situri arheologice.

4.5. Opere comemorative în Motiș

Nu există în Motiș obiective cuprinse pe lista națională a operelor comemorative. Cu toate acestea, menționăm aici obeliscul comemorativ dedicat eroilor satului căzuți în cele două Războaie Mondiale (foto 8) și bustul dedicat lui Gheorghe Șincai (foto 9), ambele situate în curtea școlii. Pentru aceste două monumente recomandăm protecția prin interzicerea oricărei construcții în curtea școlii, între clădirea școlii și aliniament.

4.5.1. Obeliscul eroilor satului- este construit din beton, pe soclu de beton, având placa memorială din granit negru. Este în stare bună.

foto 8- obeliscul eroilor- Motiș

4.5.2. Bustul lui Gheorghe Șincai- este realizat din bronz pe soclu de beton. Este în stare bună.

foto 9- bustul lui Gheorghe Șincai

4.6. Clădiri propuse a fi incluse pe Lista Monumentelor Istorice

4.6.1. Biserica Ortodoxă- Motiș nr. 146

Biserica a fost construită pe poziția unei vechi biserici de lemn, începând cu 1830 până în 1840; lucrările au durat 10 ani. A fost reparată în 1908, 1929, 1958, 1979-1985. Din păcate, biserica a fost construită din cărămidă așezată direct pe pământ, fără fundații, fapt ce i-a cauzat probleme de rezistență și umiditate.

În 2009-2013 s-au executat lucrări de consolidare și drenaj, după care biserica a fost repictată. În 2013, biserica a fost resfințită (foto 10)¹³.

În curtea bisericii se află una din misterioasele "cruci celtice" ale căror origini încă nu au fost explicate (foto 11).

Dată fiind vechimea bisericii, propunem includerea ei pe Lista Monumentelor Istorice; totodată, credem că este necesară inventarierea "crucilor celtice" în vederea unor eventuale cercetări. De aceea, conturăm zona de protecție propusă pentru biserică (foto 12) și schițăm poziția crucii în incintă (foto 13).

foto 10- Biserica Ortodoxă din Motiș

foto 11- "crucea celtică" din curtea bisericii Motiș

13 Arhid. Adrian Onica; sursa: http://www.radiorenasterea.ro/pages/article.php?id_link=1220

4.6.2. Zona de protecție propusă pentru Biserica Ortodoxă

Zona de protecție (foto 12) se trasează pe limite de parcele, astfel încât perspectivele asupra bisericii să fie protejate și, totodată, să fie prezervată ambianța sa.

În interiorul zonei de protecție astfel descrise se interzice construirea de clădiri cu regim de înălțime mai mare decât P+M. De asemenea, se interzice utilizarea de finisaje cu strălucire și de culori stridente. Se recomandă utilizarea materialelor și formelor tradiționale.

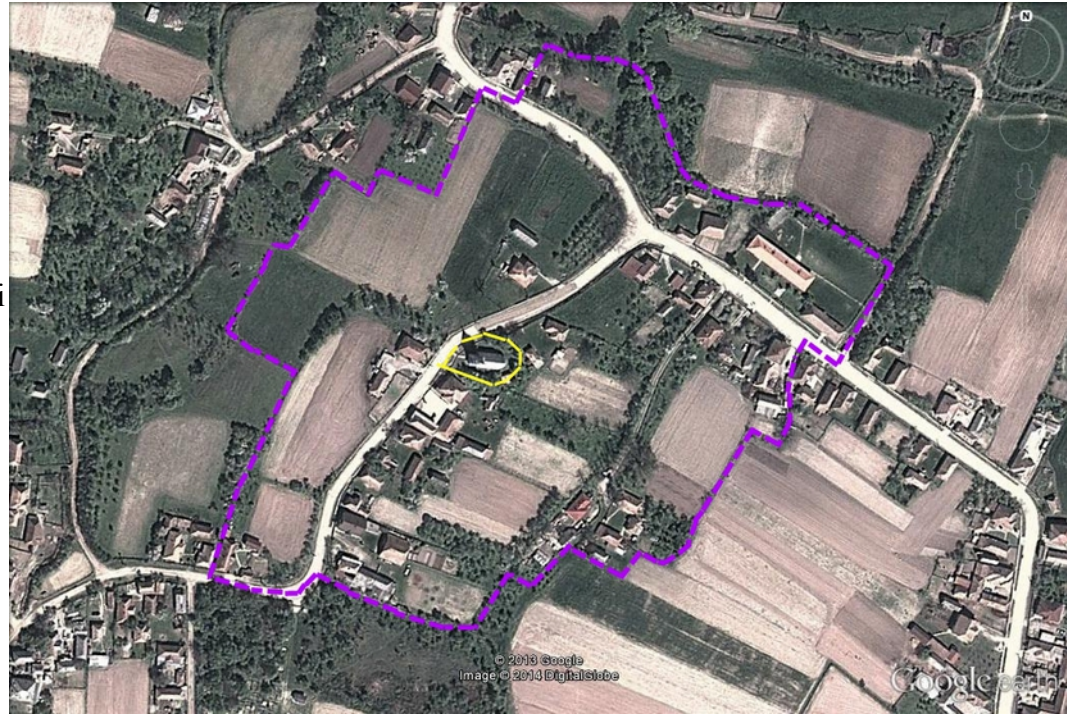

foto 12- zona de protecție propusă pentru biserică

În interiorul zonei de protecție astfel descrise se va interzice orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

foto 13- poziționarea "crucii celtice" în curtea bisericii

4.7. Clădiri publice

4.7.1. Școala- Motiș nr. 225

A fost construită în anii '60 ai sec. XX.
Este construită din cărămidă și învelită cu țiglă. A fost recent reabilitată, fiindu-i înlocuite tâmplăriile, învelitoarea și sistemul pluvial.

Se află în stare bună, fiind bine întreținută (foto 14).

foto 14- școala din Motiș

4.7.2. Căminul cultural- Motiș nr. 227

Ca și școala, datează din anii '60 ai sec. XX;
este construit din cărămidă și acoperit cu țiglă.
Clădirea a fost reabilitată recent; se află în stare bună (foto 15).

foto 15- Căminul Cultural din Motiș

4.7.3. Magazinul- Motiș nr. 231

A fost construit în anii '70 ai sec. XX. Este o clădire simplă, funcțională, construită din cărămidă și învelită cu țiglă.
Este în stare medie (foto 16).

foto 16- magazinul din Motiș

4.8. Evoluția arhitecturii locale

Am identificat în localitate un număr relativ mare de clădiri (locuințe, anexe gospodărești și altele) relevante pentru o tradiție locală în arhitectură, astfel încât să putem schița o evoluție a arhitecturii de la sfârșitul sec. al XIX-lea- începutul sec. XX (de când datează cele mai vechi construcții încă existente) până azi.

4.8.1. Locuința

Cele mai vechi case identificate par a data de la sf. sec. al XIX-lea- începutul sec. XX și se înscriu într-un tipar- același căruia îi aparțin și casele vechi din celelalte sate aparținătoare și din Cehu: case simple, monocelulare, din lemn tencuit, având târnaț cu stâlpi din lemn desfășurat pe fațada lungă și pe fațada scurtă dinspre stradă (uneori doar pe fațada lungă); cu sau fără parapet, acoperite cu învelitoare înaltă în patru ape. Aceste case mărunte nu au nici un fel de decorațiuni, frumusețea lor provenind din simplitate și din proporțiile volumelor. Tâmplăriile sunt din lemn simplu, lucrat dulgherește.

Din acest tip atât de răspândit începem prin a exemplifica cu locuințele de la nr. 23, 89 și 143, pe care le credem a fi cele mai vechi dintre toate (foto 17, 18, 19). Cele trei locuințe sunt asemănătoare: au târnaț cu stâlpi din lemn dispus pe două laturi ale casei; stâlpii sunt ciopliți simplu, fără elemente decorative, subțiați din zona mediană până la grindă. Ferestrele sunt mici; pe fațada scurtă (dispusă spre stradă) sunt două ferestre (la nr. 89 este una singură, dar mărimea golurilor indică modificări executate în perioada comunistă). Tâmplăriile originale păstrate la nr. 23 și 143 indică vechimea caselor: sfârșit de secol XIX.

foto 17- Motiș nr. 23

foto 18- Motiș nr. 89

foto 19- Motiș nr. 143

Același tip de locuință, dar având parapet din scânduri și stâlpii drepecți, ne-ciopliti, se vede la nr. 45, 88, 164 (foto 20, 21, 22). Aceasta este o variantă ulterioară celei din foto 17-19; probabil s-a răspândit în perioada interbelică. Locuința de la nr. 45 are pridvor doar pe latura lungă. Cea de la nr. 88 a fost transformată în fânar, familia construind o locuință nouă.

foto 20- Motiș nr. 45

foto 21- Motiș nr. 88

foto 22- Motiș nr. 164

La nr. 134 se află o casă datând tot din perioada interbelică; este o casă mai mare, din zidărie, cu târnaț pe două laturi și cu foisor pe fațada lungă (foto 23). Traforurile și consolele ornamentale care închid târnațul la partea superioară și decorează frontonul foisorului arată că a fost construită de o familie cu stare materială bună.

Din acest tip, puține case se mai regăsesc în zonă, acesta fiind un tip de casă răspândit mai degrabă pe Valea Someșului.

foto 23- Motiș nr. 134

Tot din perioada interbelică datează casa de la nr. 156 (foto 24). Este o casă de zidărie, având târnaț cu stâlpi de zidărie terminați cu arcade la partea superioară. Târnațul a fost închis cu ferestre în perioada comunistă. Și această casă are foișorul central pe latura lungă și fronton decorat cu trafor de lemn.

Ca și cea de la nr. 134, și această casă este ne-specifică locului, fiind un tip de casă întâlnit frecvent pe Valea Almașului.

foto 24- Motiș nr. 156

Cea mai mare parte a fondului construit din localitate datează din perioada comunistă. Casele construite în această perioadă sunt case-tip, cu regim de înălțime mic (parter, rar P+1), bine integrate în sit datorită volumului restrâns (foto 25). Exemplificăm cu casele de la nr. 154 și 153- case din zidărie, acoperite cu țiglă, pe parter (nr. 154) și parter cu etaj (nr. 153).

foto 25- Motiș nr. 154, 153

Casele din perioada postcomunistă sunt, de regulă, masive și utilizează importuri de forme și mijloace de expresie nepotrivite. Case noi se găsesc în număr mare în Motiș; arătăm câteva exemple. În foto 26 se vede o casă construită chiar în anii '90; pe atunci, finisajele și tipurile de ferestre erau încă cele utilizate în perioada comunistă, dar au apărut primele case excesiv de mari. Este o arhitectură cu mijloacele de expresie ale arhitecturii comuniste, dar fără echilibrul formelor și compunerea corectă a volumelor pe care aceasta o oferea.

foto 26- casă din anii '90 ai sec. XX

Ulterior, s-au răspândit materialele noi, cu culori puternice și s-a continuat importul de forme; casele s-au construit în continuare foarte mari atât în plan, cât și în înălțime (foto 27, 28, 29, 30).

foto 27- casă nouă în Motiș

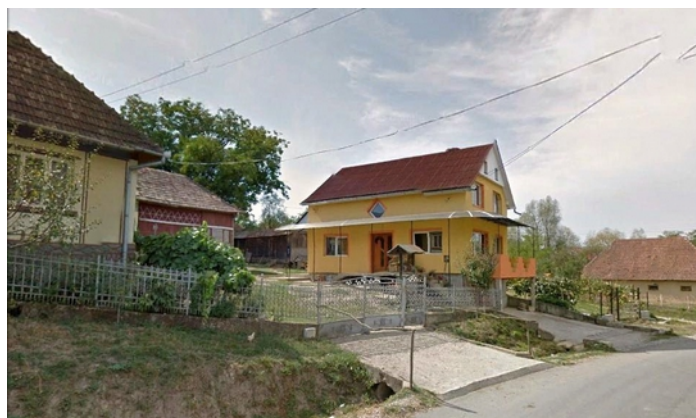

foto 28- casă nouă în Motiș

foto 29- Motiș nr. 159

foto 30- Motiș nr. 169

Puține sunt casele construite după 1989, care utilizează un limbaj formal fără excese; un exemplu este casa nouă de la nr. 36, care are o arhitectură corectă, echilibrată și asigură confortul modern cu utilizarea mijloacelor de expresie tradiționale. Regăsim aici timpanul țeșit al șurilor tradiționale (se va vedea în continuare), târnațul pe două laturi reinterpretat sub forma unei cursive la etaj și foisorul central de pe fațada lungă (foto 31). Acoperișul are pantă mare, asemănătoare cu a caselor tradiționale și este învelit cu țigla.

foto 31- Motiș nr. 36

4.8.2. Anexele gospodărești

Exemple de anexe gospodărești din fondul construit vechi se găsesc în număr mare în Motiș. Am identificat construcții aparținând întregului inventar gospodăresc: șuri, găbanașe, fânare, bucătării de vară și chiar gospodării în care s-au menținut mai multe tipuri de anexe vechi. Exemplificăm în cele ce urmează.

Șurile din localitate se încadrează, în general, în două tipuri.

Primul tip pare a fi mai vechi: șurile sunt masive, foarte înalte, cu învelitoarea pornind de la o cotă joasă (aprox. 2 m) până la una foarte înaltă (aprox. 6 m), având timpan teșit. Pereții sunt tencuiți până la streșină (fiind din lemn tencuit sau din chirpici) și din scânduri între streșină și coamă; de regulă, părțile de lemn (timpanul și porțile) sunt- cu puține excepții- bogat decorate (foto 32, 33, 34). Volumul acestui tip de șură este impresionant, spațiul interior al sălii centrale este suficient pentru două care și pentru depozitarea unei cantități mari de fân, iar pe laterale se află între două și patru compartimente pentru animale. Învelitoarea având o conformare atât de complexă, structura șarpantei este foarte interesantă, de tip eclectic, cu tiranți transversali și bare de agățare.

Din acest tip am identificat chiar și o anexă gospodărească masivă, complexă, care adună mai multe funcțiuni- șură, garaj- prin refacerea și adaptarea unei vechi șuri (foto 35), rezultând o clădire multifuncțională, cu o imagine de foarte bună calitate.

foto 32- șură în Motiș

foto 33- șură în Motiș

foto 34- șură în Motiș

foto 35- Motiș nr. 36- șură reabilitată și modernizată

Un al doilea tip este o șură mult simplificată ca și volum: compartimentul de car este mai mic și are unul sau două compartimente pentru animale; acoperișul este mai simplu, în patru sau chiar două ape, iar pereții au aceeași înălțime pe tot perimetrul șurii. Și acest tip are pereți din scânduri și pereți tencuiți: compartimentul carului este din lemn, iar cele destinate animalelor sunt din chirpici sau lemn tencuit (foto 36, 37, 38, 39). Este interesant faptul că și unele exemple din acest tip de șură prezintă lemnăria bogat decorată- atât pereții, cât și porțile (foto 36, 39). Șura din foto 39 a fost parțial refuncționalizată în perioada postcomunistă: partea dinspre drum a fost transformată în magazin.

foto 36- șură- Motiș nr. 226

foto 37- șură în Motiș

foto 38- șură în Motiș

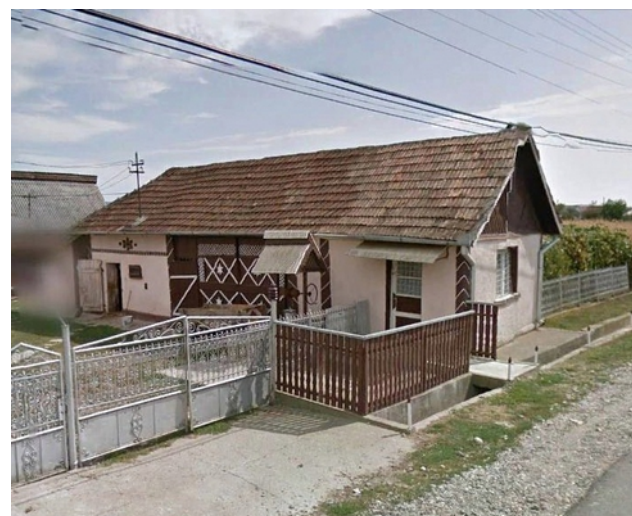

foto 39- șură cu magazin- Motiș nr. 207

Găbănașul este, de regulă, o construcție simplă, destul de mare, alcătuită dintr-un compartiment din lemn tencuit și un altul din scânduri (uneori chiar complet din lemn); este acoperit în patru ape și este lipsit de orice decorațiuni (foto 40, 41). Totuși, am identificat și o excepție- un găbănaș atipic, construit pe un soclu înalt și având pereții foarte bogat decorați (foto 42).

foto 40- găbănaș în Motiș

foto 41- găbănaș în Motiș

foto 42- găbănaș- Motiș nr. 222

Alte construcții de utilitate gospodărescă ce se mai găsesc în Motiș sunt: fânare și bucătării de vară.

Fânarele sunt structuri foarte simple- platforme acoperite pentru adăpostirea fânului. Învelitorile au pantă mare, la fel ca celelalte anexe gospodărești, dar sunt în două ape. Structura e simplă, cu stâlpi și grinzi de lemn fasonat sau chiar nefasonat (foto 43).

Bucătăriile de vară sunt, de asemenea, construcții simple din lemn, uneori integrate în cadrul șurilor; un exemplu interesant de asemenea construcție este cea de la nr. 143: o construcție asemănătoare unei case, având târnaț și foișor- dar mai mică decât o casă (foto 44).

foto 43- fânar- Motiș nr. 140

foto 44- bucătărie de vară- Motiș nr. 143

Am identificat trei gospodării care au menținut în stare bună mai multe tipuri de asemenea anexe gospodărești.

La nr. 81 se află o casă pe parter datând din perioada comunistă, o șură simplă aparținând celui de-al doilea tip cf. clasificării de mai sus și un găbănaș mare (foto 45).

La nr. 33 se află o casă mult prea voluminoasă, construită în perioada postcomunistă; este dezvoltată excesiv atât în plan, cât și pe înălțime (P+1 cu pod înalt). Alături de aceasta se află vechile anexe gospodărești (foto 46). Anexele sunt: o bucătărie de vară din scânduri, cu un mic foișor de acces (foto 47) și o anexă gospodărescă formată din șură și găbănaș (foto 48, 49). Aceasta din urmă este foarte interesantă și este unica de acest fel din Motiș. Are planimetrie în formă de "L"; pereții găbănașului și ai compartimentului pentru car sunt din scânduri, iar cei ai grajdului sunt din lemn tencuit.

foto 45- gospodărie- Motiș nr. 81

foto 46- gospodărie- Motiș nr. 33

foto 47- bucătăria de vară- Motiș nr. 33

foto 48- șură cu găbănaș- Motiș nr. 33

foto 49- șură cu găbănaș- Motiș nr. 33

Dintre toate gospodăriile cu inventar complet, cea mai interesantă este cea de la nr. 229- gospodăria Chiș Maria (foto 50, 51, 52). Aceasta cuprinde o casă pe parter construită în perioada comunistă (foto 53), o bucătărie de vară cu magazie (foto 54), un găbănaș (foto 55) și o șură (foto 56, 57, 58). Toate clădirile sunt în stare bună, fiind întreținute.

Bucătăria de vară a fost inițial o construcție din lemn acoperită în patru ape; în perioada comunistă i s-a adăugat un corp din zidărie de cărămidă cu timpan pe latura scurtă, menținându-se în forma inițială și vechiul corp din lemn. Se află în stare bună.

Găbănașul este o construcție din lemn, alcătuită din lemnărie și două magazine; a fost reabilitat și se află în stare bună. Este acoperit cu învelitoare în patru ape din țigla.

Șura este o construcție mare, din tipul 1 cf. clasificării de mai sus, dar fără decorațiuni. Are o sală pentru car foarte încăpătoare, din scânduri, cu spațiu de depozitare pe laterale; pe latura dinspre curte are trei compartimente pentru animale, construite din lemn tencuit. Deasupra grajdurilor, sub șarpantă se află spațiu de depozitare pentru furaje, accesibil din sala carului. Structura întregii construcții este ingenioasă, tipică pentru structurile țărănești din lemn necesare închiderii și acoperirii spațiilor largi: două rînduri de stâlpi și pereții laterali susțin structura acoperișului, rigidizată cu tiranți longitudinali susținuți de bare de suspendare; șarpanta este o structură de tip eclectic¹⁴. Se află în stare medie.

foto 50- Motiș nr. 229- gospodăria

foto 51- Motiș nr. 229- gospodăria

foto 52- Motiș nr. 229- gospodăria

foto 53- Motiș nr. 229- locuința

14 Szabó Bálint- "Șarpante istorice continentale- note de curs"- www.transylvaniatrust.ro

foto 54- Motiș nr. 229- bucătăria de vară

foto 55- Motiș nr. 229- găbănașul

foto 56- Motiș nr. 229- șura

foto 57- Motiș nr. 229- detaliu șură: poarta

foto 58- interior șură

Remarcăm un tipar în toate cele trei exemple de gospodării: toate trei sunt organizate astfel încât curtea să rămână liberă, prin construirea pe latura dinspre drum a anexelor gospodărești sau a unei părți din anexe. Putem, de aceea, considera că acesta este modul tradițional de ocupare a parcelei.

4.8.3. Altele

Includem aici alte tipuri de construcții țărănești care se mai pot observa în localitate: troițe și fântâni.

La intrarea în sat se poate vedea o troiță din lemn, foarte simplă, decorată cu cioplituri geometrice pe toată înălțimea (foto 59). Toate celelalte troițe ale satului sunt noi, din beton; una se vede alături de singura fântână cu cumpână ce mai există în sat (foto 60)- o fântână publică echipată și cu adăpătoare. Celelalte fântâni sunt mai noi, din beton și cu scripete pe butuc (foto 61).

foto 59- troiță la intrarea în Motiș

foto 60- fântână cu cumpână în Motiș

foto 61- fântână cu scripete în Motiș

4.9. Clădiri valoroase

Notăm ca valoroase următoarele:

- anexele gospodărești din **gospodăria de la nr. 229**, compusă din casă (datând din perioada comunistă; fără valoare deosebită), bucatărie de vară, găbănaș și șură (v. foto 54-58). Este reprezentativă pentru arhitectura tradițională locală a anexelor gospodărești și pentru modul tradițional de ocupare a parcelei.
- **Școala**- nr. 225 (foto 14) și **Căminul Cultural**- nr. 227 (foto 15)- reprezentative pentru dezvoltarea rețelei de clădiri publice sătești în perioada comunistă.
- **Biserica Ortodoxă**- nr. 146 (foto 10) cu **crucea celtică** din incintă (foto 11)- propusă pentru introducerea în regim de protecție.
- cele două monumente comemorative din curtea școlii- **obeliscul eroilor satului și bustul lui Gheorghe Șincai**.

4.10. Concluzii și recomandări

Satul Motiș posedă un fond construit vechi care certifică ocupația tradițională de agricultori a locuitorilor săi: case modeste, cu arhitectură nesemnificativă, construite cu mijloace materiale scăzute; anexe gospodărești dezvoltate, bine întreținute și chiar decorate, cu volume utile care atestă importanța lor majoră în gospodărie.

Pentru anexele gospodărești notate ca valoroase se va permite aducerea la standarde actuale de locuire și utilizare prin refuncționalizarea/ extinderea lor doar cu afectarea minimă a substanței originale; extinderea se va face adiacent clădirii istorice, în partea opusă drumului, cu regim de înălțime egal cu cel al clădirii istorice. Se interzice supraetajarea lor și afectarea elementelor reprezentative pentru tradiția locală (șarpantă, materiale de construcție). Se va interzice placarea exterioară a pereților cu materiale termoizolante, precum și înlocuirea tâmplăriilor istorice cu tâmplării moderne (acolo unde mai există tâmplăriile originale). Orice intervenție de acest fel se va putea face doar la interior.

În cazul executării de construcții noi pe aceleași parcele, acestea vor avea cel mult un nivel peste cel al clădirilor istorice. Se vor utiliza elementele de volumetrie tradiționale (târnaț, învelitori de tip șarpantă cu pantă abruptă) și a materialelor/culorilor cu tradiție locală (lemn, piatră, tencuieli zugrăvite alb, învelitori din țigle ceramice).

Pentru școală și căminul cultural se va permite reabilitarea, extinderea, supraetajarea cu max. 1 nivel, cu menținerea unui colorit ne-agresiv, a unor materiale fără strălucire și a volumetriei specific rurale (acoperiș de tip șarpantă cu pantă mare). Nu se va permite demolarea și nici refuncționalizarea lor.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă, se vor face demersurile necesare pentru includerea sa pe Lista Monumentelor Istorice, dată fiind vechimea sa (din 1840). Se vor respecta recomandările enunțate deja la pct. 4.5.2. referitoare la reglementări în zona de protecție propusă pentru biserică.

Pentru toate aceste construcții, se va interzice orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. V. Localitatea componentă Nadiș (magh. Nádasd).

5.1. Generalități.

Localitatea Nadiș se află la aprox. 5 km sud față de Cehu Silvaniei, accesibilă pe DC16. Este situată în lunca Sălajului, la poalele dealului Popenilor. Prezintă un parcelar tentacular, dezvoltat de-a lungul drumului de legătură cu Cehu Silvaniei și de-a lungul pâraielor ce alimentează Valea Sălajului.

5.2. Evoluție istorică, economică, socială, demografică a localității Nadiș

Date despre istoria satului aflăm din Monografia lui Petri Mór¹; le sistematizăm în continuare. Nadiș a fost atestat în 1387 ca sat românesc- "*v. olachalis Nádasd*", pe lista satelor ce formau domeniul cetății Aranyos/ Cheud.

Ulterior, va apărea în documente cu diverse forme ale numelui: 1474- Olachnadasd; 1485- Olah-Nadasd; 1491- Olah-Nádasd; 1604- Ola-Nadasd; 1733- Nadassul; 1750- Szilágy Nádás; 1797- Oláh-Nádás.

În 1423, regele Sigismund donează satele Nadișul Român și Nadișul Hododului fiilor lui Kusalyi Jakcsi György- Dénes și János. Vedem, așadar, că și la Nadiș erau proprietari tot cei din familia Jakcs de Coșeu care stăpâneau celelalte sate ale Cehului. Totodată, parte din sat aparținea fără îndoială familiei Drag, cea care și-a disputat secole la rând moșiile din jurul Cehului cu familia Jakcs: dintr-una din primele conscripții fiscale, din sec. XV, aflăm că iobagii lui Drágfi din (*Oláh*-)Nadasd plăteau impozit de 5 forinți.

Pe 7 ianuarie 1474, Matia Corvinul dispune Conventului din Mănăstur să înregistreze proprietatea *Olachnadasd* pe numele lui Bőnyei Tamás, căruia i-a fost zălogită de către familia Jakcsi.

În 1491, Bőnyei Tamás restituie proprietatea lui Kusalyi Jakcsi Ferencz, care îi dă adăpost aici lui Bőnyei Tamás. După aceasta, Bőnyei Tamás cumpără proprietatea, fiind înregistrat ca proprietar de către Conventul din Mănăstur pe 9 decembrie 1492.

În 1543, *Olahnadasd* din Solnocul de Mijloc era împărțit între Bőnyei Mátyás și János, ai căror iobagi formau împreună o poartă fiscală. Se mai aflau în sat și scutiți de impozit, după cum urmează: 2 funcționari, 2 jeleri, 3 "săraci" și 3 "case noi".

În 1544, Kusalyi Jakcsi Mihály îi solicită lui Bőnyei Mátyás restituirea moșiei *Oláh-Nádasd*.

În 1548, câțiva iobagi din Nadiș ai lui Bőnyei Mátyás participă la audierea pentru stabilirea hotarului între Motiș și Cehu.

În 1549, la Nadiș au fost impozitați după o poartă fiscală iobagii lui *Beneh Máté* (probabil același Bőnyei Mátyás); se mai găseau aici și 12 "săraci" și 3 sesii abandonate.

În 1570, tot după o poartă se impozitează iobagii lui Bőnye György. În 1604, se află aici o casă impozabilă cu 2 forinți.

În 1572 se judecă procesul între Bőnyei György și Gyulafi László, în cadrul căruia Gyulafi László este acuzat că, împreună cu iobagii săi, i-a pricinuit lui Bőnyei György pagubă de 50 de forinți pe proprietatea sa din Nadiș, i-a ocupat pădurea, iar pe el l-au prins și l-au bătut; cere daune de patru mii de forinți. Sentința va fi întărită în 22 mai 1583, de către Ștefan Báthory.

În 1574 se fixează hotarele Nadișului și se pun noi semne de hotar, la porunca lui Ștefan Báthory.

În 1604, localitatea e în proprietatea lui Kőrösi Mihály.

Din datele conscripției fiscale din 1715, rezultă că în Nadiș sunt sub impozit 6 iobagi și 4 jeleri; bunuri impozabile sunt: pământ arabil- 31 câble, livadă- 28 de sape.

1 dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zalău, 1901; vol. IV, pp. 134-141 disp. la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/>

La conscripția fiscală din 1720, reiese că în Nadiș sunt sub impozit 9 iobagi și 10 jeleri; bunuri impozabile: pământ arabil 198 ½ căble, livadă- 69 de sape, vie- 12 sape.

La conscripția militară din 1797, în Nadișul Român se înregistrează următorii:

- moșieri importanți: grof Bethlen Ferencz, Fosztó Pál, urmașii lui Linkner Mihály, preotul valah Popa Péter (Popa Petru) cel tânăr, Bencze Tógyer (Bența Toader), Vajda Péter și Irimia (Vodă Petru și Irimia), Pap-Vajda László (Pop-Vodă Vasile);
- moșieri mai mici: Rác Pál, orfanii lui Kerekes József, Szunyog Farkas, văduva lui Bíró János, Mór Péter, urmașii lui Sombori Márton, Szekeres János, Baranyai Pál și Telegdi Mihály;
- nemeși care domiciliază pe terenuri proprii și plătesc impozit: Ráda András (Rada Andrei), Puskás Flora (Pușcaș Floare), Falas Flora (Fălăuș Floare) și Kalina Vonul (Călina Ion);
- nemeși care domiciliază pe terenuri ale altora și plătesc impozit: Bencze Vaszalia și Vonul (Bența Vasile și Ion); preot: Popa Péter (Popa Petru) cel bătrân, preot valah;
- cantor: Pap Zachariás (Pop Zaharia).

La conscripția militară din 1805 se înregistrează ca încorporabili următorii locuitori liberi: Vajda Tógyer (Vodă Toader), Bencze Gligor (Bența Gligor) și Vajda János (Vodă Ioan)- călăreți; Bencze Vonucz (Bența Ionuț), Bencze Vaszalka (Bența Vasalică), Ráda Péter și Demeter (Rada Petru și Dumitru), Barna Tógyer (Barna Toader)- pedestri.

În 1895 sunt 126 gospodării în Nadiș. Suprafața localității este de 1053 iugăre cadastrale, din care: arabil 689 iugăre, pășune- 183 iugăre, livadă- 44 iugăre, grădină- 41 iugăre, pădure- 37 iugăre, teren neproductiv 59 iugăre.

În 1900, activele satului sunt în valoare de 8368 coroane și 6 florini; satul plătește impozit de 2095 coroane și 90 de florini.

În 1906 a avut loc la Cehu adunarea electorală pentru susținerea candidatului Gheorghe Pop de Băsești; adunarea a fost tulburată de un grup de huligani maghiari care au atacat susținătorii candidatului român și i-au bătut sălbatic. Însuși Gheorghe Pop de Băsești a fost bătut, iar fruntașul PNR Ioan Botiș din Nadiș a decedat în urma loviturilor primite. Acesta a fost înmormântat la Nadiș.

În 1908, dr. Dionisie Stoica și Ioan Lazăr descriu Nadișul astfel în "Schița monografică a Sălajului"²:

"Nadișul Român (poporul îi zice Nagyis, ung. Oláhnádasd, pretura Cehului)- ca și pe celelalte sate românești, la conscripția din 1715 și 1720 îl găsim locuit în mare parte de unguri și numai la 1733 aflăm 26 de familii de legea gr.- or.; având de preot pe popa George însă înainte de revoluțiune (1847) întreg satul este românesc numărând 321 suflete.

Astăzi are 124 fumuri cu 630 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s-a edificat la anul 1738.

Scoala confesională are învățător evalueat cu salariu de 800 cor., din care 200 cor. plătește statul. Adulți știutori de carte sunt 188 (120 bărbați și 68 femei), dintre care 54 știu și ungurește.

Hotarul este abia de 1000 jugăre, dintre cari 760 sunt în mâna românilor. Prețul unui jugăr este 400-500 cor.

Alegători sunt 66, dintre care 35 știu ceti și scrie românește, iar 16 și ungurește".

În Primul Război Mondial cad pe front 30 de localnici. Numele lor se află pe monumentul comemorativ aflat în curtea bisericii. În 1920, preoții din Nadișul Român, Benesat, Ulmeni și Biaușă donează câte 40 de coroane pentru ridicarea Bisericii Neamului, în memoria eroilor căzuți la Mărășești în vara anului 1917.

În 1918, din delegația Sălajului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia face parte și Vasile Fălăuș din Nadișul Român.

² Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălajului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908

În 1925, Nadișul este comună mare, având 765 de locuitori, a căror subzistență se bazează pe agricultură- acest lucru reiese din "Anuarul SOCEC al României Mari", unde Nadișul apare astfel³:

NADIȘUL-ROMÂN
*Comună rurală. Plasa Cehul-Silvaniei. Secr. cerc.
Cehul-Silvaniei. Locuitori 765.
6 km. g. Cehul-Silvaniei.*
*Primar, Rudu Ioan. — Notar, Boros Ignățiu. —
Învățător, Cirtiu Ioan. — Preot, Farkas Victor.*
Cârciumari: Iakab Iosif, Vardu Iosif.
Proprietari de moșii: Benkő Alexa (80 jug.).

În 1926, la inițiativa Elenei Pop Hossu- Longin s-a ținut la Nadiș Adunarea Generală a Despărțământului Băsești al ASTRA, sub conducerea protopopului Alexandru Achim. Adunarea de la Nadiș a fost închinată lui Ioan Botiș, victima violențelor din anul electoral 1905- 1906, de la Cehu Silvaniei⁴.

Și cel de-al Doilea Război Mondial face victime în Nadiș: 17 tineri nu se mai întorc acasă de pe front. Și numele acestora este înscris pe monumentul comemorativ din curtea bisericii.

Despre **societatea locală din punct de vedere etnic și confesional**, aflăm informații atât din Monografia lui Petri Mór, cât mai ales din "Schița monografică a Sălagiului" a dr-lui Dionisie Stoica și Ioan Lazăr.

Din "Schița monografică" avem date despre cele două conscripții bisericești- Conscriptia bisericilor românești ordonată de Inochentie Micu- Klein în 1733 și Conscriptia bisericii greco-catolice ordonată de vicarul Petru Aron în 1760.

Astfel, în 1730, Nadiș aparține Arhidiaconatului Odorhei, are populație valahă de confesiune greco-catolică numărând 26 de familii, preot ("*popa Georgie*")⁵, casă parohială și biserică. Venitul bisericii constă în 4 câble de teren arabil.

În 1760, Nadiș aparține Arhidiaconatului Someș- Odorhei și are o comunitate de 365 de credincioși greco-catolici, biserică, preot, cantor și curator. Venitul preotului constă în lot de casă, 9 câble de teren arabil, cinci căruțe de fân și 2 măji de sare anual.

Biserica greco-catolică ține registru de stare civilă începe cu anul 1834.

Școala confesională se organizează cu dificultate, după apariția Ordinului 6809/ 1785 de înființare a școlilor generale ("trivialis"). Astfel, protopopul din Noțig, arhidiaconul Ladislau Andreica, adresează pe 19 Februarie 1788 Oficiolatlui Comitatens al Solnocului de Mijloc o scrisoare referitoare la modul de aplicare a Ordinului.

În scrisoare, el arată că sătenii interzic copiilor să frecventeze cursurile școlilor și refuză să plătească salariile învățătorilor. De asemenea, arată că se lovesc de probleme chiar și comunitățile în care s-ar putea cu ușurință disponibiliza local pentru școală, exemplificând cu situația din Nadișul Român, unde pe terenul bisericii se află o casă parohială ce ar fi mulțumitoare ca local al școlii. Întrucât există și o casă mai mică pe terenul bisericii, situația localului școlii s-ar rezolva ușor dacă bătrânul preot ce locuiește singur în casa parohială ar accepta să se mute în casa mai mică, cedând clădirea mai încăpătoare pentru școală. Preotul a fost inițial favorabil acestei propuneri a protopopului, dar s-a răzgândit la îndemnul unui anume Vaida Vasile, preot în Nadișul Român la rândul său. Din acest scandal au de pierdut cei 24 de elevi din sat, care au fost deja alfabetizați și nu își mai pot continua studiile.

3 "Anuarul SOCEC al României Mari"- București, Edit. Socec, 1920, p. 566; disp. pe www.radixhub.com

4 Marin Pop-"Elena Pop Hossu-Longin, reprezentantă de marcă a mișcării feministe din Transilvania"- www.caietesilvane.ro

5 Petri Mór scrie că preotul e ortodox; greu de crezut, din moment ce întreaga comunitate se declară greco-catolică. Tabelul publicat în "Schița monografică a Sălagiului" la pag. 47 nu precizează apartenența confesională a preotului, ci doar a comunității.

Pentru a se evita situații ca cea de la Nadiș, protopopul solicită adoptarea unor măsuri mai dure care să oblige comunitățile să înființeze școli, să contracteze personal didactic și să înscrie copiii la școală. La 25 Februarie 1788, Oficiolatul Comitatens dispune primpretorului să dea ajutor protopopului în ceea ce privește situația de la Nadiș.

În 1810, Oficiolatul Comitatens dispune conșcrierea tuturor școlilor din comitat cu înregistrarea tuturor elevilor după sex, naționalitate, vârstă, numele părinților; totodată se înregistrează numele dascălilor, salariul dascălilor, starea edificiilor școlare. În cadrul acestei conșcripții, în comuna Nadișul Român sunt numiți elevii Bența Todor, Bența Gavrilă și Vaida Gavrilă, înscriși la școli din Baia Mare⁶.

Nu cunoaștem cât timp funcționează școala înființată la începutul sec. XIX; cert este că în 1850 se înregistrează din nou organizarea unei școli elementare greco-catolice, iar local pentru aceasta se construiește doar în 1898.

Între personalitățile a căror existență a fost legată de satul Nadiș se numără și:

- Alexandru Vaida, născut în 1894 în Nadișul Român, membru al PNR, membru al Consiliului Național Român din Nadișul Român în 1918;
- George Maior, născut în 1862 în Cehu Silvaniei, preot în Nadișul Român din 1892 până în 1918; membru al PNR, apropiat al lui Gheorghe Pop de Băsești.

Din punct de vedere demografic, primele informații provin din conșcripțiile fiscale. Totuși aceste date trebuie privite cu rezerve: la conșcripția din 1715 sunt 90 de locuitori, din care sunt înscriși ca maghiari 63, iar ca valahi 14; în 1720- 171 locuitori, din care 45 maghiari și 126 valahi. În cazul Nadișului, Petri Mór nu mai face precizarea pe care o face în ceea ce privește populația din Horoatu Cehului și Motiș- cum că doar numele sunt transcrise în limba maghiară, căci după limbă, locuitorii sunt valahi. Deși această precizare lipsește, este evident că ea este valabilă și pentru Nadiș: este imposibil ca, în doar cinci ani, raportul etnic să se fi modificat atât de mult. Fiind vorba despre un sat atestat ca românesc încă din 1387, cu preot român și biserică românească, sat în care nu a fost niciodată atestată prezența unei comunități religioase, alta decât cea românească, este evident că maghiarii nu puteai fi majoritari în 1715 și minoritari în 1720.

În 1733 sunt 26 de familii valahe, iar în 1760 sunt 365 de locuitori, toți români greco-catolici- date ce provin din conșcripțiile bisericilor românești.

În 1847, locuitorii sunt 321, majoritatea greco-catolici. În 1890 sunt 557 locuitori, din care 549 valahi, 2 maghiari, 6 germani; din punct de vedere al religiei: 549 greco-catolici, 2 reformați, 6 israeliți (se observă faptul că evreii s-au declarat de naționalitate germană). Numărul caselor în 1847 este de 117.

În tabelele următoare prezentăm evoluția populației localității după etnie, respectiv religie- așa cum a fost sintetizată de către Varga E. Árpád pe baza recensămintelor din perioada 1850-2002⁷.

⁶ Laurențiu Bran- "Începuturi de învățământ românesc în Sălaj"- revista Țara Silvaniei- anul I vol. I- 1940, pp. 21-27

⁷ Varga E. Árpád- Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002, disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	553	539	2	-	12	12	-	-	-	-
1880	539	524	12	-	3	-	-	-	-	-
1890	557	549	2	6	-	-	-	-	-	-
1900	681	658	23	-	-	-	-	-	-	-
1910	660	655	-	5	-	-	-	-	-	-
1920	678	674	1	-	3	3	-	-	-	-
1930	739	753	39	-	-	-	-	-	-	-
1941	792	572	2	-	57	9	48	-	-	-
1956	847	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	802	801	1	-	-	-	-	-	-	-
1977	825	824	1	-	-	-	-	-	-	-
1992	684	683	1	-	-	-	-	-	-	-
2002	591	590	1	-	-	-	-	-	-	-

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	roman o- catolici	reform ați	evangh elici	unitari eni	israeli ți	alții	baptișt i	pentec ostali	adventi ști
1850	553	-	539	-	2	-	-	12	-	-	-	-
1857	518	-	508	-	1	-	-	9	-	-	-	-
1869	543	-	523	-	-	-	-	20	-	-	-	-
1880	539	-	527	1	2	-	-	9	-	-	-	-
1890	557	-	549	-	2	-	-	6	-	-	-	-
1900	681	-	659	5	7	-	-	10	-	-	-	-
1910	660	-	655	-	-	-	-	5	-	-	-	-
1930	739	1	733	1	2	-	-	2	-	-	-	-
1941	792	-	784	1	5	-	-	2	-	-	-	-
1992	684	675	1	-	1	-	-	-	7	2	3	-
2002	591	572	8	-	-	-	-	-	-	1	6	-

5.3. Evoluție urbanistică a localității Nadiș

Începem analiza evoluției urbanistice a localității cu prima ridicare topografică austriacă (ridicarea iosefină) executată în 1769-1773 (foto 1⁸).

foto
 1- Nadișul
 Român pe
 harta iosefină-
 1769-1773

Observăm că centrul localității era deja format așa cum îl vedem azi. Este reprezentată biserica, în poziția ei actuală, în extremitatea sudică a satului. Parcelele sunt mari și au suprafețe oarecum echivalente. Clădirile sunt dispuse pe parcele fără reguli: unele case sunt așezate cu latura scurtă spre drum (retras de la drum sau în aliniament), altele sunt așezate cu latura lungă spre stradă. În spatele parcelelor cu case sunt parcele cu grădini, retrase astfel de la drum. Și poziționarea anexelor gospodărești este neregulată: unele sunt spre drum, altele în spatele caselor. Relația satului cu localitățile înconjurătoare este una bună, toate drumurile interioare ieșind către localități înconjurătoare: Noțig, Deja, Sălățiș, Cehu.

Următoarea hartă studiată este a doua ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană-iosefină) executată în 1806-1869 (foto 2⁹).

foto 2- Nadiș pe ridicarea franciscană-iosefină (1806-1869)

8 sursa hărții: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

9 sursa hărții: http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

Față de harta precedentă, pe aceasta se observă o creștere a densității construite pe toate străzile, prin reducerea dimensiunilor parcelelor și ocuparea lor cu construcții; se mai observă o oarecare extindere a localității de-a lungul tuturor drumurilor din sud și extinderea importantă spre vest.

Următoarea hartă analizată este cea de-a treia ridicare austriacă (ridicarea franciscană) executată între 1869-1887 (foto 3¹⁰).

Observăm în partea de vest un grup de clădiri într-o incintă; de asemenea, observăm că se formau șiruri de case de-a lungul drumului principal spre Cehu (actualul DJ108D).

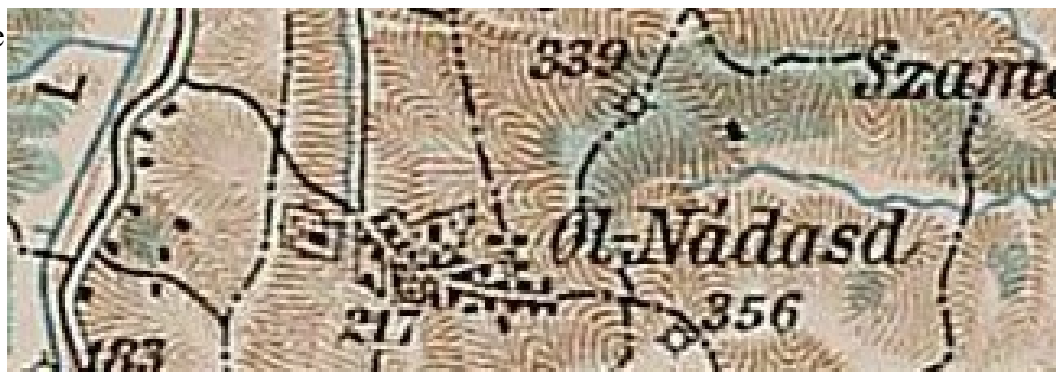

foto 3- Nadiș pe ridicarea franciscană (1869-1887)

În continuare, observăm situația de la sf. sec. al XIX-lea, redată în Planul Director de Tragere executat în 1916-1924 prin compilarea unor hărți mai vechi (foto 4¹¹).

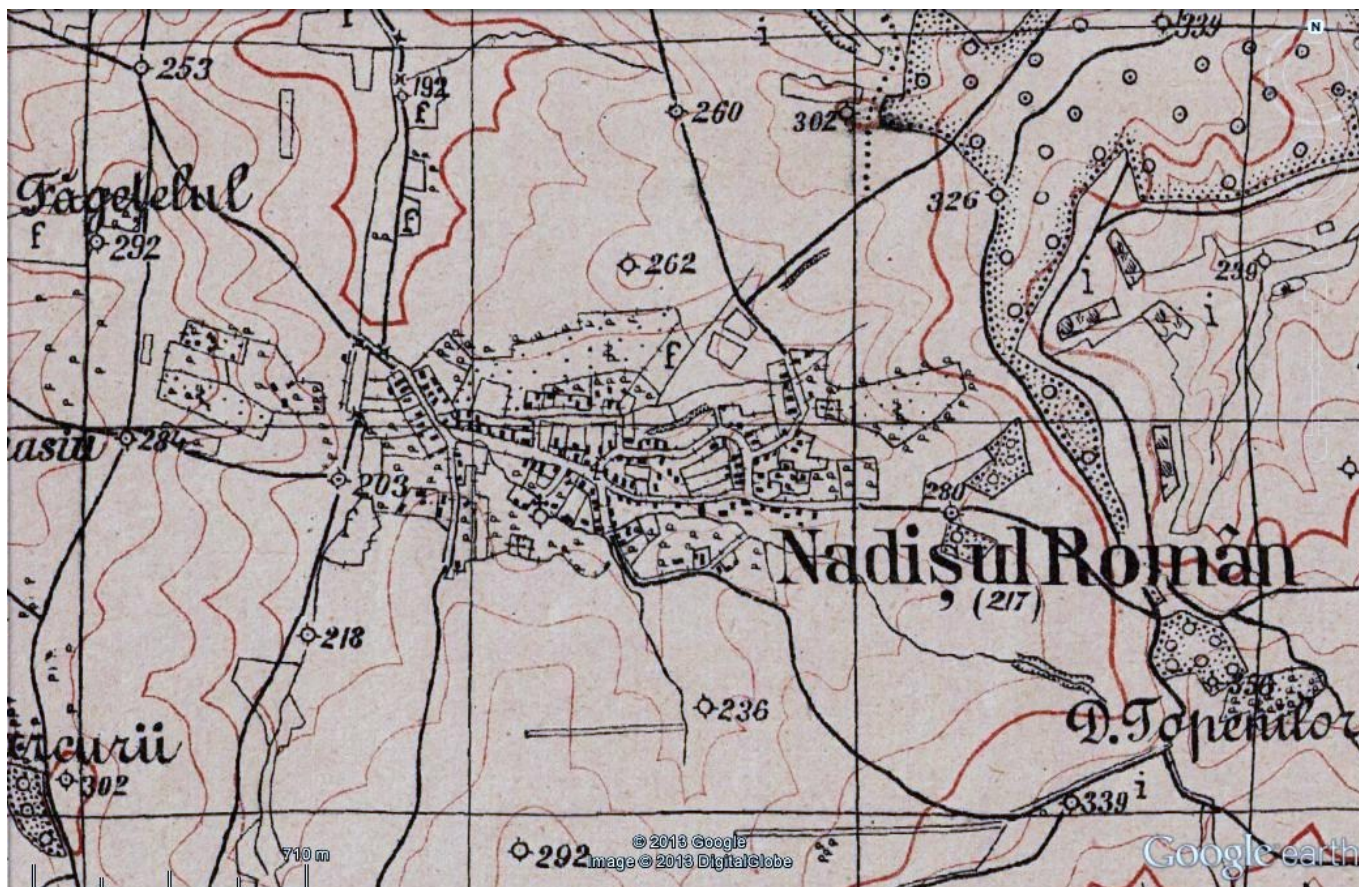

foto 4- Nadișul Român pe Planul Director de Tragere (1916-1924)

10 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

11 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

Pe această hartă se observă în detaliu incinta din vestul localității, cea apărută deja pe harta precedentă: se pare că este vorba despre o proprietate a unei familii avute, retrasă față de restul localității, cuprinzând clădiri și grădini. Localitatea, așa cum se vede ea pe această hartă, se menține în limitele stabilite deja pe harta precedentă. Clădirile s-au aliniat deja cu latura scurtă spre drum; acest mod de dispunere a caselor pe parcele s-a generalizat. Sunt reprezentate și cele două cimitire, în sud și în est.

Următoarea hartă este cea rusească executată după 1950 (foto 5¹²).

Observăm că a dispărut incinta din vestul localității, fiind înlocuită de grădini. Densitatea construită a crescut foarte mult în centru și în partea de nord, scăzând considerabil pe drumurile laterale din sud și din nord-est. A fost amenajat și lărgit drumul spre Cehu Silvaniei (DC16).

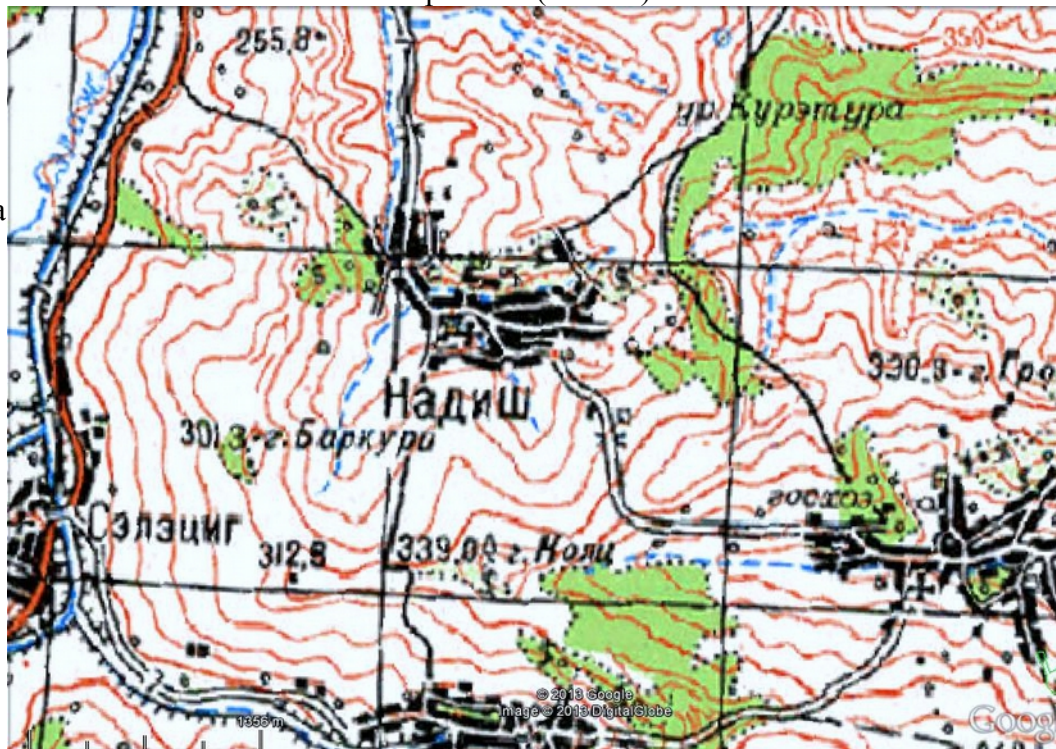

foto 5- Nadiș pe harta sovietică executată după 1950

Pe harta recentă (imagine din satelit, din 2012) observăm că localitatea s-a extins spre sud, de-a lungul drumului spre Cehu (actualul DC16)- v. foto 6¹³.

Zona de sud-vest s-a rarefiat, la fel ca cea din nord-est care aproape a pierdut legătura cu vatra localității.

Nu se observă modificări importante la nivelul întregii localități, evoluția sa nefiind afectată de intervenții majore.

foto 6- Nadiș în 2012- imagine din satelit

12 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

13 sursa: Google Earth

5.4. Monumente, situri și ansambluri istorice în Nadiș

În Nadiș se află o singură clădire înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice- Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil".

Nr. crt.	Cod LMI 2010	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
458	SJ-II-m-A-05085	Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"	sat aparținător NADIȘ; oraș CEHU SILVANIEI	88	1738

Siturile arheologice de pe teritoriul localității, precum și zonele lor de protecție sunt descrise în Studiul Arheologic anexat prezentei documentații.

În interiorul zonelor de protecție ale siturilor arheologice este interzisă orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

5.4.1. Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"- Nadiș nr. 88

Din Monografia lui Petri Mór aflăm că biserica de lemn greco-catolică s-a construit în 1732, dar în "Schița monografică a Sălagiului a lui Dionisie Stoica și Ioan Lazăr se avansează anul 1738 ca an de construire a bisericii. Pe fațadă, în tindă, apare anul 1738, dar în interior apare anul 1732; nu este clar care dintre cei doi ani reprezintă anul de construire a bisericii și ce reprezintă celălalt an. Este posibil ca anul 1738 să reprezinte anul unei reparații sau chiar anul finalizării lucrărilor începute în 1732. Ceea ce știm cu certitudine e că la Conscripția bisericilor românești a lui Inochentie Micu-Klein, din 1733, Nadișul apare ca având biserică. Așadar, ori era deja construită această biserică, ori exista o altă biserică ce a fost demolată și în locul ei s-a construit această biserică.

Conform inscripției de pe ancadramentul ușii, biserica a fost construită de meșterul Gheorghe din Chendrea: "*Beserica s-au făcutu de Meșter Gheorghe din Chendrea*". Este pe plan dreptunghiular decroșat, cu altar dreptunghiular; biserica stă pe tălpi așezate pe soclu din blocuri de piatră. Foișorul turnului este așezat direct pe coamă; șarpanta turnului este pe plan octogonal, devenind conică de la poale spre vârf. Pe fațada sudică a naosului, biserica este protejată de un târnaț cu arcatură și stâlpi de lemn pe tălpi masive; târnațul este podit cu scânduri.

Biserica este decorată cu brâu cioplit cu frânghie pe tot conturul, în zona mediană; acoperișul de șită stă pe console largi, cioplite în trepte, care coboară până pe brâul median. Stâlpii și arcatura târnațului au decorațiune deosebit de bogată, cu frânghii, rozete, struguri și ancadramente cu motive geometrice- fel ca și ancadramentul ușii.

Pronaosul este despărțit de naos printr-un perete cu goluri. În interior, biserica prezintă urme de zugrăveală cu motive florale și geometrice, din păcate afectată de infiltrarea apei înainte de repararea acoperișului. Bolta semicirculară a naosului este susținută pe nervuri cioplite decorativ.

Biserica a fost reabilitată în 2001 și se află în stare medie (foto 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Este accesibilă prin curtea bisericii noi și prin cimitir, peste un **pod de lemn** ce a fost reabilitat o dată cu biserica (foto 15). Acesta este un pod de lemn pe stâlpi cu tiranți de lemn în zona mediană; stâlpii sunt protejați cu mici fleșe. Este o soluție tehnică ingenioasă și estetică pentru un pod cu deschidere mare.

- Crucile celtice

În curtea bisericii vechi se află trei așa-zise "cruci celtice" (foto 16), asemănătoare celor Horoatu Cehului, Motiș și Ulciug. Alături de acestea se găsesc câteva lespezi de piatră- probabil resturi de cruci- cu urme de inscripții (deja ilizibile), a căror vechime nu o putem aprecia. Pentru a înlesni o posibilă inventariere a "crucilor celtice" în vederea unor eventuale cercetări aprofundate ale acestui fascinant fenomen etnografic, marcăm poziția lor în cadrul incintei bisericii (foto 17).

foto 8- biserica de lemn din Nadiş- vedere dinspre sud-est

foto 7- biserica de lemn din Nadiş- vedere dinspre sud-vest

foto 9- arcatura târnaţului, bogat decorată

foto 10- decroşul lateral şi consolele

foto 11- semnătura meșterului pe ancadrament

foto 12- nervuri care susțin bolta naosului

foto 13- peretele despărțitor între naos și pronaos

foto 14- vedere în naos, spre altar

foto 16- "crucile celtice" din Nadiș

foto 15- podul dintre biserica veche și biserica nouă

foto 17- poziția "crucilor celtice" în sud-vestul bisericii de lemn

5.4.2. Zona de protecție a Bisericii de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil"

Zona de protecție a bisericii de lemn se trasează pe axe de drumuri, pe inelul înconjurător al bisericii. Dată fiind poziția bisericii oarecum centrală față de acest inel de drumuri, perspectivele asupra bisericii sunt protejate în acest perimetru. Pe harta din foto 18 am marcat poziția bisericii cu contur galben și zona de protecție propusă cu linie întreruptă de culoare violet.

Ca reglementări, se va impune interdicție de construire în interiorul conturului figurat cu linie roșie întreruptă, în jurul bisericii. În zona ocupată cu construcții, între perimetrul trasat cu linie roșie (pe limite de parcele) și conturul zonei de protecție se recomandă impunerea unui regim de înălțime mic (max. P+M) și interzicerea utilizării de culori stridente și de finisaje cu strălucire, precum și obligarea la utilizarea de forme arhitecturii locale (șarpante cu pantă mare în patru ape, târnaț); se recomandă utilizarea de materiale specifice tradiției locale (lemn, piatră, tencuieli zugrăvite alb, învelitori din șită/ țigle ceramice).

În zona de protecție descrisă se interzice orice intervenție fără avizul DJCPN Sălaj.

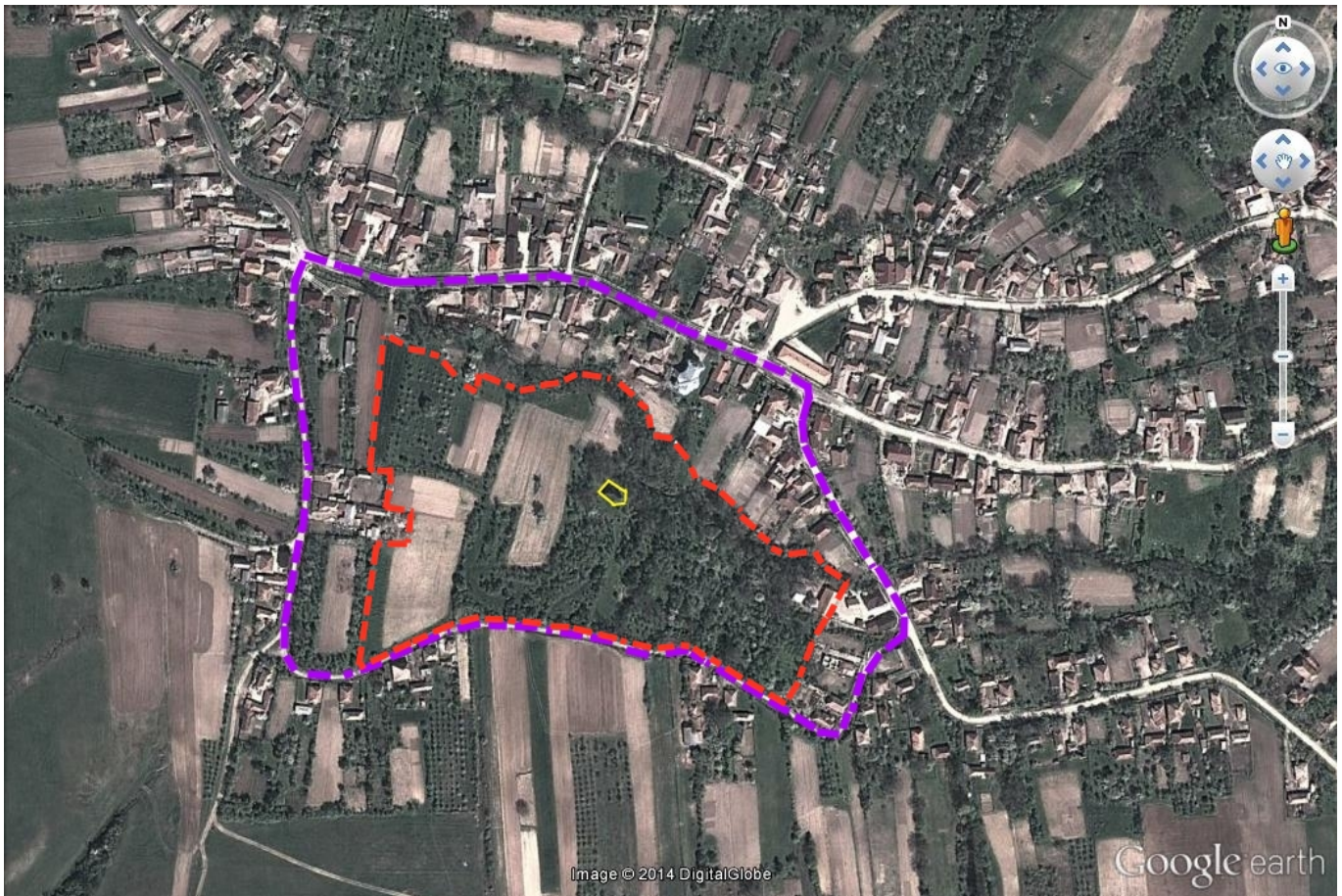

foto 18- zona de protecție propusă pentru biserica de lemn; cu contur galben: biserica de lemn; cu contur roșu: limită interdicție de construire; cu contur violet: limită zonă de protecție

5.5. Opere comemorative

Nu există în localitate obiective înscrise pe lista națională a operelor comemorative. Totuși, menționăm aici monumentul ridicat în memoria eroilor satului căzuți în cele două Războaie Mondiale, monument situat în curtea bisericii noi- Nadiș nr. 86 (foto 19). Monumentul este construit din beton pe soclu de beton placat cu piatră naturală; placa memorială este din granit negru.

Pentru acest obiectiv se impune protecția prin interzicerea oricărei construcții într-un perimetru descris în jurul lui de fațada principală bisericii și de limitele laterale și dinspre drum ale curții bisericii.

foto 19- Monumentul eroilor satului la Nadiș

5.6. Clădiri publice

5.6.1. Biserica "Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil" (biserica nouă)- Nadiș nr. 86

Este construită în stil neobizantin. Construcția sa a început în 1958 și s-a încheiat în 1968. Este construită din cărămidă și acoperită cu tablă zincată. Pereții sunt finisați cu tencuieli în terasit, cu decorațiuni discrete în tencuială; coloritul este o combinație delicată de albiș crem.

Se află în stare foarte bună, fiind foarte bine întreținută (foto 20).

foto 20- biserica nouă din Nadiș

5.6.2. Școala- Nadiș nr. 127

A fost recent reabilitată cu refacerea acoperișului, împachetare cu polistiren și înlocuirea vechilor tâmplării de lemn cu tâmplării noi de PVC, astfel încât este dificil de estimat momentul construirii. Cu toate acestea, privind fotografiile dinaintea reabilitării, observăm că a existat un prim corp construit în perioada interbelică din cărămizi neare și o extindere a acestui prim corp, realizată în anii '60 ai sec. XX, din cărămidă pe fundații de beton. Această evoluție este confirmată și de vechile tâmplării, specifice fiecărei perioade în parte (foto 21, 22).

foto 21- școala înainte de reabilitare

foto 22- școala după reabilitare

5.6.3. Magazinul sătesc- Nadiș nr. 211

Este construit în anii '70 ai sec. XX; este o construcție din cărămidă, cu învelitoare de tip șarpantă, acoperită cu țiglă.

Este specifică arhitecturii micilor magazine sătești din acea perioadă.

Se află în stare medie (foto 23).

foto 23- Magazinul sătesc din Nadiș

5.7. Evoluția arhitecturii locale

Cele mai vechi construcții care se mai găsesc în sat sunt câteva case ce par a data de la începutul sec. XX. În afară de acestea, se mai găsesc și anexe gospodărești relativ vechi, unele probabil chiar din perioada interbelică.

5.7.1. Arhitectura locuinței

Locuințele vechi menținute în Nadiș sunt asemănătoare celor din celelalte sate ale Cehului, încadrându-se în același tipar cu fațada scurtă spre drum, cu târnaț și învelitoare înaltă în patru ape.

Locuințele de la nr. 92 (foto 24) și nr. 199 (foto 25) par a fi cele mai vechi din zonă, datând aprox. de la începutul sec. XX. Au târnaț pe două laturi fără parapet; stâlpii târnațului sunt ciopliți simpli, pentru reducerea secțiunii din zona mediană până spre cosoroabă. În cazul casei de la nr. 92 se pot observa urmele unui trafor decorativ care acoperea cândva cosoroaba și partea de sus a stâlpilor. Casa de la nr. 199 mai păstrează "ruda"-bara de lemn care ținea loc de parapet; cea de la nr. 92 a primit un parapet inestetic de tablă, probabil în perioada comunistă. Tot atunci au fost modificate o parte din ferestrele casei de la nr. 92; cea de la nr. 199 păstrează frumoase ferestre decorative, cu rame profilate. Cea de la nr. 199 este în stare proastă, iar cea de la nr. 92 este în stare bună, fiind întreținută. Ambele case sunt așezate cu fațada scurtă spre drum.

foto 24- Nadiș nr. 24

foto 25- Nadiș nr. 199

Un tip asemănător de casă se poate vedea la numerele 133 (foto 26) și 141 (foto 27). Acestea, însă, au parapet pe târnaț, iar stâlpii târnațului au aceeași secțiune pe toată înălțimea. Cea de la nr. 133 are târnaț pe latura lungă, iar cea de la nr. 141 are târnaț pe fațada principală lungă și pe cea scurtă dinspre drum. Și aceste case sunt așezate cu latura scurtă spre drum.

Un tip mult mai evoluat, dar care pornește în mod evident de la cel descris anterior, se poate vedea la casele de la nr. 158 (foto 28) și 210 (29)- probabil executate în perioada interbelică. Parapetul târnațului nu mai este din lemn, ci din zidărie de cărămidă, iar stâlpii din lemn sunt cilindrici, executați din lemn îmbrăcat în tencuială de chirpici. Stâlpii se termină la partea superioară cu arcade; este, fără îndoială, o imitație ingenioasă în tehnica lemnului și a chirpiciului a conacelor executate din zidărie de cărămidă. Tencuielile casei de la nr. 210 se află în stare foarte proastă, fapt care permite observarea tehnicilor de execuție: pe stâlpi obișnuiți din lemn s-a instalat o rețea de șipci pe care se fixează tencuiala, aceasta fiind prelucrată până se obține forma cilindrică. Parapetul de zidărie se execută la fel- cu adăugarea șpaletilor de zidărie între stâlpii de lemn. Din păcate, ambele case se află în stare de pre-colaps, fiind iminentă prăbușirea lor.

foto 26- Nadiș nr. 133

foto 27- Nadiș nr. 141

foto 28- Nadiș nr. 158

foto 29- Nadiș nr. 210

Cea mai mare parte a locuințelor din sat s-a ridicat în perioada comunistă. Casele construite atunci sunt case-tip, din cărămidă, acoperite cu țiglă. Sunt case bune, spațioase și luminoase, solide și călduroase; au o arhitectură corectă cu volume bine proporționate, cu șarpante înalte. Cele mai multe sunt pe parter, mai puține cu etaj. Regimul mic de înălțime și volumele echilibrate fac ca aceste case să se integreze bine în cadrul natural și în cel construit, imaginea generală a satului fiind una bună (foto 30).

foto 30- case din perioada comunistă în Nadiș

În perioada postcomunistă, multe intervenții au avut ca obiect modificarea caselor existente. La numerele 90 (foto 31) și 130 (foto 32) se pot vedea două exemple de asemenea intervenții- modificarea acoperișurilor a două case datând din perioada comunistă. Se poate vedea cum acoperișurile în patru ape, frumos compuse, datând din perioada comunistă au fost înlocuite cu acoperișuri cu frontoane, inexistente în tradiția constructivă a satului; importul de forme străine a afectat imaginea modestă, dar corectă a celor două case.

foto 31- Nadiș nr. 90

foto 32- Nadiș nr. 130

Tot în perioada postcomunistă s-a construit un număr mare de case noi- poate chiar mai mare decât în celelalte sate. Din păcate, cele mai multe dintre acestea sunt agresive cu cadrul construit, fiind exagerat de mari, cu regim de înălțime și suprafețe excesive; fațadele sunt compuse cu elemente decorative străine tradiției locale, amestecate în forme inestetice (exemple în foto 33, 34, 35, 36).

foto 33- Nadiș nr. 25

foto 34- Nadiș nr. 28

foto 35- Nadiș nr. 151

foto 36- Nadiș nr. 152

5.7.2. Anexele gospodărești

Inventarul de anexe gospodărești este relativ sărac, dată fiind modernizarea localității după căderea comunismului- modernizare concretizată în creșterea numărului de locuințe noi, destinate unui mod de locuire urban. De altfel, din cele patru sate aparținătoare Cehului, acesta este cel în care această tendință- de a deveni sat-dormitor pentru locuitorii orașului Cehu- este cea mai vizibilă.

Șurile sunt, în general, noi, construite după 1950, fiind construcții simple, cu un compartiment central pentru car și 1-2 compartimente laterale (uneori, folosite ca grajd, alteori ca magazie); sunt din zidărie (uneori, din zidărie cu lemn) și au porți din lemn decorate cu traforuri aplicate. În foto 37 se poate vedea o șură mai veche, cu compartiment pentru car construit în întregime din lemn și un singur grajd, construit din lemn tencuit (această șură ar putea data din perioada interbelică); în foto 38, 39 se văd două șuri simple din zidărie, construite după 1950, cu porți de lemn mai mult sau mai puțin decorate. În foto 40 se vede o șură mică din zidărie, cu porți decorate cu traforuri aplicate și căreia i-a fost adosată în timp o lemnărie.

Am observat și un exemplu asemănător șurilor vechi din Motiș- masiv, cu acoperiș înalt, cu timpane teșite, cu pereți de lemn la partea superioară și porți decorate minuțios (foto 41).

foto 37- șură- Nadiș nr. 140

foto 38- șură- Nadiș nr. 133

foto 39- șură în Nadiș

foto 40- șură în Nadiș

foto 41- șură cu lemnărie- Nadiș nr. 141

Alte anexe destul de bine reprezentate în localitate sunt fânarele. Acestea sunt structuri simple, din lemn fasonat sau nefasonat, asemănătoare celor întâlnite în Horoatu Cehului (foto 42, 43).

foto 42- fânar în Nadiș

foto 43- fânar în Nadiș

De asemenea, se mai întâlnesc bucătării de vară construite după un tipar întâlnit și la Motiș: mici clădiri din lemn, cu plan aproape pătrat și cu o mică prispă în dreptul intrării; în Nadiș am întâlnit trei asemenea exemple (foto 44, 45, 46).

Totodată, am întâlnit un găbănaș asemănător celor din celelalte sate (foto 47).

foto 45- bucătărie de vară- Nadiș nr. 76

foto 44- bucătărie de vară în Nadiș

foto 46- bucătărie de vară- Nadiș nr. 84

foto 47- găbănaș- Nadiș nr. 85

Cea mai frumoasă anexă gospodărească întâlnită în Nadiș este magazia de cereale a lui Simion Vaida (Nadiș nr. 48). Este o construcție de lemn pe beci de piatră. Beciul e boltit și are pereți cu firide. Accesul la parter se face de pe un târnaț larg, iar învelitoarea acoperă și târnațul, și zona de intrare spre beci. Parterul e alcătuit dintr-o sală construită pe stâlpi de lemn, utilizată pentru depozitarea cerealelor și a uneltelor gospodărești. Toate elementele constructive și tehnicile de execuție indică o clădire realizată înainte de finalul sec. al XIX-lea (foto 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54).

Din păcate, soclul clădirii este parțial surpat, învelitoarea este în stare foarte proastă, iar apa pătrunsă prin acoperișul spart a afectat structura de lemn a parterului; totodată, peretele nordic și cel estic ai beciului sunt grav afectați de infiltrații de apă. Date fiind problemele structurale ale construcției, proprietarul a decis să o demoleze.

foto 48- magazia de cereale- Nadiș nr. 48

foto 49-54- Magazia de cereale- Nadiş nr. 48

5.7.3. Altele

În afară de tipurile de construcții enumerate mai sus, mai întâlnim și obișnuitele (numeroase) troițe din lemn sau din beton. Un alt obiect interesant este o rămășiță a unei fântâni cu cumpănă, aflată în gospodăria de la nr. 48. Din fântână s-a păstrat doar stâlpul masiv, cu furcă cioplită decorativ (foto 55).

foto 55- furca unei foste fântâni cu cumpănă- Nadiș nr. 48

5.8. Clădiri valoroase

Notăm ca și clădiri valoroase: **biserica de lemn- monument istoric** (Nadiș nr. 88) cu **cele trei cruci celtice** alăturate, **biserica nouă** (Nadiș nr. 86), **obeliscul eroilor** din curtea bisericii noi și **școala** (Nadiș nr. 127). În afară de acestea, nu s-au identificat în localitate clădiri cu valoare deosebită istorică/ arhitecturală/ ambientală. Puținele case sau anexe gospodărești interesante, păstrate dintr-un mai vechi fond construit sunt în stare foarte proastă, aproape de colaps, astfel încât o eventuală punere a lor sub protecție este tardivă.

5.9. Concluzii și recomandări

Satul Nadiș a avut o dezvoltare liniară, care nu a fost marcată de evenimente/ intervenții majore care să-i fi schimbat în timp configurația. După căderea comunismului, satul Nadiș a fost cel mai interesant ca zonă periurbană- dintre toate satele orașului Cehu Silvaniei- pentru locuitorii orașului în căutare de locuințe în zona rurală. Totodată, localnicii au început un proces de modernizare a propriilor locuințe sau de construire a unor locuințe noi alături de cele vechi. Aceste fenomene au dus la dispariția- pe de o parte- a inventarului gospodăresc tradițional și la apariția- pe de altă parte- a unor construcții noi, nepotrivite locului.

Se recomandă preluarea în noile construcții de pe tot teritoriul satului a elementelor volumetrică esențiale din arhitectura tradițională (învelitoarea înaltă în patru ape, târnațul) și a materialelor de construcție și finisajelor (lemn, piatră, tencuieli zugrăvite alb, țigle ceramice de culoare natur) pentru a evita agresiunea vizuală a noii arhitecturi de import.

În ceea ce privește biserica-monument și zona de protecție a bisericii- monument se vor include în regulament reglementările indicate la pct. 5.4.2. al acestui capitol.

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VI. Localitatea componentă Ulciug (magh. Völcsök).

6.1. Generalități.

Localitatea este situată la cca. 2,5 km nord față de Cehu Silvaniei; parcelarul său este de tip adunat, compact.

6.2. Evoluție istorică, socială, economică a localității Ulciug

Ca și în cazul celorlalte sate, și istoria satului Ulciug apare în Monografia lui Petri Mór¹ și în "Tekintő Erdélyi helynévkönyv" a lui Vistai András János- din care extragem într-o prezentare succintă cronologia următoare.

Petri Mór afirmă că numele maghiar al satului ar fi de proveniență slavă (Velčic= ured) și că localitatea s-ar fi aflat inițial în lunca Sălajului, numindu-se Szilágy-Mogyorós; repetatele bătălii ale Evului Mediu Timpuriu au silit oamenii să se retragă de la drumul principal, așezarea strămutându-se pe poziția de azi și luând numele de la lunca în care s-a strămutat. Nici una dintre aceste afirmații nu este sprijinită azi de arheologie sau de documente, motiv pentru care le vom privi cu rezerve.

Satul este atestat ca sat maghiar *Völcsék* în 1387, pe lista satelor aparținătoare domeniului cetății Aranyos (Cheud). Alte nume utilizate în documente pentru satul Ulciug de-a lungul timpului au fost, cf. lui Petri Mór: 1423- Veolchyegh; 1460- Welchek; 1462- Wlchek, Wethek, Wlthek; 1475- Velchok; 1502- Welchewk; 1516- Veulchek; 1526- Velcsök; 1537- Veöcheök; 1545- Velcsek; 1545- Wewlchewk; 1547- Völcsök; 1549- Velchyeok; 1564- Wewlchw; 1570- Weolcheok; 1584- Völczök, Veolchyeok; 1609- Veolczeok; 1692- Vöcsök; 1733- Ulesukul; 1750- Ölcsög; 1797- Völtsög.

În 1423, Kaptalan-ul de Oradea atestă că fiii lui Kusalyi Jakcsi György (Jackh de Coșeiu) sunt proprietari asupra satului; în acest document se afirmă că satul este în parte maghiar, în parte valah ("*moșia maghiară și valahă Veolchyegh*").

În 1460 și 1462, satul apare în acte de transfer de proprietate între membri ai familiei Jakcsi.

În 1475, este proprietate a văduvei lui Jakcsi István și a numitului *Cristani* și se impozitează cu 6 coroane și 10 forinți.

Pe 14 aprilie 1502, Kusalyi Jakcsi László zălogește satul *Welchewk* în schimbul unui împrumut în bani lui Sándorházi Márton, canonic al Ardealului și arhidiacon de Alba Iulia (*Petri, Vistai András*).

În 1543, Ulciug se împarte între Jakcsi Mihály și Pázmán Péter. Tot în 1543, iobagii din Ulciug ai lui Jakcsi Mihály plătesc impozit după 17 porți fiscale, iar cei ai lui Pázmán Péter- doar după două. Totodată, apar ca scutiți de impozit: 2 funcționari, 3 jeleri, 9 "săraci" și o "casă nouă".

În 1545, satul apare ca proprietate a lui Kusalyi Jakcsi Mihály.

În 1547, satul este atestat ca aparținând cetății Hododului.

În 1548, câțiva iobagi din Ulciug ai lui Pázmán Péter depun mărturie în vederea stabilirii hotarului între Cehu și Motiș.

În 1549, iobagii din Velchyeok ai lui Jakcsi Mihály au fost impozitați după 18 porți fiscale; în afara acestora s-au mai înregistrat ca scutiți de impozit 7 "săraci", 7 jeleri și 5 "case noi".

În 1553, satul *Wewlchewk* este proprietate a lui Kusalyi Jakcs Mihály, *ispán* al comitatului Solnocul de Mijloc (*Vistai András*). În același an 1553 sunt înregistrați la Ulciug 12 "săraci" scutiți de impozit (*Petri*).

1 Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901, vol. IV, pp. 802-807; disp. online la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/>

În 1564, Ulciug este atestat din nou ca aparținând cetății Hododului; în acest an, iobagii familiei Jacksi sunt grupați în 18 porți fiscale și se mai înregistrează aici 12 jeleri. În 1570, iobagii lui Jacksi Boldizsár au fost impozitați după 12 porți.

În 1570, Maximilian I de Habsburg donează cetatea Hodod împreună cu satele sale, printre care și *Wewlchewk*, lui Jakcsi Boldizsár și lui Kusalyi Jakcsi Mihály.

În 1580 și 1582, localitatea mai e pomenită în diverse procese din care rezultă că se află în proprietatea lui Kusalyi Jakcsi Boldizsár, iar după moartea acestuia, văduva sa Révai Anná intră în conflict pentru proprietatea de la Ulciug cu Jacabfi Ambrus și Móricz.

În 1584, conflictul ia sfârșit în momentul în care Wesselényi Ferencz primește ca donație regală cetatea Hodod cu satele aparținătoare, inclusiv Ulciug.

În 1603, Wesselényi István de Hodod ipotechează o parte din proprietatea de la Ulciug către Dengelegi Miklós, în schimbul a 100 de forinți. În 1604, proprietatea îi aparține lui Dengelegi Miklós.

În 1604, după patru case impozabile s-a colectat impozit de 8 forinți.

În 1609, iobagii din Ulciug ai lui Dengelegi Miklós cel bătrân depun mărturie în cazul unui iobag fugit și arestat în Cehu Silvaniei.

În 1703 sunt aici 23 de familii de iobagi și 25 de sesii abandonate. Dintre iobagi, mulți sunt curuți.

La conscripția fiscală din 1715 rezultă că la Ulciug sunt sub impozit 7 iobagi și 1 jeler; terenuri impozabile sunt: 26 câble de arabil, 14½ câble livadă.

La conscripția fiscală din 1720, la Ulciug sunt sub impozit 5 iobagi și 6 jeleri; dintre iobagi, 2 sunt revendicați de alți moșieri. Terenuri impozabile sunt: 139 câble livadă, 58 câble fâneață, 20 câble arabil.

La conscripția militară din 1797, în Ulciug au fost înscrși următorii:

- proprietari principali- baron Wesselényi Farkas;
- preot- *Pap Nyikuláj oláh*- Pop Nicolae, român;
- cantor- *Pap Zaharia oláh*- Pop Zaharia, român;
- învățător- *Vári János*, reformat.

În 1805, nu există în Ulciug nici nemeși și nici jeleri plătitori de impozit.

În 1808, satul apare cu numele maghiar, german și românesc: "*Völcsök, Haardorf (Hahrdof), Ulcsuk*", având 186 locuitori (*Vistai András*).

În 1810, Oficiolatul Comitatus dispune conscrierea tuturor școlilor din comitat cu înregistrarea tuturor elevilor după sex, naționalitate, vârstă, numele părinților; totodată se înregistrează numele dascălilor, salariul dascălilor, starea edificiilor școlare. În plasa Cehu Silvaniei se înregistrează școli în bună stare, având învățători profesioniști în câteva comune, printre care Ulciug².

Despre apartenența administrativă a localității avem informații din sec. XIX: în 1839, localitatea *Ulcsehuk* aparține comitatului Solnocul de Mijloc și iarașului Cehu Silvaniei, având populație de limbă română. În 1863, *Ulcsehuk/ Hardorf* aparține comitatului Solnocul de Mijloc, iarașul Cehu Silvaniei și circumscripției militare Cluj, cercul Dej, secretariatul cercual Cehu Silvaniei; are populație de limbă maghiară și română. În 1873, *Ulciugu* cu populație de limbă română și maghiară aparține comitatului Solnocul de Mijloc, iarașul Cehu Silvaniei. Între 1880-1910, Ulciug aparține comitatului Sălaj, iarașul Cehu Silvaniei.

Școala de stat a fost organizată în 1885, cu o sală de curs și un cadru didactic, căruia i s-a alăturat ulterior încă unul.

În 1888, satul este numit din nou cu numele românesc- "*Ulciugu din iarașul Cehu Silvaniei*".

În 1895, numărul gospodăriilor este de 173. Suprafața localității este de 1598 iugăre cadastrale, din care arabil- 1033 iugăre, pădure- 315 iugăre, livadă- 134 iugăre, pășune- 16 iugăre, vie- 14 iugăre (se specifică faptul că întreaga suprafață de vie se află în paragină, probabil urmare a epidemiei de filoxeră din 1890), semănătură- 1 iugăr, teren neroditor- 72 iugăre.

2 Laurențiu Bran- "Începuturi de învățământ românesc în Sălaj"- revista Țara Silvaniei, anul I, vol. I, 1940; pp. 21-27

În 1900, localitatea avea active în valoare de 3052 coroane și 80 de forinți; impozitul datorat era de 2448 coroane.

În "Schița monografică a Sălagiului" publicată în 1908, dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazăr³ descriu astfel localitatea: "*Ulciug (ung. Völcsök, pretura Cehului) este filiala parohiei Motiș, aici avem 218 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica este edificată din peatră. Copii obligați la școală sunt 32*". Este evident că este vorba de o confuzie între biserica greco-catolică (care era și la vremea aceea biserica de lemn ce se vede și azi) și cea reformată (care fusese construită recent, în 1899 și era într-adevăr din piatră; ea înlocuia o biserică de lemn- probabil de aici și eroarea autorilor).

În 1913, localitatea apare oficial ca "Völcsök din comitatul Sălaj, iarașul Vicea" (*Vistai András*).

După Unirea cu România, structura administrativ-teritorială se modifică, astfel încât în 1920 și 1930, localitatea apare ca făcând parte din județul Sălaj, plasa Cehul-Silvaniei.

În 1925, satul Ulciug apare în Anuarul SOCEC astfel⁴:

ULCIUG

*Comună rurală. Pl. Cehul-Silvaniei. Secr. cercuial
Biușă. Locuitori 869. — 3 km. g. Cehul-Silvaniei.*

*Primar, Szabó Iosif. — Notar, Iakab Vasile. — In-
vățător, Moș Grigore. — Invățătoare: Barabasi
Berta, Ioha Ileana. — Preoți: Barabasi Ludovic,
Ghițiu Vasile.*

*Bănci populare: „Coop. de credit Ulciug-Uicea“,
capital 1000 lei. Președ., Moldovan Ioan.*

Cârciumari: Horotan Vasile. Katz Avram.

*Comcreianți (art. mixte): Horotan Vasile, Katz
Avram.*

Cismari: Gaal Andrei.

*Proprietari de moșii: Contesa Teleky Iuliu (617
jug.).*

Exploatatori de păduri: Wolfner S.

Este imaginea unui sat cu o economie activă, în plină refacere după război.

Din 1941, după Diktatul de la Viena, localitatea se află în teritoriile cedate Ungariei, astfel că va face parte din nou din comitatul Sălaj, iarașul Cehu Silvaniei.

După reforma administrativă din 1956, Ulciug face parte din Regiunea Baia-Mare, raionul Cehu-Silvaniei, comuna urbană Cehu-Silvaniei. După 1966, Regiunea Baia Mare devine Regiunea Maramureș. Din 1968, Ulciug face parte din județul Sălaj, oraș Cehu Silvaniei.

6.3. Comunități etnice în Ulciug

6.3.1. Comunitatea maghiară

În 1387, pe lista proprietăților cetății Aranyos/ Cheud, satul Ulciug este atestat ca sat maghiar.

Comunitatea maghiară a fost inițial catolică; la sfârșitul sec. al XV-lea se face referire la o capelă de lemn fără cimitir, la Ulciug.

Pe parcursul sec. XVI, comunitatea maghiară din Ulciug adoptă Reforma. Prima menționare a unei biserici reformate datează de la începutul sec. XVII: pe 16 februarie 1603 este trimis la Ulciug preotul reformat Giwgei András.

3 Dr. Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr- "Schița monografică a Sălagiului", Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908; p. 295

4 "Anuarul SOCEC al României Mari"- Edit. Socec, București, 1920, p. 575; sursa: <http://www.radixhub.com>

În 1681 este menționat preotul Bányai János, apoi Domahidi Miklós și Székelyhidi Mihály- acesta din urmă ucis de tătari într-una din ultimele incursiuni ale acestora în Ardeal.

În 1617 se stabilește modul de plată al parohului reformat din Ulciug (câte o jumătate de pint de vin sau câte un gologan în loc de vin/ persoană), pentru ca ulterior plata acestuia să se reconsidere, în momentul în care el trebuie să slujească și în bisericile din Uileac și Vicea. Parohului i se fixează un program de slujbe mulțumitor pentru toate comunitățile; în același timp, se stabilește obligația celor din Ulciug să construiască școală, iar a celor din Uileac să construiască locuința parohului și anexele ei. Celor din Vicea nu li se impun alte obligații decât plata, întrucât "*s-au împușinat destul*".

În 1780 se construiește o biserică de lemn, ce va fi înlocuită în 1899 cu biserica de piatră ce se vede azi. Construcția a costat 15200 de forinți. În biserică se poate vedea blazonul familiei Wesselényi. Biserica reformată ține registru de stare civilă începând cu 1780.

6.3.2. Comunitatea românească

Prezența populației românești aici este atestată din 1423, când "*moșia maghiară și valahă Veolchyegh*" este atestată ca aparținând familiei Jakcs de Coșeu.

La Conscripția bisericilor românești ordonată de Inochentie Micu-Klein în 1733, în Ulciug rezultă următoarele: populație mixtă (din care 9 familii românești); fără preot român; apartenență neînregistrată a populației românești (unită/neunită/ mixtă); fără casă parohială, biserică și venit al bisericii. Face parte din Arhidiaconatul Odorhei.

La Conscripția bisericii greco-catolice ordonată de vicarul Petru Aron în 1760, se înregistrează la Ulciug: 119 greco-catolici; fără biserică, fără preot; 1 cantor.

6.4. Evoluție demografică a localității Ulciug

În ceea ce privește evoluția populației, primele înregistrări le avem din conscripțiile fiscale, așa cum ne sunt ele redede de către Petri Mór în Monografia sa: la conscripția fiscală din 1715 sunt înregistrate la Ulciug 7 familii cu nume maghiar și una cu nume românesc, în total 72 de locuitori din care maghiari ar fi 63 și români 9. La conscripția din 1720 sunt înregistrate 11 familii cu nume maghiar (se estimează un total de 99 de persoane). Observăm și în cazul localității Ulciug că populația este estimată printr-o medie de 9 persoane/ familie, estimare vagă ce poate duce la erori masive.

În ceea ce privește etnia familiilor înregistrate, aceasta trebuie privită cu mari rezerve, așa cum am mai arătat și în cazul celorlalte sate. De fapt, la conscripțiile din 1715 și 1720 nu s-a declarat etnia locuitorilor, aceasta fiind dedusă ulterior în baza numelui de familie, așa cum a fost el înregistrat de către recenzorii. Petri Mór recunoaște relativitatea acestui tip de înregistrare, motiv pentru care face precizarea că "*numele sunt maghiare, dar limba lor este valahă*"- așadar, era vorba despre români al căror nume a fost înscris maghiarizat. Prin urmare, aprecierea configurației etnice este relativă și în cazul satului Ulciug, cu atât mai mult cu cât componența multiethnică a localității este înregistrată încă din 1423: populația românească nu putea fi atât de redusă numeric față de cea maghiară, 300 de ani mai târziu.

În 1733, în Ulciug se află populație mixtă, din care 9 familii românești cu apartenența confesională nedeclarată.

În 1760, 119 locuitori sunt români greco-catolici.

În 1847, numărul locuitorilor din Ulciug este de 549, din care români greco-catolici 440 și maghiari reformați 109.

În 1890, sunt 654 locuitori, din care 431 sunt maghiari, 202 români, 1 german, 20 de alte limbi; din punct de vedere al religiei sunt 425 reformați, 213 greco-catolici, israeliți 8, restul de alte religii (se observă că nu coincid înregistrările religiei și limbii: deși 213 localnici se declară greco-catolici, doar 202 sunt înregistrați ca români; israeliți sunt 8, care sunt înregistrați, probabil, ca german și maghiari). Numărul caselor în 1890 este de 135.

În 1900, Ulciug are 781 locuitori, din care 482 reformati, 280 greco-catolici, 6 romano-catolici, 13 israeliti (*Vistai András*).

În 1910 sunt 851 locuitori, din care 552 maghiari, 299 români; 300 greco-catolici, 529 reformati, 17 israeliti (și aici se poate observa că un român greco-catolic a fost înregistrat ca etnic maghiar; la fel cei 17 evrei din localitate, au fost înregistrați de religie israelită și de etnie maghiară).

În tabelele următoare prezentăm evoluția populației după etnie, respectiv religie între 1850-2002, așa cum a fost ea sintetizată de Varga E. Árpád⁵.

- după etnie:

Anul	total	români	maghiari	germani	alții	evrei	țigani	ucrainieni	sârbi	slovaci
1850	298	109	189	-	-	-	-	-	-	-
1880	593	191	392	5	5	-	-	-	-	-
1890	654	202	431	1	20	-	-	-	-	-
1900	781	273	508	-	-	-	-	-	-	-
1910	851	299	552	-	-	-	-	-	-	-
1920	869	310	548	-	11	11	-	-	-	-
1930	867	300	563	-	4	4	-	-	-	-
1941	950	342	608	-	-	-	-	-	-	-
1956	1101	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1966	1121	412	709	-	-	-	-	-	-	-
1977	1155	402	751	-	2	-	1	-	1	-
1992	1072	340	732	-	-	-	-	-	-	-
2002	1035	338	697	-	-	-	-	-	-	-

5 Varga E. Árpád- "Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002" disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> .

- după religie:

Anul	total	ortodo cși	greco- catolici	roman o- catolici	reform ați	evangh elici	unitari eni	israeli ți	alții	baptișt i	pentec ostali	adventi ști
1850	298	-	109	-	189	-	-	-	-	-	-	-
1857	502	-	157	10	329	1	-	5	-	-	-	-
1869	618	-	205	12	391	-	-	10	-	-	-	-
1880	593	-	190	10	383	-	-	10	-	-	-	-
1890	654	-	213	8	425	-	-	8	-	-	-	-
1900	781	-	280	6	482	-	-	13	-	-	-	-
1910	851	-	300	5	529	-	-	17	-	-	-	-
1930	867	-	287	8	537	-	-	4	31	-	-	-
1941	950	10	341	8	562	-	-	7	22	-	-	-
1992	1072	326	-	6	653	-	-	-	87	1	-	11
2002	1035	331	-	-	587	-	-	-	-	1	-	10

6.5. Evoluție urbanistică a localității Ulciug

Ca și în cazul celorlalte localități, urmărim evoluția localității pe hărțile ce ne stau la dispoziție. Prima asemenea hartă este ridicarea iosefină- prima ridicare topografică austriacă- executată între 1769 și 1773 (foto 1⁶).

În primul rând, remarcăm că sunt reprezentate ambele biserici pe pozițiile actuale; harta dovedește că exista o biserică românească și înaintea celei de azi, presupusă a fi construită în 1781.

Erau formate drumurile din zona centrală și erau mai largi decât astăzi. Zona centrală nu era atât de clar definită cum este azi, fiind doar o intersecție de drumuri.

Se poate observa zonificarea localității pe grupuri etnice: în jurul bisericii reformate sunt parcele mari, cu dimensiuni aproximativ egale, cu casele dispuse oarecum regulat în centrul parcelelor și anexe gospodărești spre stradă; grădinile sunt dispuse ordonat în partea din spate a parcelelor construite, opus drumului. Acest tip foarte regulat de configurare îl vedem și în partea de nord, și în partea de sud a localității, de o parte și de alta a bisericii reformate.

6 sursa hărții: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

Biserica greco-catolică se află în partea de sus a satului (atât ca orientare- spre nord- cât și ca altitudine, zona respectivă dominând satul). În jurul ei sunt parcele neregulate, ocupate atât cu case, cât și cu grădini. În zona aceasta, construcțiile sunt puține, amestecate între grădini. Fără îndoială această zonă din jurul bisericii românești reprezintă un cu totul alt mod de locuire decât cea din jurul bisericii reformate, ocupată de maghiari. Diferența atât de evidentă și de clar conturată ne face să credem că în jurul bisericii greco-catolice se formase cartierul românesc, iar în jurul bisericii reformate- cartierele maghiare.

foto 1- Ulciu pe ridicarea iosefină (1769-1773)

Următoarea hartă analizată este a doua ridicare topografică austriacă (ridicarea franciscană- iosefină), realizată între 1806-1869 (foto 2⁷). Observăm aici o extindere masivă spre nord, unde s-au ocupat încă două străzi față de precedenta hartă. Mai observăm că parcelarul din cartierul românesc s-a regularizat paralel cu strada, probabil sub presiunea creșterii populației și nevoii tot mai mari de locuri de casă în vatra satului. Diferențierea între cartierele maghiare și cel românesc nu se mai observă- probabil din același motiv. Zona centrală s-a configurat în forma eliptică pe care o are și azi. În estul localității a apărut cimitirul.

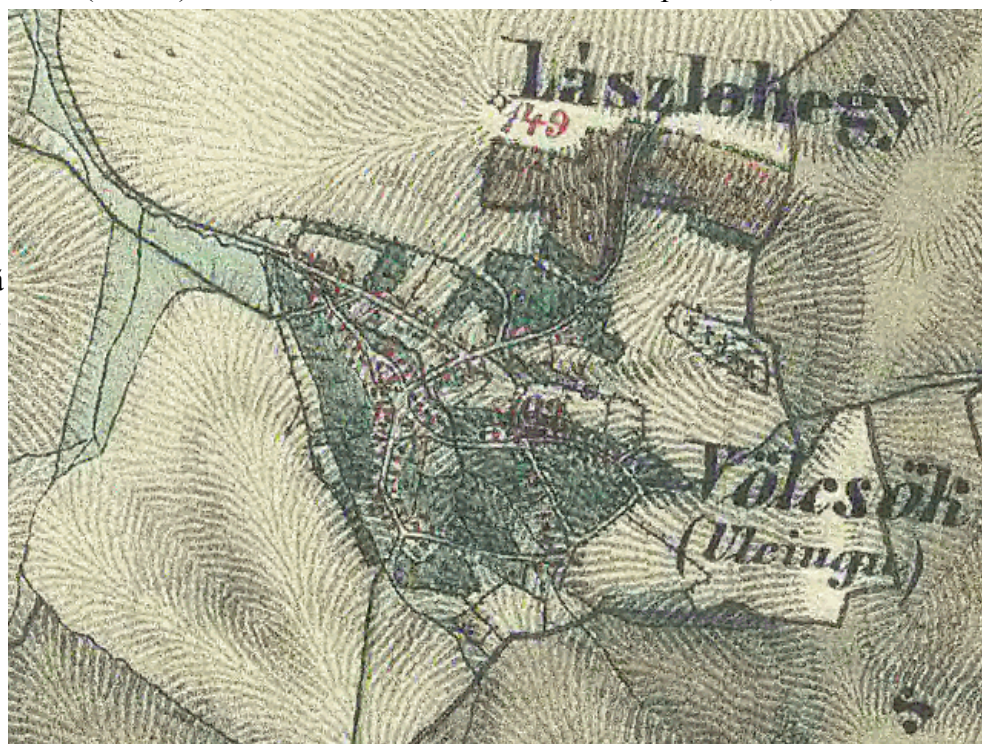

foto 2- Ulciu pe ridicarea franciscană- iosefină- 1806-1869

7 sursa hărții: http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

Cea de-a treia hartă analizată este a treia ridicare topografică austriacă- ridicarea franciscană (1869- 1887)- v. foto 3⁸.

Scara hărții nu permite vizualizarea prea multor detalii, dar se vede relația cu Cehu Silvaniei și cu albia Sălajului.

Localitatea a continuat să se extindă spre nord, unde a crescut densitatea construită.

Și pe această hartă sunt reprezentate ambele biserici.

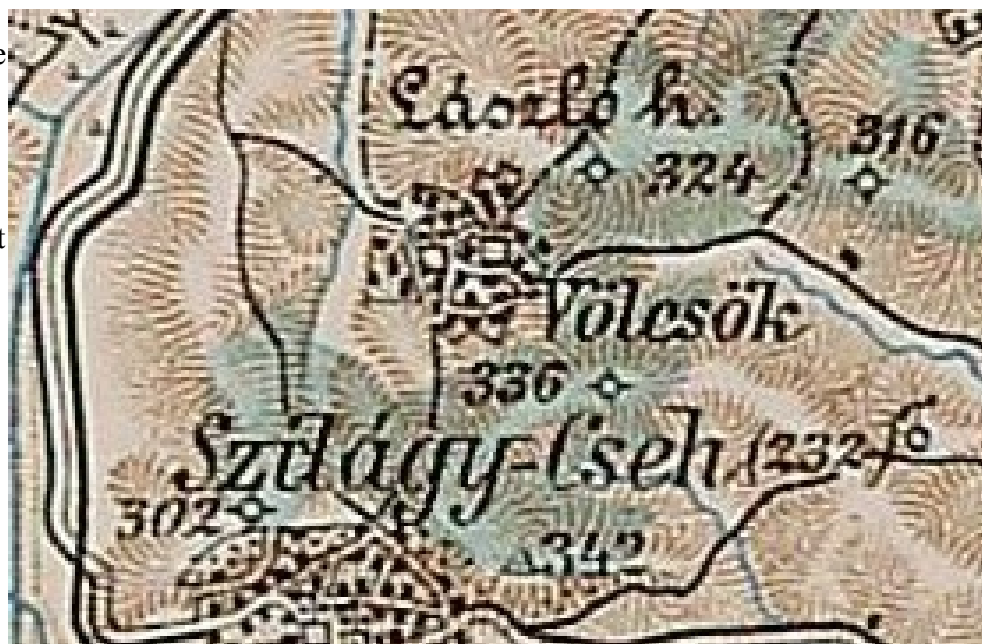

foto 3- Ulciug pe ridicarea franciscană- 1869-1887

Următoarea hartă este Planul Director de Tragere (1916-1924), executat de topografi români prin compilarea unor hărți străine mai vechi și transcrierea toponimelor. Această hartă prezintă o situație de la sf. sec. al XIX-lea (foto 4)⁹.

Prima observație pe care o facem este că biserica românească nu este reprezentată- aceasta fiind, evident, o scăpare a topografilor austrieci: în sec. al XIX-lea, biserica exista deja pe poziția de azi.

Planul este extrem de detaliat, fiind reprezentate drumurile, clădirile, formele de relief, grădinile și livezile, pădurea, altitudinea- atât prin curbe de nivel, cât și prin cote; sunt notate punctele mai importante.

Observăm centrul cu biserica reformată în configurația de azi. În cartierul românesc, versantul din partea de nord a bisericii a rămas liber de construcții.

Diferențierea cartierelor după etnie e în continuare evidentă, cu observația că cel românesc pare a se fi extins spre sud: în partea de vest și de nord a satului sunt străzi cu o dispunere regulată a caselor și grădinilor (pe cele două laterale ale arcului care înconjoară biserica reformată), iar în est și sud-est s-a generalizat dispunerea neregulată a caselor pe parcele, specifică zonei locuite de români în sec. al XVIII-lea.

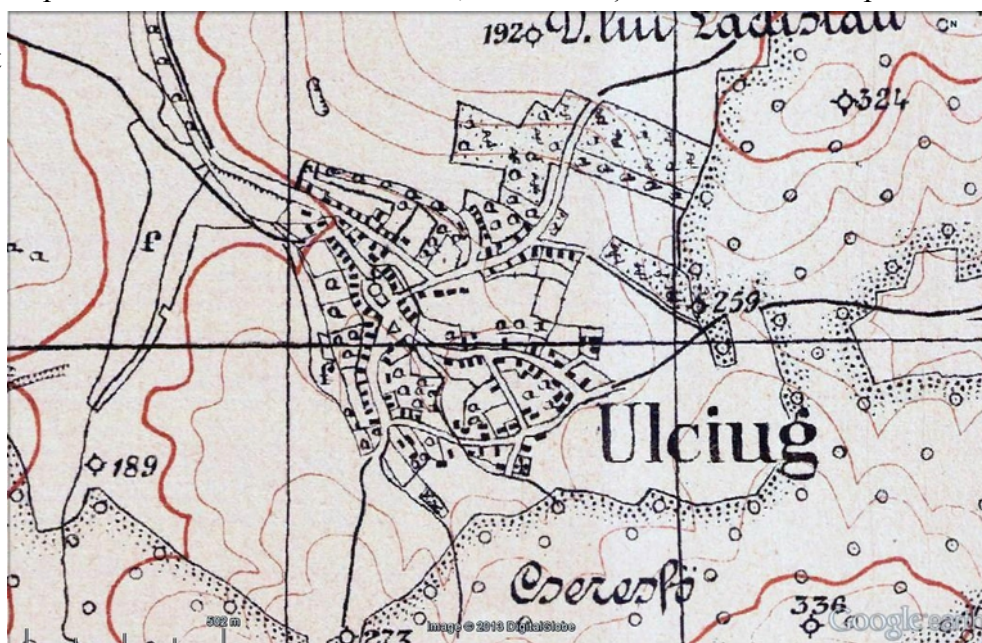

foto 4- Ulciug pe Planul Director de Tragere- 1916- 1924

8 sursa hărții: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

9 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

Următoarea hartă ce ne stă la dispoziție este harta sovietică executată după 1950 (foto 5¹⁰). Este prima imagine a localității realizată după cele două Războaie Mondiale. Principala observație ce se poate face este că drumurile între Ulciug și localitățile învecinate au fost lărgite. În interiorul localității a crescut densitatea construită în zona ce înconjoară biserica românească, adiacent străzilor. S-a prelungit strada de la sud-est și s-a format cea de la nord (pe direcția est-vest), astfel încât s-a închis inelul de circulație din jurul bisericii românești. Pe acest inel s-a format legătura directă între drumul de acces dinspre Băsești și drumul spre Vicea.

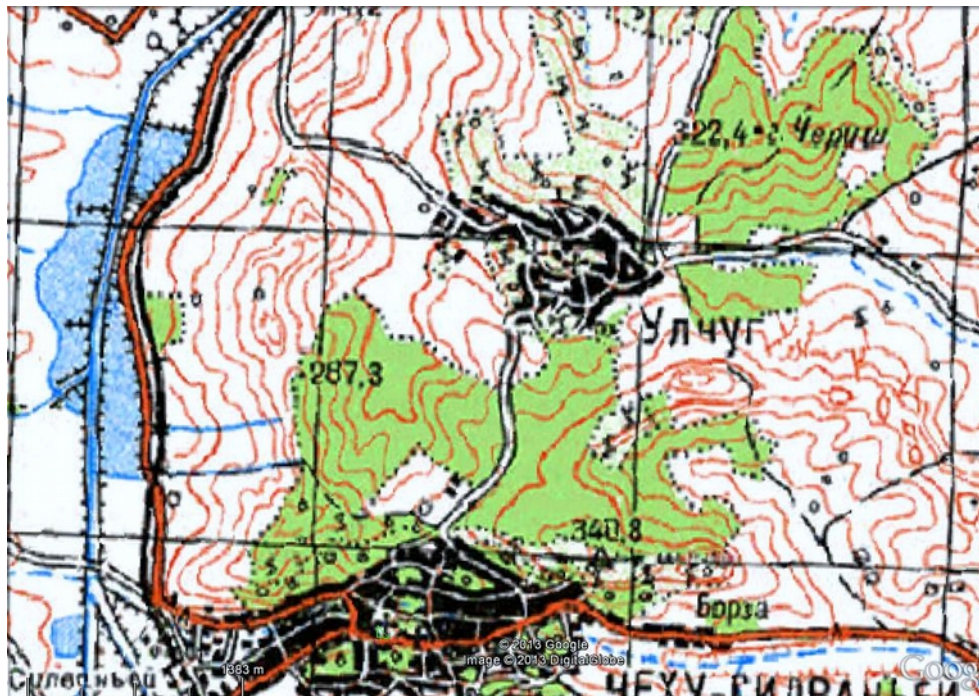

foto 5- Ulciug pe harta sovietică realizată după 1950

Cea mai recentă hartă analizată este cea din 2012- imagine din satelit (foto 6¹¹). Observăm că versantul din spatele bisericii românești a rămas slab construit; în jurul inelului de drumuri ce înconjoară biserica românească, densitatea construită a crescut.

foto 6- Ulciug pe imaginea din satelit- 2012

10 sursa hărții: <http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

11 sursa: Google Earth

În partea de sud-vest și în cea de nord-vest, pe străzile aflate de o parte și de alta a bisericii maghiare se poate observa și acum un parcelar diferit de cel din estul localității: parcelele sunt mai late, amintind de grădinile trasate geometric în sec. al XVIII-lea. Aici se vede că s-au păstrat mai multe case din fondul vechi construit, așezate cu latura scurtă spre stradă. În zona tradițional ocupată de români, parcelarul este mai îngust și casele mai mici, cea mai mare parte dintre ele fiind construite în perioada comunistă.

6.6. Monumente, situri și ansambluri istorice

Pe Lista Monumentelor Istorice- 2010 sunt înscrise la Ulciug două obiective, conform tabelului¹²:

Nr. crt.	Cod LMI 2010	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
302	SJ-I-s-B-04973	Așezare	sat aparținător ULCIUG; oraș CEHU SILVANIEI	"Prâsnel"	Epoca bronzului, Cultura Wietenberg
520	SJ-II-m-A-05138	Biserica de lemn "Nașterea Maicii Domnului"	sat aparținător ULCIUG; oraș CEHU SILVANIEI	210	sec. XVIII

6.6.1. Așezare- sit arheologic "Prâsnel"- cod LMI: SJ-I-s-B-04973

Cf. studiului arheologic anexat documentației, situl nu a fost identificat pe teritoriul localității, drept pentru care studiul arheologic propune scoaterea sa din LMI și RAN.

6.6.2. Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului"- Ulciug nr. 210

Pentru biserica de lemn a localității Ulciug se consideră ca an al edificării anul 1781, înscris pe o icoană.

Petri Mór afirmă că o biserică greco-catolică exista în 1733- afirmație contrazisă de conscripțiile bisericilor românești din 1733 și 1760, în care comunitatea românească din Ulciug apare ca neavând biserică. Ulterior, pe lista conscripției militare din 1797, în Ulciug apar preotul român Pop Nicolae- "*Pap Nyikuláj oláh*" și cantorul român Pop Zaharia- "*Pap Zaharia oláh*"; existența în sat a unui preot și a unui cantor indică și existența unei biserici. De altfel, biserica apare pe ridicarea topografică iosefină (executată între 1769 și 1773) pe poziția ei de azi.

Iată, deci, că exista aici o biserică anterior anului 1781, ridicată ulterior anului 1760. Este posibil ca imediat după conscripția din 1760 să se fi construit o biserică și ea să fi fost înlocuită în 1781; o asemenea biserică ar fi trebuit înlocuită în doar 20 de ani numai dacă ea ar fi devenit neîncăpătoare- deci, ar fi fost o biserică foarte mică- sau dacă ar fi ars. Pe lângă aceste variante, credem că este posibil și să fie vorba despre aceeași biserică, căreia să i se fi adăugat târnațul și turnul în 1781, cu refacerea totală a acoperișului.

Biserica este construită pe plan dreptunghiular cu absidă poligonală cu cinci laturi. Este acoperită cu șită; turnul cu foișor este acoperit cu fleșă cu patru turnulețe (foto 7, 8).

Târnațul este dispus pe toată lățimea fațadei scurte dinspre vest, în zona intrării și a fost construit ulterior bisericii; tot de aici se asigură accesul în turn (foto 9).

Biserica pare a fi fost construită de același meșter care a construit bisericile din Orțăța și Bicz, judecând după asemănările între aceste trei biserici.

Ancadramentul ușii de intrare este decorat cu motivul frânghiei și crucea. Consolele stâlpilor sunt incredibil de frumos cioplite, sub forma unor capiteluri cu ornamentică florală. Grinda este decorată cu model "tablă de șah" în relief (foto 10).

¹² <http://www.patrimoni.ro/ro/monumente-istorice/lista-monumentelor-istorice>

Decorațiuni sculptate foarte frumoase sunt și cele realizate deasupra ferestrelor de pe fațada sudică- motive geometrice și florale (foto 11).

Pe fațada sudică și pe peretele altarului sunt fixate cruci de lemn, așezate pe talpă și prinse în pereți; una dintre ele este bogat decorată, fără inscripții; două sunt simple și fără inscripții, iar cea de-a treia este simplă și poartă inscripția: "A reposat domialui Demetrie Topa Dorolț preotu Anu 1870 23/2". Așadar, acestea sunt cruci în memoria preoților decedați care au slujit biserica în timpul vieții.

Pe peretele exterior al naosului este inscripționat anul 1935- probabil anul unor lucrări de reparații.

Interiorul bisericii este pictat de autor necunoscut (foto 12¹³); se pare că portretul său se află printre păcătoșii aruncați în Iad, în scena Judecății de Apoi. Pictura este surprinzător de bine păstrată¹⁴. Bolta semicilindrică e susținută de nervuri sculptate și pictate.

A fost reabilitată în 2006-2007 prin efortul comunității locale.

În prezent, se află în stare bună; totuși, se poate observa o deviere a fleșei de la poziția verticală, fapt ce poate indica probleme structurale ce ar trebui investigate (foto 8). Această deformare structurală ar putea fi o dovadă că turnul a fost construit ulterior bisericii.

Hramul bisericii, așa cum apare el în LMI, este eronat; biserica poartă hramul "Adormirea Maicii Domnului".

foto 7,8- biserica de lemn din Ulciug

foto 9- pridvorul pe fațada vestică

foto 10- ornamente sculptate deasupra ferestrei

¹³ autor: Bogdan Ilieș; sursa foto: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Ulciug

¹⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Ulciug și <http://www.welcometoromania.ro/>

foto 11- capitel pe stâlp și grindă cioplită

foto 12- pictură interioară și nervură pe boltă

În partea de sud a bisericii, între corpul bisericii și drum se află o "cruce celtică" (foto 13, 14), asemănătoare celor din Horoatu Crasnei, Motiș și Nadiș. Marcăm pe harta din foto 15 poziția ei aproximativă, pentru a putea fi ușor identificată în eventualitatea inventarierii și cercetării acestor cruci.

foto 13- crucea celtică lângă biserică

foto 14- crucea celtică de lângă biserică de lemn- Ulciug

foto 15- localizarea crucii celtice în incinta bisericii

Zona de protecție pentru biserica de lemn se va descrie la pct. 6.8.

6.7. Obiective propuse a fi introduse în regim de protecție

6.7.1. Biserica Reformată-Ulciug nr. 91

La sf. sec. al XV-lea exista o biserică de lemn, fără cimitir, care a fost reparată în 1660. Din sec. XVII datează însemnări despre plata salariului preotului și despre obligația acestuia de a asigura serviciul divin prin rotație, pentru locuitorii din Ulciug, Vicea și Uileac. Pe locul acestei capele s-a construit în 1780 o biserică de lemn, pe cheltuiala baronului Wesselényi Farkas. Între aprilie și noiembrie 1899 s-a construit pe locul acestei biserici de lemn o biserică nouă de piatră, în stil neogotic, cu turn înalt de 29 m-biserica pe care o vedem și azi. În interior se poate vedea blazonul lui Wesselényi Farkas.

Amvonul s-a construit tot în 1899, iar masa altarului s-a realizat din lemn de păr în 1931, pe cheltuiala moșierului Pavelka Rudolf și a soției sale, László Borbála.

Unul dintre clopotele bisericii datează de la sfârșitul secolului XV. Orga bisericii a fost cumpărată în 1975 de la biserica catolică din Cehu Silvaniei¹⁵.

Silueta bisericii domină satul în orice perspectivă (foto 16, 17, 18, 19).

foto 16-19- perspective asupra bisericii Reformate din Ulciug

¹⁵<http://szilagysag.eloerdely.ro/epitett-orokseg/templom/volcsoki-reformatus-templom> și <http://www.welcometoromania.ro/>

Data fiind vechimea bisericii, propunem introducerea ei în regim de protecție prin înscrierea pe Lista Monumentelor Istorice.

Zona de protecție propusă pentru Biserica Reformată se descrie la pct. 6.8.

6.8. Zone de protecție propuse

Pe harta din foto 20 sunt reprezentate zonele de protecție propuse pentru ambele obiective- Biserica Ortodoxă de lemn "Adormirea Maicii Domnului"- monument istoric- și Biserica Reformată- propusă spre a fi înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice.

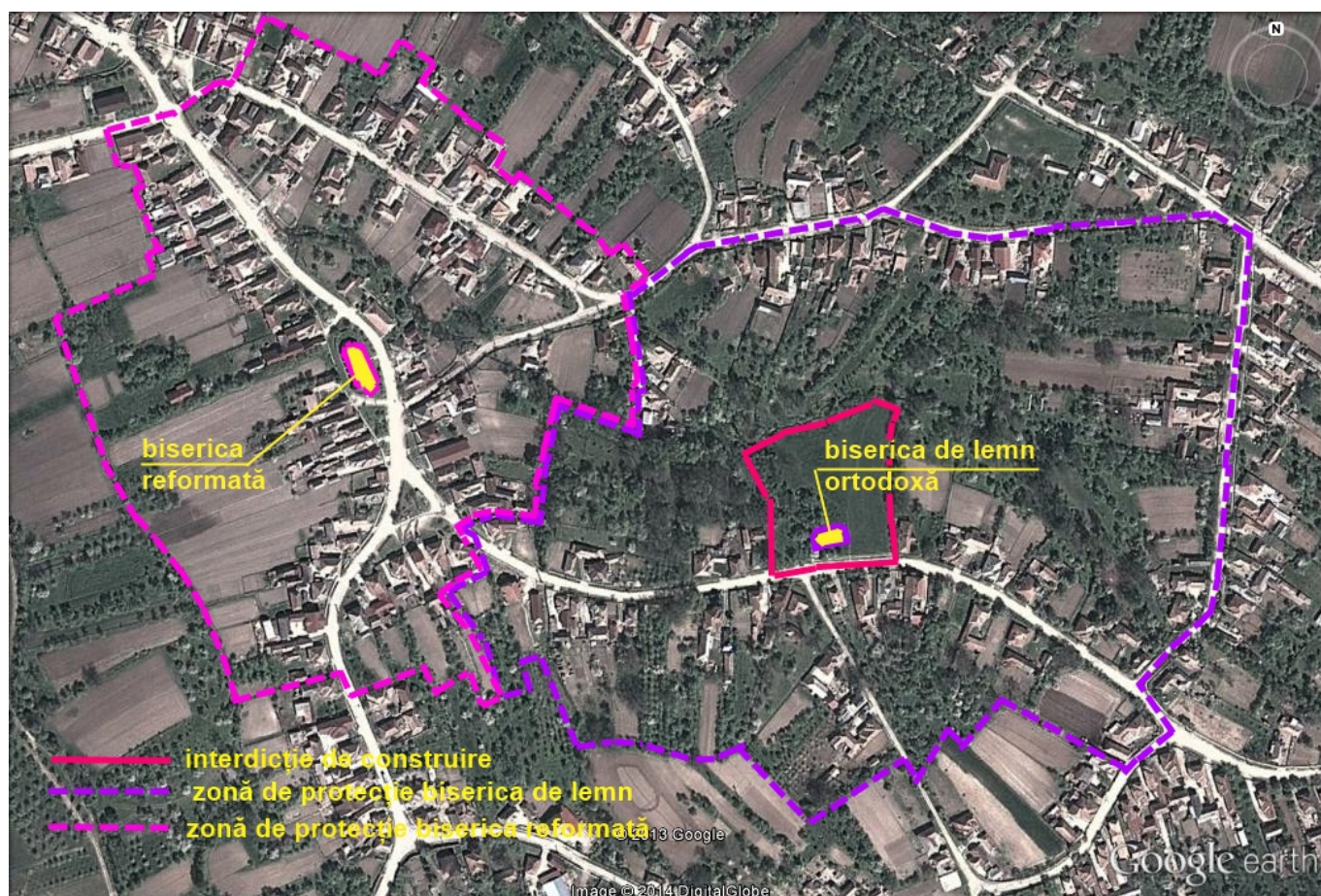

foto 20- zonele de protecție propuse pentru cele două biserici istorice din Ulciug

6.8.1. Zona de protecție propusă pentru Biserica Ortodoxă de lemn "Adormirea Maicii Domnului" s-a trasat pe axe de drumuri la nord și la est, pe limite de parcelă la sud și la vest. Zona de protecție s-a trasat astfel încât să protejeze perspectivele asupra bisericii de pe toate căile de acces înconjurătoare și, totodată, pentru a prezerva cadrul urbanistic și arhitectural al bisericii.

În interiorul zonei de protecție s-a trasat un perimetru în care se va impune interdicție de construire. Între acest contur și conturul zonei de protecție se va impune regim de înălțime scăzut (max. P+M), aliniere la clădirile existente, utilizarea formelor și materialelor tradiționale (șarpante înalte, târnaț; piatră, lemn, șită, țiglă). Se interzic finisajele cu strălucire și culorile stridente.

6.8.2. Zona de protecție propusă pentru Biserica Reformată s-a trasat pe limite de parcelă, astfel încât să fie protejate perspectivele asupra bisericii și zona centrală a satului, dominată de silueta bisericii.

În zona de protecție a bisericii Reformate se va institui interdicție de construire pe domeniul public și pe parcela aparținătoare bisericii (spațiile verzi din jurul bisericii și rondurile din intersecții, precum și spațiile verzi dintre drum și limitele de parcele), iar pe domeniul privat se va permite construirea cu aceleași reglementări indicate pentru zona de protecție a Bisericii Ortodoxe, la pct. 6.8.1.

6.9. Clădiri publice

6.9.1. Școala- Ulciug nr. 211

Arhitectura clădirii ne face să credem că a fost construită în două etape.

Prima etapă- corpul orientat est-vest, cu șarpantă în două ape și timpan spre drum- este chiar vechea școală cu o sală de clasă, construită în 1885.

A doua etapă- corpul orientat nord-sud, cu șarpantă în patru ape- a fost adăugat aprox. între 1955-1965.

Este o clădire pe parter, din cărămidă, acoperită cu țiglă.

A fost reabilitată recent și se află în stare bună (foto 21).

foto 21- școala din Ulciug

6.9.2. Căminul Cultural- Ulciug nr. 86

Este o clădire pe parter cu șarpantă în două ape, cu fațada scurtă spre stradă. A fost reabilitată recent cu modificarea golurilor, montarea tâmplărilor din PVC și împachetarea cu polistiren. Date fiind aceste modificări, actuala imagine a clădirii nu ne mai permite a face observații asupra arhitecturii și stării sale sau să estimăm vechimea sa (foto 22).

foto 22- Căminul Cultural din Ulciug

6.9.3. Grădinița- Ulciug nr. 6

A fost construită în perioada comunistă, în anii '60 ai sec. XX. Este o clădire pe parter, din cărămidă. A fost recent reabilitată, în cursul lucrărilor înlocuindu-se învelitoare originală de țiglă cu plăci ondulate bituminoase și tâmplăriile de lemn cu tâmplării din PVC. Se află în stare bună (foto 23).

foto 23- Grădinița din Ulciug

6.10. Evoluția arhitecturii locale

În Ulciug există încă un fond construit vechi substanțial, suficient pentru a face observații asupra evoluției arhitecturii locale. S-au identificat câteva tipuri de construcții vechi, reprezentate de minim 2 clădiri aparținând fiecărui tip, astfel încât să se poată reține câteva trăsături comune pentru fiecare. Aceste clădiri sunt atât locuințe, cât și anexe gospodărești și alte tipuri de construcții.

6.10.1. Arhitectura locuinței

Spre deosebire de celelalte sate, în care locuința tradițională este reprezentată predominant de tipul foarte modest al casei monocelulare cu târnaț pe două laturi fără parapet, în Ulciug identificăm mai multe variante de casă tradițională- o explicație a acestei varietăți fiind structura multietnică a populației localității, atestată încă din 1423.

Fără îndoială că și în Ulciug, cel mai răspândit tip de casă istorică este tot cel predominant în celelalte localități: starea materială precară a majorității populației la sfârșitul sec. al XIX-lea- începutul sec. XX a dus la construirea cu precădere a acestui tip. Așadar, găsim și aici câteva exemplare din casa cu târnaț pe două laturi, fără parapet, cu stâlpi cu secțiunea redusă din zona mediană spre grindă; este acoperită cu șarpantă abruptă în patru ape. Târnațul este din pământ bătătorit pe piatră, iar stâlpii de lemn sunt legați la partea superioară cu o rudă de lemn. Case reprezentative pentru acest tip găsim la numerele 33, 40, 252, 269, 286 (foto 24, 25, 26, 27, 28).

foto 24- Ulciug nr. 33

foto 25- Ulciug nr. 40

foto 26- Ulciug nr. 252

Casele de la nr. 33 și 40 sunt în stare bună și bine întreținute, celelalte fiind în stare foarte proastă. Toate păstrează tâmplăriile originale din lemn- casele de la nr. 33, 40 și 252 au tâmplării specifice sf. sec. al XIX-lea- înc. sec. XX, iar celelalte au tâmplării datând din perioada interbelică.

foto 27- Ulciug nr. 269

foto 28- Ulciug nr. 286

O varietate a acestui tip de casă are târnaț doar pe fațada lungă- întâlnim această varietate la numerele 228, 251 și 276 (foto 29, 30, 31).

Și în cazul acestor case remarcăm tâmplării de secol XIX la nr. 228 și tâmplării interbelice la nr. 251 și 276.

foto 29- Ulciug nr. 228

foto 30- Ulciug nr. 251

foto 31- Ulciug nr. 276

O altă variantă are târnațul parțial inclus în corpul casei și foisor de acces pe târnaț; târnațul are parapet din scânduri, iar foisorul este acoperit în două ape, cu timpan din lemn. Variantele cu foisor au apărut după începutul sec. XX și s-au generalizat în perioada interbelică în toată zona Sălajului. În Ulciug găsim asemenea case la nr. 150 și 203 (foto 32, 33). În cazul casei de la nr. 150, foisorul a fost îndepărtat.

foto 32- Ulciug nr. 150

foto 33- Ulciug nr. 203

O variantă mai elaborată a casei cu târnaț și foisor o reprezintă casele cu parapet și stâlpi din zidărie, construite în perioada interbelică. Avem două exemple la nr. 186- casa Pop Ionel și nr. 209, lângă biserica românească- v. foto 34, 35.

foto 34- Ulciug nr. 186

foto 35- Ulciug nr. 209

Planimetria cu decroșul format de foisor a fost preluată și într-un tip simplificat, compact, fără foisor (foto 36- casa de la nr. 206 și foto 37- casa Erdélyi Ödön de la nr. 298).

foto 36- Ulciug nr. 206

foto 37- Ulciug nr. 298

Un frumos exemplu de casă cu foisor se află la nr. 104- **Casa Mateșan Ioan**. Este o casă cu volumetrie asemănătoare celor generalizate în perioada interbelică pe Valea Someșului, deosebind-o de acestea doar lipsa traforurilor decorative pe frontonul foisorului.

Casa a fost construită în perioada interbelică de meșterul Cosma, o rudă a familiei proprietare. Are târnaț pe două laturi, stâlpi cu secțiune egală pe toată înălțimea; este construită din lemn tencuit cu tencuială de var, zugrăvită cu var; are fundații de piatră și șarpantă abruptă în patru ape, exceptând foisorul care are două ape și timpan. Târnațul e protejat cu parapet din scânduri prelucrate fin pentru obținerea unui efect decorativ. Cadrul ferestrelor și traversele au profilaturi ornamentale; se mențin tâmplăriile originale, care au fost reabilitate de actuala generație de proprietari. Casa se află în stare medie, necesitând mici reparații (foto 38, 39).

foto 38- Ulciug nr. 104- casa Mateșan Ioan

foto 39- Ulciug nr. 104- detaliu fereastră

O altă variantă foarte frumoasă a casei cu târnaț este cea de la nr. 119- **Casa Erdélyi Erzsébet**. În cazul acestei case, nota de originalitate provine din dispunerea sa pe teren în pantă, care a dus la apariția unui beci înalt semiîngropat- astfel, de la nivelul drumului se accede pe târnațul de la parter, iar de la nivelul curții se accede în beci, în partea din spate a casei. Târnațul se transformă astfel în cursivă de etaj, care înconjoară casa pe latura lungă și pe cea scurtă dinspre curte. De pe târnaț se accede și în pod, pe fațada scurtă dinspre curte, deasupra intrării în beci. Casa este încăpătoare, poate fi ușor adaptată cerințelor moderne de confort și păstrează cea mai mare parte a elementelor originale- finisaje, tâmplăriile originale cu obloane (foto 40, 41, 42, 43, 44).

foto 40- Ulciug nr. 119- casa Erdélyi Erzsébet

foto 41- Ulciug nr. 119- vedere din curte

foto 42- Ulciug nr. 119- plafon de lemn

foto 43- Ulciug nr. 119- târnașul

foto 44- Ulciug nr. 119- obloane

Pe lângă aceste case cu arhitectură specific rurală, **Casa Parohială Reformată** de la nr. 90 prezintă un cu totul alt tip de arhitectură- casa de influență urbană, masivă, din zidărie de cărămidă, cu fațada lungă dispusă în aliniament, cu ferestre mari și cu decorațiuni de tipul ancadramentelor și profilaturilor (foto 45). Casa este așezată în imediata apropiere a bisericii Reformate, în relație vizuală cu aceasta, fiind despărțite doar de drum. Privind de pe drum din ambele direcții, vedem că relația între cele două clădiri este una de foarte bună calitate, casa parohială formând un cadru construit valoros pentru biserică (foto 46, 47).

foto 46- casa parohială reformată și biserica

foto 45- casa parohială reformată

foto 47- casa parohială reformată și biserica

În fine, un exemplu de locuire cu standard ridicat este **Ansamblul Pavelka** (Ulciug nr. 20)- foto 48. Este vorba despre reședința unei familii bine situate financiar, fiind cunoscuți membri ai familiei ajunși de-a lungul timpului în poziții de funcționar public în Cehu Silvaniei. În 1931, moșierul local Pavelka Rudolf a donat masa de altar bisericii Reformate.

Ansamblul cuprinde un conac masiv, construit după principiile barocului, dar de influență locală (foișorul de acces din arhitectura rurală se regăsește și aici); o anexă gospodărească, o fântână de piatră și parcul înconjurător (amenajat, de asemenea, pe principii baroce). Ansamblul aparține unui moștenitor al familiei, care a început recent lucrări de reparații.

Conacul are foișor de acces pe fațada principală și târnaț înglobat în planul casei- pe fațada din spate. Pe fațada scurtă dinspre drum se află coborârea în beci (foto 49, 50, 51, 52).

Anexa- inițial o șură- a fost recent modificată prin desfacerea porților de la compartimentul de car, pentru a deveni garaj (foto 53).

În apropierea intrării principale în conac se află fântâna de piatră, transformată în perioada comunistă prin așezarea unui tub de beton pe sol (foto 55).

Încă sunt vizibile urme din amenajarea peisageră a curții: aliniamentul de tufe de lemn-câinesc care mărginește accesul principal în conac și aliniamentul de arbori de talie mare care mărginește alea de acces pe proprietate (foto 56, 57).

Ansamblul datează din sec. XIX- despre datarea sa, localnicii știu doar că "*la 1900 exista*".

foto 48- Ansamblul Pavelka

foto 49- conacul- vedere din față

foto 50- conacul- vedere laterală dinspre drum

foto 51- conacul- vedere din spate

foto 52- conacul- târnațul de acces din spate

foto 53- anexa gospodărească

foto 54- fântâna de piatră

foto 55- parc-aleea mărginită cu arbori

foto 56- parc- aleea de acces în conac

În afara acestor case deja enumerate, cea mai mare parte a locuințelor din sat datează din perioada comunistă, fapt ce conferă satului silueta specifică, dată de casele-tip în regim de înălțime parter (foto 57, 58). Acestea sunt bine integrate în cadrul natural și cel construit, fiind joase și având volume mici; în perioada postcomunistă, multe dintre ele au primit finisaje noi, cu colorit puternic.

foto 57- case din perioada comunistă în Ulciug

foto 58- stradă cu case din perioada comunistă în Ulciug

În perioada postcomunistă, schimbarea culorilor discrete ale caselor cu culori tari a fost una din intervențiile obișnuite, la fel ca schimbarea învelitorilor din țiglă cu alte materiale sau ca modificarea formei învelitorilor (foto 59, 60, 61, 62).

foto 59- modificarea învelitorii și a culorii- Ulciug nr. 131

foto 60- casă colorată strident- Ulciug nr. 290

foto 61- modificarea formei învelitorii

foto 62- modificarea învelitorilor- Ulciug nr. 182

Un alt tip de intervenție a fost creșterea spațiului locuibil prin mansardare sau extindere. În foto 63 se poate vedea o extindere corectă, cu regim de înălțime mic. În foto 64 se vede o mansardare inabilă, de calitate vizuală discutabilă, cu creșterea înălțimii casei prin folosirea timpanului vertical. În foto 65 se vede o mansardare corectă, cu menținerea unei înălțimi joase prin folosirea timpanului teșit.

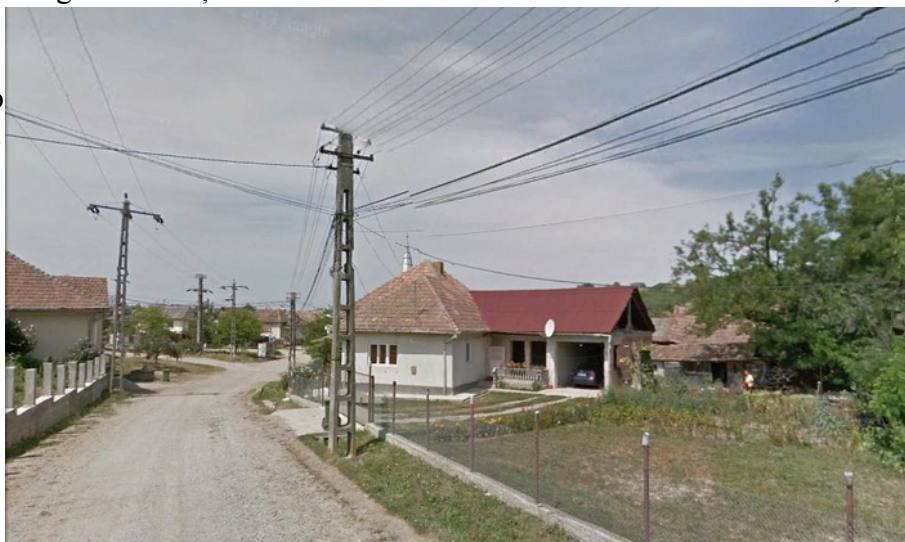

foto 63- extindere- Ulciug nr. 82

foto 64- mansardare- Ulciug nr. 262

foto 65- Ulciug nr. 292

Cel mai agresiv exemplu de mansardare și refinisare a unei case din perioada comunistă este casa de la nr. 39, situată în imediata apropiere a bisericii Reformate (foto 66): în orice perspectivă asupra bisericii reformate, biserica este agresată de această vecinătate urâtă și vopsită violent. Perspectiva nu mai este dominată de silueta elegantă, barocă a bisericii reformate, ci de această casă aflată în totală contradicție cu situl construit.

foto 66- mansardare în apropierea bisericii Reformate- Ulciug nr. 39

Cea mai distructivă categorie de intervenții în țesutul construit executate în perioada postcomunistă o constituie construcțiile noi. Acestea sunt construcții masive, cu suprafețe și înălțimi prea mari, cu decorațiuni importate din limbaj arhitectural străin tradiției locale, cu culori stridente; ele măresc excesiv procentul de ocupare a terenului, afectând perspectivele, dominând construcțiile din jur (foto 67, 68, 69, 70).

foto 67- Ulciug nr. 80

foto 68- Ulciug nr. 317

foto 69- casă nouă între construcții vechi în Ulciug

foto 70- casă nouă între construcții vechi în Ulciug

6.10.2. Anexele gospodărești

Anexele gospodărești cele mai bine reprezentate sunt șurile și fânarele; este interesant faptul că nu am identificat decât două găbănașe anexate altor clădiri și nici un găbănaș izolat.

Șurile sunt, în general, mici, cu un singur grajd alăturat sălii carului; puține au două grajduri - câte unul de o parte și de alta a sălii carului. Porțile sunt din lemn, fără decorațiuni sau cu foarte puține decorațiuni (foto 71, 72, 73, 74). La nr. 185 (foto 74) șura are adosat un găbănaș simplu din lemn, sub aceeași învelitoare. La 191 am identificat și o șură construită în 1990 din elemente refolosite ale unui vechi "sinalău" (fânar), căreia i-a fost adăugată o mică locuință (foto 75).

foto 71- șură- Ulciug nr. 40

foto 72- șură- Ulciug nr. 201

foto 73- șură- Ulciug nr. 202

foto 74- șură cu găbănaș- Ulciug nr. 185

foto 75- șură cu locuință- Ulciug nr. 191

Fânarul (local: "sinalăul" din magh. széna=fân) este o structură simplă din lemn- chiar prelucrat sumar-, acoperită în două ape. Exemplificăm cu trei asemenea construcții, din care cea de la nr. 202 înglobează și un mic găbănaș de lemn (foto 76, 77, 78).

foto 76- fânar în Ulciug

foto 77- fânar în extinderea șurii- Ulciug nr. 144

foto 78- fânar cu găbănaș adosat- Ulciug nr. 202

În perioada postcomunistă, anexele gospodărești s-au diversificat, apărând nevoia de garaje sau adăposturi pentru utilajele agricole. Un astfel de adăpost se vede la nr. 214- o structură înaltă din lemn, cu acoperiș în două ape cu timpan teșit (foto 79).

foto 79- adăpost pentru utilaje agricole- Ulciug nr. 214

Un alt tip de anexă gospodărească întâlnit frecvent în Ulciug este **cuptorul**- cuptoarele fiind mici construcții izolate în perimetrul curții, executate din cărămizi de lut nears și acoperite cu șarpante în două ape, învelite cu țiglă. Localnicii le utilizează frecvent vara (foto 80, 81, 82).

foto 80- cuptor în Ulciug

foto 81- cuptor în Ulciug

foto 82- cuptor în Ulciug

6.10.3. Altele

În curtea casei de la nr. 183 se află o frumoasă **troiță** de lemn (foto 83).

foto 83- troiță- Ulciug nr. 183

Am mai identificat **împrejmuiri** vechi din lemn (foto 84, 85), precum și împrejmuiri mai noi executate tradițional- de exemplu, cea de la nr. 129, executată în perioada comunistă (foto 86) și cea de la nr. 202, executată în perioada postcomunistă (foto 87).

Există și în cazul împrejmuirilor, ca și în cazul locuințelor, excесе de formă, culoare și material, utilizări greșite ale unor materiale etc.- cum se poate vedea în foto 88.

foto 84- împrejmuire tradițională din lemn la Ulciug

foto 85- împrejmuire tradițională de lemn la Ulciug

foto 86- împrejmuire de lemn la Ulciug- perioada comunistă

foto 87- împrejmuire nouă de lemn la Ulciug

foto 88- împrejmuire metalică la Ulciug

6.11. Clădiri valoroase

În afară de biserica- monument (**biserica de lemn**) cu **crucea celtică** și de clădirea propusă a fi clasată ca monument istoric (**biserica Reformată**), notăm aici cele trei clădiri publice (**Școala**- Ulciug nr. 211- foto 21; **Căminul Cultural**- Ulciug nr. 86- foto 22; **Grădinița**- Ulciug nr. 6- foto 23). Totodată, identificăm ca valoroase casele de la nr. 104- **Casa Mateșan Ioan** (foto 38, 39); nr. 119- **Casa Erdélyi Erzsébet** (foto 40-44); nr. 90- **Casa Parohială Reformată** (foto 45-47) și **Ansamblul Pavelka** cu toate componentele sale (inclusiv parc) de la nr. 20 (foto 48-56). Toate aceste obiective se marchează pe planșa de valori; orice intervenție asupra lor este permisă doar cu avizul DJCPN Sălaj.

6.12. Concluzii. Recomandări

Satul Ulciug pare a fi avut cea mai bună evoluție economică/ socială dintre toate satele aparținătoare orașului Cehu Silvaniei, fapt vizibil în patrimoniul său construit menținut până azi. Pentru păstrarea acestui patrimoniu, se recomandă:

- începerea demersurilor pentru clasarea bisericii Reformate (Ulciug nr. 91);
- declararea sitului arheologic "Prâsnel", neidentificat- cod LMI: SJ-I-s-B-04973;
- respectarea reglementărilor indicate la pct. 6.8, valabile în zonele de protecție propuse;
- construirea clădirilor noi prin raportare la tradiția constructivă locală, adică utilizarea formelor tradiționale (șarpante în patru ape cu pante mari, târnațul, foișorul) și a materialelor tradiționale (piatră, lemn, tencuieli zugrăvite alb/ bej); evitarea culorilor stridente și a materialelor strălucitoare.

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VII. Concluzii și recomandări. Surse documentare

7.1. Concluzii și recomandări

Atât Cehu Silvaniei, cât și localitățile înconjurătoare au avut o dezvoltare liniară, ele aflându-se azi în vetrele deja existente în sec. al XVIII-lea. Extinderea acestor vetre până în perioada comunistă s-a făcut organic, prin creșterea tentaculelor din jurul centrului, fără intervenții urbanistice. În perioada comunistă, orașul Cehu Silvaniei a suportat operațiunile de sistematizare urbană care au înlocuit o parte importantă din fondul său construit istoric cu construcții noi. Satele aparținătoare nu au suferit acest tip de intervenție nici în perioada comunistă: locuințele vechi au fost înlocuite cu case noi în această perioadă, dar relația acestor case noi cu drumurile și vecinătățile nu s-a schimbat. În acest fel, configurația urbanistică a satelor a rămas neschimbată.

Fondul construit istoric s-a menținut în proporții diferite: în Cehu Silvaniei mai mult- și anume, în zona centrală-, iar în localitățile aparținătoare foarte puțin. De aceea, s-au identificat mai multe clădiri valoroase în Cehu Silvaniei și puține sau deloc în sate.

Dintre acestea, recomandăm includerea pe Lista Monumentelor Istorice a următoarelor:

- în Cehu Silvaniei

- 1. Biserica Catolică-** Piața Trandafirilor nr. 33; edificată în 1864-1864 pe poziția unei capele din 1844
- 2. Școala Andrei Mureșianu** (fosta Judecătorie)- Piața Trandafirilor nr. 39- edificată în 1898
- 3. Clubul Copiilor** (fosta Bancă Albina)- Piața Trandafirilor nr. 29- clădire construită în 1896
- 4. Cinematograful** (fosta Primărie)- Piața Trandafirilor 48-str. Libertății 1- clădire dată în folosință în 1901
- 5. Liceul Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești"**- corp vechi (fosta Școală Civilă de Băieți)- Piața Trandafirilor nr. 35a- clădire dată în folosință în 1901
- 6. Școala Generală "Gyulaffy László"** (fosta Școală Regală Maghiară)- str. Unirii nr. 4- datând din 1892, cu aripa stângă datând din 1900, etajată în 1962
- 7. Grădinița nr. 1-** str. Dózsa György nr. 2- construită în 1895 ca grădiniță, și-a menținut funcțiunea neîntrerupt până în prezent
- 8. Gara-** str. Gării nr. 2; dată în folosință în 1899, o dată cu calea ferată
- 9. Moara veche-** str. Libertății nr. 128- datând de la sf. sec. XIX
- 10. Uzina Electrică-** str. Dózsa György nr. 57- dată în folosință în 1908

- în Motiș

- 11. Biserica Ortodoxă-** Motiș nr. 146

- în Ulciug

- 12. Biserica Reformată-** Ulciug nr. 91

Totodată, recomandăm declasarea sitului arheologic "Prâsnel" din Ulciug- cod LMI: SJ-I-s-B-04973- care, cf. studiului arheologic anexat, nu a putut fi identificat pe teritoriul localității.

Reglementările recomandate în zonele de protecție sunt detaliate în fiecare capitol.

Ca reglementări generale pentru satele aparținătoare recomandăm recursul la tradiția locală a construirii în ceea ce privește volumetria noilor construcții (utilizarea mijloacelor de expresie tradiționale:

șarpante înalte, târnaț, foișor de acces pe târnaț), materialele de construcție și finisaj (lemnul, piatra, tencuielile zugrăvite alb/ bej, țigla ceramică); evitarea finisajelor strălucitoare (tablă de inox sau de aluminiu, materialele plastice de tip policarbonat sau plexiglas) și a culorilor stridente. Dintre materialele noi se vor alege doar acele variante fără strălucire, iar dintre culori- doar tonurile pastelate, neagresive.

Mai recomandăm inventarierea "cruциlor celtice" în vederea studierii lor, motiv pentru care în capitolele aferente fiecărui sat în parte s-a marcat poziția acestor cruci; în Horoatu Cehului, Motiș și Ulciug se află câte una, iar în Nadiș- trei.

În total, s-au întocmit 57 de fișe analitice ale clădirilor valoroase din Cehu Silvaniei (incluzând aici 2 clădiri înscrise în LMI și 10 clădiri propuse a fi înscrise în LMI), 6 fișe ale clădirilor din Horoatu Cehului (incluzând o clădire înscrisă în LMI), 7 fișe ale clădirilor în Motiș (incluzând o clădire propusă a fi înscrisă în LMI), 6 fișe ale clădirilor în Nadiș (incluzând o clădire înscrisă în LMI), 10 fișe ale clădirilor în Ulciug (incluzând o clădire înscrisă în LMI și o clădire propusă a fi înscrisă în LMI).

7.2. Surse documentare

- bibliografie

- Baboș, Alexandru- "Tracing a sacred building tradition"- Lund University, 2004
Bunyitai Vincze- "Szilágy megye középkori műemlékei"; Budapest, kiadja a Magyar tud. akadémia, 1887
Istoria României. Transilvania, Vol. II, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Ioan Bolovan et. al.- Cap. I
Istoria României. Transilvania, Vol. II, Edit. "George Barițiu", Cluj- Napoca, 1997; Dr. Gelu Neamțu et. al.- Cap. III
Gusti, Dimitrie et. al.- Enciclopedia Românească, Edit. Imprimeriei Naționale, 1938; Vol. II
Dr. Kovács András et al.- "Structuri instituționale și elite din Țara Silvaniei în secolele XIV–XVII"- Programul CNCISIS, 2011
Kőváry László - "Erdély építészeti emlékei"- Cluj, 1866
Dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zalău, 1901, disp. online la <http://mek.oszk.hu/04700/04750/>
Pop Marin- "Viața politică în nord-vestul României- 1869-1948. Partidul Național Român și Național Țărănesc din Sălaj", ed. Argonaut și ed. Porolissum, 2007
Rusu, Adrian Andrei - "Castelarea Carpatică- fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV)", Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2005
Dr. Stoica Dionisie, Lazăr Ioan P. - "Schita monografică a Sălagiului"- Edit. Victoria, Șimleu Silvaniei, 1908
Szabó Bálint- "Șarpante istorice continentale- note de curs"- www.transylvaniatrust.ro
Varga E. Árpád- Szilágy megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai 1850-2002- disp. la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
Vistai András János- "Tekintő Erdélyi helynévkönyv"

- periodice

- "Anuarul SOCEC al României Mari"- Edit. SOCEC, București, 1920- disp. la <http://lcweb2.loc.gov>
Bran, Laurențiu- "Începuturi de învățământ românesc în Sălaj"- revista Țara Silvaniei- anul I vol. I- 1940
Chiș, Florin-Ioan- "Aspecte cantitative privind epidemia de holeră din 1873, în ținuturile sălăjene", pp. 89-90- publ. în Acta Musei Porolissensis- XXXI-XXXII, Zalău, 2009-2010
Cristache-Panait, Ioana- „Bisericile de lemn din Sălaj” în " Buletinul Monumentelor Istorice" 1971
Damian, George- "Meserii și ocupații ale țiganilor transilvăneni. Călăii, temnicerii și hingherii orașului Brașov între secolele XVI-XVIII" publ. în "Spectrum. Cercetări sociale despre romi", Edit. Inst. pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale și Edit. Kriterion, Cluj- Napoca, 2010
Pr. lect. dr. Gârdan, Gabriel-Viorel- "Viața bisericească ortodoxă pe meleagurile sălăjene"
Grad, Cornel- "Contribuția Armatei Române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania.

Primele măsuri (noiembrie 1918 – aprilie 1919)"- în Revista de Administrație Publică și Politici Sociale, An II, Nr. 4(5)/Decembrie 2010

Mărcuș, Grațian- "Ucenicia românească"- revista Țara Silvaniei, anul I vol. I, 1940

Muscă, Elena- Cetate medievală cu rol multiplu în nord-vestul Transilvaniei. Cetatea Cheud (jud. Sălaj)- sursa: www.monumentul.ro

Neamțu, Gelu- "Maghiari alături de Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania"- Anuarul Institutului de Istorie "George Bariț"- Cluj- Napoca, 2002; disp. online la <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/Neamtu%20-%20Maghiari%20alaturi%20de%20rev%20romana.htm>

Oros, Traian- "Gheorghe Pop de Băsești – erou al neamului și sfânt în altar"-

<http://ebibliothecaseptentrionalis.wordpress.com/2012/02/22/gheorghe-pop-de-basesesti-erou-al-neamului-si-sfant-in-altar/>

Pop, Iulia-Maria- "Cultura învățătorilor români salajeni în secolul al XIX-lea" în "Caiete Silvane- revistă a Centrului de Cultură și Artă a județului Sălaj", nr. 33, 34- noiembrie- decembrie 2007

Pop, Marin- "Aspecte privind viața politică din plasa Cehu în perioada 1918-1948", oct. 2008- www.caietesilvane.ro

Pop, Marin- "Elena Pop Hossu-Longin (1862- 1940), reprezentanta de marca a miscarii feministe din Transilvania"- publ. pe www.caietesilvane.ro

Stoica, Eugen- "Crucile Apocalipsei în cimitirele maramureșene"- interviu cu Pamfil Bilțiu în "Estrada maramureșeană"

- alte resurse online

<http://szilagysag.eloerdely.ro/epitett-orokseg/templom/volcsoki-reformatus-templom>

http://www.radiorenasterea.ro/pages/article.php?id_link=1220

<http://www.patrimoniu.ro/ro/monumente-istorice/lista-monumentelor-istorice>

www.yadvashem.com

www.welcometoromania.ro

- surse hărți:

<http://keptar.oszk.hu>

<http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=000514>

<http://mek.oszk.hu/02100/02109/html/img/pic/1508.jpg>

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Josephinische_Landaufnahme_pg018.jpg

http://archivportal.arcanum.hu/maps/html/katfelm2b_google.html

<http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/41-47.jpg>

<http://www.maproom.org/00/32/present.php?m=0039>

<http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2003/palyazat/>

<http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/vmlista.htm>

<http://www.earth.unibuc.ro/harti/>

<http://loadmap.net/en/m41313>

Google Earth

- surse fotografii istorice:

dr. Petri Mór - "Szilágy vármegye monographiája"- Zaláu, 1901

www.delmagyar.hu/forum-kepek/

www.delcampe.net

www.post-card.hu

varwebaruhaz.blogspot.hu

www.okazii.ro

www.vatera.hu

www.kisalfold.hu

vederiro.blogspot.ro

- Surse fotografii recente:

<http://ro.wikipedia.org/wiki/>- sursă precizată în text la poziția preluării

Google Street View (imagini marcate cu watermark)

fotografii proprii ale autorilor (toate imaginile fără watermark sau a căror sursă nu este precizată în text)

STUDII DE FUNDAMENTARE PENTRU PLANUL URBANISTIC GENERAL AL ORAȘULUI CEHU SILVANIEI/ SĂLAJ- STUDIU ISTORIC

CAP. VIII. Rezumat al studiului istoric

Cehu Silvaniei și cele patru localități componente- Horoatu Cehului, Motiș, Nadiș și Ulciug- formează o unitate teritorial-administrativă situată în bazinul hidrografic al râului Sălaj, la contactul Depresiunii Sălaj și Culmii Sălajului cu Depresiunea Guruslău.

8.1. Cronologie

- 1387- prima atestare documentară a satelor Horoatu Cehului, Motiș, Nadiș și Ulciug;
- 1462- prima atestare documentară **certă** a orașului Cehu Silvaniei;
- 1468- primirea dreptului de târg de către Cehu Silvaniei, din partea lui Matia Corvinul;
- 1521- prima atestare documentară **certă** a unui castel la Cehu Silvaniei (reședința lui Ioan Drag de Beltiug);
- 1523- scutirea orașului Cehu Silvaniei de impozit către Camera Regală;
- 1525- obținerea dreptului de circulație fără taxe vamale pentru locuitorii orașului Cehu Silvaniei;
- 1526- scutirea locuitorilor orașului Cehu Silvaniei de amenzi și "fertum" pentru întreținerea armatei;
- 1601- devastarea orașului Cehu Silvaniei de către trupele lui Giorgio Basta; incendierea bisericii Reformate;
- 1667- adunare generală a comitatului Solnocul de Mijloc, ținută la Cehu Silvaniei; organizarea unei gârzi permanente în castelul Cehu Silvaniei;
- 1670- scutirea orașului Cehu Silvaniei de impozit pe trei ani, în urma distrugerilor provocate de ocupația turcească;
- 1703-1711- răscoala curuților cuprinde regiunea Cehu, mulți localnici înrolându-se de partea lui Francisc Rákóczi;
- 1738- construirea bisericii de lemn din Nadiș;
- 1747-1749- construirea bisericii de lemn din Horoatu Cehului;
- 1760-1781- construirea bisericii de lemn din Ulciug;
- 1840- construirea bisericii de piatră din Motiș, pe locul unei biserici de lemn;
- 1848-1849- Cehu Silvaniei se constituie în focar revoluționar pentru toată zona Sălajului;
- 1864-1865- construirea actualei Biserici Catolice din Cehu Silvaniei;
- 1868- frunțașii români din Cehu Silvaniei susțin Pronunciamentul de la Blaj, fapt ce atrage represalii asupra lor;
- 1869- construirea turnului bisericii Reformate în forma în care îl vedem azi;
- a doua jum. a sec. XIX- frunțașii PNR din zona Cehu Silvaniei sunt în fruntea luptei pentru afirmare națională a românilor din Transilvania, sub conducerea lui Gheorghe Pop de Băsești;
- 1885- construirea Școlii de Stat din Ulciug;
- 1892- Memorandumul de la Viena- Gheorghe Pop de Băsești este arestat și încarcerat pentru participarea în delegația de la Viena; în același an se dă în folosință Școala de Stat din Cehu Silvaniei;
- 1898- construirea Grădiniței de Stat din Cehu Silvaniei;
- 1899- se dă în folosință calea ferată Cehu Silvaniei- Jibou; se construiește Biserica Reformată din Ulciug, pe locul unei biserici de lemn;
- 1901- construirea Școlii Civile de Stat pentru Băieți- Cehu Silvaniei;
- 1906- adunare electorală la Cehu Silvaniei pentru susținerea candidatului Gheorghe Pop de Băsești; un grup de huligani maghiari atacă electorii români, bătând sălbatic frunțașii adunării, printre care chiar pe Gheorghe Pop de Băsești. Ioan Botiș din Nadiș decedează în urma loviturilor primite;
- 1918- Unirea Transilvaniei cu Regatul României;
- 1940- Dictatul de la Viena;

1944- Holocaustul afectează și evreii din zona Cehu Silvaniei;
1947- desființarea partidelor istorice și instaurarea regimului comunist;
1968- reformă administrativă în urma căreia Cehu Silvaniei și localitățile componente sunt organizate în forma de azi.

8.2. Metodologie de lucru

Studiul analizează evoluția istorică, economică, socială, culturală, demografică și urbanistică a localităților în încercarea de a identifica acele valori locale necesare a fi conservate. O dată identificate, studiul își propune stabilirea unui set de reglementări care să fie incluse în Regulamentul Local de Urbanism. Reglementările propuse sunt specifice zonelor de protecție a monumentelor deja aflate pe LMI și a celor propuse spre a fi înscrise pe LMI; acolo unde este cazul, se indică și reglementări general aplicabile întregii localități.

Lucrarea este structurată pe capitole: primul capitol analizează contextul zonal în care s-au dezvoltat orașul Cehu Silvaniei și satele aparținătoare și informații generale despre sistemul urban ca întreg (analizate în baza documentelor cartografice disponibile). Următoarele capitole tratează separat fiecare sat în parte.

La începutul fiecărui capitol referitor la câte o localitate, expunem o scurtă cronologie: evenimente și oameni care au marcat evoluția respectivei localități. Tot cronologic expunem informații despre evoluția socială și culturală: confesiuni religioase și rolul lor în societatea locală; grupuri etnice și contribuția lor la dezvoltarea localităților; prezența școlii în sate ca factor formator de cultură; apariția primelor servicii comunitare. Câteva informații economice și demografice, de asemenea, sunt necesare pentru o mai bună înțelegere a evoluției și a stării actuale a localității. Acolo unde datele sunt puține, toate aceste informații sunt grupate într-o cronologie generală; unde avem date din abundență, aceste informații sunt grupate pe subcapitole.

Analiza evoluției urbanistice se raportează strict la prezența localității în diverse hărți de-a lungul timpului; am căutat acele hărți suficient de detaliate pentru a fi relevante în observarea evoluției localității. De la situația localităților în a doua jumătate a sec. XVIII până azi, pe succesiunea de hărți prezentate se pot observa modificările vetrelor localităților, apariția/ dispariția/ prelungirea/ ocuparea unor străzi, evoluția țesutului construit, evoluția parcelarului.

Urmează o prezentare a monumentelor existente pe teritoriul localității cu date din istoria acestora, definirea zonelor de protecție și a unor reglementări impuse în interiorul acestora; condiții de intervenție în zonele de protecție ale monumentelor și în cele ale siturilor arheologice.

În continuare, identificăm și descriem alte clădiri valoroase de pe teritoriul localităților- fie ele clădiri publice, fie având diverse funcțiuni private. În satele aparținătoare, aceste clădiri sunt puține, fiind majoritar clădiri publice.

În final, analizăm evoluția arhitecturii locale în baza informațiilor culese în teren- din păcate, în multe sate acestea nu mai sunt suficiente pentru a defini o identitate locală, întrucât cea mai mare parte a fondului construit din localități a fost înlocuită în perioada comunistă.

Separat pe localități, se identifică monumentele istorice (clădiri/ansambluri/situri înscrise în LMI), clădirile propuse a fi incluse pe LMI, clădirile cu valoare istorică/ arhitecturală/ ambientală și construcțiile comemorative. Pentru toate se întocmesc fișe analitice.

În baza concluziilor analizei asupra fiecărei localități în parte, se propun următoarele:

- înființarea Zonei Construite Protejate "Centrul Istoric"- Cehu Silvaniei
- includerea pe Lista Monumentelor Istorice a următoarelor obiective din Cehu Silvaniei:
  1. Biserica Catolică- Piața Trandafirilor nr. 33; edificată în 1864-1864 pe poziția unei capele din 1844
  2. Școala Andrei Mureșianu (fosta Judecătorie)- Piața Trandafirilor nr. 39- edificată în 1898
  3. Clubul Copiilor (fosta Bancă Albina)- Piața Trandafirilor nr. 29- clădire construită în 1896

4. Cinematograful (fosta Primărie)- Piața Trandafirilor 48-str. Libertății 1- clădire dată în folosință în 1901
5. Liceul Tehnologic "Gheorghe Pop de Băsești"- corp vechi (fosta Școală Civilă de Băieți)- Piața Trandafirilor nr. 35a- clădire dată în folosință în 1901
6. Școala Generală "Gyulaffy László" (fosta Școală Regală Maghiară)- str. Unirii nr. 4- datând din 1892, cu aripa stângă datând din 1900, etajată în 1962
7. Grădinița nr. 1- str. Dózsa György nr. 2- construită în 1895 ca grădiniță, și-a menținut funcțiunea neîntrerupt până în prezent
8. Gara- str. Gării nr. 2; dată în folosință în 1899, o dată cu calea ferată
9. Moara veche- str. Libertății nr. 128- datând de la sf. sec. XIX
10. Uzina Electrică- str. Dózsa György nr. 57- dată în folosință în 1908
- includerea pe Lista Monumentelor Istorice a următoarelor obiective din satele aparținătoare:
11. Biserica Ortodoxă- Motiș nr. 146
12. Biserica Reformată- Ulciug nr. 91
- declararea sitului arheologic "Prâsnel" din Ulciug- cod LMI: SJ-I-s-B-04973- care, cf. studiului arheologic anexat, nu a putut fi identificat pe teritoriul localității;
- inventarierea "crucilor celtice" din vechile cimitire românești, din care se află câte una la Horoatu Cehului, Motiș și Ulciug și trei la Nadiș.

S-au întocmit 47 de fișe analitice ale clădirilor valoroase din Cehu Silvaniei (incluzând aici 2 clădiri înscrise în LMI și 10 clădiri propuse a fi înscrise în LMI), 6 fișe ale clădirilor din Horoatu Cehului (incluzând o clădire înscrisă în LMI), 7 fișe ale clădirilor în Motiș (incluzând o clădire propusă a fi înscrisă în LMI), 6 fișe ale clădirilor în Nadiș (incluzând o clădire înscrisă în LMI), 10 fișe ale clădirilor în Ulciug (incluzând o clădire înscrisă în LMI și o clădire propusă a fi înscrisă în LMI).

În baza analizei exemplurilor de arhitectură tradițională, se indică reguli de construire care să fie preluate în PUG și utilizate de către administrația publică locală în activitatea de autorizare a noilor construcții sau a intervențiilor asupra clădirilor existente.